

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

BİR GAZETECİ OLARAK ABDİ İPEKÇİ (1929- 1979)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYİT IŞIK

İSTANBUL 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

BİR GAZETECİ OLARAK ABDİ İPEKÇİ (1929-1979)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: DOÇ DR. ALİ SATAN

İSTANBUL 2015

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Seyit IŞIK'ın "Bir Gazeteci Olarak Abdi İpekçi (1929-1979)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ali SATAN
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Vahdettin ENGİN
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Cemalettin ŞAHİN
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

İmza

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ...23.10.2015.../ 2015 tarih ve
...2015/95-2... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zekeriyya KURŞUN
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
TÜRKÇE ÖZET	VI
SUMMARY(İNGİLİZCE ÖZET)	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM:İPEKÇİ AİLESİNİN GEÇMİŞİ	
1.1.İpekçi ailesi	5
1.2.Sabetayların İpekçi Ailesi ile Bağlantısı	6
1.3.İpekçiler ve Türk Sinema Sektörü	9
1.4.Üsküdar Bülbülderesi Mezarlığı	11
1.5.Abdi İpekçi'nin Çocukluk ve Gençlik Yılları	11
1.6.Abdi İpekçi'nin Galatasaray Lisesi Yılları	14
2.BÖLÜM:ABDİ İPEKÇİ VE GAZETECİLİĞİ	
2.1.Gazetecilik Yaşamı ve Çalıştığı Gazeteler	17
2.2.Milliyet Gazetesi ve Abdi İpekçi	19
2.3.Demokrat Parti ve Abdi İpekçi	25
2.4.1960 Darbesi ve Abdi İpekçi	28
2.5.Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı Meselesi ve Abdi İpekçi	34
2.6.Abdi İpekçi ve Ecevit	36
2.7.Abdi İpekçi ve Demirel	40
2.8.Siyasi Kamplaşmalar ve Abdi İpekçi	46
2.9.Abdi İpekçi'nin Siyasi Gerginliğe Çözüm Önerisi	49
2.10.12 Mart 1971 Muhtırası ve Abdi İpekçi	53
2.11.Muhtıra, Ecevit ve Abdi İpekçi	62
2.12.Ermeni Terörü ve Abdi İpekçi	68
2.13.Faruk Gürler Krizi ve Abdi İpekçi	70
2.14.CHP-MSP Koalisyonu ve Abdi İpekçi	73
2.15.Milliyetçi Cephe Hükümetleri ve Abdi İpekçi	78
2.16.Abdi İpekçi'nin NATO'ya ve ABD'ye Bakışı	86

2.17. Abdi İpekçi'nin AET'ye (Avrupa Ekonomik Topluluğu) Bakışı	97
2.18. Abdi İpekçi ve Kıbrıs Meselesi.....	102
2.19. Abdi İpekçi'nin Sovyetler Birliği'ne Bakışı.....	119
2.20. Abdi İpekçi'nin Türk Basınına Katkıları.....	123
2.21. Abdi İpekçi'nin Öldürülmesi.....	127
2.22. Abdi İpekçi'nin Öldürülmesinden Dolayı Türk Basınının Yayımladığı Ortak Bildirir.....	131

3.BÖLÜM: ABDİ İPEKÇİ'NİN SİYASİ DÜŞÜNCESİ VE ESERLERİ

3.1. Tek Formül Sosyalizm	134
3.2. Demokrasi Anlayışı	138
3.3. Kendi Sözleri İle Abdi İpekçi	141
3.4. İhtilalın İç Yüzü Kitabı.....	142
3.5. İnönü Atatürk'ü Anlatıyor Kitabı	144
3.6. Liderler Diyor ki Kitabı.....	146
3.7. Afrika Kitabı.....	147
3.8. Dünyanın Dört Bucağından Kitabı.....	150

4.BÖLÜM:GÜNLÜK YAZILARINDAN SEÇMELER VE TANIYANLARIN GÖZÜ İLE ABDİ İPEKÇİ

4.1. Köşe Yazılarından Seçmeler	157
4.2. Tanıyanların Gözü İle Abdi İpekçi.....	187
(Bülent ECEVİT, Sami KOHEN, Nail GÜRELİ, Hasan PULUR, Doğan HEPER, Altan ÖYMEN, Leyla UMAR, Bedri KORAMAN, Refik ERDURAN, Uğur MUMCU, Ülkü TAMER, Uğur DÜNDAR, Mehmet Ali BİRAND, Altemur KILIÇ)	

SONUÇ:	197
---------------------	-----

EKLER:	200
---------------------	-----

KAYNAKLAR:	236
-------------------------	-----

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının yapılmasının amacı; Türk basın hayatında önemli bir yeri olan gazeteci Abdi İpekçi'yi, düşünsel ve mesleki yönlerini bir bütün olarak incelemektir. Böylelikle basın hayatımızda yaşanan zikzaklar, basın özgürlüğüne yönelen baskılara karşı oluşan duyarsızlıkları, gazetecilik mesleğinin etik kurallardan uzaklaşmasının yarattığı olumsuz sonuçları anlatarak, İpekçi'nin bu olumsuzluklara karşı verdiği mücadeleyi gün yüzüne çıkarmaktır.

Abdi İpekçi, yaşamı boyunca basının bağımsızlığına, gazeteciliğin bir meslek olarak yapılmasına, basın ahlak yasasının çıkarılmasına, kişi hak ve hürriyetine, özel yaşamın gizliliğine önem vermiş; bu nedenle ortaya koyduğu ilkeler, “Abdi Bey Ekolü” olarak anılmıştır. Basın hayatına yapmış olduğu katkıların ve ilkelerin yeniden anımsanması, öğrenilmesi ve uygulanması da tezimin amaçlarından biridir.

Tezi hazırlarken uğradığı suikast üzerinde fazla durulmadı. Bu konuda o kadar çok belgesel çekimi yapılmış televizyon programları hazırlanmış, köşe yazıları yazılmıştır ki; bilineni tekrar etmek bir sonuca götürmeyecekti. Kaldı ki, anlatılanlar perde önündeki bilgilerdi, perdenin ardını kimse açamamıştır. Dolayısıyla bir kişi etrafında dönerek tez konusunu asıl hedefinden uzaklaştırmak istenilmedi.

Milliyet gazetesi genel yayın yöntemi olarak Abdi İpekçi ile ilgili yazılmış kitaplardan, eserlerinden onun köşe yazılarından büyük ölçüde yararlanıldı. Bu araştırma yapılırken, en çok sıkıntı çekilen konu, onun siyasi düşüncelerine ulaşmak oldu. Abdi İpekçi, bir Kemalist-Atatürkçü idi. Ancak aynı zamanda Kemalizm'i algılama ve içselleştirme anlayışı sol penceredendi, fakat bununla ilgili yazılmış felsefi veya eleştirel bir kaynak yoktu.

Gazeteciliği ile ilgili birçok bilgi var, ancak bu bilgiler siyasi düşünceleri ile harmanlanamadığı için kuru bilgilerin ötesine geçemiyordu. Ayrıca Abdi İpekçi dış dünyada tanınan biriydi, uluslararası basına yönelik yaptığı faaliyetlerin sonuçları yeterince ortaya konamamıştı. İpekçi'nin hayatı aslında dünyada soğuk savaşın yaşandığı bir dönemdi. Hem Türkiye hem de dünya bu soğuk savaşın acılarını, çatışmalarını yaşamıştır. Zaten Abdi İpekçi de soğuk savaşın Türkiye'de yarattığı çatışma ortamının sonucu olarak öldürüldü. Bu nedenle onun hayatı, Türk basın tarihinin önemli bir evresini hem de Milliyet gibi bir gazetenin tarihi demektir.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, İpekçi Ailesi anlatılmaktadır. Ailenin geçmişi, nereden İstanbul'a geldikleri, hangi işlerle uğraştıkları ve Abdi İpekçi'nin çocukluk, gençlik yılları üzerinde duruldu.

Tezin ikinci bölümünde, Abdi İpekçi'nin gazeteciliğe geçiş süreci üzerinde durularak, çalıştığı gazeteler, Milliyet gazetesinin yazı işleri müdürlüğüne gelişi anlatıldı. Milliyet gazetesinde göreve başlaması ile bu kurumda yaptığı yenilikler ve Türkiye Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylara (Askeri darbeler, terör, siyasal partilerdeki yönetim değişimleri, siyasal akımlar vb) Abdi İpekçi'nin bakışına köşe yazılarından alıntılar yapılarak yer verildi. Özellikle Abdi İpekçi yönetiminde Milliyet gazetesinin dış politikası ve Kıbrıs meselesine bakışına, ayrı bir başlık halinde yer verildi. Üçüncü bölümde, Abdi İpekçi'nin yazdığı eserlerden bahsedilirken fikir yapısı bu eserlerinden yararlanılarak verildi. Özellikle sosyalist-sosyal demokrat yönü açıklanmaya çalışıldı. Dördüncü ve son bölümde, fikir hayatını iç ve dış olaylar karşısındaki tutumunu, üslubunu, daha net öğrenmek için Milliyet gazetesindeki köşe yazılarına ve hakkında yazılanlara yer verildi.

Gazetecilik yönleri ve özellikleri anlatılırken, bunu fikri (ideolojik) görüşleri ile beraber ele alınmasına çalışıldı. Çünkü Abdi İpekçi'den çok bahsedilir ancak siyasi düşüncelerinden hiç söz edilmez. Bu tezde, hayatı ve gazetecilik yaşamı süreci anlatılırken bu alan üzerinde daha çok durmaya gayret edildi. Ayrıca kaynak toplama aşamasında eserleri tezin kompozisyonunu oluşturmada önce, okuma sürecinde, isim olarak verilmesi tasarlanılıyordu. Ancak görüldü ki; bu eserler gazetecilik faaliyetleri içinde yapılan röportajlardı. Hepsi Milliyet gazetesinde yayınlanmıştı. Ayrıca fikir dünyası bu eserlerde gizliydi. Bu nedenle, eserlerini tek tek ele alıp özellikle düşüncelerinin yansıtılmasına çalışıldı.

Çalışmanın amacı, Abdi İpekçi'yi sadece Milliyet gazetesinin yayın yönetmeni ve başyazarı olarak değil, Türk basın yaşamına yaptığı katkı, barış, demokrasi, özgürlük, hukuk devletine bağlılık yönlerini vermektir. Özellikle sosyal-demokrat, demokratik-sosyalizm, demokratik-sol yönlerini anlatırken İsveç ile Türkiye arasında yaptığı karşılaştırmalarına yer verildi. Ona göre, Türkiye'nin ve dünyanın kurtuluşu sosyal devletteydi, bunu “tek formülü sosyalizm” olarak özetlemişti.

Abdi İpekçi'nin diğer bir özelliği olan habere kaynağından bizzat ulaşma ilkesi günümüzde de gazeteciliğin ve haberciliğin temel ilkesi olmaya devam ediyor. Bir fikir

ve eylem adamı olan Abdi İpekçi'nin hayata, olaylara, siyasete, Türkiye'ye olan bakışı, yorumları ve düşünceleri ortaya konmaya çalışıldı.

Tez'in hazırlanmasında, özellikle, yakın arkadaşlarının düşüncelerinden ve kitaplarından, Milliyet gazetesinden ve bu gazetede Abdi İpekçi'nin “Durum” köşesindeki yazılarından, Milliyet gazetesi ile ilgili yayınlanmış eserlerden Beyazıt Kütüphanesi ve İslam Araştırmaları Kütüphanesinden büyük oranda yararlanıldı.

Tez çalışmamda her fırsatta güler yüzünü, düşüncelerini, yardımlarını esirgemeyen, bu konuyu almamda katkı sağlayan danışman hocam Doçent Dr Ali Satan'a, teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca düzeltileri yapan eşim Filiz Işık'a, özetin İngilizce çevirisini yapan öğretmen arkadaşım Ebru Anadolu'ya teşekkür ederim.

ÖZET

Türk basın tarihinde etkili olan gazetecilerden birisi de Abdi İpekçidir. 1954'ten 1979 yılına kadar 25 yıl süreyle Milliyet gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yapan, günlük yazıları, kitapları, düşünceleri ile siyasi yaşama yön veren, katkı yapan birisiydi. Çalışmanın amacı, Abdi İpekçi'yi bu yönleriyle anlatmaktır.

Çalışmada, Abdi İpekçi'nin gözüyle Türkiye'de ve dünyada meydana gelen olayların incelenmesidir. İncelemede, gazetecilik mesleğinde basın etiğine uyan, eleştiren ama hakaret etmeyen, yerinde doğru haber almayı ön planda tutan, her türlü şiddete karşı, barış ve demokrasiden yana olan, gazetecilik mesleğinde “5N 1K” formülünü uygulayan, uzman görüşlerine gazetede yer veren, okurunu aile olarak gören, uluslararası alanda tanınan bir kişilikle karşılaşıldı.

Abdi İpekçi, sosyalist (demokratik-sol, sosyal-demokrat), Kemalist (Atatürkçü) ve laik düşüncede olan bir gazeteciydi. Milliyet gazetesinin bu düşünce doğrultusunda yayın yapmasını sağlarken, siyasette kendi düşüncesine yakın gördüğü Bülent Ecevit'i destekler.

Dış politikada, Türkiye'nin milli çıkarlarını ön planda tutan Abdi İpekçi, Kıbrıs meselesine rağmen Türk – Yunan dostluğunun kurulması için çalışır. Türkiye'nin tek tarafı olarak ABD'ye bağlanmasına karşı çıkar. AET'ye girilmesini savunur, ancak çok yönlü dış politika ilişkilerinin de geliştirilmesini ister.

Sonuç olarak, araştırma bir bakıma çeyrek asırlık Türkiye tarihinin Milliyet gazetesi dolayısıyla Abdi İpekçi'nin penceresinden verilmesidir.

SUMMARY

Abdi İpekçi is one of the most important journalist being too for influential in Turkish media. He was an important figure who was “Milliyet” (a daily newspaper) general director of broad casting from 1954 to 1979 for 25 years and who had many contributions to political life via his daily articles, books and political opinions. This study’s aim is to give Abdi İpekçi’s most important characteristics by his means. The present study is a research of events in Turkey and throughout the world from Abdi İpekçi’s point of views.

In this study, we meet an internationally reputed journalist who sees his readers as his family, who is always in pursuit of ethical media and news from the rightest source, who makes comments and critics without insulting, who is for peace and democracy against violence, who applies the formul “5N jor K”, who always cares about expert interviews.

Abdi İpekçi, Was a socialist (demokratik-leftist, social-democrat), Kemalist (supporting and defendig Atatürk’s principles) journalist. As the editor of the daily newspaper “Milliyet”, the press should be in accordance with these policies, he thought and in politics he supported Bülent Ecevit whose thoughts were respective and closest to his.

His efforts to the foundation of Turkish-Greek friendship was worth appreciating considering Cyprus Affair between two countries and the importance he gave to national interests in foreign politics. He always stood against Turkey being too much dependent and attached to the USA. The full membership to EEC was crucial for him as well as the improvement of foreign politics relations in multi way.

As a result, this study is a through reflection of a quarter of a century of Turkish history from “Milliyet’s perspective belong to Abdi İpekçi.

KISALTMALAR

a.g.e. :Adı geçen eser

a.g.m. :Adı geçen makale

C. : Cilt

S. : Sayı

s. : Sayfa

bs : Basım

ed. : Editör

yy : Yüzyıl

GİRİŞ

Dökme ya da herhangi bir şekilde yapılan harf, klişe, taş kalıp, film vb kullanılarak bir makine aracılığıyla kağıt, bez vb üzerine yazı-resim çıkartarak çoğaltma işlemine basım denir.¹

Basın ve yayın tarihi, yazının icadından günümüze kadar yüzyıllar boyunca süregelen gelişme ve aşamasının dünyadaki olayların kronolojik akışına uygun olarak incelenmesidir. Genel uygarlık tarihinin, basın tarihi ile ilgili olayları kanıtlayan belgeler, çoğu kez basının en belirgin ürünü olan gazetelere yansımıştır. Basın ve yayın hareketlerinin tarih boyunca gelişiminin incelenmesinde genel tarihe paralel bir sıra izlenmesi ve yazının icadıyla başlayan tarih zamanlarının, başlangıç noktası alınması zorunludur.²

Basın-yayın araçları, tarih boyunca okuyucuya bilgi verme, okuyucuyu eğitme, dünyadaki olaylardan haberdar etme gibi işlevlerinin yanı sıra, geleceğe yönelik oldukları için sadece günlük olayları tespit etmekle yetinmeyip, reformları ve devrimleri hazırlarlar. Düşünce ve fikirlerin yayılması için eşsiz bir propaganda aracı olduklarından kamuoyu oluştururlar ve kamuoyuna yön verirler.

Dar anlamıyla basın, sadece gazete ve dergileri yani mevkuteleri kapsamakta, diğer basın ürünleri bu kavramın dışında kalmaktadır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile gazeteleri de içerisine alan bütün kitle iletişim araçlarına genel olarak medya deyimi kullanılmaktadır. Bu bakımdan gazeteyi; olaylardan halkı sürekli haberdar ederek kamuoyunu düzenleyen, yönetici otoriteleri uyaran, ele aldığı konular yönünden uğraş alanı sınırsız olan, bir yayın organı olarak tanımlamak mümkündür.³

Basının oluşmasında, bazı önemli teknik gelişmeler rol oynamıştır. Bu teknik olanaklar ise, yazının icadı, kağıdın icadı, matbaanın icadıdır. Bugünkü anlamda ilk gazete 1609'da Strasbourg'da haftalık olarak Almanca yayınlanan (Avisa, Relation oder Zeitung)'dur. Bu gazete genel olarak dış politika ve savaşlarla ilgili haberler vermekteydi.⁴

¹ Erdoğan TOKMAKÇIOĞLU, “*Türk Basın Tarihi*”, İsim Yayınları, Ankara, 2011, s. 36

² M. Nuri İNUĞUR, “*Basın Yayın Tarihi*”, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 13, 14

³ M. Nuri İNUĞUR, a.g.e., s. 21

⁴ M. Nuri İNUĞUR, a.g.e., s. 27, 57

Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde basının uygulanmasını genellikle ülke dışındaki bazı hareketler hazırlamıştır. Bu hareketleri, Avrupa ülkelerinde Arap harfleriyle önce Arapça, daha sonra Türkçe basım yapılması, basılan kitapların ülkeye sokulması, Osmanlı ülkesinde azınlıkların basımevleri kurmaları şeklinde özetlemek mümkündür. Buna göre, ülkemizdeki basın ve yayın hareketlerinin, tarih sahnesine çıkış aşamaları şunlardır: “Türkiye’de yabancı dille yayınlanan gazeteler, Türkiye’de Türkçe yayınlanan gazeteler.” Basım sanatının 1729 yılında Osmanlı ülkesine İbrahim Müteferrika’nın çabaları ile III. Ahmet zamanında girmiş olmasına, kitapların basılıp satılmasına rağmen, ilk gazetelerin yayınlanması için 19. Yüzyıla kadar beklenmesi zorunlu olmuştur. Ülkemizin basın yayın tarihini incelerken, Türkçe olarak 1 Kasım 1831’de II. Mahmut döneminde yayınlanan “TAKVİM-İ VEKAYİ” adlı gazeteyi, basın tarihimizin başlangıcı olarak almaktayız.

Bu durumda Türk basın tarihini, siyasal ve hukuki açıdan belirli olayların damgasını taşıyan, aşağıdaki dönemlere ayırmak ve incelemek gerekir.

- 1- (II. Mahmut)- Tanzimat dönemi (1831-1876)
- 2- Birinci Meşrutiyet’ten 2. Meşrutiyete kadar geçen dönem (1876-1908)
- 3- II. Meşrutiyet dönemi (1908-1918)
- 4- Mütareke ve Kurtuluş Savaşı dönemi (1918-1923)
- 5- Cumhuriyet dönemi (1923’den günümüze)

1864’te, Fransız basın yasasından esinlenerek bir Matbuat Nizamnamesi yayınlandı. Bu nizamname ön sansürü tamamen kaldırdığı ve basın davaları için özel bir mahkeme kurduğu için ileri bir adımdı, ama gazete çıkarmayı izne bağladığı için hala kısıtlayıcıydı. Bunun uygulanmasını sağlamak için bir de Matbuat Dairesi (sansür, kontrol) makamı kuruldu. 1876 yılı (II. Abdülhamid dönemi), sıkı önlemler alınmasıyla başladı. Önce resim ve karikatürlere sansür kondu. Yurt dışından gelen yayınlara karşı daha sıkı bir kontrol getirildi. Sonra, ülkedeki tüm gazetelerin Matbuat Dairesi ve valiliklerce kontrol edilmedikçe baskıya giremeyecekleri ilan edildi. Sonunda buna, Matbuat Dairesi’nden verilmeyen savaş haberlerinin yayının yasaklanması eklendi.⁵

⁵ Orhan KOLOĞLU, “Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Yayın Tarihi”, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s. 59, 60

24 Temmuz 1908 günü gazetelerini sansürün denetimine sunmadan ertesi gün piyasaya süren İstanbul basını, böylelikle kendi eylemiyle basın rejimini değiştirmiş oluyordu. Yeni dönemin özelliğini, her aklından geçenin, her canı çekenin sokak başına çıkıp nutuk çekmesi gibi, gazete ya da dergi çıkarması oluşturunuyordu. Buna bir basın patlaması demekten çok basın çılgınlığı demek daha uygun düşecektir. Pek çoğu bir ya da birkaç sayı yaşayıp batan bu yayınlar, belki tek tek etki yaratamamış, ancak toplumun gerçekleri dinlemek açlığına cevap vermişlerdir.⁶

Mustafa Kemal'in ulusal direnci örgütlemeye başladığında ilk girişimi, haber akımını kontrol altına almak için telgraf ağına el koymak olmuştur. İkinci adım olarak, Sivas Kongresi vesilesiyle, 14 Eylül 1919'da Müdafaa-yı Hukuk'un sözcüsü olarak *İrade-i Milliye* gazetesinin yayınına geçildi. Mustafa Kemal, Ankara'ya yerleşir yerleşmez, tamamen kendi denetiminde ve hedefini çok daha açık olarak yansıtan *Hakimiyet-i Milliye* ismi altında gazetesini çıkardı (10 Ocak 1920). Bunu tamamlayan diğer iki adım, Anadolu Ajansı ile Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kurulması olmuştur.⁷

1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tek parti döneminde basın, yeni rejimi yayma aracı olmuştur. Çok partili siyasal hayata geçene dek Türk basınında ne liberal anlamda bir özgürlük anlayışından, ne de liberal bir yapılanmadan söz etmenin olanağı vardır; basın sürekli baskı ve kısıtlama altındadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra basının sınırsız bir özgürlüğe kavuşması elbette beklenemezdi. Bir yandan hala Saltanat'ı ve Hilafet'i savunanlar vardı. Öte yandan da yeni rejimin her türlü düşünceye özgürlük tanıyacağını umut edenler, oysa yeni rejim henüz sağlam temeller üzerine oturtulmamıştı. Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları Cumhuriyeti tehlikeye sokacak davranışlara karşı büyük duyarlılık gösteriyorlardı. Bu dönemde büyük çoğunlukla çıkarılan gazetelerin sahipleri de gazetecilik mesleğinden gelmekteydiler.

1939-1945 arası İkinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da sürekli "sıkıyönetim uygulaması" olduğundan basın özgürlüğü söz konusu edilemez. Türkiye'de bu dönem Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr Almanya, Vatan, Akşam ve Tanin Müttefikler, Tan gazetesi ise Sovyet yanlısı haber ve yazılara ağırlık veren yayımlar yaptılar. Çok partili yaşama geçiş döneminde Türk basınında hissedilir bir canlılık ve ilerleme görüldü.⁸

⁶ Orhan KOLOĞLU, "Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Yayın Tarihi", s. 87

⁷ Orhan KOLOĞLU, "Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Yayın Tarihi", s. 114

⁸ Erdoğan TOKMAKÇIOĞLU, "Türk Basın Tarihi", s. 50

DP iktidarının ilk yıllarında basında liberal bir süreç yaşanmakla beraber bu iktidarın ikinci döneminden itibaren tekrar baskı altına alındı. Sansür dolayısıyla gazetelerin ilk sayfaları beyaz olarak çıktı. Gazeteciler hapse atıldı. 1961 Anayasası ile 1950 basın yasasına DP'nin getirdiği değişiklikler kaldırılmakla yetinilmedi, anayasaya da gerekli güvenceler eklendi. Sağlanan özgürlük ortamına rağmen, Türk toplumu için özgürlüklerin bir lüks ve çağdaş demokratik anayasal sistemin fazla geniş olduğu gerekçesiyle 1971'de askeri müdahale yapıldı. Yapılan yasa değişiklikleri ile aşırı bulunan özgürlükçü yapı sınırlandırıldı.12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile bütünüyle ortadan kaldırıldı.

Türk basını, günümüz de dahil olmak üzere iktidarlar tarafından kendilerini desteklemesi ya da hükümetlerini olumsuz etkileyecek haberlerin yapılmasını engellemek için sürekli olarak kontrol altında tutulmak istenmiştir.

Cumhuriyet döneminin 1950'lerden günümüze en önemli gazetelerinden biri de "Milliyet" gazetesidir. Özellikle 1954 yılında genel yayın yönetmenliğine genç olmasına rağmen, 24 yaşındaki Abdi İpekçi'nin getirilmesi ile Türk basın tarihine damgasını vuracak bir gazete niteliği kazandı. Yirmi beş yıla yakın gazetede çalışan Abdi İpekçi, hem gazeteye hem de basınıma yeni anlayışlar getirdi. Onun döneminde gazetenin tirajı artarken Türk siyasi olaylarına da yön verecek bir duruma geldi.

Tez çalışmasında, Abdi İpekçi'nin hayatı, siyasal düşüncesi, basın hayatımıza katkıları, eserleri, siyasi olaylara bakışı kısacası 1954-1979 dönemi basın ve Türkiye Tarihi Abdi İpekçi bağlamında incelenmeye çalışıldı.

BİR GAZETECİ OLARAK ABDİ İPEKÇİ (1929-1979)

I. BÖLÜM

İPEKÇİ AİLESİNİN GEÇMİŞİ

1-İPEKÇİ AİLESİ

Selanik'ten İstanbul'a göç eden İpekçi Ailesi, ikisi kız, beşi erkek yedi kardeşten oluşuyor. 1893'ün sonlarında İstanbul'a yerleşen aile, İstanbul'un en geniş ailelerindendir. İpekçilerin yine pek çoğu Selanik kökenli olan Şamlılar, Cezzarlar, Akerler, Birollar, Mısırlılar, Tokaylar, Sezermanlar, Sungular, Balcılar, Koyuncular, Dilberler, Gerçeller, Öğetler, Atamlar gibi güçlü aileler ile akrabalık ve hısımlık bağları bulunuyordu. Bağlantılı ailelerle birlikte İpekçiler adeta bir büyük klan görüntüsü çiziyorlardı. Selanik'ten göç eden aile daha çok Şişli, Nişantaşı gibi mutena muhitlerde yerleştiler. Varlıklı Selanik aileleri yazları da Büyükkada'da satın aldıkları köşklere geçirdiler. Selanik'te birkaç kuşak ipek ticareti ile uğraşan aile ipekçiler olarak anılıyordu. İstanbul'a göç eden aile bir süre ipek ticareti ile uğraştıktan sonra, mağazacılık, sinema işletmeciliği, film ithalatçılığı ve yapımcılığı yaptılar. İpekçi kardeşler olarak anılan aile ticaret hayatında da birlikte oldular. Osmanlı kartpostal sektöründeki isimlerden biri de İpekçilerdir. Selanik'ten İstanbul'a göç eden İpekçilerin ilk kuşak büyükleri, **Rıfat, Kani, Abdi, İsmail, Avni, Leyla** ve **Hediye** kardeşlerdir. Rıfat İpekçi'nin Melek Öget, Sabite İrtem, Semiye Boysan, Naci İpekçi, Vahit İpekçi ve Bedii İpekçi isminde altı çocuğu dünyaya geldi. Kani İpekçi'nin, Maşuka ve Cemil adında iki çocukları, Abdi İpekçi'nin, Kenan, Osman, Enis, Afet ve Adnan isminde beş, İsmail İpekçi'nin, İclal, Didar, Hamarat, İhsan İpekçi, Süleyman Cevdet İpekçi ve Fahir İpekçi adında beş çocukları dünyaya geldi. 1856'da Selanik'te doğan ve 1936'da İstanbul'da vefat eden İsmail İpekçi, 1979 yılında öldürülen Milliyet gazetesi Genel Yayın Yönetmeni **Abdi İpekçi'nin** ve Türkiye'de Dış İşleri Bakanlığı yapan İsmail Cem'in büyük babalarıdır. Aile kendi içinde evlilikler yaptı. Kani İpekçi'nin kızı Maşuka, İsmail İpekçi'nin oğlu Fahir İpekçi, Rıfat İpekçinin oğlu Vahit İpekçi ile İhsan İpekçi'nin kız kardeşi İclal İpekçi evlendiler⁹

⁹Abdullah MURADOĞLU, “*Selanik'ten İstanbul'a İpekçiler ve İsmail Cem*”, İstanbul Matbaa ve Mücellit, İstanbul, 2002, s. 7, 8, 9

2-SABETAYLARIN İPEKÇİ AİLESİ İLE BAĞLANTISI

Osmanlı topraklarında her dinden insan kendi kültürel ve dini ortamında özgürce yaşamaktaydı. Avrupa’da 14. Yüzyılda Müslümanlara hayat hakkı verilmez, Yahudiler ise çok zor şartlar altında hayatlarını sürdürürlerdi. Başlarına da zaman zaman felaketler gelirdi. Osmanlılar tarafından fethedilen yerlere Yahudiler’in göç etmesi 14. Yüzyılda başladı. Macar kralı Büyük Layoş 1360’da Yahudileri kovan bir ferman yayınladığı zaman Avrupa Yahudileri Osmanlı topraklarını bir sığınma yeri olarak gördüler. Fatih İstanbul’u fethettikten sonra Yahudilere İstanbul’da oturma, ticaretle uğraşma, havra ve okul yapma hakkı verdi. Moses Kapsali’yi de haham başı tayin etti. Osmanlılar hahamlığı patriklikle (Fener Rum Patrikliği-Ortodoks Kilisesi) eşit seviyeye getirip itibar ve prestij kazandırdılar¹⁰

Yahudiler, on beşinci yüzyılın başlarından itibaren İspanya yarım adasından aşağılanmaya başlamışlardı. 1480’den sonra İspanya’da Yahudilere karşı Engizisyon’un büyük bir baskısı başladı. Çeteler Yahudilere saldırdı. 1483’te Engizisyon yargıcı Torquemada’nın emriyle binlerce Yahudi öldürüldü. Bu baskılar üzerine Yahudiler* İspanya’yı terk etmeye başladılar. İspanya’da baskı altında Katolikliği kabul eden ve Maranos olarak isimlendirilen Yahudiler Osmanlı topraklarına sığındıklarında kendi dinlerine döndüler. İkinci Bayezid döneminde İspanya, Portekiz ve İtalya başta olmak üzere Avrupa’nın her tarafından sürülen Yahudiler, 1492’den itibaren Osmanlı İmparatorluğuna geldiler. 1492 yılından sonra İber Yarımadasından göç eden 165 bin Yahudiden 90 bininin Osmanlı topraklarına geldiği tahmin edilmektedir. Yahudiler, İstanbul, Edirne, Avlonya ve Selanik dışındaki yerlerde fazla kalabalık değillerdi. En kalabalık oldukları yer Selanik’ti. 1487’de Selanik’te hiç Yahudi yokken Kanuni döneminin ilk yıllarında 2645 hane yani 13 bin kişilik bir Yahudi nüfus yaşıyordu. Selanik’te aynı dönemde Müslümanlar 6 bin kişi, Hristiyanlar 5 bin kişi idi. Selanik’te Yahudiler özellikle dokumacılıkla meşguldüler İspanya’dan gelen Yahudiler gelirken yünlü kumaş tekniğini de yanlarında getirmişlerdir.¹¹

İzmirliilerin “Kara Menteş” dedikleri Haham Mordahay Sevi’nin ailesi kentteki Yahudilerin büyük çoğunluğu gibi, 1492 tarihinde İspanya’dan zorla çıkarılmıştı. Sevi

*İspanya’dan Yahudiler ve Müslümanlar, 1492’de Osmanlı Sultanı II. Bayazıd zamanında Osmanlı topraklarına yerleştirildiler. Bu durum daha sonraki zamanlarda da devam etti. Bizim Yahudi vatandaşlarımızın önemli bir kısmı İspanyol kökenlidir. Kendilerine sefarad (Sefardim) adı verilir.

¹⁰ Erhan AFYONCU, “*Sahte Mesih*”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 15, 16

¹¹ Erhan AFYONCU, a.g.e., s. 17- 20

ailesi önce Mora'ya sonra İzmir'e yerleşti. Kara Menteş'in oğlu Sabatay Sevi, haham olarak yetiştirildi. Bu kişi 31 Mayıs 1665'de "Mesih" olduğunu ilan etti. Taraftar sayısı her geçen gün artı. Avrupa'dan Yemen'e, Kuzey Afrika'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyada yaşayan Yahudi ve Hristiyanlar arasında dalgalanmalar yarattı. Sabataycı hareketin kısa sürede yayılmasında yalnızca Yahudilere yönelik baskı ve zulümlerin etkili olduğunu ileri sürmekte yeterli değildir. Sabatay hareketinin daha çok ayak takımı tarafından desteklendiği iddiaları da inandırıcılıktan uzaktır. Hareket sokak dilencileri kadar çok zenginler tarafından da desteklendi. Yahudilerin arasında yayılan inanışa göre ülkelerinden sürülmeleri yalnızca ilahi bir ceza değildi. Bilakis kökleri yaratılışa kadar uzanan Yahudilere verilmiş ilahi bir misyondur. Bu görüş Yahudilere yeni bir ümit verdi ve kurtuluşun ancak bununla mümkün olduğu inancı yayıldı. Zira 17.yüzyılda Mesih zuhur edeceği kanaati ve bu yüzden Yahudilerin Filistin'de toplanmaları gerektiği inancı hakim olmaya başladı.¹²

Gelişmelerden rahatsız olan İstanbul'daki Rabbiler (Musevi din adamları), Sabatay Sevi hakkında Yahudileri isyana teşvik ettiğini Osmanlı yönetimine bildirdiler Sabatay Sevi, Veziriazam Köprülü Ahmet Paşa emri gereğince tutuklandı. 8 Şubat 1666'da elleri ve ayakları zincire vurularak İstanbul'a getirildi. Onu kurtarmak için gelen Yahudiler ile Osmanlı Kolluk güçleri arasında küçük çaplı çatışmalar meydana geldi. 11 Şubat 1666'da bizzat Veziriazam Fazıl Ahmet Paşa'nın huzurunda sorguya çekildi. IV. Mehmet Çatalca'da avda olduğu için sorguda yoktu. Yahudiler arasındaki "Sabatay kral olacak ve dünyayı biz yöneteceğiz. Vahşi hayvanlarla kuzular birlikte otlayacak Türk hakimiyetinin sonu gelecek" gibi söylentilerin IV. Mehmet'i rahatsız etmesi üzerine Sabatay Sevi'nin Edirne'ye getirilerek sorguya çekilmesi yönünde karar alındı. Sabatay Sevi, 16 Eylül 1666'da Edirne'de Yeni Köşkte sorguya çekilirken Sultan IV. Mehmet pencere arkasından gizlice davayı izlemiştir. Bu sorguda Sabatay Sevi hakkındaki iddiaları yani Mesih olduğunu inkar etti. Yargılama sonunda Sabatay Sevi'nin önüne iki seçenek kondu. İddialarından vazgeçmezse öldürülecek ya da Müslümanlığı kabul ederse hayatı bağışlanacaktı. Sevi Müslümanlığı tercih ederek adı "Aziz Mehmet Efendi" olarak değiştirildi. Taraftarları da onu izleyerek Müslüman oldu. Ayrıca kendisine Osmanlı Devleti tarafından 150 akçe ile kapı ortası tekaüdü verildi.¹³ Eylül 1675'te Ülgen'de (Bugünkü Arnavutluk'ta) öldü. Taraftarlarından bir

¹² Erhan AFYONCU, a.g.e., s. 79, 80, 81

¹³ Erhan AFYONCU, a.g.e., s. 114 -145

kısmı onun yolunu hala devam ettirirken (Yahudi inanç ve geleneklerini) bir kısmı eski inançlarından koparak Müslümanlaştı.

Dönme tabiri, XVII. yüzyıldan itibaren Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde bilhassa Selanik'te, Müslüman adı ve kıyafeti altında yaşayan “Gizli Müslüman-Musevi Cemaati” fertlerine Osmanlı Türkleri tarafından, Yahudilikten İslam’a döndüklerini belirtmek maksadıyla verilen isimdir. Müslüman adı ve kıyafeti altında yaşayan, fakat Yahudi inanış ve adetlerini devam ettiren “Dönmeler”e eskiden nezaket kastı ile “Avdeti” de denilmiştir. Bir başka kaynakta da şöyle denilmektedir. Bu tabir, “Dönme” 1912 Balkan Harbinden evvel Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde bulunan Selanik şehrinde mukim bir kısım Osmanlı vatandaşlarını ifade etmektedir. Evvelce Musevi dininde bulunmakta iken bazı siyasi sebeplerle (Sabatay Hareketi sonucu) İslamiyet’i kabul etmiş olmaları yüzünden kendilerine dinden dönmüş manasına “Dönme” denilmekte idi. Ancak İslam olmuş bulunmalarına rağmen ne eski dindaş ve ırkdaşları olan Yahudiler ne de Selanik şehrinin aslen Türk-İslam sekenesi ile sıhri hiçbir rabıta kurmayarak kendi aralarında yaşama yolunu tutmuşlardı.” Muhtelif din sahiplerinden Müslüman olanlara mühtedi denildiği; dönme tabiri yalnız halk tarafından kullanıldığı halde bunlar hakkında mühtedi tabirinin hiçbir yerde ve hiçbir zaman istimal olunmaması ve yüksek tabaka tarafından bir dereceye kadar nezaket maksadıyla avdeti denilmesi Musevilikten İslam’a döndükleri ancak gizlice Yahudiliği yaşadıklarını belirtmek maksadından ileri gelmiştir.¹⁴

Münevver Ayaşlı, anılarında, annesi ve teyzesinin Selanik’i çok iyi bildikleri gibi, Dönmeleri ve Dönme adetlerini pek iyi bildiklerini Selanik’te hiçbir Dönmeye bey denmediğini, efendi dendiğini, İstanbul’a gelince bu durumun değiştiğini hepsine bey ve hanım efendi dendiğini Türklerle de evlenmeye başladığını bu durumun Selanik’teyken imkansız olduğunu yazmaktadır.¹⁵

Böylelikle zaman içinde Osmanlı Devletinde üç Sabatay grup ortaya çıktı. **Yakubiler, Karakaş ve Kapancı.** Yakubiler Selanik’te üst sınıf Osmanlı memurlarını oluşturuyordu. Kapancılar çoğunlukla İzmir’de ikamet ediyorlardı. Ekseriyetle tüccardı. Karakaşlar ise zanaatkar, esnaf ve işçilerden oluşuyordu. Türkiye’nin en ünlü Sabatayist ailesi **İpekçiler, Karakaş grubundandı.**¹⁶ Karakaşlar grubu “**Fevziye Mektebi**”ni,

¹⁴ Abdurrahman KÜÇÜK, “*Dönmeler Tarihi*”, Hamle Basın, İstanbul, 1997, s. 215, 216

¹⁵ Münévver AYAŞLI, “*Dersaadet*”, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 172

¹⁶ Soner YALÇIN, “*Efendi, Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*”, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004, s. 37, 38, 42

Kapancılar, “**Terakki**” adında okullar açacaklardı. Selanik’ten İstanbul’a göç etmelerinden sonra Fevziye Lisesi ve Şişli Terakki Lisesi adında bu okulları devam ettirmişlerdir. Bu okullardan sonra tercih edecekleri diğer önemli bir eğitim kurumu da **Galatasaray Lisesi** olacaktır.

Türkiye’de çeşitli vesilelerle Dönmelerden bahis edilmekte lehlerinde ve aleyhlerinde görüşler sergilenmektedir. Son on beş yıldan beri bu eskiye oranla hız kazanmış bulunmaktadır. Genelde ülkemizde 1974’den sonra özellikle İsmail Cem İpekçi’nin TRT Genel Müdürü olmasından sonra, Dönmeler konusunda söylenenler yazılanlar artmıştır. Bu tarihten önce de çeşitli eserlerde, hatıratlarda dağınık olarak Dönme kişilerden ve Dönmelerden bahis edilse de 1974’lerden sonra yoğunluk kazandığı dikkat çekmektedir. Yurt içinde yurt dışında Türkiye Dönmelerine yönelik yayınlarda 1979’da **Abdi İpekçi**’nin ölümünden sonra da artış olmuştur.¹⁷

3- İPEKÇİLER VE TÜRK SİNEMA SEKTÖRÜ

İpekçiler tıpkı Selanik’te olduğu gibi, İstanbul’da da birbirlerinden ayrılmadılar. İstanbul’da kısa sürede tanınan İpekçiler, 1898’de Eminönü’nde “**Hüsn-ü İntihap**” ismiyle yeni ve büyük bir mağaza açtılar. Servet-i Fünun Gazetesinin ilavesinde yer alan “İpekçiler yeni mağaza açıyor” başlıklı haberde Kani İpekçi’nin açıklamasına yer veriliyordu. Kani İpekçi “Amaçlarının Osmanlı ticaret hayatının ilerlemesine hizmet etmek olduğunu belirterek, bunun için Avrupa ile münasebet ve muamelatımız artmaktadır” diyordu. Ardından “Selanik Bonmarşesi” açıldı. Bu mağaza daha çok sinema ve fotoğraf malzemesi satışı yapıyordu. Bu mağaza Eminönü meydan çalışmaları ile yıkıma maruz kalmış, aile üyelerinin yoğun olarak sinema sektörüne girmeleri ile 1920’li yılların sonlarında kapatılmıştır. “Eski İstanbul sinemalarının yazarı Mustafa Gökmen, İpekçi ailesine ait erkeklerin üç kuşak boyunca sinemacılıkla uğraştıklarını belirtiyor.”¹⁸

İpekçilerden İsmail Bey’in oğlu İhsan, Galatasaray Lisesi mezunu Almanya-Berlin’de ticaret eğitimi görmüş bu işe karşı aşırı ilgi duymaktaydı. Berlin’de gördüğü bu işi pekala İstanbul’da yapabildi. Ailesini ikna eden İhsan, Beyoğlu Caddesinde (Grand Rue de Pera) yer alan “Elhamra” Sinemasının işletmeciliğini 1923 yılında İpekçiler ailesi olarak almıştır. İpekçiler sinema salonu işletmeciliğinde asıl sükselerini

¹⁷ Abdurrahman KÜÇÜK, a.g.e., s. 467

¹⁸ Abdullah MURADOĞLU, “*Selanik’ten İstanbul’a İpekçiler ve İsmail Cem*”, İstanbul, 2002, s. 8, 9

iki yıl sonra açacakları “Melek Sineması” (Bugünkü Emek) ile sağlayacaklardır. Salon 1924 yılı Aralık ayında açıldı. Bu Sinema 1942 Varlık Vergisi dolayısıyla mülkiyeti önce İstanbul Belediyesine daha sonra da 1957 yılında Emekli Sandığına geçecektir. Elden çıkan Melek Sinemasına karşılık “Yeni Melek” sinema salonunu inşa edeceklerdir. İstanbul dışında İpekçiler İzmir’de de 1926’da “Elhamra Sarayı” adıyla sinema salonu açacaklardı.¹⁹

İpekçi kardeşler, sinemacılığın karlı bir iş olduğunu bizzat içinde yaşayarak anlamışlar ve film ithalatının yanında film üretiminin de yapılmasına karar vermişlerdi. 1928 yılında İpekçi ailesi “İpek Film Şirketi” adıyla film yapım evi kurdular. İlk yönetmenleri de yurt dışından davet ederek getirdikleri “Muhsin Ertuğrul” olacaktır. Muhsin Ertuğrul’un tiyatro çevresinden olan Nazım Hikmet, Türkçeyi güzel kullanması ve yabancı dil bilmesinin getirisi olarak İpek Film kadrosunda yer alacaktır.

Nazım Hikmet, 1933 sonunda tutuklanmış ve Bursa cezaevine gönderilmiştir. İpekçiler ve Muhsin Ertuğrul onu orada yalnız bırakmamıştır. Ertuğrul, cezaevine İsveçli yazar Selma Lagerlöf’ün bir hikayesini göndererek, Nazım Hikmet’ten bunu senaryo haline getirmesini istemiştir. Nazım Hikmet, 1934’te İpekçilere “Aysel Bataklı Damın Kızı”’ndan başka, “Leblebici Horhor” ve “Milyon Avcıları” adlı iki senaryo daha yazmıştır.²⁰

İpekçiler, 1941’den itibaren film çekim çalışmalarını azalttılar. Şirket, 1960’dan sonra film yapımcılığını bıraktı. Zaten aile üyeleri arasında anlaşmazlık çıkmış sinema salonları aralarında paylaşılmıştı. İpekçilerin film şirketlerinden “FİTAŞ”* 1965’te kapatılacak “SİNTAŞ”** ise 10 yıl daha yaşayacak 1976 yılında kepenk indirecekti.²¹

Ana hatları ile verilen bu bilgilere göre, Osmanlı İmparatorluğunun dağılma yıllarında Selanik’te başlayan ailenin yolculuğu İstanbul’da devam etmiştir. İpekçilik, sinemacılık, gazetecilik, moda, politika kulvarlarında isimlerine rastladığımız İpekçiler

¹⁹ Ali Can SEKMEÇ, “İpek Ticaretinden Sinemacılığa İpekçiler”, *Chronicle Dergisi*, S. 2 (2005), s. 72-78

²⁰ Sevgül SÖNMEZ, “İstanbul’un 100 Ailesi”, İstanbul Büyük Şehir Yayınları, İstanbul, s. 124

²¹ Ali Can SEKMEÇ, a.g.m., s.78, 79

*FİTAŞ: 1937’de iflasın eşiğine gelen İpekçi ailesi, para sıkıntısını atlatmak için İş Bankasından kredi alır. Borçlar ödenemeyince, İş Bankasının yan kuruluşu olan “Türk Tecim Anonim Sosyetesı” ile İpekçilerin borçları karşılığında ortak olarak kurdukları şirketin kısaltılmış adı. “Film İşleri Türk Anonim Şirketi” Bu ortaklıkla İpekçiler bankaya olan borçlarını ödediler. İş Bankası kendi kuruluşunu 1944’de tasfiye edince FİTAŞ İpekçilerin elinde kaldı.

**SİNTAŞ: 1937’de, İpekçilerin Sinema Salon İşletmeciliğini “Sinema İşleri Türk Anonim Şirketi” adıyla şirket kurarak yeniden organize ettikleri şirket.

yeni kuşakla birlikte yeni ufuklara yelken açmışlardır. Yeni kuşağın en önemli simalarından biri de gazeteci Abdi İpekçi olacaktır.

4-ÜSKÜDAR BÜLBÜLDERESİ MEZARLIĞI

İstanbul'da yaşayan Selanıkliler için Bülbülderesi Mezarlığı çok önemlidir. İstanbul'a ilk yerleşen ve daha çok Selanikli Dönme cemaati mensupları burada toprağa verildiler. Hans Peter Laquer'in '*İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*' isimli araştırmasında Bülbülderesi Mezarlığı hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Üsküdar'dan Bağlarbaşına doğru uzanan alan içinde, Bülbülderesi Bağlarbaşı Caddesi ile Selanıkliler Sokağı arasında bulunan mezarlık, bu iki caddenin ismini taşımaktadır. Bülbülderesi ya da Selanıkliler Mezarlığının alt tarafındaki kısımları dikkat çekecek özellikler göstermez. Çünkü burada modern mezarlar arasında yalnızca 19. yüzyıldan kalma Osmanlı mezarları bulunmaktadır. Arazinin eğiminin arttığı üst taraftaki 1. adada yer alan mezarlar konumları ve biçimsel özellikleri bakımından yalnızca bu mezardakilerden değil, İstanbul'un diğer bütün mezarlıklarından ayrılan özellikler göstermektedir. 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar olan zaman dilimini kapsayan, oldukça pahallı mermerden mezarları Güney Avrupa Mezarlıklarında olduğu gibi çeşitli motiflerle (kesilmiş sütunlar, üzeri örtülmüş kül vazoları, açılmış kitap gibi kitabeler vs) süslenmiştir. Ayrıca dik yamaçlara büyük bir özenle teraslanarak oturtulan mezarlar, burada İstanbul'un hiçbir mezarlığında olmayan bir etkinin söz konusu olduğunu da bize göstermektedir. Bunlar 17. Yüzyılda Yahudilikten İslamiyet'e geçmiş olan Dönmelerin mezarlarıdır. Bu mezarlar aynı zamanda mezarlığa da ismini vermiştir. Çünkü Selanik dönmelerinin önderi Sabatay Sevi'nin 1676'daki ölümünden 1924'deki Büyük Mübadeleye kadar dönmelerin en büyük merkezi olmuştur. Belki Bülbülderesi Mezarlığının ihtiyaca cevap verememesi, belki de İpekçiler'in Selanikli Dönmeler olarak anılmak istememeleri sonucu Zincirlikuyu Mezarlığına yönelmelerine neden olmuştur.²²

5-ABDİ İPEKÇİ'NİN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

8 Ağustos 1929 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Abdi İpekçi, çok genç yaşta gazeteciliğe başlayarak büyük başarılar kazanmış ve genç yaşta şehit edilmiş bir meslek

²² Abdullah MURADOĞLU, a.g.e., s. 10, 11

mensubu.²³ Abdi İpekçi, 18 Mayıs 1959'da kendisine koleksiyonda yer verilmesi dolayısı ile şunları yazmıştı. *‘‘Muhterem Reşid Gönç’ün,* yıllardan beri herkesin takdirini toplayan bir sebatla hazırladığı koleksiyonuna girmekle bahtiyarım’’* Genç yaşta bu başarıyı sağlayan Abdi İpekçi, Cevdet ve Vesime İpekçi çiftinin altıncı çocuğu olarak dünyaya geldi. Cevdet Beyin daha önceden iki oğlu ve üç kızı vardı. Ancak, iki kızı da veremdi. Önce Nükhet sonrada küçük kızı Eymen de bu hastalığa yakalanmıştı. Bu nedenle iki ablayı Abdi'den sürekli uzak tutmak zorunda kaldılar.

Abdi, iki yaşına geldiğinde dört yıl hastalık çeken ablası Nüket yaşamını yitirecekti. Bu acı olay nedeniyle ailesi, verem hastalığına yakalanmaması için Abdi'yi iki yaşında evin yakınındaki Işık anaokuluna göndermek zorunda kaldılar.

Abdi'nin doğumu 1929 dünya ekonomik buhranının Türkiye Cumhuriyetini sarstığı döneme rastladı. Abdi'nin film ithalatı ile uğraşan babası Cevdet İpekçi'nin de işleri sarsıldı. Yeni ticari maceralara cesaret edemeyen Cevdet Bey işlerini diğer oğlu Mehmet'e bıraktı. İthalatçılık yapan Mehmet İpekçi, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret okulundan mezun oldu. İTO'da (İstanbul Ticaret Odası) 1959-1973 yılları arasında meslek komitesi başkanlığı ve meclis üyeliği yaptı. Diğer kuzenleriyle birlikte sinemacılık ve filmcilikle iştigal etti. Mehmet İpekçi, Eminönü Rotary Kulübü Başkanlığının yanı sıra, Fevziye Mektepleri Vakfı yönetim kurulu üyeliği de yaptı. Kardeşleri nedeniyle çok zengin zannedilen Cevdet Bey öldüğünde çocuklarına oturduğu Nişantaşı'ndaki iki katlı evden başka bir şey bırakmamıştı. İlkokul çağına geldiğinde Abdi'nin kaydını evlerinin karşısındaki Işık Lisesine** yaptılar. Abdi oyundan çok resimle ve kitaplarla ilgileniyordu. Sporu seviyor fakat aktif olarak bu alanda faaliyette bulunmuyordu. Sınıfları ilerledikçe, Abdi'nin yazma ve çizme yeteneği de gittikçe geliyordu. İlkokul 4. sınıfta roman denemesi yazmaya başladı. Anahtarla kilitlenebilen bir anı defterine el yazması ile yazdığı ilk denemesinde *‘‘Kara Yarışı’’* adıyla *‘‘Daily-Telegraph’’* gazetesinin düzenlediği uluslar arası bir otomobil yarışını ve bu yarışa katılan bir Türk mühendisi ile 13 yaşındaki oğlu Cem'in başından geçen öyküleri anlatıyordu. Yıllar sonra bu roman denemesini, ilk nişanlısı Esin Dölen'e

²³ Ayhan YETKİNER, *‘‘Reşid Halid GÖNÇ’ün Koleksiyonundan Bab- ı Ali’nin Hatıra Defteri’’*, Gazeteciler cemiyeti yayınları, İstanbul, 1984, s. 92

*Reşid Halid Gönç, Cumhuriyet döneminin önemli koleksiyoncularından. 1892 Yılında İstanbul'da doğdu. Fransa'da eğitim gördü. İmza, ithaf ve fotoğrafları toplayıp koleksiyon tutkunluğunu yaşamı boyunca sürdürdü. Daha çok babı aliden geçen gazetecileri yazarları, karikatüristleri seçmiştir.

**Işık Okulları-Fevziye Mektepleri, Nişantaşı-Maçka'da uzun süre faaliyet gösteren okul.

armağan etti. İlkokulu bitirdiğinde okul yıllığındaki yazısı ve şiiri geleceğin ünlü gazeteci yazarı Abdi İpekçi'nin doğuşunu haber veriyordu. Henüz 10 yaşındayken 1939-40 Işık lisesi yıllığına Atatürk'ün birinci ölüm yıl dönümü nedeniyle “ATA'MA” adıyla Şiir yazmıştı. Bu şiirinde “*Doğan güneş neden bu kadar gamlı? Oda mı nurunu senden almıştı./ ...On sekiz milyonun canısın Ata'm. Arkandan ağlayan kurduğun vatan*”²⁴ diyecektir.

Abdi İpekçi'nin ailesi, onun ilkokulunu bitirme mutluluğunu yaşamadan ikinci evlat acısı ile sarsılacaktı. Ablası Eymen tüm uğraşlara rağmen kurtarılamamıştı. Nükhet'in acısını unutamayan aileye bu ikinci acı darbeydi. İlk ablasının ölümünü küçük olduğu için Abdi İpekçi'yi çok etkilemeyecekti. Ancak Eymen ablasının ölümü onu perişan etmişti. Kimseye belli etmeden odasına çekilip saatlerce ağlıyordu. Aile Abdi'nin bu acıdan etkilenmesi üzerine onu Büyükada'ya gönderdi. (Abisi Mehmet'in evine) Artık kitapları, tuvali, paletleri ile doğanın içindeydi. Kendini okumaya resim yapmaya vermişti.

1940 yılı yazı sonrası, Abdi Büyükada'dan İstanbul'a döndü bu sıralarda 11 yaşındaydı. 1940-1941 öğretim yılına başlayan Galatasaray Lisesinin bahçesi yeni başlayan öğrenciler ve veliler ile doluydu. Bu kalabalık içinde okula yeni başlayan Abdi İpekçi de bulunuyordu. Galatasaray Lisesinin hazırlık öğrenimini başarıyla tamamlayan Abdi, sessiz sedasız, içine kapanık, kitap okumak, resim yapmaktan başka bir şey düşünmeyen biri olup çıkıvermişti. 1941-1942 öğretim yılında artık Galatasaray Lisesi'nin ortaokul birinci sınıfındayken kendisinden 20 yaş büyük olan ağabeyi Mehmet İpekçi'yi bir baba gibi sevip saymış ve yaşamı boyunca ona siz diye hitap etmiştir. Halbuki Abdi kendisinden 8 yaş büyük ağabeyi Osman'ı kendisine daha yakın bulurdu. Ancak ağabeyi Osman, tıp fakültesi öğrencisiyken rahatsızlanmış ve geçirdiği ani bir kanama sonucu (Böbrek rahatsızlığından dolayı) 1941 yılında vefat etmiştir. İpekçilerin evinde 12 yıl içinde üç çocuğun birbiri ardına ölmesi anne-baba İpekçileri gerekse de ailenin en küçüğü Abdi'yi derinden etkilemişti. Bu acılara daha fazla dayanamayan annesi Vesime İpekçi de vefat etti ve baba Cevdet İpekçi, çocukları Mehmet, Hayat ve Abdi ile yalnız başına kalmıştı.²⁵

²⁴ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, “Gazeteci”, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986, s. 23-33

²⁵ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, “Bir Gazetecinin Hayatı, 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi”, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 33-37

6-ABDİ İPEKÇİ’NİN GALATASARAY LİSESİ YILLARI

Ağabeyinin ardından annesinin ölümü üzerine Abdi İpekçi’nin yaşamında Galatasaray Lisesi öne çıkmaya başladı. Hemen her yıl, sınıf birincisi ya da ikincisi gibi sonuçlar aldığı derslerindeki başarısını sürdürürken, özellikle okuldaki kültür ağırlıklı çalışmaların başında da o vardı. Artık, hayatında dört şey ağır basıyordu; yazı yazmak, karikatür, gazetecilik ve dostları.

Galatasaray Lisesinin ilk yıllarında bir arkadaşı ile çıkarıp “İlk Adım” adını verdiği el yapımı dergi de bu tutkunun ilk ürünüydü. Ortaokul son sınıftayken bu tutku ciddi bir görünüme büründü. Spora da ilgi duyan Abdi İpekçi, O günlerin ünlü spor dergisi “Kırmızı Beyaz”’a, “*Kırmızı Beyaz ve T harfi*” başlıklı bir yazı yazıp dergiye göndermiş ve yazı dergide yayımlanmıştır. Bu Abdi İpekçi’nin matbu harflerle gördüğü ilk imzasıydı.

O sıralarda Cemal Nadir,* “Amca Bey” adlı bir mizah dergisi çıkarıyordu. Uzun uğraşından sonra Cemal Nadir, Abdi’nin Karikatürünün yayınlanmasını kabul etmiştir. Galatasaray’ın son yıllarına doğru Abdi’deki karikatür tutkusu artık profesyonelce bir uğraşa dönüşüyordu. Sekiz yıllık Galatasaray eğitimi süresince hazırlanan bütün okul yıllıklarında, broşürlerde, okul gazetelerinde, Abdi İpekçi’nin adına rastlanmıştır. Temiz Türkçesi ve zarif çizgisi ile çalışmaları zaman zaman Galatasaray’ın dışına da taşıyordu. Bazı mizah ve spor dergilerinde adına rastlanıyordu.²⁶

Aile çevresinde yaşadığı derin acılar küçük Abdi’yi Galatasaray Lisesinde derin dostluklar kurmaya itecektir. Galatasaray yıllarında tanıdığı ve çok sevdiği bazı arkadaşları ile olan bu dostlukları öldürüldüğü güne kadar sürecekti. Engin Arman, Uygun Afşar, Firuz Nikravan gibi. O günler Abdi’nin en duyarlı olduğu konu “Selanik Kökenli” olmasıydı. Bu konuda en ayrıntılı dertleştiği dostlarından biri de Firuz’du. Abdi, “*Benim ecdadım Selanikli ise bu bir suç mudur? Kaldı ki bu suç bile olsa benim bunda ne suçum var. Ben bu toplumun bir parçası değil miyim?*” diyecek ve soyadını değiştirmeyi düşünecekti. Ancak arkadaşı Firuz, “Bir insan kendisinin ne olduğunu tayin edemez. Bir insanın ana babasını, kardeşini, seçmesi mümkün müdür? Bunlar

²⁶ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, “*Gazeteci*”, s. 38

*Türk karikatüristi, Amca Bey, Efruz Dalkavuk tiplerinin yaratıcısı, 1942-1944 yılları arasında Amca Bey mizah dergisini çıkardı.

birer doğa yasasıdır. İnsan ancak kendi aslını inkar etmek için böyle bir şeye gerek görür. Benim tanıdığım Abdi'nin de böyle bir şey yapacağını sanmıyorum.” der.

Abdi İpekçi bu konuda öylesine duyarlıydı ki, “Selanik kökenli” çevresinin olası tepkilerine karşın Firuz ve Engin gibi yakın dostlarına “*bakın benden sonra yaşar kalırsanız, beni Bülbülderesi Mezarlığına gömdürmeyin*” der.²⁷

Galatasaray'dan mezuniyet yılları yaklaştıkça, Abdi'nin kişiliğinde geleceğe dönük önemli kararlar alabilecek kadar gelişmeler görülüyordu. Galatasaray'ın 1946-1948 yıllarını kapsayan son iki yılında başarılı bir öğrenim hayatının yanı sıra geleceğin Türk basınına ağırlığını koyacak çalışmaların tohumlarını atmaya başlamıştı. Abdi İpekçi; ilki çıkan “Galatasaray” adlı derginin neşriyat kolunda yer almış ve daha sonra bu kolu bilfiil idare etmişti.

Yıllar sonra Milliyet gazetesi yazı işleri müdürüyken Galatasaray Lisesi öğrencileri ile yaptığı söyleşide, (İzcilik, resim, tiyatro, edebiyat, satranç ve bilhassa spor) gibi başarılı olunan branşlarda gerileme yaşanmasını eleştirmiş, bu gerilemenin öğrencilerin olduğu kadar idarecilerinde ilgisizliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durumun kendisini üzdüğünü ancak düzeltilebileceğini belirtmiştir.²⁸

Abdi İpekçi'nin, öğrencilik yıllarında milliyetçi hassasiyetlerinin ön planda olduğu görülmekte nitekim, İsviçre'de yayınlanan “*Illustre**” dergisinde, Türkiye hakkında yayınlanan bir yazıya verdiği cevapla ilgili olarak, hala gençlik dönemindeki kadar milliyetçi olup olamadığı sorulduğunda daha şuurlu bir milliyetçiliği benimsediğini söylemiştir. Abdi İpekçi, Hayat felsefesini hümanizma olarak açıklayıp, “*doğruların peşinde koşmanın başta tehlikeli ve zararlı görünse de ileride faydalı olacağını*” belirtmiştir.

Son sınıfa kadar meslek seçiminde mimarlık, hukuk ve gazetecilik arasında tercih zorluğu çeker. Nihayet son sınıfta gazetecilik yönünde karar verir. Karikatürden yazılarına kadar hemen her satırında emeği açıkça görülen ve “sekreter” olarak Abdi İpekçi imzasını taşıyan Galatasaray 1947-1948 yılı Mezunlar Yıllığı bunun en somut

²⁷ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, “*Bir Gazetecinin Hayatı, 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi*”, Doğan Kitapçılık, 2007, s. 42, 43

²⁸ Niyazi ÖKTEM, Emre ÖKTEM, “*Sultani Söyleşileri*”, Derin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 3, 4

*İsviçre'nin Lozan kentinde yayınlanan dergi.Lozan antlaşması sırasında İsmet İnönü'nün fotoğrafını yayınlamıştır1923

örneği idi. Yıllıkta mezunlara sorulan sorularla gelecek ile ilgili fikirleri öğrenilirdi. Abdi İpekçi, yıllıkta sorulara verdiği cevaplarla yaşamı arasındaki paralellik onun kişiliğinin somut bir göstergesi gibiydi.

‘‘SORU-İstikbal projeniz?

CEVAP-Matbaacılıkta İnkılap yapıp, memleketimizde baskı tekniğini ve sanatını Avrupa ayarına yükseltmek...

SORU-Hayatı mütevekkilane kabul etmeli mi, yoksa isyankar mı olmalı?

CEVAP-Hayat bir mücadeledir, isyankar olmalı diyemeyeceğim. Çünkü, öyle hadiseler vardır ki, insana bağlı değildir. Yani, insan iradesinin değiştiremeyeceği neviden şeylerdir... İrademizle hakim olabileceğimizi hissettiğimiz yerlerde de isyankar olmalıyız. Esasen mesut insan bu işi yapabilen insandır.

SORU-Sizce insan hür olmalı mıdır?

CEVAP-Bugünkü insan hayır Zira onlar daha tam hürriyete kavuşacak olgunluğa erişememişlerdir. Bu hakkı elde ettikleri gün onu birbirleri aleyhine kullanacakları muhakkaktır.

SORU-Kaç yaşına kadar yaşamak istersiniz?

CEVAP-2000 senesini görmeyi çok istiyorum.

SORU-Begendiğiniz bir söz, vecize yahut mısra söyleyiniz.

CEVAP-Zafer biraz da hasar ister...²⁹

8 yıllık Galatasaray yılları çabuk geçmişti. Hocaların tanımı ile o yılların küçük Abdi’si, geçen yıllar içinde çektiği sıkıntılardan, güçlüklerden yılmamış lise öğreniminin sonuna geldiğinde amaçları belli, ne yapmak istediğine kesin karar vermiş biri olarak karşımıza çıkıyordu.

1949 yılı başına gelindiğinde Abdi İpekçi yüksek öğrenim için hukuk fakültesini seçmiştir. Ancak bu onu Lise yıllarındaki gazetecilik tutkusundan uzaklaştırmamıştı. Savcı ya da yargıç olmak yerine hukuk öğrenimi yapmış bir gazetecinin mesleğinde daha başarılı olacağına inanıyordu. Ayrıca hukuk öğrenimi gazetecilik yapmasına da engel değildi.

²⁹ Galatasaray Lisesi, ‘‘Öğrenci Yıllığı (1947-1948 Mezunları)’’, Abdi İpekçi Sayfası, s. 55

II. BÖLÜM

ABDİ İPEKÇİ VE GAZETECİLİĞİ

1-GAZETECİLİK YAŞAMI VE ÇALIŞTIĞI GAZETELER

Galatasaray Lisesini bitirmesi ile Abdi İpekçi'nin ağabeyi Mehmet İpekçi, işlerine ortak olmasını beraber çalışırken aynı zamanda hukuk fakültesini bitirmesini ister. Abdi İpekçi, ağabeyine gazetecilik tutkusu dolayısı ile hayır cevabını verecekti. Amcaları Fahir ve İhsan da, Abdi İpekçiden ticaret hayatına atılmasını isteyecek ancak onlara da ret cevabını verecekti.

Mehmet İpekçi, kardeşinin gazeteci olma ısrarını anlamış ona yardım etmek için o dönemin tanınmış gazetecisi Ahmet Emin Yalman'ın* yanına göndermeyi düşünmüştü. Yalman da Selanik kökenliydi. Amcası Fahir İpekçinin yakın dostu idi. Abdi İpekçi, Ahmet Emin Yalman'ın "Vatan" gazetesinde 15 gün çalıştıktan sonra Yalman, Fahir İpekçi'ye haber göndererek, "Al bu çocuğu, bir gazetecide olması gereken yırtıcılık yok, gazeteci olmaz bundan, siz bunu tüccar yapın." der. Muhtemelen bu söylemi Ahmet Emin Yalman, aile bireylerinin isteği üzerine söylemiş olmalı, çünkü 15 gün bir işte başarılı olmak için yeterli değildir. İpekçi ailesinin, ticaret ile uğraşması ve buna Abdi İpekçi'yi de dahil etmek istedikleri somut bir gerçektir.

Bu sözler, Abdi'nin yaşamında önemli bir dönemeç olmuştur. Yalman'ın sözleri Abdi İpekçi'yi hedefinden geri çevirmeyecek bilakis onu gazeteci olma yolunda daha da kamçıluyacaktı. Hukuk fakültesine devam ederken, gazetecilik isteğini arkadaşı İzzet Sedes'e açtı. "Yeni Sabah"*** gazetesinin yazı işleri müdürü Murat Sertoğlu, İzzet'in ablası ile evliydi. Onun aracılığı ile Murat Sertoğlu ile görüştü. Murat Sertoğlu, "Yeni Sabah" gazetesinin sahibi Safa Kılıçoğlu ile Abdi İpekçi hakkında görüşerek gazetede işe başlamasını sağladı.³⁰

³⁰ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, "Gazeteci", s. 75-77

* Ahmet Emin Yalman, 1888'de Selanik'te doğdu. 1910 yılında hukuk fakültesini bitirdi. ABD'ye gitti Columbia Üniversitesinde gazetecilik ve felsefe öğrenimi yaptı. 1917 yılında Vakıf gazetesini çıkardı. İstanbul'un işgali ile Malta adasına sürüldü. 1923 yılında Vatan gazetesini çıkardı. 1972'de öldü.

*** Yeni Sabah; 1938-1964 yılları arasında yayınlanan günlük gazetedir. Türk basın tarihinde Sabah adıyla ikinci gazete olduğu için, yeni sıfatını kullanmıştır. İlhami Safa ve Cemalettin Saracoğlu tarafından çıkarılan gazete 1948'de Safa Kılıçlıoğlu'na satıldı.

Abdi İpekçi, Yeni Sabah gazetesinde istihbarat muhabiri olarak göreve başladı. Yabancı dil bildiği için, Beyoğlu muhabiri oldu. Türkiye’ye gelen ünlü insanlarla, ünlü işadamlarıyla büyük otellerin sosyal yaşamıyla ilgili haberleri takip etme görevi verildi. Abdi, muhabirliğinin dışında yazı işlerine de yardım ediyordu. Haberleri toplayıp yayına hazırlıyordu. Ayrıca spor haberleri de yazıp, karikatürler çiziyordu. Bu bir bakıma çekirdekten yukarıya doğru gazetecilikte pişmenin ilk adımıydı.

1949 yılı sonlarında İstanbul’da Habib Edip Törehan tarafından “Yeni İstanbul”^{*} adıyla bir gazete çıkarılmaya başlandı. Genç gazeteciler Yeni İstanbul Gazetesinde toplanmaya başladı. Gazetenin ana özelliği az resimli, bol yazılı Avrupa tarzında bir gazeteydi. Gazetenin haberler müdürü Mithat Perin, aynı zamanda Galatasaray Lisesi mezunuydu. Aynı okuldan mezun olmanın verdiği rahatlıkla Mithat Perin ile görüşen Abdi İpekçi, ikna edici konuşması, dinamik özelliği ve fikirleri ile işe girmeyi başardı. Ona, iç haberleri toplama görevi verildi. Artık muhabirlikten terfi etmişti. Gazete genç kadrosu sayesinde tirajını yükseltmeyi başardı.

Abdi İpekçi, iç haberlerden sorumlu olmakla beraber, Yeni İstanbul gazetesinin yazı işleri müdürü Sacit Öget’den teknik bilgileri edinmeye çalışıyordu. Özellikle “mizanpaj”^{**} tekniğini ondan öğrenmişti. Yeni İstanbul gazetesinin sahibi Habib Edip Törehan, zamanla genç kadronun işlerine müdahale etmeye başlaması yeni işlerin yapılmasına katı disiplin sonucu engel olması üzerine, gazetenin haber müdürü Mithat Perin görevinden ayrıldı. Yeni bir gazete çıkaran Mithat Perin, Abdi İpekçi’ye gazetenin yazı işleri müdürlüğünü önerdi. Başta Abdi İpekçi olmak üzere genç kadro, Mithat Perin’in kurduğu “İstanbul Ekspres”^{***} geçti. Genç kadroya Abdi İpekçi’nin önderliğinde, Avrupa’dan dönen Galatasaray mezunu Osman Nuri Karaca ve Ali Oraloğlu da katıldı. Güner İzer, Mişel Periman, Mehmet Ataker, Sami Kohen kadronun göze çarpan isimleriydi. Gazete kısa sürede adından söz ettirmeye başladı. İstanbul Ekspres aranan ve okunan bir gazete olmuştu.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da İstanbul Ekspresin 1955 yılında atmış olduğu ve büyük olaylara yol açan manşet haberin Abdi İpekçi ile ilgisi

^{*}1949’da yayın hayatına başlayan Yeni İstanbul, 1950 sonlarında Kemal Uzan’a satıldı.

^{**}Mizanpaj, gazete ve dergi gibi yayınlarda sayfa düzenine verilen ad. TDK sözlüğü

^{***}1951 yılında yayın hayatına başlayan “İstanbul ekspres”, 6 Eylül 1955 de manşetten Atatürk’ün Selanik’teki evi bombalandı haberini yayınladı. Bunun üzerine 6-7 Eylül 1955’de Beyoğlu’nda gayri müslimlerin ev ve işyerleri yağmalandı.

yoktur. Çünkü o dönemde bu gazetede çalışmıyordu. Milliyet gazetesinde 1954 yılından itibaren çalışmaya başladı. 1952 yılları sonlarına doğru askere gitti yedek subay okulu eğitimini Ankara’da tamamladıktan sonra geriye kalan hizmetini tamamlamak için Kore’ye gidecektir. Kore’de yabancı dil bildiği için tercümanlık görevini üstlenecekti.

2-MİLLİYET GAZETESİ VE ABDİ İPEKÇİ

Bab-ı Ali’de, fırtınalı bir yaşam süren gazeteci Ali Naci Karacan, sayısız gazete çıkarmış ve batırmıştır. İsviçre’ye basın ataşeliğine atanan Ali Naci, 1948 yılına kadar bu görevini sürdürdü. Yurda döndüğünde yeniden Bab-ı Aliye girmeye karar verdi. Halil Lütfü Dördüncü ile beraber bir zamanların olay yaratan gazetesi “Tan”^{*31}ın isim hakkını satın aldı. Ancak Tan gazetesi beklenen ilgiyi görmedi. 1950 yılında Ali Naci Milliyet’in isim hakkını Arif Oruç’tan** satın alarak Milliyet gazetesini çıkarmaya başladı.

1951 yılına gelindiğinde gazete halk deyimi ile düşe kalka çıkıyor ancak istenilen tiraja ulaşamıyordu. Bunun üzerine Ali Naci ve oğlu Ercüment Karacan, gazeteyi büyütmek için yeni bir binaya geçmeye ve yeni makineler almaya karar verdiler. İlk iş olarak Molla Fenari Sokağındaki “Refik Münir Paşa” Konağı satın alındı. Gazete için yeniden inşa edildi. İnşaatin bitimi ile yeni makineler alındı eskiler onarıldı. Sıra kadroyu güçlendirmeye gelmişti. Hedef yeni dışa açık bir ses olmaktı. Gazeteyi ilerletecek kişinin özellikleri olarak da genç, dünyaya açık, dış basını bilen olarak saptadılar. Cevaplanması gereken soru ise kim olacaktı bu genç kişi? Arayışlar devam ederken gazete, Peyami Safa, Reşad Ekrem Koçu, Cemil Cahit, Sedat Taylan gibi isimlerle kadro takviye edildi. Güçlü bir kadro oluşturulmuştu.

Ercüment Karacan, o dönemin en modern gazetesi olan İstanbul Ekspres’in kadrosunu merak etmiş ve arkadaşı Altemur Kılıç’tan bilgi alarak kendisine istediği nitelikte bir gazeteciyi önermesini istemişti. Altemur Kılıç istenilen özelliklere uygun

³¹ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, “Gazeteci”, s. 99-101

*Tan gazetesi, Zekeriya ve Sabiha SERTEL tarafından çıkarılan, ilerici düşüncelerin sesi olduğu için, 1945 yılında provokasyonla gazete binası ve makineleri tahrip edilir.

**Muhallif gazeteci kimliği ile ön plana çıkar. “Yarın” isimli çıkardığı gazete ile İnönü iktidarını eleştirir. Gazetesi kapatılınca, çok partili yaşamda yarın gazetesini tekrar yayın hayatına sokar. Ancak istediği çıkışı yapamayan gazeteci 1950 yılında “Milliyet” isim hakkını fikir tartışmalarına girdiği Ali Naci Karacan’a satar. Aynı yıl içinde vefat eder.

birisi olarak Abdi İpekçi'yi önerdi. O sırada Abdi İpekçi Kore'de askerlik görevini ifa ediyordu.³²

Askerlik dönüşü Abdi İpekçi, Ali Naci gibi usta bir gazeteci ile çalışmayı çok istiyordu. Eğer, tam yetki ile işe başlayabilirse Milliyet gazetesinde çok önemli işler yapmayı planlıyordu. Molla Fenari Sokaktaki (Cağaloğlu) Milliyet gazetesine girerken gencecik bir gazeteci olan Abdi İpekçi, ileride Türkiye'nin en saygın gazetesini yaratan kişi olacaktı. Girdiği kapıdan yaşamına son verilene kadar bir daha çıkmayacaktı.

Abdi İpekçi kafasında nasıl bir gazete tasarladığını Ali Naci Karacan'a (Karacan da Galatasaray Lisesi mezunudur.) şöyle anlattı:

‘Ben şuna inanıyorum ki, Bab-Ali'nin alıştığı kalıpların dışında bir gazete hazırlamalıyız. Bu gazete öncelikle geniş ve çeşitli kitlelere seslenmeli, hem siyasi haberleri, hem ekonomik haberleri verebilmeli. Magazin ve sporu doyurucu olmalı, çok ciddi çok doğru habercilik yapmalıyız. Dış olayları çok iyi izlemeli ve yorumlayarak vermeliyiz. Bence Bab-ı Ali'nin alışık olduğu haber dilini de değiştirip daha rahat okunan daha sıcak bir anlatım getirmeliyiz, güzel ve çarpıcı fotoğrafa yönelmeliyiz, kadın okuyucusunun ilgisini çekecek köşeler ya da ekler hazırlamalıyız. Bütün bunları çok iyi dengelemeliyiz. Sayfalar arasındaki uyumu kurmalıyız. Milliyet, toplumun çok değişik kesimlerine seslenebilen bir gazete olarak çıkmalı. Bunu başararsak Bab-ı Aliye yeni bir gazete vermiş oluruz ve sanıyorum büyük gazetelerin arasına girebiliriz.’³³

Bu görüşmeden sonra Abdi İpekçi'ye Ali Naci, “Yanına kimi alırsan al yeni gazeteyi 1 Ekim 1954'te hazırla.” diyerek tam yetki verdi. 24 yaşında bir genç, gazetenin başına getiriliyordu. Ancak verilen cesaretli karar çok kısa sürede meyvelerini vermeye başlayacak, Milliyet Türkiye'nin saygın gazeteleri arasına girecekti.

İlk gün (1 Ekim 1954) gazete, 8 sayfalık yeni düzenlenmiş olarak 117.500 adet basıldı. Bir hafta içinde 56 bin satışına oturdu. Milliyet büyük gazetelerin arasına girmeyi başarmıştı. Yıllar geçtikçe bu yerini de genişletmiş ve sağlamlaştırmıştı. Yıllar geçtikten sonra bile ilk günkü çıkardığı Milliyeti unutamayacak ve “Hayatımda yaptığım en berbat gazete olmuştur” diyecekti.

Yoğun bir çalışma içinde geçen bir ayın sonunda, 1 Ekim 1954'te çıkan Milliyet gazetesi ilk kez Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürü olarak imzasını taşıyordu. O günlerin Bab-ı Alisinde “Genel Yayın Müdürü” gibi bir sıfat ve böyle bir görev

³² Altınur KILIÇ, ‘Kılıç'tan Kılıç'a Bir Dönemin Tanıklığı’, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 176-179

³³ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, ‘Bir Gazetecinin Hayatı, 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi’, s. 75-76

olmadığı için, gazetelerin patronlarından sonra gelen yazı işleri müdürleri, gazetelerin her şeyi demektir.

1954 yılı içerisinde, Abdi İpekçi'nin babası Cevdet Bey vefat etti. Bu onu, kardeşlerinin ve annesinin ölümü kadar etkileyecek, gazetede işlerinin yoğunluğu ve nişanlısı Sibel Hanım'ın yardımı ile bu acıyı olumsuz bir etki yaratmadan atlatacaktı. Kısa bir süre sonra gazetenin patronu Ali Naci Karacan da 7 Temmuz 1955'te vefat edecektir. Abdi İpekçi, Ali Naci'yi " Ekselans Merhaba" başlıklı bir yazı ile uğurladı.

"Ekselans Merhaba"

Her sabah Naci Bey ile benim odamı ayıran kapı ani olarak açılır, bir eli cebinde karşımda Naci Bey belirirdi. Mutad alaylı selamını tatlı sert bakışlar, mütebessüm dudaklarla verdikten sonra sorardı; ...

Merhaba Ekselans...

Baba adamdır.

Naci Bey'i Milliyet'te çalışan müretteplere kahvecilere, hademelere, çıraklara sorun yine aynı cevabı alacaksınız.

Baba adamdır.

...

Ne yazık ki bu baba adamın, bu insan adamın babalığından, insanlığından, tevazuundan, neşesinden, tecrübesinden bilgisinden sadece 9 ay faydalanabildim...'³⁴

Abdi İpekçi, Milliyet gazetesinde muhalefetle de karşılaşmıştı. Bu muhalefet gazete patronundan değil, yazar kadrosu içerisinde olacaktı. Peyami Safa, Abdi İpekçiye karşı başından beri hep tavır koymuş, Ali Naci ile olan yakınlığı nedeniyle üst düzeyde İpekçi'nin aleyhine bir ortam yaratabilmişti. Peyami Safa, bir gencin gazetenin başına getirilmesini hazmedemiyordu. İpekçi ve ekibine kinayeli biçimde "Küçük dahiler" diye bir ad takmıştı. Peyami Safa'nın karşı oluşunun bir nedeni de kendisinin desteklediği Demokrat Partiyi (Menderes Hükümeti) Abdi İpekçi'nin desteklememesi, tarafsız bir çizgi izlemesi, gerektiğinde Demokrat Partinin yanlışlarını anlatan yayınların yapılmasıdır. Peyami Safa dışında Abdi İpekçi ile beraber tarihsel süreç içerisinde Milliyet gazetesinde şu yazarlar ile çalışacaktır. Refik Halid, Bedii Faik, İsmail Hami, Cevad Refi Ulunay, Reşat Ekrem Koçu, Çetin Altan, Bülent Ecevit, Ali

³⁴ Milliyet, 9 Temmuz 1955

Gevgilili, Burhan Felek, Talat Halman, Refik Erduran, İsmail Cem, Metin Toker, Hasan Pulur, Sami Kohen, Ümit Deniz, Bedri Koraman, Mümtaz Soysal, Örsan Öymen, Yılmaz Çetiner, Mehmet Ali Birant.

Abdi İpekçi, 19 Eylül 1956'da Selanik kökenli bir büyük aile olan Dilberlerden Osman Şevket Dilber ve Rabia Semin Dilber'in kızı Sibel Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Nükhet ve Sedat İpekçi dünyaya gelmiştir. Yaşamının sonuna kadar Sibel Hanım ile evli kalacaktı. Abdi İpekçi'nin yönetime gelişinden itibaren istikrarlı bir yayın politikası güden Milliyet 1959 yılı başında tirajını 100 bine çıkarıyordu. Abdi İpekçi'nin önemli özelliklerinden biri de seyahat yapmayı çok sevmesiydi. Fırsat buldukça gezilere çıkardı. Aynı yıl, iki ay sürecek Afrika gezisine çıkacak bu tür gezileri daha sonrada devam ettirecek ve bunları kitap haline getirip yayınlayacaktı. Onun "Dünyanın Dört Bucağında" kitabı bu gezileri anlatmaktadır.

1957 yılı ilkbaharına gelindiğinde Abdi İpekçi 20 Mayıs 1957 Pazartesi günkü gazetenin ikinci sayfasında yeni bir köşe açmıştı. Bu, bundan böyle her hafta kendisinin yazacağı "Milliyet'ten Mektup" idi. İlk mektubunda şunları yazıyordu:

"Sevgili MİLLİYET okuyucusu,

Bu haftadan itibaren sizinle her pazartesi şu sütunlarda mektuplaşacağız.

Gazetelerle alakalı bir çok hususlar vardır. Bunlar hiçbir zaman yazılmaz Halbuki okuyucu meraklıdır. Kafasında her gün gazetesine dair bir çok istifhamlar belirir durur. Mesela neden başmakale yoktur? Zehir haftıye niçin her gün neşredilmiyor? Falları kim nasıl hazırlar? Spor muharrirlerinden Namık Sevik hangi kulübün taraftarıdır? Ya Kahraman Bapçum, Halit kıvanç ? Çoktandır yazılarını okumadığımız Ümit Deniz yeni bir röportaj hazırlıyor mu? Dünyanın herhangi bir yerinde olan hadisenin fotoğraflarını sıcağı sıcağına gazetenize yetiştiren telefoto ne biçim bir cihazdır? Daha bunlar gibi sizin aklınıza gelip, bizimkine gelmeyen binlerce sual... Öyle sualler ki, ancak okuyucularla karşı karşıya gelince muhatap olunur ve cevaplandırılır. Halbuki, bu gazetenin yüz binleri geçen okuyucusu var. Hepsiyle karşılaşabilmek imkansız.

İşte sevgili MİLLİYET okuyucusu, sizinle yüz yüze gelmeden de konuşabilmek, şu haftalık mektuplarımızla mümkün olacaktır. Bir yandan aklınızdan geçirdiğinizi tahmin ettiğimiz sualleri cevaplandırırken diğer taraftan sizin de soracağınız hususlara da amade bulunacağız. Zaten dikkat ederseniz mektubumuzun başında "mektuplaşacağız" dedik. Bu bakımdan sizden gelecek mektupları da iştıyakla bekliyoruz.

Mektubumuzun çerçevesi yalnız suallerinizin cevabına hasredilmiş değil. Geniştir. Bazen biz size soracağız. Mesela, falanca romanı beğeniyor musunuz, veyahut eksikliğini hissettiğiniz şeyler

nelerdir, gibi. Bazen de gazete içinde olmuş hadiseleri nakledeceğiz. Hazırladığımız yeniliklerden bahsedeceğiz. Her gün yazısını okuyup fotoğrafını, resmini, karikatürünü gördüğünüz arkadaşlarımızı tanıtacağız. ''³⁵

Milliyet'in Umumi Neşriyat Müdürü Abdi İpekçi, 1957 yılından beri her pazartesi günü yayınlanan ve gelenek haline getirdiği Milliyetten Mektup'un 6 Nisan 1964 tarihinde Milliyet gazetesinin ilkelerini okuyucularına şöyle açıklar:

'' Sevgili milliyet okuyucusu,

Yakında 14.üncü yılını tamamlayacak olan gazeteniz tutumu ve prensipleri itibarıyla karakterini hiçbir tereddüde meydan bırakmayacak şekilde belli etmiştir. Gerçi zaman zaman bazı maksatlı kişilerin; gerek kıskançlık, gerek düşmanlık duygularıyla, bazen de kendi yararlarına uymadığı hesabıyla MİLLİYET aleyhinde şurada burada isnatlarda bulunduğunu duyuyor görüyoruz. Fakat gazetenizi sizin gibi dikkatle izleyenlerin, bu gibi propagandalar karşısında bizim de yaptığımız gibi omuzlarını silkip geçtiğini ve isnat sahipleri hakkında gerekli hükmü verdiğini biliyoruz.

Milliyetin bugüne kadar herkes tarafından bilinen tutum ve prensipleri tıpkı Anglo-Sakson hukuku gibi yazılı olmayan bir yasa halindeydi... Geçenlerde yapılan toplu sözleşme, bu yasanın kağıt üzerine dökülmesini gerektirdi. Zira sözleşmenin 37.inci maddesi gazetenin umumi siyasetinin tutum ve gidişinin; veçhe ve karakterinin işveren tarafından tayinini icap ettiriyordu. Bu lüzum üzerine MİLLİYET'in, bilinen prensipleri Ercüment Karacan tarafından yazılı bir yasa haline getirilerek bütün MİLLİYET mensuplarına sunuldu.

Biz, siz okuyucularımızı da MİLLİYET ailesi mensupları olara gördüğümüzden, yasamızı burada bilginize sunmayı uygun bulduk.

MİLLİYET GAZETESİ,

ATATÜRKÇÜDÜR: Devrimlere ve onların temel felsefesini teşkil eden Batılı düşünce sistemine inanır.

MİLLİYETÇİDİR: Türkiye'de yaşayan ve Türklüğü samimiyetle benimseyen vatandaşlar arasında , hangi ırktan, dinden gelirse gelsin bir ayırım yapmaz.

Milletin bütünlüğüne ve ülkenin bağımsızlığına inanır; içinden veya dışarıdan gelecek her çeşit zarar verici müdahalelere karşı koyar.

DİN VE VİCDAN HÜRRİYETİNİ SAVUNUR: Herkesin dini inançlarına saygı duyar. Bu alanda devlet veya fertler tarafından müdahalede bulunulmasını kabul etmez.

³⁵ Emin KARACA, "Milliyet Olayı", Altın Kitapları, İstanbul, 1995, s. 86, 87

Dini duyguların istismarına karşıdır. Taassubu körükleyen, vatandaşları aldatan davranışlarla mücadele eder.

DEMOKRASİYE İNANIR: Faşizm ve Komünizm gibi totaliter rejimleri ret eder. Fikir ve seçim hürriyetlerinin, eşitlik sisteminin yer aldığı demokratik düzene inanır.

Bu düzenin, toplumun en iyi hayat tarzına ulaştırılmasından başka maksatlarla kullanılmasına, oy ticareti yapmak amacıyla soysuzlaştırılmasına karşıdır.

TOPLUMCUDUR: İnsanların mutluluğunun aralarındaki sosyal ve ekonomik uçurumların giderilmesi ile sağlanabileceğine inanır. Bu bakımdan tehlikeli farklılaşmaları önleyecek ve yumuşatacak tedbirleri destekler. İktisaden zayıf kitlelerin korunması ve geleceklerinin güven altına alınması hususunda girişilecek teşebbüsleri benimser.

KARMA EKONOMİDEN YANADIR: Her şeyin devlete ait olmasını isteyen sistemlerde insanların devlet tarafından; her şeyin kayıtsız şartsız serbest kalmasını dileyen düzenlerle de insanların insanlar tarafından sömürüldüğüne inanır. Bu bakımdan her iki sistemi de ret eder. Karma ekonomiyi destekler, devlet tarafından el atılmasında zaruret bulunmayan alanlarda özel teşebbüsün daha iyi işleyeceğine inanır. Ancak sermayenin emeği istismar etmesini önlemek için gereken haklı tedbirlerin alınmasına taraftardır.

BAĞIMSIZDIR: Siyasi partiler müesseseler ve şahıslar karşısında tarafsız ve bağımsızdır. Görüşlerini peşin hükümlerle değil, milletin ve memleketin yararına göre değerlendirir. ''³⁶

İpekçi, 4 Mayıs 1964 Mektubunda 1954 yılında genel yayın müdürü olarak Milliyet'e gelişiyle birlikte Milliyet'in büründüğü yeni kimliği şöyle anlatıyordu:

MİLLİYET'in yeni şekle geçerken uyguladığı formül şuydu:

Örnek olarak Batının fikir gazeteleri alınacak, fakat bulvar gazetelerinin cazip yönlerinden de faydalanacak. Bu suretle gazeteciliğin öğretici fonksiyonunu, eğlendirici tarafla dengeli bir şekilde mezcedilmek istenmişti. Tedricen bu dengede öğretici taraf ağır basmaya başladı. MİLLİYET bir süre sonra tam bir fikir gazetesi hüviyetini aldı. Yaptığı yayınlar yalnız yurt içinde, sadece siyasi çevrelerde etkiler yapmakla kalmıyordu. Türkiye'deki aydınlar gibi yurtdışındaki siyasi ve akademik çevreler Türkiye'nin yegane fikir gazetesi olarak kabul ettikleri Cumhuriyet'e şimdi Milliyet'i eklemişlerdi. Sefarethanelerde ilk okunan gazete MİLLİYET olmaya başlamıştı. Yabancı üniversitelerde Türkiye'yle ilgilenen profesörler, Milliyet'e abone oluyorlardı. Dış basında MİLLİYET'in ismi sık sık geçiyor, yaptığı yorumlar yayınladığı yazılar iktibas ediliyordu. Kısacası MİLLİYET, Amerika'nın New York Times'ına, İngiltere'nin The Times'ına, Fransa'nın Le Monde'sına Türkiye'de gösterilen karşılık olmuştur.³⁷

³⁶ Emin KARACA, "Milliyet Olayı", Altın Kitapları, İstanbul, 1995, s. 101-103

³⁷ Milliyet, 4 Mayıs 1964

Abdi İpekçi'nin Milliyet gazetesine aktardığı köşelerden biri de “Olaylar ve İnsanlar”'dı. Bu başlıkla yazılar, Altemur Kılıç'ın çıkardığı akşamları yayınlanan “Gün” gazetesinin üçüncü sayfasında bulunan köşeydi. Gün kapanınca İpekçi, orada beğenilen tutulan bu köşeyi Milliyet'e taşır, Hasan Pulur'a verir. Pulur'un yıllarca imzasız olarak yazdığı (1968 yılına kadar) “Olaylar ve İnsanlar” giderek özgün bir yazı türüne dönüşecek, Hasan Pulur adıyla özdeşleşecekti. Milliyet gazetesinde hala bu köşe varlığını sürdürmektedir.³⁸

3-DEMOKRAT PARTİ VE ABDİ İPEKÇİ

Geniş halk kesimlerinin desteğiyle 1950 seçimleri sonucu iktidara gelen DP, hem tek parti yönetimine karşı yükselen bir popülist (halk) hareketi olarak hem de ticaret burjuvazisini güçlendirmeye yönelik bir platform olarak görülebilir. DP'nin on yıllık iktidarının ilk dört yılı Liberal bir imge yaratıp onu koruma çabasıyla geçtiyse de sonraki 6 yıl sertleşme ve “otoriter” bir yönetim denemesiyle sonuçlanmıştır. Bu baskıcı tutumu körükleyen ekonomik sıkıntılar ve dış ilişkilerdeki tıkanıklıklar (kredi bulamama) da sürdürdükçe otoriterlik 1959-1960 yıllarında uç boyutlara ulaşacaktı.³⁹

1950'li yıllar Türk basınında da değişimler dönemidir. Bu yıllarda basın kitleselleşmeye yönelmiştir. Bu ortamda Ali Naci Karacan Milliyet'i kurmuştur. Bugünkü Milliyet'in doğuşunu Ali Naci Karacan-Menderes dostluğu sağlamıştır. Milliyet ilk çıktığında DP'yi desteklemeyi vaat ettiğinden büyük mali destek almıştır. DP'nin, bütün muhalefet döneminde kullandığı ideolojik araç “Demokrasi” sözcüğü olmuştur. Basının iki önemli işlevi olan muhalefet etme ve bilgilendirme, DP iktidarına uygun bir zemin yaratırken, aynı işlevler 1950 sonlarında, DP karşısına mutlaka yok edilmesi gereken bir engel olarak çıkmıştır. 1950 yılında yeni basın kanunu çıkarılmıştı. Bu ortam, DP iktidarının başlangıcında memnuniyet vericiydi. Ancak 1954 yılından itibaren basın kanunu değiştirilmeye başlanır, her düzenleme daha çok baskıyı artırıcı yöndedir. Resmi ilan dağıtımı, gazete kağıdı temini, sansür gibi unsurlarda hep baskı aracı olarak kullanılmıştır.⁴⁰

³⁸ Emin KARACA, a.g.e. s. 183

³⁹ D. Beybin KEJANLIOĞLU, “Türk Basınında Demokrasi: Milliyet Gazetesi Örneği(1971)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 50, S. 3 (1995), s. 235

⁴⁰ Nuran YILDIZ, “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 51, S. 1(1996), s. 483, 486, 489, 490

Milliyet, 1954 yılına kadar düşük bir tiraj ile yayımına devam ederken, gazeteye modern bir yapı kazandırmak daha çok okuyucuya ulaşmasını sağlamak amacıyla çağrılan Abdi İpekçi, CHP'ye sempati duymaktaydı. Bu nedenle yayınlarda, CHP haberlerine yer vermeye başlayarak küçükte olsa muhalefet sinyalleri vermeye başladı. Bunun ilk örneği, 4 Temmuz 1955 yılında yazılan *‘İktidar Muhalefete İsnatlarda Bulundu’* manşetidir.⁴¹ 5 Temmuz 1955'te manşet olmasa da ön sayfada *‘İnönü Hükümet Tebliğine Cevap Verdi’* haberi ile İnönü'nün ekonomik sıkıntılarla ilgili eleştirileri yayınlanır. Ali Naci Karacan, bu haberler karşısında hükümetin tepkisini çekmemek için 7 Temmuz 1955'te ön sayfasındaki köşesinde şunları yazacaktır. *‘...Muhalefet tarafından hükümete çelme değil, yardım, tahrik değil, destekleme yapılmalıdır. Memleket babamızın çiftliği değil ya hepimiz biraz bu yolu tecrübe edelim.’*⁴²

İpekçi'nin hemen (Özellikle komünizm korkusu konusunda) Ali Naci Karacan'ın yayın çizgisinden çıkmadığının göstergesi iktidardaki Demokrat Partinin bir sol provokasyon bir *‘Komünist’* oyunu olarak değerlendirdiği (Aslında bu kesimlerle hiçbir bağlantısı olmayan) 6-7 Eylül 1955 olayları karşısında, yüzlerce sol eğilimli aydının gözaltına alınıp tutuklanmasına yol açan gelişmeler sonucunda atılan manşetlerdir. Milliyet olayı şu başlıklarla manşete taşır. 7 Eylül 1955 *‘İstanbul ve İzmir’de cereyan eden hadiseler üzerine örfi idare ilan edildi.’* 8 Eylül 1955 *‘İstanbul ve İzmir’de sükunet avdet etti.’* 8 Eylül 1955'te İsimsiz yayınlanan baş makalede olaylar karşısındaki tutumu DP karşıtı bir tutum değildi. Makalede; Atatürk'ün milli bir sembol olduğu, hatırasına el sürülmesinin bütün Türk milletini yaralayacağı vurgusu yapılır. Ancak, gayrimüslim vatandaşlarımızın can ve mallarına yapılan saldırılar doğru bulunmaz. Yazıda *‘kıızıl tahrikçiler’* ifadesi kullanılarak bir bakıma hükümetin olaylara bakışı ile aynı noktada buluşur. Yazının sonunda bütün vatandaşlardan soğukkanlı ve dikkatli olunması kanunlara uyulması istenir. 10 Eylül 1955 gazete manşetine şu başlık yazılır. *‘Geç Vakte tevkif olunan tahrikçi Komünistler 87’i buldu.’*⁴³

Ali Naci'nin ölümü ile artık hükümetin istediği manşetler atılmıyor, istediği haberler yayınlanmıyordu. Bu durum 1956-1960 yılından itibaren artacaktır. Gazetede

⁴¹ Milliyet, 4 Temmuz 1955

⁴² Milliyet, Ali Naci KARACAN'ın yazısı, 7 Temmuz 1955

⁴³ Milliyet, 7, 8, 10 Eylül 1955

atılan bazı manşetler şunlardır; 1 Şubat 1956 ‘‘DP Grubunda çok sert tartışmalar yaşandı.’’ 4 Şubat 1956 ‘‘Hürriyet Partisi mensupları meclis salonunu terk etti.’’⁴⁴ 14 Şubat 1957 ‘‘Mecliste dün sert münakaşalar oldu’’⁴⁵ (Turan Güneş’in dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgili görüşmelerde yaşananlar için atılan manşet.)

1959 yılı başlarında gergin siyasal ortamda gazeteler kapatılır, gazeteciler hapse atılır. Sansür yüzünden gazetelerin birinci sayfalarında son anda çıkarılan haberler nedeniyle beyaz başlıklar görülmeye başlanır. Milliyet 1 Ocak 1959’da yılın adamı olarak Fransa devlet başkanı ‘‘Charles De Gaulle’’ seçerken, Türkiye’de yılın adamını ‘‘Hapisteki Türk Gazetecisi’’ olarak belirtmiştir.⁴⁶

Özellikle İnönü ile ilgili haber ve demeçlerin sansürlenmesi sonucu 3 Mayıs 1959’da Milliyet manşetsiz beyaz olarak çıkmıştır.⁴⁷ 5 Mayıs 1959’da getirilen yayın yasakları manşetten ‘‘Yeni Bir Neşriyat Yasağı’’ başlığıyla okurlara duyurulurken, gazetede manşettin alt sağ tarafına ‘‘Zaruri Bir İzah’’ adıyla çerçeve içinde yasaklar eleştirilir.⁴⁸ Milliyet gazetesi 8 Mayıs 1960 yaptığı yayınlar nedeniyle 15 gün kapatılır. Bu süreç ülkeyi 1960 darbesine sürüklemekteydi.

Abdi İpekçi’nin DP’ye karşı olan tavrının bir örneği de Peyami Safa’nın CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) yönetimini eleştiren bir yazısını gazeteye koymak istememesi üzerine Peyami Safa’nın 1959 yılında gazeteden ayrılmak zorunda kalmasıdır. Ünlü yazar, Milliyet’ten ayrılmasından bir buçuk yıl sonra 1961’de vefat edecektir.

Türkiye’de değişimin yaşandığı (Demokrat Partinin iktidara gelmesi) bir dönemde yayın hayatına giren Milliyet kitle gazetesi olma yolunda ve DP’ye yakın bir gazete olarak yayın hayatını sürdürmeğe çalışırken, kurucusu Ali Naci Karacan DP’ye yakın tavrını dış politikada da gazeteye tamamen yansıtma gayreti içindeydi. Milliyet, yalnız yayın hayatına girdiği günlerin etkisi ile değil, dış politika bakımından da Abdi İpekçi de dahil tüm dönemlerde iktidarların dış politika çizgileri dışına çıkmamıştır.

⁴⁴Milliyet, 1, 4 Şubat 1956

⁴⁵Milliyet, 14 Şubat 1957

⁴⁶Milliyet, 1 Ocak 1959

⁴⁷Milliyet, 3 Mayıs 1959

⁴⁸Milliyet, 5 Mayıs 1959

Çünkü Abdi İpekçi, dış politikayı günlük siyasetin üzerinde ulusal bir konu olarak görmüştür.⁴⁹

4-1960 DARBESİ VE ABDİ İPEKÇİ

Abdi İpekçi, 1960 askeri darbesini (onun deyimi ile İhtilalını) kısmen destekledi. Ancak, Yassıada duruşmalarında yaşananları ve idamları onaylamamıştır. Onun darbeden beklediği daha özgürlükçü daha demokrat bir Türkiye'nin kurulmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle, Özgürlükçü bir anayasanın yapılmasını, farklı fikirlerin şiddete başvurmada yaşayacakları siyasi bir sistemin kurulmasını arzuluyordu. Sami Coşar ile birlikte, İhtilalın perde arkasını yazmak için “*Bir İhtilalın iç yüzü*” adlı kitabı yazacaktır.

Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin Demokrat Parti hükümetine desteği 27 Mayıs darbesine kadar devam ederken, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri özellikle darbe öncesindeki birkaç ay içerisinde giderek artan bir şekilde iktidarı eleştiren yayınlar yapmıştır. Bunun en önemli sebebi 1957 yılından sonra ekonomik baskılarla muhalif basının susturulmaya çalışılması 26 Kasım 1957’de çıkarılan bir kararname ile gazete ve dergilerin ihtiyacı olan kağıtların tek elden ithali zorunluluğunun getirilmesi, DP’nin ekonomik sıkıntılar ve yolsuzluk söylentileriyle ilgili basında yer alan eleştirilere tahammül edememesidir. 1 Ocak 1958’de yayımlanan diğer bir kararname ile gazetelere ilan ve reklam dağıtımının tek elden yapılmasıydı. Bu süreç içerisinde başta Milliyet olmak üzere, Demokrat Parti ve basın arasındaki gerginliğe rağmen on yıllık dönemin genel bir değerlendirmesi yapıldığında (1950-1960) son birkaç ay dışında sivil asker ilişkilerinde ciddi bir sorun olmadığıdır. Basının da sonraki yılların aksine hükümetin orduya yönelik icraatlarını rejim meselesi yerine bir hükümet politikası olarak görüp normal karşıladığı söylenebilir⁵⁰.

28 Mayıs 1960’da Milliyet gazetesi darbeyi, manşetten “*Meclis fesih edildi*” biçiminde verirken, manşetin üstünde ordunun el koyduğu İstanbul Valiliği binası, İstanbul Radyosunun resimlerinin yanı sıra bir sokakta askerleri alkışlayan kişilerin resimlerini yayınlamıştır. Manşetin sol alt tarafında Türk Bayraklı Atatürk resmi ile ona saygı duruşunda bulunan bir genç ve bir asker resmine yer verilmiştir. Bununla

⁴⁹ Nevin BALTA, “*Milliyet’ten Yansımalar, Türk Dış Politikası(1950-1980)*”, Lazer Yayınları, Ankara, 2005, s. 247, 248

⁵⁰ İrfan NEZİROĞLU, “*Türkiye’de Askeri müdahaleler Ve Basın*”, Ankara, 2003, s. 76

darbenin, asker ve gençlerin birlikte yaptıkları mesajı verilmiştir. Birinci sayfanın en alt sol tarafında darbenin 12. Tebliğine yer verilerek, memurların görevlerine başlayacağı ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıkabileceği bilgisi verilir.⁵¹

28 Mayıs 1960'ta Milliyet gazetesinin birinci sayfasındaki diğer haberler şunlardır. “İdare orduda” başlığı ile vermiştir. İlk sayfada Türk Silahlı Kuvvetlerinin radyodan yaptığı resmi açıklamanın metni ve tebliğleri olmuştur. Bu başlığı, “Yeni anayasa hazırlanana kadar siyasi faaliyetler durdu, hapisteki gazeteciler subaylar ve talebeler tahliye olunuyor, kapatılan gazeteler açıldı ve Gürsel: Diktatör olmayacağım, dedi.” başlıkları izledi. Milliyet'in köşe yazarları da aynı paralelde yazılar kaleme alırlar.⁵²

29 Mayıs 1961'de Milliyet gazetesinin birinci sayfasında, “*Hükümet kuruldu*” “*Reisi Cumhur ve Baş Vekil Orgeneral Gürsel seçimin üç ay içinde yapılacağını söyledi.*” haberleri verilir. Sayfanın altındaki karikatürde hürriyet meşalesini taşıyan genç meşaleyi orduya verirken çizilmiştir.⁵³

Milliyet gazetesi, darbe öncesinde hükümetin aldığı bazı kararları eleştirmekte ve özellikle Ankara ve İstanbul'da meydana gelen olaylara daha çok yer vermekte idi. Bu nedenle Milliyet 9 Mayıs 1960 gününden itibaren 15 gün kapatılmıştır. Milliyet yazarları ve yönetimi darbe sonrasındaki memnuniyetlerini gizlememiş olmakla birlikte bunu daha serinkanlı bir şekilde dile getirmişlerdir. Abdi İpekçi, 30 Mayıs 1960 tarihli Milliyet'ten Mektuplar köşesinde yazdıkları dikkat çekicidir. İpekçi, 2 Mayıs 1960 tarihli yazısının “Aziz okuyucularımız, size daha anlatacak çok şeyimiz var. İnşallah ileride onlardan da bahsedeceğiz” şeklindeki son paragrafını hatırlatıp bu paragrafın aslının “Daha anlatmak istediğimiz çok şey var. Onlardan da bahsedeceğimiz gün çok yakında gelecektir” şeklinde olduğunu, ancak gazete için tehlikeli bulunduğu için, anlamı kaybetmeyecek şekilde değiştirmeyi tercih ettiklerini yazmıştır. Üzerlerindeki baskının sona ereceği “beklenen gün”den bahseden yazının son paragrafı ise şöyledir: “*Örfi idare Kumandanlığına bir gece yarısı ifade vermek üzere götürüldüğümüz zaman bizi kucaklayıp bağırlarına basan subaylarımız ‘on beş gün daha dışınızı sıkın’ demişlerdi. Gazetemiz kapatıldığı gün aynı şeyi tekrarlamışlardı. ‘On beş gün daha*

⁵¹ Milliyet, 28 Şubat 1960

⁵² Volkan BEYAZ, “İhtilallerde Türk Basını”, Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 83

⁵³ Milliyet, 29 Mayıs 1960

*sabredin'' sabrettik şimdi sevinçten ağlıyoruz.*⁵⁴ Milliyet gazetesi genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi, İstanbul Gazeteciler Sendikası Başkanı olarak 31 Mayıs 1960 'da yayınladığı mesajda *“Basını özlediğimiz hürriyete kavuşturan, zindandaki meslektaşlarımızı azad eden kapalı gazetelerimizi açan kahraman Türk ordusuna minnettarız”* ifadelerini kullanmıştır.⁵⁵

Milliyet gazetesinde Demokrat Partililerden bahsederken aşağılayıcı veya küçük düşürücü ifadeler konusunda daha dikkatli davranmışlardı. Abdi İpekçi 3 Haziran 1960 tarihli Milliyet gazetesindeki Durum köşesinde* Demokrat Parti yönetimine üç temel eleştiri getirilmiş bunlar partizanlık, rüşvet ve suiistimaller ve hürriyetlerin kısıtlanması olarak sıralamıştı. Ayrıca Partinin eleştirilere tahammülsüzlüğünü, uyarıları görmezden geldiğini de yazmıştır. Gazete, Adnan Menderes için genellikle Sabık Başvekil ifadesini kullanmıştır.⁵⁶

27 Mayıs'ı bir “ihtilal” değil “İnkılap” olarak nitelendiren Milliyet'in “Bu İhtilal Değildir” başlıklı başyazısında Abdi İpekçi, hayli ilginç tespitler yapar. Ordunun 27 Mayıs 1960'larda yaptığı ihtilalın, dünya tarihinin şimdiye kadar kaydetmediği, eşî görülmemiş bir “inkılap” olarak nitelendiği yazıda, darbenin niçin “ihtilal” değil “İnkılap” olarak nitelendirdiği de buna bağlanmış ve yabancı basının da 27 Mayıs'ı “zarif ihtilal”, “centilmenler ihtilalı” gibi tabirlerle değerlendirdikleri kaydediliyor. Söz konusu başyazıda, 27 Mayıs hareketini diğer ihtilallerden ayıran özelliklerin başında “meşruiyet” geldiği belirtilerek, şu ifadeler kullanılıyor. “Ordunun iktidarı devralması keyfi ve mesnetsiz bir kararın neticesinde olmamıştır. Hareket Anayasanın ihlaline ve kanunsuz davranışlara karşıdır. Mesnedini İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesinden almaktadır. Bahis konusu madde, Türk Ordusuna Türkiye Cumhuriyetini ve Anayasasını müdafaa ile görevlendirmektedir.”⁵⁷

Abdi İpekçi, İhtilalın ilk günlerinde “kan dökülmemiş” olmasını 27 Mayıs'ı diğer ihtilallerden ayıran ikinci fark olarak görürken, her ihtilalın bir kahraman yarattığını yazmış buna Nasır, Kasım, Castro'yu örnek göstermiştir. 27 Mayıs'ın ise tek bir şahsın hazırladığı ve gerçekleştirdiği bir iş değil, ordunun en alt kademelerden en üst

⁵⁴ Milliyet, Durum, 30 Mayıs 1960

⁵⁵ İrfan NEZİROĞLU, a.g.e., s. 96

⁵⁶ Milliyet, Durum, 3 Haziran 1960

*Milliyet gazetesinin ilk sayfasında sol alt kısmında yer alan “durum” başlıklı yazılar, 16 Şubat 1960 tarihinde yayınlanmaya başladı. Yazıları Abdi İpekçi yazmasına rağmen, ilk zamanlar imzasız yayınlanan yazılar, 28 Şubat 1965 tarihinden itibaren Abdi İpekçi imzasıyla yayınlanmaya başladı.

⁵⁷ Volkan BEYAZ, a.g.e., s. 86

kademelere subayların gerçekleştirdiği bir başarı olarak görmüş, Cemal Gürsel'in bir ihtilal kahramanı olmadığını hareketin nihai gayesine erişmesini sağlayacak bir lider, bir vatansever olduğunu yazmıştır. 27 Mayıs'ı diğer darbelere ayıran son farkı huzuru kurduktan sonra iktidara gelecek partiyi kendisinin belirlemeyip, halkın oyuna bırakması olarak tespit etmiştir.⁵⁸

Milliyet'in 17 Haziran 1960 tarihli başyazısı, İhtilalın ardından yazılanları nerdeyse tekzip eden, bununla birlikte “sorumlu gazetecilik” örneği sergilenen ve askere “itidal” tavsiye edilen yazıda öncelikle DP dönemine dair basında çıkan haberler hatırlatılmaktadır. “Büyük inkılap hareketlerinden beri umumi efkar sakıt rejim hakkında çıkarılan çeşitli haberler karşısında şaşırıp kalmaktadır. Öldürülen üniversitelilerin sayısı... Harp Okulunun imha planları... ve nihayet Ardahan'ı Rusya'ya satma tasavvuru... Bu korkunç haberlerin hangisi ne dereceye kadar doğrudur? Sual herkes sormakta, fakat cevabını verememektedir. Zira bugüne kadar gerek Milli Birlik Komitesi, gerek Hükümet ve gerekse tahkikatı yürüten heyetler resmi açıklamalarda henüz bulunmamışlar, ele geçirildiği anlaşılan vesikaları yayınlamamışlardır. Bunu bir bakıma tabii karşılamak gerekir. Çünkü itham edilen şahıslar hakkında tahkikat, henüz hazırlık safhasındadır. Hazırlık tahkikatı hukuk usullerine göre gizlidir. Mahkeme başlayıncaya kadar açıklanmaz. Bu, hem soruşturmanın selameti yönünden hem de mahkeme heyetinin kararına tesir edecek yorumları önlemesi bakımından zaruridir.”⁵⁹

Yazının devamında çoğunluğu abartılı olan rivayetlerin ispat edilmemesi halinde ters sonuçlar doğurabileceğini dikkat çekmiştir. Bazı köşe yazarlarının peşinen idam sehpaları kurduklarını şu ifadelerle eleştirmiştir, “*Bütün bunların yanı sıra sanıkların işledikleri fiiller dolayısıyla hangi cezalara çarptırılması gerekeceğine dair türlü tahmin ve yorumlar da ileri sürülmeye başlanmış, böylece durum daha da zararlı bir mecraya sokulmuştur.*” diyen İpekçi, soruşturmanın sağlıklı sürmesi için, “İtham spekülasyonun” bir an önce sona ermesini, basın her duyduğu rivayete kulak asmaması tavsiyesinde bulunur.⁶⁰

Abdi İpekçi, 13 Aralık 1960 tarihli “*iki yüz gün sonra*” başlıklı köşe yazısında 27 Mayıs'ı ve gelişmeleri anlatırken, kurucu meclise giden yolu şöyle yorumluyordu:

⁵⁸ Milliyet, Durum, 4 Haziran 1960

⁵⁹ Volkan BEYAZ, a.g.e., s. 87, 88

⁶⁰ Milliyet, Durum, 17 Haziran 1960

‘‘27 MAYIS sabahı İnkılabı müjdeleyen Radyolarda şu tebliğ yayınlanıyordu.

‘‘27 Mayıs gününden itibaren, Türk Silahlı Kuvvetleri en kısa zamanda milleti seçime götürecektir bir kurucu meclis kurmak maksadıyla muvakkat idareye el koymuş bulunmaktadır...’’

Bu tebliğde belirtilen maksat ancak 200 gün sonra gerçekleşmek üzeredir. Kurucu meclisi geciktiren sebep bilinmemektedir. Milli Birlik Komitesinde, iktidarı seçim yoluyla en kısa zamanda devir konusunda bir ikililik olduğu daha ilk günlerde hissedilmiş, günler geçtikçe bu çatışma komite üyelerinin birbirlerine zıt beyanları ile kesinlikle ortaya çıkmıştır. Kurucu meclise taraftar olmayan 14’ler grubuna rağmen başkan Gürsel 27 Mayıs Sabahı yapılan vaadi yerine getirmek üzere ihtilaldan tam 157 gün sonra ilk adımı attı. 30 Ekim Pazar günü yayınladığı resmi bir tebliğ ile Profesör Turhan Feyzioğlu’nu kurucu meclis Anayasasını hazırlamakla görevlendirdiğini açıkladı...’’

Haberi sevindirici bir gelişme olarak değerlendiren Abdi İpekçi, Cemal Gürsel’in ‘‘Kurucu Meclise’’ karşı çıkan 14 subayı görevden almasını doğru bulmuştur. Bu karar sayesinde çalışmaların hızlandığını, Milli Birlik Komitesince CHP’ye 49, CKM Partisine 25 üyelik ayırdığını ayrıca il temsilcilerinin partililerden seçilmesinin yolunun açıldığını vurgulayarak yazısını şöyle tamamlamıştır:

‘‘...Şimdiden başlayan seçim faaliyeti neticesinde kurucu meclisin üyeleri ay sonuna kadar belli olacak ve ikinci Cumhuriyet’in Anayasasını referanduma arz etmek üzere hazırlayacak olağan meclis yeni yılın ilk haftası çalışmalarına başlayacaktır. Dileğimiz, kurucu meclis’in politik ve özel ihtiraslardan uzak kalabilen feragat sahibi şahıslardan teşekkül etmesi ve kendine düşen büyük tarihi görevi layıkıyla başarabilmesidir. ’’⁶¹

6 Ocak 1961’de Milliyet gazetesinde ‘‘Kurucu Meclis Bugün Açılıyor’’⁶² 7 Ocak 1961’de ‘‘Kurucu Meclis Açıldı. Temsilciler Ant İçti’’⁶³ manşeti atılırken, aynı günkü ‘‘Kurucu Meclis Açılırken’’ adlı baş yazısında Abdi İpekçi, demokratik bir düzene yeniden geçilmesinin zor olduğunu askerlerin yönetimi bırakmayacağını öne sürenlerin büyük bir şamar yediğini ileri sürmüş; süreci İkinci Cumhuriyetin kuruluşu olarak görmüştür.

‘‘İHTİLALCİLERİN, kendilerini iktidar hırsından kurtaramadığını ileri süren ve Milli Birlik Komitesinin iktidarı devretmeyeceğini iddia eden menfi propagandacılar; bugün kesin bir şamarın altında ezilmektedir. Bu akşamdan itibaren yasama yetkisi Kurucu Meclis’tedir. İkinci Cumhuriyet’in Temel yasalarını hazırlayacak ve normal rejime intikal devrini düzenleyecek olan kurucu meclis, Milli Birlik Komitesinden ve mevcut şartlara uyularak tertiplenen bir seçim

⁶¹ Milliyet, Durum, 13 Aralık 1960

⁶² Milliyet, 6 Ocak 1961

⁶³ Milliyet, 7 Ocak 1961

sistemi ile teşekkül eden Temsilciler Meclisinden meydana gelmektedir. Bu seçimin kurucu mecliste topladığı şahısların memleketin kreması olduğu belki iddia edilemez. Seçim sisteminin tamamen demokratik olduğu da söylenemez. Fakat Temsilciler Meclisi tümü itibarıyla ümit veren, güven uyandıran bir heyet olarak teşekkül etmiştir...’’

Abdi İpekçi, Temsilciler Meclisinde çoğunluğun CHP mensuplarında olduğunu. Siyasi istikrarı sağlamak, temel kanunları hazırlamak durumunda olan bir heyette bir siyasi partinin ağır basmasını üzerinde durulması gereken bir husus olarak gördüğünü belirtir. Aslında bu durumun CHP için bir avantaj olmadığını CHP’nin Temsilciler Meclisindeki çoğunluğu bu meclisten çıkacak bütün kanunların kamuoyunda özel bir dikkatin süzgecinden geçmesine yol açacağını, milyonlarca hassas ve şüpheli gözün, varılan her kararda CHP’nin özel yararının bulunup bulunmadığını araştıracağını yazar.

CHP’nin partizan kaygılardan uzak kalması, sadece ve sadece memleket menfaatlerine uygun olarak hareket etmesi durumunda, Ekim ayındaki seçimler için en tesirli propagandanın sağlayamayacağı kuvveti kazanacağını ifade eden İpekçi, aksi olur CHP politik hırslarla davranıp kurucu mecliste iktidara gidecek kestirme bir yol araması durumunda, milletin ona bu yolu kapayacağını vurgular. Yazının sonunda şunları yazacaktır;

‘‘...Bu memleketin halli bir an evvel gereken ekonomik sosyal problemleri sayısızdır. Bunları ele alabilmek için her şeyden evvel siyasi istikrarın sağlanması lazım İşte kurucu meclisten beklediğimiz budur.’’⁶⁴

Abdi İpekçi yönetimindeki Milliyet gazetesi, DP üyelerinin yargılanması sonucu verilen kararları ve uygulamalarını manşetten şu şekilde vermiştir. 15 Eylül 1961 ‘‘Karar günü, komite kararları bu gece İnceleyecek’’ manşetin altında yargılananlara isnat edilen suçlar ve talep edilen cezalar tablo halinde verilir. 16 Eylül 1961’de ‘‘Kararlar açıklandı. Komite 12 idamı hapse çevirdi. Menderes, Zorlu, Polatkan İdam’’ 17 Eylül 1961’de İnfazlar başladı. Zorlu ve Polatkan idam edildi. 18 Eylül 1961 ‘‘Menderes idam edildi’’⁶⁵

Özetleyecek olursak Abdi İpekçi, 1960 askeri darbesini desteklemiş hatta darbe yerine ihtilal veya inkılap tabirini kullanmıştır. Bunun nedeni olarak da, darbenin gerçekleşmesinde sivil halkın ve öğrencilerin verdiği desteği göstermiştir. İpekçi

⁶⁴ Milliyet, Durum, 6 Ocak 1961

⁶⁵ Milliyet, 15, 16, 17, Eylül 1961

darbeyi desteklemekle beraber biran önce normal demokratik düzene geçilmesini de savunmuştur.

5-CEMAL GÜRSEL'İN CUMHURBAŞKANLIĞI MESELESİ VE ABDİ İPEKÇİ

Milliyet gazetesinde başyazısı olarak yayınlanan Durum Köşesinde 25 Ekim 1961 günü “*Demokrasi Ayaktadır*” başlığıyla çıkan yazıda Meclisteki millet vekillerinin Gürsel’in seçilmesi dahil “*Liderlerinin taahhüdüne aykırı teşebbüslere giriştikleri taktirde karşılarında daima silahlı kuvvetlerden gelecek bir tepkinin tehlikesini bulacaklardır...*” demiştir. Yazıda milletvekillerinden protokole (Çankaya protokolü Cemal Gürsel’in Cumhurbaşkanı seçilmesi) uygun davranmaları istenmiştir.⁶⁶

26 Ekim 1961’de Milliyet gazetesi, şu manşetle çıkacaktır: “*BMM Dün Toplandı. Meclis Orgeneral üniforması giymiş olan Gürsel’in konuşması ile açıldı*” Bununla, Meclis üzerindeki asker ağırlığı gösterilmeye çalışılmaktadır.⁶⁷

26 Ekim 1961 yılındaki baş yazıda da aynı konu işlenmiştir. Yazıda “*Yasama yetkisini elinde tutanlara karşı dışarıdan yapılacak bir baskının, demokratik düzenle prensip yönünden bağdaşmasının mümkün olmayacağı peşinen ileri sürülebilir.*” denildikten sonra meselenin içinde bulunulan şartlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yazara göre partiler kendi hallerinde kalsalar Gürsel’in asker olduğunu ileri sürüp seçilmesini mahzurlu bulacaklar. Seçilmesi halinde yeni rejimin askeri bir nitelik taşıyacağı ve ihtilalın bir nevi devamı manasına geleceğini ileri süreceklerdir. Ancak bu iddialar önemli değildir. Çünkü Gürsel’in orduyla ilişkisi resmen kesileceğine göre yeni cumhurbaşkanının askeri karakterinin ortadan kalkacağını İhtilal rejiminin de dünden itibaren yerini faaliyete geçen demokratik müesseselere bırakacağından fiilen sona erdiğini belirtir.⁶⁸

Yazara göre, İhtilalı yapan kuvvetlerin İhtilalı tasvip etmemiş birisinin cumhurbaşkanı seçilmesini hoş karşılamasını beklemek gerçeğe aykırı olur. O bakımdan cumhurbaşkanlığı için en uygun aday Gürsel’dir. Yazıda ordu çevrelerinde benimsenmeyen Başgil’in (Ali Fuat) adaylığında ısrar, İkinci Cumhuriyet’in daha ilk adımında büyük tehlikelerle karşılaşmasına yol açacaktır diye yazacaktır. Bu nedenle

⁶⁶ Milliyet, Durum, 25 Ekim 1961

⁶⁷ Milliyet, 26 Ekim 1961

⁶⁸ Milliyet, Durum, 26 Ekim 1961

Abdi İpekçi'ye göre Silahlı Kuvvetlerin, cumhurbaşkanlığı konusunda yaptığı teşebbüs demokratik prensiplerle bağdaşmasa dahi memleketin geleceği bakımından hayırlı olmuştur.⁶⁹

Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesini Milliyet şu şekilde manşete taşımıştır:

“2. Cumhuriyetin İlk Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel. Tek Namzet Gösterilen Gürsel, 607 Oydan, 434'ünü Aldı. 156 Oy Boş Çıktı.”⁷⁰ 156 oyun boş çıkması Mecliste bir direnmenin de olduğunu göstermektedir.

27 Mayıs askeri darbesi sonrası, çok partili yaşama karşı ordu içinde yapılan müdahalelere karşı Abdi İpekçi, temkinli ve mesafeli davranmış demokratik sistemin devamından yana görüş belirtmiştir. “*Genç Kemalistler Ordusu*” örgütüne bağlı 5 subayın tutuklanmasını (Yarbay ve Üst teğmen rütbesinde) köşesinde ele almıştır. 24 Nisan 1963 tarihli Milliyet gazetesindeki Durum köşesindeki başyazıda; ordu mensuplarının 27 Mayıs'tan sonra bulaştıkları siyasetten kendilerini kurtaramadıklarını belirttikten sonra, bunda bazı şahsi hırslar kadar memleketin içinde bulunduğu siyasi gerginliğin de önemli rol oynadığını ifade etmiştir. Yazının devamında iktidara müdahale etmenin gereğine inanmalarını doğuran şartlar üzerinde durulmuş ve sonra iktidarı devirmek için hiç bir meşru gerekçe olmadığı belirtilmiştir. Yazara göre olay her ne kadar bazı hırs sahibi kişilerin kışkırtmasından kaynaklansa da, subaylar mevcut durumdan memnun olmadığını belirtmekle beraber mevcut parlamento ve iktidarın meşru olduğu ve bunlara karşı darbe yapılmasının doğru olmayacağını vurgulamıştır.⁷¹

Milliyet gazetesinde 25 Nisan 1963'te yayınlanan yazıda, mevcut şartlar altında ihtilalın olamayacağını, olsa bile iki nedenle başarılı olamayacağını ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi olarak kamu oyunda mevcut düzene müdahale konusunda bir isteğin olmadığını bu nedenle olası bir darbenin 27 Mayıs gibi halk tarafından benimsenmeyeceğini yazar. İkinci neden olarak ise ordu içerisinde grupların varlığı ve müdahale niyetinde olanlar arasında birlik olmayışı şeklinde ifade eder. Yazının sonunda sosyal sorunların bir süre sonra ihtilal şartlarını yaratabileceğini böyle bir durumda da bunun sorumlusunun yönetimi elinde tutan kadroların olacağını

⁶⁹ İrfan NEZİROĞLU, a.g.e., s. 123, 124

⁷⁰ Milliyet, 27 Ekim 1961

⁷¹ Milliyet, Durum, 24 Nisan 1963

söylemiştir.⁷² Bu yazıyı haklı çıkaracak biçimde bir aydan kısa bir süre sonra Talat Aydemir'in* ikinci darbe girişimi gerçekleşmiştir. (20-21 Mayıs 1963)

Talat Aydemir'in darbe girişimi, 22 Mayıs 1963'te Milliyet gazetesinde şu manşetle okuyucularına duyurulmuştur: “*Darbeye Teşebbüs Edenlerin Hepsî Dün Ele Geçirildi*”, “*20 Emekli Subay Nezaret Altında*”, “*6 Şehit 20 Yaralı Var*”⁷³

Aydemir'in son darbe girişiminin ardından, 22 Mayıs 1963 tarihli Milliyet gazetesinde “Beklenen Hareket ve Beklenen Sonuç” başlıklı başyazısında İpekçi, darbe teşebbüslerinin başarısız olması durumunda isyan olarak kabul edildiğini belirtir. Asi durumdakilere hücum etmenin kolay olduğunu ifade ettikten sonra bir ay önce yazdığı yazıya atıf yapmıştır. 25 Nisan 1963 tarihli başyazısında bugünkü şartlarda ihtilal olamayacağını olsa bile başarıya ulaşamayacağını söylediğini bundan dolayı da tepkiler aldığını hatta dünkü darbeye teşebbüs edenlerin de tepki gösterdiğini ifade etmiştir. Ancak darbeye teşebbüs edenlerin bunu göremediğini ne yazık ki, bu vatana samimi olarak hizmet etmek isteyen bir çok idealistin bu nedenle asi durumuna düştüklerini politikacı ve gazeteci olarak bu olaylardan ders çıkarmaları gerektiğini yazar.⁷⁴

Sonuçta, Abdi İpekçi, dayatma ile Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı seçilmesini demokratik bulmasa da yazılarında normal düzene bir an önce dönülebilmesi için Gürsel'in seçilmesini savunmuştur. İlginç sayılabilecek bir sonuçta şartların oluşması durumunda yeni darbelerin olabileceğini belirtmesidir.

6-ABDİ İPEKÇİ VE ECEVİT

1960 Askeri Darbesi sonrası, Abdi İpekçi Milliyet gazetesini sosyal demokrat bir çizgiye getirdi. Dışa dönük bir gazeteci olması Fransızca ve İngilizceyi iyi bilmesinin sağladığı avantajla adını uluslararası alanda da duyuracak, Uluslararası Basın Enstitüsüne (İPİ) üye olacaktır. 1960 yılında Rodos Adasında yapılan toplantısına CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) milletvekili Bülent Ecevit ile katılacaktı. Genç genel yayın

⁷² Milliyet, Durum, 25 Nisan 1963

*Talat Aydemir, ilk darbe girişimini 22 Şubat 1962 de yapmıştır. Başarısız olmuş ve emekliye sevk edilmiştir. Ancak ordu ile bağlarını koparmayan Aydemir, ikinci girişimde bulunmuş Ankara radyosunu ele geçirmiş ancak söz verilen yardımlar gelmeyince başarısız olmuş yargılanarak idam edilmiştir

⁷³ Milliyet, 22 Mayıs 1963

⁷⁴ İrfan NEZİROĞLU, a.g.e., s. 134, 135

yönetmeni sonraki yıllarda örgütün yönetim kuruluna girecek daha sonra başkan yardımcılığına yükselecekti.

CHP Milletvekili ve Ulus gazetesi yazarı Bülent Ecevit ile aralarında başlayan dostluk, Türk siyasal yaşamına damgasını vuracak olan Bülent Ecevit'in yanında hep Abdi İpekçi olacak, bu dostluk Abdi İpekçi'nin öldürülüşüne kadar devam edecekti. Belli bir süre Bülent Ecevit 1965 yılından itibaren Milliyet'te "Görüş" adıyla yazılar yazacaktır. Abdi İpekçi, siyasal alanda CHP'ye yakın durmuş ve bu partinin geleceği ve Ecevit'in parti içindeki yükselişini hem yakından izlemiş hem de partinin demokratik sol çizgiye doğru kayışını desteklemiş ve doğru bulmuştur. 20, 22, 25 Ekim 1966 tarihli baş yazılarında bunu düşünce boyutunda nedenleri ile görmekteyiz.

20 Ekim 1966'daki Durum köşesinde, "Kurultay ve CHP'nin geleceği" yazısında Abdi İpekçi, CHP'nin 1966'ya kadar seçimlerde başarılı olamamasının nedenleri olarak köklü devrimlerin CHP yönetiminde gerçekleştirilmesi olarak görür. Bunun yarattığı tepkinin çok partili yaşamda da sürmesi, verilen tavizlerin ise CHP'ye bağlı devrimci kuvvetlerin güvenini sarsmasını sayarken en önemli tespit olarak da, tek parti döneminde hafızalarda silinmeyen acı hatıraların ortaya çıkması, parti hegemonyasının kurulması, imtiyazlı zümrelerin türemesi, muhalefetin baskı altında tutulması olarak yazmıştır.

Çok partili rejime geçilirken de aynı alışkanlıkların sürdüğünü, CHP'nin halkın arasına giremediğini hatta buna lüzum bile görmediğini bu yüzden de kitleleri etkileyemediğini belirtir. Partiye seçilen kişilerde de göz önüne alınan kriterlerin eşraftan olmak olduğunu bunun da halkla iletişimi kopardığını yazdıktan sonra, halkın sempatisini kazanmak içinde, halkın ayağına gitmesini bilen, becerikli, enerjik yöneticilerin işbaşına getirilmesinin yeterli olmayacağını "Ortanın Solu" tartışması ile ortaya çıkan politika ve tutum davasının net biçimde kurultayla sonuca bağlamaktan geçtiğini ifade etmiştir. Ortanın solu kavramının CHP programına uygun olduğunu bundan vazgeçilmemesini vurgularken yazısını şöyle sonlandırmaktadır. Halk Partisi açık, samimi ve enerjik bir politika benimsemek zorundadır. Hangi tarafa yöneldiği belli olmayan zıt eğilimlerin yer aldığı ve çatıştığı bir kadro bu ihtiyacı karşılayamaz. Bu nedenle kurultaya (CHP 1966 Ekim Kurultayı) büyük sorumluluk düşmektedir. Delegelerin kişisel ihtilaf ve ihtirasların aleti olmadan meseleyi gerçekçi açıdan

değerlendirmeli ve kararlarını taşıdıkları sorumluluğa göre vermeleri gerekmektedir. Diyerek ortanın solu fikrine desteğini ifade etmiştir.⁷⁵

22 Ekim 1966'daki Durum köşesinde “1950'den 1966'ya” başlığı ile şunları yazmaktadır:

“ HALK Partisinin 1950 seçimlerinde uğradığı ağır yenilgi partide büyük bir buhran yaratmıştı. Her kafadan bir ses yükseliyor, altı oktan vazgeçilmesini, partinin isminin değiştirilmesini hatta kapatılmasını isteyenler çıkıyordu... Ümitsiz bunalın içine düşen partililerin haline bakanlar, CHP'nin çökmek üzere olduğunu düşünüyorlardı. İşte o sıralarda toplanan kurultayda genç ve enerjik bir politikacı çıktı. Partinin geleneklerine aykırı bir davranışla Genel Sekreter olmak istediğini söyledi ve oldu. Kasım Gülek'in o sıralarda yarattığı hava ve çalışmadır ki, CHP'lilere ümit heyecan ve cesaret vermiş partiyi yeniden canlandırabilmiştir...”

1966 yılında yapılan kurultayının birçok yönleri ile o günleri hatırlattığını belirtir. CHP'nin son seçimlerde uğradığı yenilgilerden sonra yeni manevi bir bunalım içine düştüğünü yine bir suçlu aranmakta ve yine her kafadan bir ses yükseldiğini ancak bu defa değişik bir hüviyetle olmakla birlikte genç ve enerjik bir politikacı ortaya çıktığını CHP'lilere ümit heyecan ve cesaret verebilecek bir harekete önderlik yaptığını yazar.

1950 yılında Kasım Gülek, genel sekreterliğe talip olduğu zaman birçoklarınınca yadırgandığını, Halk Partisinin gelenekleri ve partililerin çalışkanlıklarının bu mevkie yillanmış isim yapmış birinin getirilmesini gerektirdiğini, Gülek'te o sıralarda bu niteliklerin olmadığını ama kurultayda beklenmedik hava yaratılması sonucu, alışkanlıkların, geleneklerin yıkılarak, genç Gülek'in sekreterliğe gelebildiğini belirtir.

Bülent Ecevit henüz birkaç ay önce giriştiği mücadeleye başlarken tahminler yine 1950 yılındaki gibi olduğunu Ecevit ekibinin CHP'nin alışılmış isimleri karşısında çoğunluğu sağlayabileceğine şüpheyle bakıldığını genel sekreterliğe seçilebileceğine ihtimal verilmediğini yazar. Ancak Ecevit'in genel sekreterliğe geleceğinin belli olduğunu belirtir.

1950 ile 1966 arasında önemli farkların ortaya çıktığını; Gülek, bu göreve kimsenin hevesli olmadığı bir ortamda aday olduğunu genel sekreterliğe gelmesi bir ideoloji, bir politika çatışması ile ilgisinin olmadığını bu nedenle Gülek'in genel sekreterliğine karşı parti içinde bölünmelere kopmalara yol açabilecek tepkilerin söz

⁷⁵ Milliyet, 20 Ekim 1966

konusu edilmediğini ifade eder. Ecevit'in genel sekreterliğinin kesinleşmesi ve partiye onun savunduğu görüşlerin hakim olması durumunda CHP'de bazı kopmaların görülmesinin mümkün olduğunu, partinin yönetiminin birden bire Ecevit ekibine bırakılmasına taraftar gözükmeyen İnönü'nün yine Kemal Satır'ı tercih edeceği sanıldığını kurultay havası içinde Genel Başkanın da tereddütten kurtulduğunu yazar. Yazısının sonunda CHP'nin sorunsuz olarak süreci atlatması durumunda başarılı olacağını belirtir.

“...Kurultayın başında yaptığımız bir yorumda Halk Partisinin açık samimi ve enerjik bir politika benimsemek zorunda bulunduğunu hangi tarafa yöneldiği belli olmayan içinde zıt eğilimlerin yer aldığı karışık bir kadronun bu ihtiyacı karşılamayacağını belirtmiştik. Ecevit'in genel sekreterliği kesinleşirse bu ihtiyaç yerine getirilebilecektir. Görüşlerini açık açık söyleyen taviz vermeye yanaşmayan dürüst enerjik bir lider yönetiminde CHP yıllardır yarattığı güvensizlikleri ve tereddütleri giderebilir. Bu hiç şüphesiz kolay olmayacaktır. Bu safhayı CHP içinde önemli kopmalar olmadan atlatabilirse, başarı için şanslarını arttıracaktır.”⁷⁶

25 Ekim 1966'da ‘Ecevit ve Güçlükleri’ başyazısındaki girişinde şunları belirtir: *“Tahminler gerçekleşmiş, 1966 Kurultayı CHP için dönüm noktası ve yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Bu devirde partinin yönetimine getirilen Ecevit ekibi, CHP teşkilatında üst üste uğranılan yenilgilerden sonra beliren ümitsizliği giderecek yeni bir heyecan yaratabilirler. Halk Partisine açık, dürüst, cesur ve enerjik bir hüviyet kazandırarak bu suretle şimdiye kadar partinin tavizci ve karışık politikasından şikayet edip, güvenini kayıp etmiş seçmenlerin desteğini elde edebilirler. Ama bu sonuçlara varabilmek kolay olmayacaktır. Zira Ecevit'in başarısını güçleştirecek sebepler az değildir...”*

Yazının devamında genel sekreter seçilen Ecevit'in kendi partisinin içinden gelen muhalefetle uğraşmak zorunda kalacağını yazar. Ecevit'in sunduğu politikayı uygun bulmayan ya da şüphe ile karşılayan birçok CHP'linin partisinin en yüksek kademelerinde bulunduğu gibi, Meclis ve Senato gruplarında da oldukça geniş bir kadroya sahip olduklarını bunların, Ecevit'in güdeceği politikayı ne derece benimseyecekleri ve ona ne kadar yardımcı olacaklarının şüpheli olduğunu vurgular.

Ecevit'e parti dışından çıkarılacak güçlüklerin başında, yayınladığı kitapta ve kurultayda yaptığı son konuşmada ‘Ortanın Solu’ politikasına hiç tereddütte meydan vermeyecek berraklıkla açıklamasına rağmen, kamuoyunda şüphelerin devam ettiğini Halk Partisinin muhalifleri bu şüpheleri sömürme yoluyla Bülent Ecevit'in kişiliğinde CHP'yi yıpratma yöntemine başvuracaklarını belirtir. Ayrıca Cumhuriyet Halk

⁷⁶ Milliyet, 22 Ekim 1966

Partisinin sağındaki çevrelerle beraber, solundakiler de Ecevit'in genel sekreterliğe gelişini ve ortanın solu politikasının benimsenmesini zıt yönlerden gelen fakat aynı hedefte birleşen hücumlarla karşıladığını yazar.

İpekçi, yapılan eleştirileri iki düşünce boyutundan da verir. Solcu görüşüne göre “Ortanın solu” sloganı altında benimsenmek istenen politika ile Türkiye'nin sorunlarını çözemeyeceğini, Sağın iddiasına göre ise CHP'ye solcuların hakim olduğu, CHP'nin artık Atatürk'ün kurduğu parti olmaktan uzaklaştığı gibi yuvarlak “Solun her çeşidi komünizme giden yoldur” gibi gerekçelere aykırı sözlerle ifade edildiğini belirtip eleştirilerin haksızlığını açıklamaya çalışır. Yazının sonunda şunları yazar:

“...Bu şekilde yaratılan bir ortamda, şartların Ecevit'in başarısını güçleştirdiği açıktır. Ama Ecevit hesabına iyimserlik duyabilmeyi mümkün kılacak sebepler de vardır. Yeni genel sekreter, kendi partisinde benzer şartlarla karşılaşmış ve havayı değiştirmeyi başarabilmiştir. Bu ilk imtihan sonucu Ecevit'in önündeki güçlükleri de yenebilmesinin imkansız olmadığını göstermektedir.”⁷⁷.

Sonuç olarak; Abdi İpekçi, siyasete girdiği andan itibaren Ecevit'i destekleyecekti. Bu destek bir beğenin ötesinde ideolojik bir görüş birliğinin sonucuydu. Ecevit'in siyasete atılışını Kasım Gülek'in genel sekreterliğe gelişine benzetmekle beraber, önemli bir farkın olduğunu bunun da Ecevit'in ortanın solu fikrinin temsilcisi olarak demokratik sol anlayışı, CHP'ye egemen kılmaya çalışacağını belirtmiştir. Ayrıca Ecevit'in CHP'ye enerji, dinamizm katacağını halk ile arasındaki kopukluğu ortadan kaldıracığını savunmuştur. Daha sonraları CHP'deki yükselişe baktığımızda görüşlerinde haklı çıktığı görülecektir.

7-ABDİ İPEKÇİ VE DEMİREL

Abdi İpekçi, zaman zaman temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması, milliyetçi cephe hükümetleri, CHP ile kısa süreli de olsa koalisyona yanaşmaması gibi konularda çok eleştireceği Süleyman Demirel'in Adalet Partisi Genel Başkanlığına seçilmesini olumlu bulmuş ve desteklemiştir. 29 Kasım 1964 günü Adalet Partisi Kongresinde Demirel'in genel başkan seçilmesinin ardından, 30 Kasım 1964 tarihli Milliyet gazetesinin başyazısında, Demirel'in seçilmesinde basın büyük rolü olduğu belirtilmiştir. Yazara göre tarafsız ve taraflı gazeteler hiçbir art düşünce ve menfaat hesabı gütmenden sırf sağduyuları ile aynı noktada birleşmişler, Adalet Partisinin Genel

⁷⁷ Milliyet, 25 Ekim 1966

Başkanlığına Demirel'in seçilmesini memleket yararına daha uygun bularak kendisini desteklemişlerdir. Ayrıca Demirel'in seçilmesi Adalet Partisine fanatik ve müfrit kuvvetlerin hakim olduğu hususunda duyulan şüpheleri giderebilecek bir sonuçtur. Yine yazara göre Demirel'i destekleyenlerin üzerinde durdukları en önemli noktanın partinin başarısı için oy toplamanın yeterli sayılmayacağı, yöneticilerin ordu, basın, üniversite gibi müesseselerin güvenini kazanabilecek bir kadro niteliğine sahip olması lüzumlu idi.⁷⁸

23 Ocak 1970 günlü ‘‘Aşırı Akımlar’’ başlıklı yazısında, Süleyman Demirel'in başkanlığını yaptığı AP (Adalet Partisi)'nin aşırı akımlarla özellikle aşırı solla mücadele adı altında temel hak ve hürriyetleri kısıtlamaya çalıştığını, oysa batı demokrasilerinde aşırı uçların demokrasi içerisinde örgütlenebildiğini bunların görüşlerini zorla kabul ettirmeye çalışmadığı sürece kimsenin müdahalede bulunmadığını yazar. İpekçi'ye göre fikirleri kanun yolu ile yasaklamak mümkün değildir. Yazının sonunda şunları belirtir.

‘‘...İşte aşırı akımlar sorununu böyle bir anlayışla ele almak zorunluluğuna inanıyoruz. Hemen söyleyelim ki etkili tedbiri kanun maddelerinde değil, her türlü kışkırtmayı etkisiz kılacak sağlam ve adil bir sosyal - ekonomik düzenin kurulmasında aramak gerekir.’’⁷⁹

24 Temmuz 1973 günlü ‘‘Gerçek Özgürlükçülük ve Demirel’’ başyazısında, 24 Temmuzda (1908, 2. Meşrutiyetin ilanı) birkaç mutlu olayın yaşandığını bunlardan birisinin de sansürün kaldırılması olduğunu, gazetecilerin bu nedenle 24 Temmuz bayram olarak kutladığını yazıp Demirel'in bu günde verdiği demecin hiçte özgürlüklere yakışmadığını yazar. Demirel demecinde ‘‘Dinamit sokma ile dinamit sokmayı düşünme arasında fark yoktur. Dinamit sokmaya düşünenin fikir suçu diye cezasız mı kalmasını isteyeceksiniz. O zaman memleketi nasıl idare edeceksiniz. AP daima özgürlükten yanadır. Ama devletin temeline dinamit koyma özgürlüğünü tanımıyoruz.’’ İpekçi verilen demeçte Demirel'in düşünce özgürlüğü sorununu ‘‘Dinamit Sokma’’ ile sembolleştirmesini demagoji olarak niteler. İpekçi'ye göre düşüncelerinden dolayı ağır hapis cezalarına çarptırılan birçok gazeteci, yazar, çevirmen, editör olduğunu bunların hiçbirinin ‘‘Devletin temeline dinamit koyma’’ düşüncesi ile ilgili olmadığını savunur.⁸⁰

⁷⁸ İrfan NEZİROĞLU, a.g.e., s. 109, 110

⁷⁹ Milliyet, Durum, 23 Ocak 1970

⁸⁰ Milliyet, Durum, 24 Temmuz 1973

5 Mart 1975 günlü ‘*Ne Haliniz Varsa Görün Diyebilsek*’ başyazısında, Ecevit’in parti grup toplantısında yaptığı konuşmaya yer vererek ‘*Büyük partiler rejimi kurtarmak veya yaşatmak için aralarında diyalog sürdürmeye mecburdurlar. Bu diyalog kurulmadığı hallerde demokrasiyi işletmek son derce zordur...*’ sözlerine karşılık Demirel’in kayıtsız kaldığını CHP ile koalisyon düşünmüyoruz, Milliyetçi Cephe olarak birlikte hareket edeceğiz, cevabını verdiğini bunun bir hata olduğunu, Türkiye’nin deneme tahtası olmadığını bunun sıkıntısını herkesin çekeceğini çünkü bir maceraya girildiğini yazar.⁸¹

Demirel’i dış politika konusunda da eleştiren İpekçi, Demirel’in eski özelliklerini kaybettiğini 13 Haziran 1975’te ‘*Dış Politika ve Kompleksler*’ yazısında belirtir. Ona göre Demirel’in dış politikada CHP ve diğer partiler ile birlikte ortak hareket edecek zemini yaratması gerektiğini, bunun kapalı kapılar ardından bilgi vermekle olamayacağını belirtip Demirel’in 12 Mart 1971 Muhtırası ve 1973 seçimleri sonrası değiştiğini hoşgörülü olma, ılımlı olma, özelliklerini kayıp ettiğini bunun yerini kendine güvenini yitiren kompleksleri olan birisine dönüştüğünü vurgular.⁸²

23 Haziran 1975 günlü ‘*Şahinler ve güvercinler*’ başlıklı yazısında;

‘‘Şahinler ve güvercinler uluslararası çağdaş ve siyasal literatürde kullanılan deyimlerdendir. Savaşçı yöntemlere inanıp rakiplerine üstünlüğü şiddete ve zora başvurarak onları bu yoldan sindirerek elde etmeyi düşünen sertlik yanlısı politikacılara ‘‘Şahin’’ denir. Rekabeti düşmanca bir çatışma konusu yapmak istemeyen, barışçı ve insancıl ruhlu olanlar ise siyasal mücadeleyi anlaşılarak uzlaşılarak yürütmekten yanadır. Onlara da ‘‘Güvercin denir’’⁸³ der.

İpekçi, her siyasi kuruluştaki (partide) şahinlerin de güvercinlerin de bulunduğunu, Demirel’in 1973 seçim yenilgisinden itibaren güvercinleri yanından uzaklaştırdığını, dışarıdan şahinler devşirdiğini, sadece partisindeki değil, partisinden dışındaki şahinlere de teslim olduğunu belirtip bu durumun rejimi tehlikeye soktuğunu anlatır.

23 Eylül 1975’te yazdığı ‘*Geziler Saldırıları ve Demirel*’ başyazısında; Demirel’in, Ecevit’e karşı gerçekleşen saldırıları yönlendirdiğine inanmadığını, ancak

⁸¹ Milliyet, Durum, 5 Mart 1975

⁸² Milliyet, Durum, 13 Haziran 1975

⁸³ Milliyet, Durum, 2 Haziran 1975

bu tür bir olay çıktığında MC Hükümeti ve onun başbakanının (Demirel), saldırıları hoş gören bir tutum takındıklarını bunu da saldırganları cesaretlendirdiğini ifade eder.⁸⁴

3 Nisan 1976 günlü “*Gaflet*” başyazısında Demirel’i eğitim üzerinden eleştirir ve onun bu konudaki demecine tepki gösterir. İpekçi’nin köşesine taşıdığı demecinde Demirel şunları belirtir:

“ ... Biliyorsunuz 110’a yakın fakülte ve yüksek okulumuz var. Bunların hepsi aynı durumda değildir. Bir kısmında problemler vardır. Problem olan yerler de bellidir. Bugün üniversitelerin tümünde okunamıyor diye bir iddia bulunulamaz. Teker teker baktığımızda, büyük kısmında okunabilirlik yürürlüktedir...”

Abdi İpekçi, devletin olaylara hakim olmadığını sadece yüksek öğrenimde değil ortaöğretimde de birçok okulun kapalı olduğunu, açık olanlara ise öldürülmek korkusu ile kimsenin gitmediğini, gazetelere velilerin sürekli olarak mektup ve telgraflarının geldiğini bu durumu göremeyen Demirel’in gaflet içinde olduğunu yazar. Gönderilen mektuptan bir babanın duygusal serzenişini yazısında alıntı olarak verir. “*Her gün insanların kıyılmasını, okulların kapanmasını, evlatların sokakta kalmasını hoşgörüyü karşılayanların, acaba evlatları mı yoktur? Veya bu kişilerin evlatları okulda mı değildir?*”⁸⁵ diye yazar.

Üniversitelerde meydana gelen olayların önlenememesinde, Başbakan Süleyman Demirel ve hükümeti sorumlu tutan Abdi İpekçi, 9 Kasım 1976’daki “*Bu hükümet değişmedikçe*” yazısında üniversitelerde meydana gelen olayları rektörlerin önleyemeyeceğini, birbirini öldüren tarafların amaçlarının üniversitelerde kendi egemenliklerini kurmaya çalıştığını, bu nedenle olayların polisiye, çözümün ise politik olduğunu yazar. Ancak iktidar sorumluluğu üstlenenlerin (Demirel ve MC Hükümetinin diğer üyeleri) taraf tuttıklarını bir tarafı vatansever diğer tarafı devleti yıkmak isteyenler olarak gördüğü sürece olayların önüne geçilemeyeceğini belirtir. “*...Ama bugünkü hükümet biçiminden öyle bir tutum değişikliği beklemek hayaldir. Öyle olduğu için de bu hükümet değişmedikçe hiçbir şey değişmeyecek öğrenciler birbirlerini vurmaya devam edecek ve yüksek öğrenim felce uğrayacaktır.*”⁸⁶

⁸⁴ Milliyet, Durum, 23Eylül 1975

⁸⁵ Milliyet, Durum, 3 Nisan 1976

⁸⁶ Milliyet, Durum, 9 Kasım 1976

13 Nisan 1977 günlü ‘‘116 ölü, 2977 Yaralı ve Seçimler’’ başlıklı yazısında, sola karşı fanatik biçimde şartlanmış olan Demirel başkanlığındaki hükümet döneminde şiddet olaylarının tırmanış gösterdiğini, 116 gencin yaşamını yitirdiğini, 2977 kişinin yaralandığını, Ecevit başkanlığındaki hükümet döneminde birkaç çatışmanın yaşandığını ancak kimsenin ölmediği karşılaştırmasını yapar.⁸⁷

1977 seçimleri ile ilgili ele aldığı ‘‘Bugünkü Ortamdan Alınacak Ders’’ başlıklı yazısında, AP’nin yani Süleyman Demirel’in, sol’la ve CHP ile mücadelesini ‘‘Milliyetçilerin birleşmesi’’ adı altında sağ güçlerle birleşerek yürüttüğünü, bunun vatandaşlar arasında ayrışmayı ve çatışmayı körüklediğini, ülkeyi iç savaşın eşiğine getirdiğini yazar. İpekçi’ye göre siyasilerin yapması gerekenin aralarındaki rekabeti uygarca sürdürmeleri olduğunu vurgular.

‘‘...Yapacakları iş aralarındaki rekabeti uygarca sürdürüp Cumhuriyet’e rejime iç barışa yönelen tehlikelere katkıda bulunacak davranışlardan sakınmalıdır. O tehlikelerin karşısına ayrı ayrı da olsa, kesinlikle karşı çıkmaktır. Bu seçim döneminde onların verecekleri en önemli sınavdır.’’⁸⁸

Uşak’ın Sivaslı ilçesinde Süleyman Demirel’in saldırıya uğraması dolayısıyla 25 Mayıs 1977’de yazdığı ‘‘Demirel’e saldırı ve CHP’’ başyazısında, Ecevit’in her gittiği yerde saldırıya uğradığını, bu durumun Ecevit’i daha da güçlendirdiğini yazarak Süleyman Demirel’in Uşak’ta saldırıya uğraması ve bunun içinde CHP yanlılarının da bulunmasını eleştirir. Bu olayın, CHP’li yöneticilerin korktuğu bir durum olduğunu partiye zarar vereceğini yazan İpekçi yazısını şu şekilde sonlandırır: ‘‘CHP’nin çıkarını düşünenler, yararını isteyenler, her türlü saldırının dışında kalmalıdır. Çünkü partisiz yığınlar, 5 Haziran 1977 günü oylarını verirken tercihlerini saldırgan olmayanlar için kullanacaklardır.’’⁸⁹

3 Ağustos 1977 günlü ‘‘Gözler CHP’ye Çevrilirken’’ başyazısında, Demirel ile yaptığı sohbetten edindiği izlenimleri anlatır. Demirel’in amacının MC Hükümetleri yolu ile de olsa CHP Genel Başkanı Ecevit’i hükümet kuramayacak biri durumuna getirip, CHP içerisinde tartışmalı duruma getirerek zayıflatmak olarak gördüğünü,

⁸⁷ Milliyet, Durum, 13 Nisan 1977

⁸⁸ Milliyet, Durum, 3 Mayıs 1977

⁸⁹ Milliyet, Durum, 25 Mayıs 1977

aslında aynı duruma düşmeme telaşında olduğunu, Ancak CHP Demirel'in taktiğine kapılmadan serinkanlı biçimde davranırsa beklentileri boşa çıkaracağını yazar.⁹⁰

18 Ekim 1978'de yazdığı ‘‘Komünizm mi Terörizm mi?’’ başlıklı yazısında, Demirel'in verdiği ‘‘Türkiye'nin menfaatleri gerektirdiği zaman herkesle bir araya geliriz’’ demcinin kuşkulu olduğunu, Demirel'in Türkiye'deki terör sorununu başından beri komünizm sorunu olarak görmek istediğini, tüm şiddet olaylarını komünizme bağladığını yazar. İpekçi'ye göre, liderlerin düşünce özgürlüğüne dokunmadan, şiddet eylemleri arasında bir ayırım yapmadan onların hepsi ile mücadele etmesinin yarar sağlayacağını vurgular.⁹¹

İsmet İnönü'nün ABD gezisine kadar Milliyet'te imzasız olarak çıkan ‘‘Durum’’ başlıklı başyazıları ilk kez bu gezi ile birlikte gazetenin sol alt köşesindeki yerini değiştiriyor, gazetenin sağ üst köşesinde 28 Şubat 1965'te ‘‘Washington'da Durum’’ başlığı ve Abdi İpekçi'nin imzasıyla yayınlanıyordu. Milliyet'teki bu yeni uygulama bir bakıma 1960 Şubatından beri imzasız olarak yazılan başyazıların da Abdi İpekçi tarafından yazıldığının açıklanması anlamına geliyordu.

Abdi İpekçi, doğrudan politikanın içine girmeyi hiçbir zaman düşünmedi. Ancak gazetenin politik gücü nedeniyle politika ile içli dışlı olmak zorundaydı. Bu nedenle başbakanın, muhalefet partilerine kadar politikacılarla diyalog içindeydi. Bu görüşmelerini ‘‘Liderler Diyor ki’’ adıyla kitaplaştıracaktı.

Sonuç olarak Abdi İpekçi, Demirel'in siyasete genç ve dinamik birisi olarak AP (Adalet Partisi) genel başkanı olmasını desteklemiştir. Ancak, siyasi olayların ve iç huzursuzlukların arttığı 1970'ten itibaren Demirel'in CHP ile koalisyona yanaşmaması, Milliyetçi Cephe tarzı siyasi kutuplaşmayı arttırıcı hükümetler kurması nedeniyle hep eleştirmiştir. İpekçi'ye göre Demirel'in CHP ile koalisyona yanaşmaması terör karşısında tarafsız duruş sergileyememesi yüzünden tarihi bir yanlış ve hata içinde olduğu görüşünü yazılarında belirtir.

⁹⁰ Milliyet, Durum, 3 Ağustos 1977

⁹¹ Milliyet, Durum, 16 Ağustos 1978

8-SİYASİ KAMPLAŞMALAR VE ABDİ İPEKÇİ

1960'lı yılların sonlarından itibaren Türkiye'de siyasal kamplaşmalar ve çatışmalar başlarken, Abdi İpekçi ve Milliyet gazetesi sosyal demokrat kimliğini koruyarak, aydın sorumluluğu ile önemli uyarılar yaparak, çatışmaların tarafı olmamaya ve şiddetten daima uzak kalmaya özen göstermiştir. Özellikle bu tutumunu 16 Şubat 1969 yılında Amerikan filosunu protesto eden gençlere yapılan saldırı sonrası yazdığı yazılarla da ifade etmiştir.

17 Şubat 1969 yılındaki ‘‘Facia’’ başlıklı köşe yazısında şunları yazmıştır:

‘‘HER olayda emniyet kuvvetlerine şehrin valisine insafsızca yüklenmek, bütün sorumluluğu onlarda bulmak desteklediğimiz bir şey değildir. Ve İstanbul’da dün asayiş sağlamla görevli olanların büyük güçlüklerle karşılaştığını kabul ediyoruz. Havanın güzelliği on binlerce insanı sokaklara meydanlara döküvermişti. Günlerce bilenen sınırları kıskırtılan duyguları ile kitleler ilk fırsatta birbirlerine girecek kıvamu bulmuşlardı. Böyle bir fırsatta yaratılınca, aynı anda şehrin muhtelif yerlerinde (Futbol maçaları gibi) çeşitli, olayları disiplin altına almak görevinde olan dar bir kadronun beklenen kontrolü sağlayabilmesi elbette güçlü. ’’

İpekçi, yaşanan faciadan sorumlulukları olan görevlileri mazur bulmanın asla mümkün olmadığını belirtir. Kentin idaresi konumunda bulunanları (vali, emniyet müdürü) suçlar. İpekçi, kamu adına hareket edenlerin olayları önlemek üzere gerekli tedbirlerden herhangi birisini almadığını yazar. ‘‘emperyalizm ve sömürüye karşı, işçi Yürüyüşü’’ adı altında yasal kurallara uyularak düzenlenen ve Hürriyet Meydanından başlayıp Taksim’de biteceği belli olan gösterinin başlamasından önce karşıt grubun Dolmabahçe ve Beşiktaş Camilerinde toplu halde kıldıkları namazlardan sonra doğruca Taksim alanına geldiklerini belirtir. Bunlara katılan binlerce kişinin Taksim’de ellerinde sopaları ile saldırıya hazırlandıklarının belli olmasına rağmen hiçbir önlemin alınmamasını sorgular.

İpekçi, böyle bir çatışmanın istendiği hatta teşvik edildiğini kuvvetli bir ihtimal olarak gördüğünü belirtmektedir. Bunun nedenini ise olayın meclise özgürlükleri kaldırmak, hiç değilse kısıtlamak için bir tasarı sunulduğu sırada çıkmasına ve solcularla sağcıları birbiriyle çatıştırarak sindirmek böylelikle bir denge kurma hesabının güdülmesine bağlar. ‘‘...Daha öncede belirttiğimiz gibi bu hesap korkunç olduğu kadar tehlikelidir de Sorumlular dün Taksim Meydanında akıtılan kanlar kıyılan

canlardan sonra hala ayılmamışlarsa memleketin başına daha çok felaketler açacaklardır.’⁹²

18 Şubat 1969’da ‘‘Bitsin artık bu tehlikeli oyunlar’’ başlıklı yazısında, İstanbul’da cereyan eden olayların (Kanlı Pazar) aynı senaryolarla bittiğini yazarak, sol eğilimli grupların toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa uygun düzenledikleri gösterinin demir çubuklarla, sopalarla, taşlarla, bıçaklarla donatılmış kişiler tarafından basılarak, gözdağı verilerek sindirilmeye çalışıldığını yazar. Her fırsatta tekrarlanmaya başlanan bu oyunu, içişleri bakanı başta olmak üzere hükümetin emrindeki resmi görevlilerin davranış ve demeçleri ile korunduğunu, sol taraftan gelen her türlü taşkınlık en ağır biçimde suçlanırken hükümetin diğer taraf için ‘‘ne yapsınlar tahrik edilmişler’’ diye mazur gördüğünü vurgular. Polisin gözü önünde cereyan eden olaylara müdahale etmediğini belirterek yazısını şöyle bitirmektedir:

‘‘...Artık yeter, başta hükümet olmak üzere tehlikeli oyunları hazırlayanlar, gözlerinin dönmüşlüğüne son verip çılgınlıklarından derhal vazgeçmek zorundadırlar. Bunun için ne fikir mücadelesinden ne de hatta protesto hareketlerinden vazgeçmek gerekir. Meseleyi sokağa düşürmemek davaları zorbalıkla, kaba kuvvetle kazanmanın mümkün değil aksine zararlı olduğunu idrak edebilmek yeter. Kanlı Pazar, şimdiye kadar alıp da bir türlü yararlanamadığımız derslerin inşallah sonuncusu olur. Çünkü bundan sonra çıkacak hadiseler korkarız belirli bir sınır içinde kalmayacak, peşinden hepimizi gittikçe kuşkulandıran ihtimalleri gerçekleştirecektir’⁹³’

21 Şubat 1969’da yazdığı ‘‘Bazı kişilerin Dikkatine’’ adlı başyazısında adeta demokratik bir sistemin ana özellikleri vurgulanmıştır.

‘‘...GÜVENLİK uğruna temel hürriyetlerden kendimizi yoksun bırakırsak ne hürriyet kalır, ne de güvenlik. Tarih değişmeyi baskı ve şiddetle ezmeğe kalkışmış olan devletlerin yıkıntıları ile doludur. Ülkemizde halkın muhalefeti, kanunlarla korunan bir haktır. Anayasamız itiraz etme, toplanma ve gösteri düzenleme hakkını açıkça belirtmektedir. Direnme sağlam bir siyasal düzen için yararlıdır. Demokratik toplum çelişen ve çatışan görüşlerden harekete geçerek en doğru yolu bulur.’’

Abdi İpekçi, düşüncelere itiraz edenler ile kanunları ihlal edenler arasında ayırım yapılmasının gerektiğini, birkaç kişinin aşırı davranışları yüzünden düşünce farklılıklarının ve gösterilerin önemini küçümsememiz, kendilerini toplum dışında kalmış gören gençlere ve yoksullara kulak verilmesini ister. Protesto ile ilerleme seviyesi

⁹² Milliyet, Durum, 17 Şubat 1969

⁹³ Milliyet, Durum, 18 Şubat 1969

arasında yakın bir ilişki olduğunu, gelişme gücü olmayan toplumlarda halkın ayaklanamayacağını, ilerlemenin aşağıdan yukarıya doğru geliştiği dinamik toplumlarda halk hareketlerinin doğal olduğunu belirtir. Gösteri hakkı ve demokratik haklar ile ilgili yazılanları, fikirlerin bir tekrarı gibi görünen yukarıdaki satırları ABD Başkanı Johnson'un yazı dizisinin Milliyet gazetesinde yayımlanan bölümünden aldığını vurgular. Yazı şu cümlelerle sona erer: *"...Bu tür görüşleri ileri sürenleri "Anarşist," "Komünist", "Bozguncu", "Vaveylacı" sayanların dikkatine arz olunur."*⁹⁴

Abdi İpekçi, terör'ün şiddetin her türüsüne karşıydı. Anarşinin önlenmesinin yolunun sağ ve sol ayırımı yapmaksızın hükümet, devlet ve ulusça birlikte üzerine gidilmesiyle mümkün olacağını savunmuştur. İpekçi'ye göre bu mücadele şiddet veya laubalilikle yapılamaz. Şiddet geçici bir başarıdan sonra iflas eder, laubalilik ise otoriteyi tümüyle etkisiz hale getirir düşüncesindeydi.

24 Mayıs 1971'de *"Anlayın artık"* başyazısında terörü eleştirir ve şu soruları sorar *"öldürdünüz Ne oldu? Ülkemiz tam bağımlıydı da tam bağımsız mı oldu? Demokrasi sahte idi de gerçeğine mi kavuştuk? İç ve dış sömürücüleri mi önlediniz? Sosyal adaleti mi gerçekleştirdiniz? Türkiye'nin şanını şerefini mi yükselttiniz?"* yazının devamında kanlı macera sona erdiğinde Türkiye'nin daha mutlu olamayacağını anlaşıldığını ister.⁹⁵

12 Ocak 1972'de, sorunların idamlarla çözülemeyeceğine dair yazısı yayınlanır. İpekçi, *"Çağdaş Uygarlık Ve İdam"* başlıklı yazısında; zamanın değişmesi ile hukuk alanında da değişimlerin olduğunu idam cezasının, demokratik ülkelerde (Avrupa Ülkeleri) ardı ardına kaldırıldığını yazar. İpekçi'ye göre bilerek ve isteyerek adam öldürmüş kimselere verilecek cezayı siyasi nitelikli suçlara uygulamak çağ dışılığıdır. Türkiye'nin yakın tarihinde bu konuda kötü sınavlar verdiğini siyasi davranış ve kararlarından dolayı üç devlet adamının idam edilmesinin hata olduğunu vurgular. Siyasi amacın şiddet olayına dönüşmesi durumunda eylemin cezasız bırakılamayacağını ancak adi suç ile siyasi suç arasında ayırım yapmanın gerektiğini şiddete dönük eylemlerin önlenmesinin yolunun idam olmadığı fikrini ileri sürer.⁹⁶

⁹⁴ Milliyet, Durum, 21 Şubat 1969

⁹⁵ Milliyet, Durum, 24 Mayıs 1971

⁹⁶ Milliyet, Durum, 12 Ocak 1972

8 Ağustos 1973'te *“Kimse Uzlaşmayı Düşünmüyor”* başlıklı yazısında, Bursa kentinde işçi işveren görüşmelerinin sonuçsuz kalması üzerine işçi tarafının grev kararı aldığını, işverenin ise buna lokavtla karşılık verdiği bilgisini verir. Bu sürecin demokratik bir uygulama olduğunu ancak iki tarafın uzlaşma arayışı yerine birbirlerini suçlaması gerginliklere yol açtığını, üretimin durduğunu, ekonomik kayba yol açtığını ifade eder. İpekçi, sorunun bir işçi işveren meselesi olmaktan çıkıp sosyal barışı zedelediğini, bunun kimseye yarar getirmeyeceğini vurgular.⁹⁷

3 Nisan 1975'teki, *“Sonradan Giderilemeyecek Hataları Önlemek İçin”* başyazısında, karşılıklı hataların Türkiye'yi kanlı bir faşizme sürüklediğini (Milliyetçi Cephe Hükümetini kast ediyor) yazar. Parlamenter sisteminde tehlike altında olduğunu, cephecilik anlayışı ile oluşturulan ittifakın kutuplaşmayı arttırmaktan başka işe yaramadığını bu anlayışın kendinden olmayanları kendi gibi düşünmeyenleri baskı altında tutup sindirme yoluna gideceğini, 12 Marta giden süreci hatırlayanlar için, bu kaygıların abartılı olmadığını belirtir. Yazısını şu şekilde sonlandırır: *“...Onun içindir ki; koyu ve kanlı bir faşizme sürüklenmeyi önlemek üzere önümüzdeki günlerde herkese büyük sorumluluklar düşeceğine inanıyoruz. İnönü'nün şu sözünü unutmayalım: Bir muharebenin başında yapılan bir taktik hata bütün stratejiyi kötü etkiler ve sonuna kadar onun zararını telafi çok güçleşir.”*⁹⁸

21 Kasım 1975 günlü *“Tehlikeli Meslekler ve İşler (Türkiye’de)”* başyazısında, Türkiye’de hayatta kalmanın zorluğunun adeta ironisini yapar.

*“Karayollarında ve trafik ışığı bulunan caddelerde araba kullanmak, aynı yerlerde yaya dolaşmak, Üniversitelerde, yüksek okullarda, akademilerde (ve galiba artık lise ve ortaokullarda) öğrenci olmak, aynı yerlerde öğretmenlik yapmak, yurt dışına elçi olarak atanmak, bankalarda çalışmak... Umarım bu listeyi uzatmak zorunluluğu doğmaz...”*⁹⁹

9-ABDİ İPEKÇİ’NİN SİYASİ GERGİNLİĞE ÇÖZÜM ÖNERİSİ

Merkez sağ ve solu temsil eden iki büyük partinin (CHP-AP) hükümet kurmasını savunan İpekçi, 28 Ocak 1977'deki *“Tarihi Bir Tespit”* başlıklı yazısında; iki büyük partinin sürekli işbirliğinin gerçekçi bir istek olmadığını kabul eder. Ancak var olan kötü koşulların yarattığı sıkıntılar nedeniyle işbirliğinin gerekli olduğunu

⁹⁷ Milliyet, Durum, 8 Ağustos 1973

⁹⁸ Milliyet, Durum, 3 Nisan 1975

⁹⁹ Milliyet, Durum, 21 Kasım 1975

çünkü sorunları çözebilmek rejimi güvence altına almanın mantıklı yolunun bu olduğunu en azından seçimlere kadar bu işbirliğinin yapılmasını savunur. Demirel'in bu öneriye karşı çıkmasını tarihi bir hata olarak eleştirir. *"...İki liderin aldıkları son vaziyet, tarihi bir tespit olarak kalacaktır. İleride iki büyük partinin rejimi korumak üzere gerçekleştiremedikleri işbirliğinin sonuçlarında kimin sorumlu tutulacağı bu tespite bakılarak rahatlıkla kararlaştırılacaktır."* diyerek yazısını sonlandırır.¹⁰⁰

29 Mart 1977'de *"O zaman Türkiye daha iyi mi olacak"* başyazısında, okullarda, sokaklarda birbirini öldürenlere kitapları, kitapçıları yakanlara, bomba atanlara sesleniyor ve tuttukları yolun yanlış olduğunu göstermeye çalışıyordu. Onlara daha iyi bir Türkiye, daha adil bir düzen için savaştıklarını sananlar diyor, halk için savaştığınızı sanıyorsunuz diyor ve ilave ediyor ama uyguladıkları şiddetle halka ters düştiklerini ve yapılanların Türkiye'yi daha adil ve daha demokratik hale getirmediğini tersine istenilenin zıddına sonuçlara götürdüğünü yazıyordu. İpekçi yazısında şu tespite varıyordu. Yapılanların gidilen sürecin Türkiye'yi yeni bir 12 Mart'a sürüklediğini otoriter bir rejimi arzulayanların sayısını arttırdığını bunun ne sağa ne de sola özgürlük getirmeyeceği tespitini yapar. Gençlerin idealleri ve dinamizmiyle büyük yararlar sağlayabilecekken yanlış bir mücadele içine girerek hem kendilerine hem ülkeye zarar verdiklerini anlamaları gerektiğini ifade ediyordu.¹⁰¹

1 Mayıs 1977'de Taksim'de DİSK'in gerçekleştirmiş olduğu mitingin silahlı saldırı sonucu olaylara dönüşmesi ve gösteriye katılanlardan ölenlerin olmasını Abdi İpekçi kınar ve ardı ardına 2, 3, 4, 5, 6 Mayıs 1977 tarihlerinde birbirini tamamlayan yazılar yazar. *"Meşrebe Göre Yargılar ve Gerçekler, Tahminler Üzerine, Şüpheler Üzerinde"* gibi başlıklar kullanır. 4 Mayıs 1977'deki *"Meşrebe Göre Yargılar ve Gerçekler"* başlıklı yazısında ilginç tespitlerde bulunur. Taksim alanındaki faciayı herkesin kendi düşünce eğilimine ve amacına göre değerlendirdiğini yazar. *"...kesin yargılara varmakta güçlük çekmiyorlar. Kimi okyanusun ötesinde kimi Asya'nın ucunda buluyor suçluları. Birçoğu da yurt içindeki siyasal karşıtlarını işin faili ilan ediyor..."* Bu yargıların kanıtlara dayanmadan yapıldığını olaya teşhis koymaktan çok sömürmek ve rakiplerini yıpratmak için yaklaşıldığını ifade eder. İpekçi, bütün dünyada olduğu gibi solun bölünerek gruplar tarafından temsil edilmeye başlandığını komünist blokta bile bölünmeler yaşandığını Çin ile SSCB arasındaki rekabetin buna yol açtığını,

¹⁰⁰ Milliyet, Durum, 28 Ocak 1977

¹⁰¹ Milliyet, Durum, 29 Mart 1977

grupların birbirini revizyonist, emperyalist, provokatör, sosyal faşist, yeni çarist olarak suçladığını bu ayrışmanın Türkiye’yi de etkilediğini anlatır. Buna karşın CHP’nin solun bu kesimlerine mesafe koyduğunu onların demokratik haklarını savunduğunu ancak uyguladığı şiddeti onaylamadığını karşı çıktığını Taksim olaylarının çıkmasında var olan bölünmenin rol oynadığını savunmuştur. Sol bölünmenin somut görünümünün TÖB-DER (Türkiye Öğretmenler Derneği)’in Ankara’daki mitingde ortaya çıktığını ikincisinin de DİSK’in Taksim Mitingi olduğunu belirtir. Yazısını, “...DİSK kendi dışında tutmak istedikleri grupların saldırısına uğramıştır. Bildiğimiz kadarı ile objektif gerçek budur. Kesin yargılara varmadan onu bunu suçlu ilan etmeden önce gerçeği dikkate almak gerek.” diyerek sonlandırır.¹⁰²

17 Kasım 1978’de Türkiye ve dünyadaki terörizmin karşılaştırmasını yapar. Bu yazıda, Türkiye’nin teröre karşı başarısız olmasının nedenlerini sorgular. “*Terörizm, Biz Nerdeyiz, Başkaları nerede?*” başyazısında İpekçi, Türkiye gibi birçok dünya ülkesinde de terörün yaşandığını (İngiltere, İtalya, Almanya, ABD, İsveç, Kanada, Hollanda...) onlardaki terör olayları ile bizimki kıyaslandığında arada büyük farklar olduğunu belirtir. Adı geçen ülkelerde yaşananların devede kulak olduğunu buna rağmen çeşitli toplantı ve konferanslarla soruna çözüm için çabaladıklarını toplantılara politikacıların, bilim adamlarının, polis şeflerinin, psikanalistlerin, psikologların, gazetecilerin katıldığını ancak bu tür uluslararası toplantılara Türkiye’de katılanların olmadığını hatta yetkililerin habersiz olduklarını vurgular.¹⁰³

28 Kasım 1978’de “*Yasal Önlemler Tartışılırken*” başlıklı yazısında; “*Çağdaş uygarlığın gereğinin bir yandan düşünce özgürlüğünün üzerindeki sınırlamaları kaldırmak, diğer yandan da zorbalık özgürlüğüne izin vermemektir.*” Ancak Türkiye’de bu konuda bir uzlaşının olmadığını bununda tedbirlerin alınmasını zorlaştırdığını, teröre karşı bazı önlemlerin alınmasının zorunluluk olduğunu yazan İpekçi, düşüncesine şöyle devam eder: “...Doğrusu şudur. Düşünce özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmalı fakat zorbalık özgürlüğüne karşı her türlü önlem alınmalıdır. Bu önlemlere ilke olarak karşı çıkılmamalı, ancak bunların kötüye kullanılmasını önleyecek güvenceler istenmeli sağlanmalıdır.”¹⁰⁴

¹⁰² Milliyet, Durum, 5 Mayıs 1977

¹⁰³ Milliyet, Durum, 17 Kasım 1978

¹⁰⁴ Milliyet, Durum, 28 Kasım 1978

“‘Lanet Olsun’” adlı başyazısında,” “...Ömrünün baharında öldürülen gençlere bir yenisi eklendi. Ne oldu? Kimin eline ne geçti? Kim ne kazandı? Şimdiye kadar sağcıyı öldüren solcular yahut solcuyu öldüren sağcılar bu cinayetlerle kendi savundukları görüşlerin galibiyetini mi sağladılar? Haklılığını mı ispatladılar? Yahut karşı fikirleri benimseyenleri öldürmekle onları sindirmiş mi oldular...”¹⁰⁵

Yazının devamında İpekçi, masum gençlerin anarşiden beslenenlere alet olduklarını gençlerin, Moskova’nın, Pekin’in, Amerika’nın, Suudi Arabistan’ın hizmetinde gösterilemeyeceğini, hepsinin de millet ve yurt sevgisiyle dolu olduklarına inandığını ancak düzenledikleri eylemlerin sonucu düşmanlıkların arttığını okulların kapandığını huzursuzluğa yol açtığını bunun “daha iyi daha güzel” bir Türkiye ülküsü ile bağdaşmadığını belirtir. Son cümlesinde: “‘Lanet olsun fikirlerini insanları öldürerek zorla kabul ettirmek isteyenlere’” der.

Kahramanmaraş olayları sonrası 25 Aralık 1978’de “‘Son Uyarı mı Sonun Başlangıcı mı?’” başyazısının giriş paragrafında şunları yazar:

“‘ Bu durumlarda yazı yazmak, demeç vermek bir bakıma kolaydır. Ne kadar sert yazarsanız o kadar beğenilirsiniz. Çünkü kızgınlıkları umutsuzlukları haklı olarak doruklara erişen vatandaşın duygularına bu yoldan daha iyi tercüman olursunuz. Yine o duygular doğrultusunda bazı çözümleri de kolaylıkla önerebilirsiniz sorumluları istifaya çağırmak gibi. Gerçekte gittikçe vahimleşen Kahramanmaraş’ta en büyük patlamasını veren durum duygusal tepkilerden çok, akılcı ve serinkanlı değerlendirmeleri her zamandan daha fazla gerektirmektedir ...’”¹⁰⁶

Yazının devamında İpekçi, Cumhurbaşkanının olaylardan 24 saat önce yaptığı uyarı konuşmasına karşın bu vahşetin meydana geldiğini, yıllardır yaşananların bu tablonun habercisi olduğunu bunun sorumlularının büyük oranda siyasetçilerin izlediği politikalardan kaynaklandığını çünkü bunların halkı cephelere böldüğünü belirtir. Eğer siyasetçilerin şiddet olaylarının karşısına başlangıcında hiçbir ayırım gözetmeksizin birlikte karşı çıkmış olsalardı bu sonucun yaşanmayacağını vurgulayarak; şiddet olaylarının büyük kentlerde terör olarak kendisini gösterdiğini, küçük Anadolu kentlerinde ise (Kars, Erzincan, Elazığ, Malatya, Sivas, Gaziantep) son olarak Kahramanmaraş’ta kışkırtılan kitlelerin saldırılarının yaşandığını bu sonun başlangıcı olabileceği uyarısını yapar.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Türkiye’de terör (Abdi İpekçi Semineri), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, s. (Arka kapak)

¹⁰⁶ Milliyet, Durum, 25 Aralık 1978

¹⁰⁷ Milliyet, Durum, 25 Aralık 1978

26 Aralık 1978’de yazdığı ‘‘Gerekli Seferberlik Havası ve Sıkıyönetim’’ yazısında Bülent Ecevit’i de eleştiren İpekçi, bütün çabalarına rağmen sağ ve sol terörü önlemede yetersiz kaldığını doğru tespitler yaptığını fakat güzel demeç vermenin güven tazelemeye yetmeyeceğini somut net tedbirleri bir an önce uygulamasını ister. Bu tedbirleri alırken cephe partilerinden yardım alamayacağını bilmesi gerektiğini, getirilmesi düşünülen sıkıyönetimin iyi organize edilmemesi durumunda tersi bir durum da yaratabileceğini çünkü tek başına sıkıyönetimin çare olmayacağını belirtir.¹⁰⁸

27 Aralık 1978’deki ‘‘İbret Sorunu’’ başyazısında, parlamentonun sıkıyönetim konusunda birleşmesini eleştirir. Ona göre ilk defa yasal olan fakat normal olmayan bir konuda ortak hareket edilmesini ve sorunun çözümünün askerlere bırakılmasını anlayamadığını belirtir.¹⁰⁹

Sonuç olarak Abdi İpekçi, siyasi kamplaşma içinde Türkiye’nin sorunlarını çözemediğini, siyasi alanın düşüncelerin serbestçe şiddete dayanmadan ifade edildiği bir alan olmaktan çıktığını kesimlerin birbirini düşman olarak gördüğünü yazılarında sürekli olarak belirtir. Bu kamplaşmadan çıkış için iki büyük partinin (CHP-AP) sürekli olmasa da bir seçim süreliğine de olsa işbirliği yapmasını önerir. Çünkü partiler arasındaki demokratik olmayan tutum ve davranışların halkta çatışmaya yol açtığını bunun Anadolu’nun küçük kentlerinde siyasetin dışında mezhepsel çatışmaya dönüştüğünü vurgular.

Gençlerin de birbirini öldürmek yerine dinamizmlerini ülke kalkınmasına sarf etmesi gerektiğini ne sağcı gencin ne de solcu gencin, vatan haini olmadıklarını ancak birbirlerini öldürerek ülkeye kötülük yaptıklarını belirtmiştir. İpekçi’ye göre yarış birbirini öldürme yarışı değil fikir yarışı olması gerektiğini her iki tarafın demokratik düzen içinde yaşamayı öğrenmesi gerektiğini savunurken, şiddetin önlenmesinde devlete düşen görevin tarafsızlık olduğunu suç işleyen kişinin düşüncesine göre ayırım yapılmamasını ister.

10-12 MART 1971 MUHTIRASI VE ABDİ İPEKÇİ

Gençlik eylemlerinin 1968’den itibaren nitelik değiştirerek, öğrenci sorunları ekseninden politik eksene kayması, sol gençlik içindeki arayışları kuvvetlendirmiş,

¹⁰⁸ *Milliyet*, Durum, 26 Aralık 1978

¹⁰⁹ *Milliyet*, Durum, 27 Aralık 1978

ülkeyi kurtaracağını düşündükleri devrim stratejileri doğrultusunda kendi içinde gruplaşmaya, radikalleşmeye başlamışlardı. Solun çatı örgütü durumundaki TİP'ten (Türkiye İşçi Partisi), gençlik merkezli kopuşlar yaşanmıştır. Ayrışmanın esası Milli Demokratik Devrim (MDD)-Sosyalist Devrim tartışmasına dayanıyordu. MDD'ciler, sosyalist devrimden önce emperyalizmi, feodalizmi tasfiye edecek bir milli demokratik devrim aşamasına ihtiyaç olduğunu savunuyordu. MDD'ciler, TİP'in benimsediği barışçı metot karşısındaki tutumlarıyla söz konusu gençlik kesiminde yaygınlıkla benimsenen bir görüş halini almıştır. Yaşanan parlamenterizmden bir kopuştu.¹¹⁰

Bu düşüncenin önde gelen kişileri, 27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi üyeleri Cemal Madanoğlu, Osman Köksal ile Yön ve o kapatıldıktan sonra Devrim dergisinin başındaki Doğan Avcıoğlu'dur. MDD'ci faaliyetlerinin odağında olabildiğince fazla subayı kendi saflarına çekmek geliyordu.

9 Martta müdahale cephesindekilerin katılımıyla gerçekleşen toplantı sonucunda bir ayrışma netleşirken oluşan ittifak bir dönemin kapısını açmış, 9 Mart ise başarısızlığa uğramış bir cuntanın sıfatı olarak tarihteki yerini almıştır. Olayların gelişimi hatırlandığında gerek Faruk Gürler ve gerekse Muhsin Batur isminin ilk zamanlardan itibaren müdahale hazırlıkları kapsamında konuşulduğu görülecektir. İki komutanın son anda tutum değiştirerek farklı bir kanala yönelmesi, harekette gittikçe etkinlik kazanan sol eğilim karşısındaki tedirginlik ve insiyatifin ellerinden kaymasıdır.¹¹¹

12 Mart Muhtırası, 9 Mart 1971'deki darbe girişiminin önlenmesi (Alt rütbedeki subayların sol gençlikle hareket ederek yapmayı planladıkları darbe) ardından verilir. 11 Mart 1971'de, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç başkanlığında bir araya geldi. Müdahalenin biçim ve içeriğini tartışarak hazırlanan muhtırayı imzaladılar. Burada ana hatları ile hükümetin istifası, mecliste teknokrat bir hükümetin kurulması, isteniyordu.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından CHP Milletvekili Nihat Erim'e partisinden istifa etmesi koşuluyla hükümeti kurma görevi verilir. Erim Hükümeti,

¹¹⁰ Ali Haydar SOYSÜREN, "12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri", Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2014, s. 79, 80

¹¹¹ Ali Haydar SOYSÜREN, "12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri", s. 126-128

büyük bir beklentiyle kuruldu. Ordunun gerektiğinde zorlayıcılığı ile devreye girecek olması hükümeti güçlendiren bir faktör olarak görülüyordu. Ancak parlamento desteğinin olmaması, teknokrat bakanların (11'lerin) istifası, İdamlar ve sıkıyönetim nedeniyle Erim, iki kez hükümet kurmasına rağmen görevden ayrılmıştır. Birinci Erim Hükümeti, 26 Mart 1971-3 Aralık 1971 tarihleri arasında, İkinci Erim Hükümeti, 7 Aralık 1971-17 Nisan 1972 tarihleri arasında görev yapmıştır. Erim Hükümetleri sonrası 15 Mayıs 1972'de görev verilen Ferit Melen hükümeti kuracaktır. Melen 9 Nisan 1973 tarihine kadar başbakanlık yapacaktır.

Milliyet gazetesi, Mart ayı başında ilginç bir yazı dizisi başlatır. Gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi tarafından hazırlanan yazı dizisi darbelerin sıkça yaşandığı Güney Amerika ülkeleri ile ilgilidir. 1 Mart, 2 Mart, 3 Mart 1971 günleri yazı dizisi gazetenin birinci sayfasında, "*Latin Amerika'da Devrim Kavgası*" manşeti ile verilir.¹¹²

Dizinin başladığı günkü başyazıya, "*Çağımız böyle bir çağ*" başlığı atan İpekçi, Türkiye'deki şehir gerillası hareketlerini, çağın gereği (Dünyada devrimci solun başlattığı silahlı mücadele yöntemi) olarak gösterir. Anarşinin sadece Türkiye'nin değil, başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere tüm dünya için geçerli olduğunu belirten İpekçi, ABD, Kanada, Avrupa, Asya ve Afrika'daki gelişmeleri örnek gösterir. Buna rağmen Türkiye'de olup bitenlerin görmezlikten gelinemeyeceğini de kaydeden İpekçi, bütün dünya için geçerli olan şartların, belki de yeni çözüm yollarının bulunmasına ve yeni liderlerin çıkmasına sebep olacağını ifade eder.¹¹³

Abdi İpekçi'nin burada anlatmak istediği, var olan dünya sorunları karşısında yeni farklı çözüm yollarının geliştirilebileceğini, siyasal sistemlerde ve partilerde bu silahlı mücadeleyi önlemek için fikir üreten liderlerin çıkacağını anlatmak istemiştir.

Muhtıranın hemen öncesindeki günlerde basının gündemini, "Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu" tarafından kaçırılan Amerikalı askerlerle Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde öğrencilerle askerler arasındaki çatışmalar meşgul etmiştir. 9 Marttaki darbe girişimi basına yansımamıştır. 12 Mart tarihinden önce, askeri müdahale ihtimalinden bahseden tek haber yorum Milliyet gazetesinden çıkmıştır. 4 Mart 1971

¹¹² Milliyet, 1, 2, 3 Mart 1971

¹¹³ Hayati TEK, "*Darbeler ve Türk Basını*", Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 114, 115

tarihli gazete, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın “*Ordunun baskısı ile Devlet yaşamaz*” sözlerini manşete taşımıştır.¹¹⁴

Haberin devamında “*Tağmaç'ın Hatırlattıkları*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'ye sıçrayan anarşi olaylarının silahlı kuvvetler çevresini rahatsız ettiğini yazar. Tağmaç'ın silahlı kuvvetlerin devlet idaresine el koymasını istemediğini ancak ulusal güvenlik tehlikeye düşerse ve başka çare kalmazsa yapılabileceği düşüncesinde olduğunu vurgular. Tağmaç'ın, aşırı uçların orduyu demokratik rejime karşı harekete itmek amacını güttükleri sözlerine yer veren Abdi İpekçi, ordu içerisinde yönetime el koyma zorunluluğundan bahsedildiğini ancak kendilerinin Genelkurmay Başkanının görüşlerine katıldığını ifade etmiştir. Her ne kadar anarşik olayların gelişmesiyle birlikte demokratik ilkelere inananlar arasında dahi otoriter bir rejime ihtiyaç duyanların arttığı belli olmakta ve silahlı kuvvetler mensupları arasında da rejimin bugün düşürüldüğü durumda memleket sorunlarına çözüm yolu bulunamayacağı, ayrıca aşırı uçların ulusal güvenliğimizi tehlikeye soktukları görüşü hakim olmakta ise de, bugün rejime yapılacak askeri bir müdahalenin beraberinde getireceği riskleri iyice hesaplamak gerektiği vurgusunu yapar. Abdi İpekçi, vakit geçirilmeden birtakım tedbirler alınması çağrısında bulunur. Aksi takdirde Genelkurmay Başkanının sözünü ettiği son çarenin gündeme gelebileceğini belirtmiştir.¹¹⁵

5 Mart 1971'de “*Gerillacılık Ve Gerçekler*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, gerillacılık teorisi kitapları okuyan gençlerin benzer mücadeleyi Türkiye'de uygulayabilecekleri yanılgısına düştüklerini yazar. Çünkü bu yöntemi uygulayanların başvurdukları şiddet eylemleriyle, köylü, çiftçi ve işçilerden destek alamadığını hatta nefretlerini kazandıklarını açıklar. Abdi İpekçi'ye göre adam kaçırmakla, banka soymakla, bomba atmakla gerillacılığa özenenlerin hedeflerine ulaşamayacaklarını ifade eder. İpekçi, bu silahlı mücadele yolunun ancak otoriter bir rejime davetiye çıkararak hizmet edeceğini vurgular.¹¹⁶

Bir gün sonra “*Silahlı Mücadele*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, insanın temel hak ve hürriyetlerini kısıtlayan hatta ortadan kaldıran totaliter ülkelerde, diktatörleri devirmek için silahlı mücadele yolundan başka bir yol kalmayabileceğini

¹¹⁴ *Milliyet*, 4 Mart 1971

¹¹⁵ *Milliyet*, Durum, 4 Mart 1971

¹¹⁶ *Milliyet*, Durum, 5 Mart 1971

hatırlatır. Türkiye’de demokratik bir rejimin olduğunu totaliter bir idarenin bulunmadığını durum ortadayken silahlı mücadeleye yönelmenin doğru olmadığını belirtir. Aynı uyarıyı bu yazıda da yapar. Halkta yaratılan güvenlik sıkıntısının otoriter bir rejim ihtiyacına destek yaratacağını bununda herkese pahalıya mal olacağını tekrar eder.¹¹⁷

7 Mart 1971’de çıkan Milliyet’in manşeti Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının kaçırdığı Amerikalı askerler ile ilgilidir. “*Süre Bitti, Fakat Haber Yok*”¹¹⁸ Aynı günkü “*Cinayet İşlenecek mi?*” yazısında Abdi İpekçi, Amerikalı askerlerin kaçırılışının Türkiye’yi ve milletimizi kanlı ve karanlık bir sürece soktuğunu yazar. Bu durumdan çıkış olarak da insanların aralarındaki görüş ayrılıklarını bırakıp birleşmesi ile mümkün olacağını söyler.¹¹⁹

Gelişmeler sonucu, Milliyet 8 Mart 1971 günü “*Tağmaç Komutanları Toplantıya Çağırıldı*”¹²⁰ manşetini atar. Bir gün sonra “*Amerikalılar Sağ Selim Bırakıldı*”¹²¹ manşeti atılır. Aynı günkü “*Tesellimiz*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, Orta Doğu Teknik Üniversitesinde çıkan olayların bitmesinin sevindirici olduğunu belirtir. İpekçi, devrimci gençlerin fikirlerine saygı duyduğunu ancak içinde bulundukları mücadele yöntemini doğru bulmadığını yazar.¹²²

10 Mart 1971’de Milliyet gazetesi, Deniz Gezmiş ve arkadaşları için “*Görüldüler Ve Polisten Kaçtılar*”¹²³ manşetini atar. Aynı günkü “*Gerçek Anlaşıldı mı?*” yazısında İpekçi, gerillacılığın Türkiye’de destek bulamayacağını bir kere daha görüldüğünü Türkiye’de gençlerin bu anlayışı bir an önce bırakmasını ister.¹²⁴

Milliyet gazetesinin 11 Mart 1971 günlü manşeti, “*Tağmaç, maksat ordunun sabrını taşırarak dedi.*”¹²⁵ başlığıyla çıkar. Aynı gün “*Sol Teröre Karşı Sağ Terör*” yazısında İpekçi, aşırı solun büyük kentlerde başvurduğu şiddet yönteminin benzerinin Anadolu’da sağcılar tarafından solculara yapıldığını yazar. Bu durum karşısında hükümetin tutumunu şaşırtıcı bulan Abdi İpekçi, aşırı sağ teröre karşı hiçbir önlem

¹¹⁷ Milliyet, Durum, 6 Mart 1971

¹¹⁸ Milliyet, 7 Mart 1971

¹¹⁹ Milliyet, Durum, 7 Mart 1971

¹²⁰ Milliyet, 8 Mart 1971

¹²¹ Milliyet, 9 Mart 1971

¹²² Milliyet, Durum, 9 Mart 1971

¹²³ Milliyet, 10 Mart 1971

¹²⁴ Milliyet, Durum, 10 Mart 1971

¹²⁵ Milliyet, 11 Mart 1971

alınmamasını eleştirir. İzlenilen politikanın anarşinin bizzat hükümet eliyle yaygınlaştırılması anlamına geldiğini ifade eder.¹²⁶

12 Mart 1971'deki Milliyet gazetesi manşeti "*Sunay ve Tağmaç durumu görüştü. Tağmaç ve kumandanlar dün iki ayrı toplantı yaptı.*" şeklindedir.¹²⁷ Aynı günkü "*Ordu Ve Rejim*" başlıklı yazısında İpekçi, yaşananları ordunun ulusal güvenlik sorunu gördüğünü, Genelkurmay başkanının ordunun müdahalesi için yapılan baskıları önlemeye çalıştığı bilgisini verir. İpekçi'ye göre eğer parlamento kısır çekişmeleri bırakabilirse ve istenen sosyal reformları yerine getirirse müdahale tehlikesinin ortadan kalkabileceğini aksi takdirde zamanın azaldığını vurgular.¹²⁸

13 Mart 1971'de Milliyet gazetesi, "*Silahlı Kuvvetler Sunay'a ve Meclislere Muhtıra Verdi. Demirel İstifa Etti*" başlığıyla muhtırayı okuyucularına duyurur. "*Muhtıra ve Gerçekler*" adlı başyazısında müdahaleyi desteklemiş, bunu bir askeri müdahale olarak görmediğini yazarak şunları ifade etmiştir. Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının imzasını taşıyan muhtıranın bir ultimatoma olduğunu, bunun demokratik hukuk düzenine aykırı bulunmasının mümkün olduğunu, ancak hukuk dışından bakıldığında başka sonuçlara varılabileceğini belirtir. Muhtıranın demokratik düzene son vermeyi değil, tam tersine kurtarmayı amaçladığını niyetlerinin el koymak olması halinde bir muhtıraya ihtiyaç görmeyeceklerini belirtip; işin bu özelliklerinin dikkate alınması ile anti demokratik gözükken olayın aslında, kuvvet komutanlarının alttan gelen müdahaleyi önlemek, parlamenter rejimi yaşatma isteklerinin demokrasiye bağlılıklarının görüleceğini yazar. İpekçi, komutanların, "*vahim ortamın partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilmesini ve Kuvvetli, inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkilini*" önerdiklerini yazar. İpekçi, "*...İşin bu özellikleri dikkate alınca salt hukuk açısından antidemokratik gözükken olayın demokratik düzenin korunabilmesi amacını güttüğü ortaya çıkacaktır*" der. Kuvvet komutanlarının bu davranışları ile istenen müdahaleyi önlemek üzere parlamenter rejimi yaşatabilmek için bir imkan tanınması yolunu seçtiklerini ve demokrasiye bağlılıklarını, gösterdikleri vurgusunu yapar.¹²⁹

¹²⁶ Milliyet, Durum, 11 Mart 1971

¹²⁷ Milliyet, 12 Mart 1971

¹²⁸ Milliyet, Durum, 12 Mart 1971

¹²⁹ Milliyet, Durum, 13 Mart 1972

Yazının devamında, buhranı atlatmak ve demokratik düzeni yaşatmak için parlamentonun partiler üstü bir anlayışla ve duruma gerçekçi bir yaklaşımla çare bulup uygulayacağı çözüm yollarına bağlı olduğu değerlendirilmesini yapar.¹³⁰

12 Mart Muhtırası sonrası kurulacak olan Nihat Erim Hükümetini desteklerken hükümetin karşılaşılabileceği sorunları ve riskleri de açıkça yazmıştır. 24 Mart 1972'deki *“Kabine Kurulurken”* adlı başyazısında şunları yazacaktır.

“Sayın Erim’in önemli bir avantajı var; kabinesine alacağı bakanlar için politik hesap yapmak sağa sola tavizler vermek zorunda değil. Gerçi partilerden seçtiği kimseler üzerinden Genel başkanların görüşlerini almayı ihmal etmiyor. Ama bu dayanışma istemediği adayların ona zorla kabul ettirilmesi gibi bir durum yaratmıyor. Kaldı ki; Erim bakanların önemli bir bölümünü partililer dışı teknisyenlerden olacağını açıkladı. Onların seçiminde hiçbir politik baskı altında kalmayacak...”

Erim’in avantajı olan bağımsız olma durumunun bir yerde önemli bir dezavantajı da beraberinde getirdiğini kabine ne kadar iyi kurulursa kurulsun parlamentonun desteği olmadan iş göremeyeceğini yeni hükümete bakan vermeyi kabul eden partilerin dahi bu durumu nasıl alıacaklarının belli olmadığını yazar. Erim Hükümetinin partilerin hükümeti olamayacağını, bu niteliği ile sağlam bir dayanakta yoksun olduğunu ve her an desteksiz kalma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğunu belirtir. Aslında yeni hükümetin hangi koşullarda iş başına geldiği dikkate alınırsa çok güçlü bir askeri dayanağının bulunduğu düşünülebileceğini ama partilerin bu askeri baskıya ne kadar boyun eğeceklerinin belli olmadığını ortamın değiştiğine inandıkları an bugünkü tutumlarını değiştirmeye başlamayacaklarının garantisinin olmadığını altını çizer.¹³¹

12 Mart Muhtırası sonrası meydana gelen şiddet olayları ve üç gencin idam edilmelerini (Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan) manşetten 6 Mayıs 1972’de *“Üç idam ile ilgili kanun yürürlüğe girdi. Gezmiş, Aslan ve İnan idam edildi”*¹³² şeklinde okuyucularına duyurur. İdamlar sonucu gençleri uyarmak şiddetin çözüm olmadığını anlatmak için 7 Mayıs 1972’de *“Gelecek Kuşaklar İçin”* adlı başyazısında şunları yazacaktır:

¹³⁰ Hayati TEK, a.g.e., s. 116

¹³¹ Milliyet, Durum, 24 Mart 1972

¹³² Milliyet, 6 Mayıs 1972

‘‘İNSANLAR ÖLDÜ, 38’i yüksek öğrenim çağında... ikisi vatani görevini yapan er... Biri zavallı bir odacı diğeri masum bir veznedar... ve ülkemizde konuk olarak bulunan dört yabancı...

SOYGUNLAR YAPILDI: Bankalar, kooperatifler, ticarethaneler.

ADAMLAR KAÇIRILDI: Biri masum bir çocuk, dokuzu yabancı, ikisi politikayla ilişkisiz vatandaş ve 61’i uçak yolcusu.

BOMBALAR PATLADI:...ÜNİVERSİTELER KAPATILDI... GÜVENLİK KUVVETLERİ SÜREKLİ SEFERBER HALE GETİRİLDİ...

İNSANLAR BİRBİRLERİNE DÜŞMAN EDİLDİ YILLARCA DİNMEYECEK KİN DUYGULARININ TOHUMU ATILDI.

ULUSAL EKONOMİYİ VE EĞİTİMİ ZAMAN ZAMAN FELCE UĞRATAN DEMOKRATİK SİSTEMDEKİ OLUMLU GELİŞMELERİ TERSİNE DÖNDÜREN DURUMLAR YARATILDI...

YÜZLERCE KİŞİNİN TUTUKLANMA ÖNEMLİ BİR BÖLÜMÜNÜN MAHKUM OLMASINA VE NİHAYET ÜÇÜNÜN İDAMINA YOL AÇILDI.

Bütün bunlar niçin yapıldı ve ne sonuç alındı?

Ülkemiz huzursuzdu da huzurlu mu oldu? Ulusumuz mutsuzdu da Mutlu mu olduk? Rejimimiz demokratik değildi de demokratik mi oldu? Sorunlarımızı çözmek için şiddete başvurmaktan başka çare kalmamıştı da bu yolun haklılığı ve yararlılığı mı ispatlandı?

Şimdi önümüzdeki bilanço bu sorunları korkunç bir şekilde cevaplandırmaktır. Onu daha da korkunç hale getirecek girişimlere, kışkırtmalara, artık son vermezsek önümüzdeki kuşaklara çok kötü bir miras devredeceğiz.¹³³’’

Türkiye’de başlayan sağ-sol kavgasında, insanların bu kavramların niteliğini bilmediğini anlamını çoğu kere kavramadan birbirleriyle kavga ettiklerini hatta öldürdüklerini yazar. Halbuki, demokratik bir düzende sağ düşüncenin de sol düşüncenin de bulunması gerektiğini bu düşünce akımlarının kendi içinde yekpare olmadığını ayrıştığını farklılaştığını anlatabilmek için 18 Mayıs 1972’de ‘‘Sağcılık-Solculuk’’ başlıklı bir yazı kaleme alarak düşüncelerini belirtmiştir:

‘‘Solculuk gibi Sağcılık da Türkiye’de yanlış yorumlanan bir kavram durumundadır. Çok kimse ‘‘Solculuk’’tan Komünizmi dinsizliği anlar. ‘‘Sağcılık’’da genellikle dini yönden değerlendirilir. Ve sağcıların Atatürk’ün laiklik devrimini ret eden kişiler olduğu düşünülür. Oysa her iki kavramı da din faktöründen çok iktisadi yönden değerlendirmek gerekir. Ne var ki, Türkiye’de bunu dikkate alanların da önemli bir bölümü yanlış yorumların tutsağı olmaktadır.’’Sol’’

¹³³ Milliyet, Durum, 7 Mayıs 1972

denince her şeyin devlete ait olmasını ön gören bir düzen akla gelmektedir. Ekonomik yönden ‘‘Sağcılık’’ ise 19. Yüzyılın Liberalizmini yansıtan bir düşünce sayılmaktadır. Böyle olunca da kimse kendisine ‘‘Sağcı’’ ya da ‘‘Solcu’’ denmesini haklı olarak istememektedir. Bu kavram karışıklığı yüzünden de kişilerin ve kuruluşların siyasal yelpazedeki yerlerini belirlemekte güçlük çekilmektedir...’’

Yazının devamında İpekçi, siyasal sistemini örnek aldığımız Batı’da böyle bir sorunun olmadığını, çünkü orada sağ-sol kavramları dar ve katı kalıplara sıkıştırılmadığını yanlış anlamlara ve yorumlara yol açmadığını, bu deyimlerin Fransız İhtilalından sonra kullanılmaya başlandığı bilgisini verir. Kurulu düzeni değiştirmek isteyenler solcu, korumak isteyenler sağcı olarak adlandırıldığını yazar. O günden bu yana siyasi partiler gibi her türlü düşünce akımının da bu tarife göre belirlendiğini Fransız İhtilalından çok sonra ortaya atılan Marksist ya da komünist ideolojilerin, kurulu düzende köklü değişiklikler ön gördüğünden ‘‘solcu’’ sayıldığını belirtir. Solculuğu, sadece bu ideolojiye bağlamanın yanlış olduğunu her komünistin solcu ama her solcunun komünist olmadığını yazar. Düzende yapılmak istenen değişikliklerin niteliğinde ve yönteminde farklar olduğunu vurgular. Batı’daki siyasi terminolojide komünist, sosyalist, işçi, sosyal demokrat partilerin tümünün sol partiler olarak anıldığını, sadece aralarındaki farkı belirtmek bakımından ‘‘merkez sol’’, ‘‘aşırı sol’’ gibi deyimlerin kullanıldığı bilgisini verir.

Yazının devamında, ‘‘sağcılığın’’ geniş anlamıyla kurulu düzeni korumak isteyen düşünce akımlarına verilen ad olduğunu belirtir. İpekçi, bu kanatta da değişik eğilimlerin bulunduğunu aşırı uçta ‘‘gericilik’’ olarak anılan grupların bulunduğunu bunların her türlü değişiklik önerisine şiddetle karşı koyan geçmişe dönmek isteyen ırk ve din faktörüne büyük önem veren eğilimleri temsil ettiği bilgisini verir.

Sağcılığın bizde daha çok bu anlamda anlaşıldığını oysa sağ kanatta gericilikle ilgisi bulunmayan var olan kurulu düzeni ilke olarak korumakla beraber çağın koşullarının gerektirdiği değişiklikleri düzeltmeleri benimseyen akımların da bulunduğunu belirtir. İngiltere’nin, İskandinav ülkelerinin ‘‘muhafazakar’’ partilerinin bu tür sağın temsilcileri konumunda bulunduklarını Batı’nın siyasal terminolojisinde ‘‘sağ’’ deyince akla sadece faşizm, Naziler değil ‘‘muhafazakar’’ partilerin de gelmesi gerektiğini ancak sol’da olduğu gibi sağ kanattaki değişik eğilimleri birbirinden ayırmak üzere ‘‘merkez sağ’’, ‘‘aşırı sağ’’ gibi deyimlerinin kullanıldığını yazar.

‘‘...Ne yazık ki, Batıdan aldığımız siyasal sistemin terminolojisini bu nüansları ile benimsememişiz. Bu yüzden Sağ deyince de Sol deyince de herkesin aklına derhal aşırı uğlar geliyor. Tedirginlikler, karışıklıklar doğuyor. Siyasal yelpazedeki kişilerin yerlerini belirlemek güçleşiyor.’’¹³⁴

Sonuç olarak Abdi İpekçi, ülkede meydana gelen terör olaylarının ciddi bir boyut kazanması gençlerin birbirlerine karşı silahlanması, insanların kaçırılması, Latin Amerika tarzı kır ve kent gerillacılığının gençler arasında yaygınlaşması fakat parlamentonun şiddet ve teröre karşı ortak tavır alamaması nedeniyle 12 Mart Muhtırasını desteklemiştir.

Muhtıraya destek vermesinin diğer bir nedeni de, ordunun alt rütbedeki subayların darbe yapma planlarını önlemesidir. İpekçi böyle bir darbe gerçekleşmiş olsaydı hem ordu bölünecek hem de parlamento siyasi partiler kapatılacak, ülke totaliter uzun süreli bir rejime sürüklenecekti. Muhtırayı demokratik bulmadığını yazılarında açıklayan İpekçi, anayasanın yürürlükte kalmasını, parlamentonun, siyasi partilerin, sendikaların açık kalmasını normale dönüşü hızlandıracakı için Muhtırayı, kötünün iyisi olarak değerlendirir.

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonrası Abdi İpekçi, başlatılan balyoz operasyonlarını, 1972 yılında üç gencin idama mahkum edilmelerini şiddetle eleştirmiştir. Abdi İpekçi idamları akılcı bulmaz, adi suçlarla siyasi suçların bir tutulmaması gerektiğini yazılarında vurgular. Abdi İpekçi, muhtıra sonucu sıkıyönetimin ilan edilmesini de eleştirir. Şiddeti önlemek üzere şiddet tedbirlerine başvurulmasını doğru bulmaz. Sorunlara akılcı ve gerçekçi yaklaşımla çözüm bulunmasını ve özgürlükleri fazla kısıtlamadan sıkıyönetimin bir an önce sona erdirilmesini ister.

11-MUHTIRA, ECEVİT VE ABDİ İPEKÇİ

Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki iktidar mücadelesinde, taraflığını Bülent Ecevit’ten yana koyan genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi, Milliyet gazetesinde Ecevit haberlerini daha yoğun vermeye başlar. Ecevit’in istifasını Milliyet gazetesi manşetten *‘‘Ecevit istifa etti. Darbe Ortanın Soluna Yapıldı. İnönü, Ecevit Mübalaęa Etti’’*¹³⁵ şeklinde okurlarına duyurur. Abdi İpekçi, arkadaşları ile sohbette gönlünün İnönü’de,

¹³⁴ Milliyet, Durum, 18 Mayıs 1972

¹³⁵ Milliyet, 22 Mart 1971

aklının Ecevit'te olduğunu belirtecektir. Parti içindeki mücadeleyi sürekli olarak takip eden Abdi İpekçi, Ecevit'in istifasından genel başkan seçilmesine kadar geçen süreci köşesinde analiz etmiştir. Bu konuda ilk önemli yazısını 22 Mart 1971 yılında *“Ecevit'in İstifası”* başlığı ile yazacaktır.

İpekçi, Nihat Erim Hükümetine katılıp katılmama tartışmasının Halk Partisinde korkulan gelişmeye yol açarak, Ecevit ve arkadaşlarının istifasına yol açtığını yazar. İnönü'nün, Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmede bağımsız bir parlamenterin başkanlığında kurulacak yeni hükümete yardımcı olacağını bildirdiğini ancak, bağımsız başbakan adayının Nihat Erim olarak ortaya çıkmasının şaşkınlık yarattığı bilgisini verir. Genel merkezin karşısındaki bir kişinin seçilmesinin ve bunun kuracağı bir hükümete katılmanın CHP'ye oy kayıp ettireceği, muhtıranın verilmesi sorumluluğunun partiye yıkılacağı gerekçeleri ile Ecevit ve arkadaşlarınca karşı çıkıldığını vurgular.

Abdi İpekçi, yazının devamında, İnönü'nün de bu görüşü benimsediğini ancak sonra görüşünü değiştirerek hükümete girme kararını verdiğini belirtir. Bu anlayışın merkez yönetim kurulunun tepkisi ile karşılaştığını Ecevit ile görüşen İnönü'nün *“CHP, hükümete resmen katılmasın fakat Erim'in partiden almak istediği bakanlar serbest bırakılsın”* önerisini götürdüğünü ama Ecevit'i ikna edemediğini ve arkadaşları ile birlikte İstifa kararı aldıklarını ifade etmiştir.¹³⁶

23 Mart 1971'de *“Sarsıntının Kaçınılmaz Sonuçları”* başlıklı yazısında; rejimin normal raydan çıkması sonucu sarsıntı yaratmasının kaçınılmaz olduğunu belirten İpekçi, bu sarsıntının ilk hamlede son beş yılın (1965-1971) en önemli iki siyaset adamını; Demirel ile Ecevit'i yerlerinden oynattığını belirtir. Bülent Ecevit'in istifasını vermekte, kendi açısından haklı olduğunu (genel sekreterlikten) ilk seçimlerde CHP'nin göstereceği olumsuz sonuçta bunun hesabını sorumlu yönetici olarak Ecevit'in vermek zorunda olduğunu vurgular. Buna karşın İnönü'nün de aldığı hükümete girme kararında haklı olduğunu çünkü rejimin bir an önce rayına oturması gerektiğini yazarken bunun nedenlerini köşe yazısında şöyle açıklamıştır:

“...Dediğimiz gibi bütün bunlar, normal raydan çıkmanın kaçınılmaz sarsıntılarının sonuçlarıdır. Tekerlekler tekrar raya oturtulana kadar serinkanlı davranmayı gerçekçi

¹³⁶ *Milliyet*, Durum, 22 Mart 1971

değerlendirmeler yapabilmeyi başaranlar istikrar sağlanıp normal koşullara döndüğünde, layık oldukları yerleri bulacaklardır.’’¹³⁷

Bülent Ecevit’in istifası sonrası CHP’de toplanan olağanüstü kurultay ile ilgili olarak Abdi İpekçi, 5 Mayıs 1972’de yazdığı ‘‘Her Yönüyle Olağanüstü’’ başlıklı yazısında şunları ifade etmiştir:

‘‘HALK Partisinin olağanüstü önem taşıyan, olağanüstü kurultayı, ülkemizdeki olağanüstü ortamın daha da olağanüstü bir hale geldiği sırada toplanmaktadır. Son olaylarla büsbütün gerginleşen hava içinde kurultay delegeleri CHP’nin kaderini tayin edecek karara serinkanlılıkla varabilecekler midir? Bu hususta duyulacak kuşkuları destekleyen nedenler çoktur. Bırakınız dış etkenleri fakat daha kurultay açılır açılmaz yapılacak eski delege yeni delege tartışmasının sinirli bir başlangıç yaratması ihtimali büyüktür. Arkasından gelecek konuşmalarda herhalde yatıştırıcı olmayacaktır. Parti yönetiminde değişiklik isteyenlerin bugüne kadar yaptıkları girişimler gibi kurultay öncesi bildiri ve demeç bombardımanları da bu ihtimali doğrulamaktadır...’’

Abdi İpekçi, yazının devamında çok ağır suçlamalarla hücumlara girişenlerin kurultayı son şans sayarak istedikleri sonucu elde etme kaygısı ile suçlama dozunu daha da arttıracaklarının görüldüğünü vurgular. Böyle bir ortamda kızışacak bir meydan savaşında CHP’nin kaderini tayin edecek kararın serinkanlılıkla sağduyu ile alınabileceğine dönük kuşkuya yol açtığını oysa söz konusu kararın sadece CHP’nin değil rejimin de geleceğini etkileyecek önemde olduğunu, böyle bir kararın çok daha olağan koşullarda alınması gerektiğini belirtir. Yazının sonunda şunları yazar; ‘‘...Dileğimiz CHP kurultayının bu karamsar yorumları yanıtacak bir olgunlukta geçmesi, delegelerin yüklendikleri tarihi sorumluluğu sağduyu ile yerine getirmeleridir.’’¹³⁸

8 Mayıs 1972’deki Milliyet gazetesinin manşeti ‘‘Kurultay Ecevitçileri Seçti’’¹³⁹ olacaktır. CHP içindeki mücadelenin uzlaşmanın restleşme yolu ile sonuçlanmasını doğru bulmayan Abdi İpekçi, Ecevit-İnönü mücadelesinin bir ‘‘Pirus’’ zaferine dönüşmesinden ‘‘ortanın solu’’ veya ‘‘demokratik sol’’ hareketinin zayıflamasından endişe etmiş, bu konudaki düşüncelerini 8 Mayıs 1972’deki başyazısında şöyle ifade etmiştir:

¹³⁷ Milliyet, Durum, 23 Mart 1971

¹³⁸ Milliyet, Durum, 5 Mayıs 1972

¹³⁹ Milliyet, 8 Mayıs 1972

‘‘Halk Partisi bünyesindeki bunalımı sentezci bir çözüm yoluna bağlayabilseydi; İnönü ile Ecevit teşkilatın eğilimine uygun bir biçimde tekrar birlikte çalışmak olanağı bulabilseydi CHP Türkiye’nin muhtaç olduğu ‘‘Ortanın Solunda güçlü bir parti’’ niteliğini koruyabilirdi. Bu sonuç hem Halk Partisi için hem de demokratik rejim için yararlı olacaktı. Ne var ki, önceki gün başlayan olağan üstü kurultay karamsar tahminleri doğrulayan bir yönde gelişmektedir. Şu satırların yazıldığı anda sonuç bilinmemektedir. Ama kim kazanırsa kazansın zaferin ‘‘Pirus zaferi’’ olacağı bellidir. Böyle bir durum, başta İnönü olmak üzere, Ecevitçisi ile Satır’cısı ile tüm Halk Partililerin işin içinden büyük zararlara uğrayarak çıkacaklarını göstermektedir. Şimdi ümitler bu meydan savaşından sonraki gelişmelerin; ‘‘Türkiye’de demokratik solu’’ güçlü bir biçimde temsil edecek bir partiyi ayakta bırakıp bırakmayacağına bağlıdır.¹⁴⁰’’

1972 yılındaki CHP olağanüstü genel kurultayı sonrası İsmet İnönü’nün istifa etmesini Milliyet gazetesi *‘‘İnönü CHP Genel Başkanlığından istifa etti’’¹⁴¹* şeklinde okurlarına duyururken, manşetin üst kısmında İnönü’nün istifa dilekçesine yer verir. Bu gelişmeyi 9 Mayıs 1972’de köşesine taşımış ve istifanın nedenlerini analiz etmiştir. Ona göre buna benzer bir durumu İnönü’nün Kasım Gülek ile yaşadığını İsmet İnönü’nün ya ben ya o restleşmesinde partinin ağırlığını İnönü’den yana koyduğunu ancak bu seferki restleşmede partinin Ecevit’i desteklediğini bu desteğin, kişisel değil Ecevit’in temsil ettiği tutuma verildiğini (Buradaki tutamdan kasıt demokratik sol fikridir) ifade ettikten sonra, en önemli sorunun CHP ve Türkiye için ortanın solu veya demokratik solun güçlendirilmesi olduğunu ancak bu süreçte İnönü’nün devre dışı kalmasının sakıncalı olduğunu vurguladıktan sonra buna imkan kalmadığına göre yeni yönetimin önemli bir sorumluluk yüklendiğini, beklenilenin görevlerini başarıyla yapması olduğunu yazarak yazısını şu cümlelerle tamamlamıştır: *‘‘Çünkü demokratik solu güçlü istikrarlı ve dengeli olarak temsil edecek bir partinin ayakta kalmasının, demokratik rejimin garantisi olacağına inanıyoruz.’’¹⁴²*

İsmet İnönü’nün, CHP Genel Başkanlığından istifa etmesinin ardından uzun sayılabilecek bir yazı yazar. Abdi İpekçi, istifaya üzüldüğünü gizlememiş, ayrıca tarihsel anlamda İsmet İnönü’nün kişiliğini irdeler. Onun hakkında varılacak yargıların insafı ve objektif olması gerektiğini ifade eder. Aktif siyasetten çekilmesine rağmen, İnönü’nün tecrübesine tarihi kişiliğine CHP’nin ve rejimin ihtiyacı olduğunu çünkü İnönü’nün, en önemli hedeflerinden birinin Türkiye’de demokratik rejimi sağlam

¹⁴⁰ Milliyet, Durum, 8 Mayıs 1972

¹⁴¹ Milliyet, 9 Mayıs 1972

¹⁴² Milliyet, Durum, 9 Mayıs 1972

temeller üzerine oturtmak olduğunu yazmıştır. 10 Mayıs 1972’de ‘‘İnönü’’ başlığıyla yazılan yazıda şunlar ifade edilmiştir:

‘‘YETKİLİ bir mevkide şimşek çekmeden, düşman kazanmadan uzunca süre kalabilmek kimseye nasip olmamıştır. İnönü, ülkenin yönetiminde şu ya da bu biçimde fakat daima birinci derecede söz sahibi bulunmuş ve bu durumunu yarım yüzyıldan fazla sürdürmüştür. Dünya tarihinde benzeri ender görülen bu olay, aynı zamanda İnönü’nün çektiği şimşeklerin uğradığı eleştirilerin, kazandığı düşmanlıkların çokluğunu açıklar...’’

Abdi İpekçi, yazının devamında bütün olağanüstü niteliklerine rağmen İnönü’nün de nihayet insan olduğunu her insan gibi hata yapabileceğini, yaptığı hataları, sorumlu durumlarda bulunduğu süreye oranla tartmak değerlendirmek gerektiğini, yarım yüzyıl gibi benzeri ender görülen bir süreçte İnönü’nün, şimdiye kadar sadece kendi icraatından değil başkalarinkinden de sorumlu tutulduğunu yazar. İpekçi, İnönü’nün aktif politikadan çekileceğinin söylendiği sıralarda onun hakkında varılacak yargıların insafli ve nesnel olabilmesi için bu özelliklerin dikkate alınmasında yarar olduğuna dikkat çeker.

Abdi İpekçi, özellikle içinde bulunulan olağanüstü koşullardan dolayı gerek CHP’nin gerek rejimin İnönü’nün tecrübesine ve tarihi kişiliğine muhtaç bulunduğuna inandığını, ülkenin İnönü’den yaşadığı sürece yararlanması gerektiğini ifade eder. Böyle bir olanağı ortadan kaldırmaya başta bizzat İnönü olmak üzere kimsenin hakkı bulunmadığını, bulunmaması gerektiğini düşündüğünü yazarak yazısını şöyle sürdürür. İnönü’nün politikada en büyük ihtirasının Türkiye’de demokratik rejimi sağlam temeller üzerine oturtmak olduğunu yakından bildiğini, bunun için 1950’de devrettiği iktidara bir daha yalnız başına gelmek olanağını bulmamasına rağmen mücadeleyi bırakmadığını yazar. Yazının sonunda, ‘‘...Aynı şekilde şimdi kendi partisinde devretmek zorunda kaldığı genel başkanlıktan dolayı politikadan uzaklaşmayacağını demokratik rejimi korumak ve güçlendirmek için yaşadığı sürece uğraşacağını sanıyoruz’’ der.¹⁴³

14 Mayıs 1972’de ‘‘Ecevit ve CHP’nin geleceği’’ başlıklı yazısında Ecevit’in genel başkan seçilmesi ile karşılaşacağı sorunlara ve yapılacak eleştirilere yer vermiştir. Ona göre bazı çevrelerin Ecevit’in CHP’nin genel başkanı seçilmesinden kaygılı olduklarını bununda partinin daha sola kayacağı anarşik eylemleri destekleyeceği inancından kaynaklandığını ileri sürerken, diğer bir endişenin de partinin dağılıp

¹⁴³ Milliyet, Durum, 10 Mayıs 1972

parçalanacağı korkusu olduğunu yazarak bu endişelerin gerçekleri yansıtmadığını ifade etmiştir.

Abdi İpekçi, var olan bu suçlamaların Ecevit'ten önce İnönü'ye de yapıldığını yazar. Bu suçlamalar o zaman ne kadar haksızsa şimdide haksız ve insafsızca olduğunu, Ecevit'in demokratik düzene, temel hak ve özgürlüklere bağlı olduğunu, her türlü şiddetin karşısında olduğunu bunu bilmek için Ecevit'i yakından tanımaya bile gerek olmadığını ifade eder. Aşırı sola da askeri dikta kurulması çabalarına da en ağır suçlamaları Ecevit'in yönelttiğini, aksine bu kesimlerin Ecevit'i kendilerini durdurmak isteyen kişi olarak gördüklerini vurgulamıştır.

Partinin sola kaymasının muhtemel olduğunu ancak bunun aşırı sol olmayacağını, ülkemizde sola karşı var olan hassasiyetin bir sonucu olarak bu kelimenin tehlikeli bir kelime halini aldığını yazar. Her türlü sol düşüncenin zararlı gösterilmek istendiğini, daha İnönü'nün, Amerikan Demokrat Partisinin politikası olan “‘ortanın solu”” deyimini kullandığında kıyamet koptuğunu CHP'nin komünizme kaydığının ileri sürüldüğünü, bu propagandanın etkili olduğunu, halen etkinin devam ettiğini yazarken yazısını gerçekte “‘Ecevit'in yeri solun neresindedir?’” sorusunu sorup, şu cümlelerle devam eder:

“...Bu sorunun en doğru ve en kesin cevabını zaman verecektir. Şimdiden yapılacak açıklamalar gerçeğe ne kadar uygun bulunursa bulunsun vatandaşların önemli bir bölümü için inandırıcı olmayacak onlar bekleyip görmeyi tercih edeceklerdir. Bizim bildiğimiz kadarı ile Ecevit'in siyasal görüşleri beynelmilelci Sosyalizmi her şeyin devletleştirilmesini, sınıf savaşı yapılmasını ön gören ideoloji ve doktrinlerle ilgili değildir. Bu niteliği ile de Ecevit'in yeri aşırı sol da olamaz. Ecevit, batı demokrasilerindeki Sosyal Demokrat Partilerin sol kanadında benimsenen görüşlerin doğrultusundadır. Nitekim Türkiye'de Dev-Genç'e karşı örgütlenen ve demokratik yöntemleri savunan “Sosyal Demokrat” gençlik örgütlerini desteklemiştir...”

Abdi İpekçi, aslında Türkiye'nin gerçek anlamda sosyal demokrat bir partiye çok ihtiyacının olduğunu, o eğilimde bulunan vatandaşların sayısının az olmadığını ama bunların önemli bölümünün şimdiye kadar oylarını CHP'den esirgediklerini yazar. Abdi İpekçi yazının sonunda şunları yazar: “‘...Şimdi CHP'nin yönetimine Ecevitçiler gelirse benimsenecek politika partinin durumunu belirleyecektir. Kanımızca bu politika Sosyal demokrat çizgide kaldığı oranda kitlelerin desteğini alacaktır.’”¹⁴⁴

¹⁴⁴ Milliyet, Durum, 14 Mayıs 1972

Milliyet gazetesi, Bülent Ecevit'in CHP genel başkanı seçilmesini 15 Mayıs 1972'de, "913 Delegenin 826 Oyu ile Ecevit CHP Genel Başkanı Seçildi." biçiminde okurlarına duyurur.¹⁴⁵

1973 yılı seçimleri sonucu, Cumhuriyet Halk Partisi yeni lideri Ecevit etkisi ile çoğunluğu elde etmesine rağmen (CHP%33,3, AP %29,8 oy alacak, Milli Nizam Partisi yerine kurulacak Milli Selamet Partisi 48 milletvekili çıkaracaktır.) tek başına iktidar olamaz. Ancak Abdi İpekçi'nin istediği gibi, CHP'ye demokratik sol düşünce egemen olacak ve Ecevit, Türkiye için yeni bir umut olarak ortaya çıkacaktır.

12-ERMENİ TERÖRÜ VE ABDİ İPEKÇİ

Abdi İpekçi, sezgileri ile geleceği öngören birisiydi. 1973 Ocak ayında "Los Angeles" Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'in fanatik bir Ermeni tarafından öldürülmesi ve bunun bir dizi cinayet ile sürmesi üzerine bunun ciddiye alınmamasının Türkiye için acı olaylara neden olacağını yazılarında belirtmiş ancak Türk basını ve kamuoyu bunu pek dikkate almamıştı. Bu acımasız cinayete 29 Ocak 1973 "Çirkin kin" başlıklı yazısında ilk kez değinecek olan İpekçi, başta Fransa olmak üzere buna ses çıkarmayan ülkeleri eleştirecek ve "Fransız ulusu hümanisttir ama politikacılar oy uğruna bu kinleri körükliyorlar." diyecektir. Bütün söylemlerine rağmen uluslar arası alanda gerekli girişimler yapılmayacak ve günümüzde Türkiye'nin karşısına sürekli bu mesele çıkarılacaktır. İlk yazısının giriş kısmında şunlara değinir;

"Yurt dışında Türkiye'ye karşı sürekli kışkırtmalarda bulunan Ermeni odakları (mihrakları) vardır. Özellikle Amerika'da yoğunlaştırılan bu kampanyada ülkemize ulusumuza karşı kin dolu isnatlar iddialar ileri sürülür. İntikam istekleri ortaya atılır. Bu kampanyanın konusu sadece geçmişle ilgili değildir. Kışkırtıcılar, bugün Türkiye'de yaşayan Ermeni azınlığın sürekli bir baskı ve terör altında tutulduğunu da söyler. Kampanya son yıllarda nedense hızlandırılmış. Özellikle Amerika'da her fırsatta; Türkiye ve Türkler aleyhinde gösteriler düzenlenmiştir..."

Yazının devamında Türk basınının kışkırtmaya, kışkırtma ile karşılık vermemek için kendi kendini denetlediğini bu tür olaylarla ilgili haberleri yayınlamadığını yazar. Öte yandan Türkiye'de Ermeni azınlığın yetkililerinin de ortaya atılan suçlamaların asılsızlığını belirttiklerini, Türk vatandaşlığından ve Türkiye'de yaşamaktan mutlu olduklarını kendilerine yönelmiş herhangi bir baskı bulunmadığını dışarıda yapılan haksız ve çirkin propagandayı kınadıklarını yazan Abdi İpekçi, bunun Türkiye'deki

¹⁴⁵ Milliyet, 15 Mayıs 1972

Ermeni vatandaşları için de üzücü ve kaygı verici olduğunu açıklamıştır. Yazının sonunda şunları ifade etmiştir:

“...Kin ve intikam dolu kışkırtmalar buna rağmen sürdürülmüştür. Gerçi kışkırtıcılar, dünya kamuoyundan beledikleri ilgiyi yaratmayı başaramamışlardır. Ama iki masum insanın hunharca öldürölmesini sağlamışlardır. Türkiye’deki Ermeni vatandaşlarımızı tenzih etmek istediğimiz bu korkunç olay kin ve intikamın ne çirkin cinayetlere yol açtığını gösteren yeni bir modeldir.”¹⁴⁶

Abdi İpekçi, yazılarında Türkiye’de yaşayan Ermeni vatandaşlarımızı, olayların dışında tutmuş, onlara yönelik bir saldırının Türkiye’yi uluslararası alanda güç duruma sokacağını görmüştür. Bu nedenle yazılarında dikkatli bir üslup kullanmaya dikkat etmiştir.

20 Şubat 1975’te, Beyrut THY bürosunun bombalanması, 22 Ekim 1975’te Viyana Büyük Elçimiz Danış Tunalıgil, 24 Ekim 1975’te Paris Büyük Elçimiz İsmail Erez ve makam şoförü Talip Yener’in teröristlerce öldürölmesi üzerine, ‘‘Barbar kimmiş’’ başlıklı köşe yazısında konuyu ele almış saldırıları ağır biçimde kınamıştır. İpekçi, saldırganları Türk düşmanlığı ile benlikleri kavrulmuş bir takım fanatikler olarak ifade etmiştir. Bu duygularını her fırsatta kusanların mertçe yapabilecekleri bir şeylerinin olmadığını, onun için aşağılık yollara başvurdıklarını ifade eder. Bu teröristleri herkesi Türklerin kötölüğüne inandırmaya ve içlerinde taşıdıkları düşmanlık mikroplarını başkalarına da aşılamaaya yaymaya çalıştıklarını, bütün dünyayı da Türklerin barbar bir ulus olduğuna inandırmaya uğraştıklarını vurgular.

Abdi İpekçi, asıl barbarlığın savunmadan yoksun masum insanları tuzağa düşürerek kahpece öldürenlere yakışan bir sıfat olduğunu, hiçbir Türk’ün durup dururken kimseyi öldürmediğini, yıllardır propagandalarına malzeme yaptıkları ‘‘katliam’’ hikayesinin aslının kendilerinin başlattıkları olayların sonucu ortaya çıktığını yazar.

“...Evet, Türk’ü gazaba getirince önünde durmak zordur. Ama 0, kışkırtılmadıkça kimsenin kılına dokunmaz. Hatta kışkırtma dönemlerinde de sabırla hoş görüyle bekler. Bu sabır ve hoş görüyü yanlış anlayıp cesaretlerini arttıranlar, sonunda şiddetli fakat haklı silleler yemişlerdir. Birinci Dünya savaşı ve onu izleyen yıllar da böyle olmuştu. Kıbrıs’ta da öyle olmuştur...”

¹⁴⁶ Milliyet, Durum, 29 Ocak 1973

Yazının devamında İpekçi, Türkleri barbarlıkla suçlamak isteyenlerin, şimdi gerçek barbarlığın örneklerini verdiklerini, İşledikleri korkunç cinayetler ile neyi ispatlamak istediklerini kimsenin anlamadığını yazar. Ama gerçek barbarlığın kime layık bir sıfat olduğunu kendi kanlı elleriyle gösterdiklerini belirtip yazısını şu cümlelerle bitirir: *“...Belki amaçları Türkleri yine gazaba getirmektir. O zaman patlayacak silleleri bütün dünyaya yeni bir barbarlık olarak yutturmaya kalkışmanın hazırlığı olabilir. Bu kışkırtmalar. Bu oyuna gelmeyelim onları kendi iğrençlikleri ile baş başa bırakalım.”*¹⁴⁷

Abdi İpekçi, dış politika ve uluslararası sorunlarda, detay ve bilimsel bilgi gerektiren konularda bu alandaki bilim adamlarından ve gazetecilerden 1970’li yıllardan itibaren yararlanmıştır. Bu nedenle dış politika yazılarında, Mümtaz Soysal, Ali Gevgilili, Sami Kohen’in yazıları ön plana çıkar.

13-FARUK GÜRLER KRİZİ VE ABDİ İPEKÇİ

1973’te Cevdet Sunay’ın cumhurbaşkanlığı bitiyordu. Ordu Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler’i cumhurbaşkanı seçtirmek istiyordu. Bu amaçla Gürler, Genelkurmay Başkanlığından istifa etti. Sunay da onu kontenjan senatörü yaptı. Ne var ki, Ecevit ve Demirel işbirliği yaparak 6 Nisan 1973’te onu değil de Emekli Koramiral Fahri Korutürk’ü seçtirdiler. Aynı yıl 10 Ekim 1973’te sözü edilen genel seçimler yapıldı. Bu 12 Mart ara düzeninin sonunu işaret ediyordu.¹⁴⁸

Abdi İpekçi, Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak 26 Şubat 1973’teki *“Umudumuz Gerçekler”* başlıklı yazısında devlete 7 yıl başkanlık yapacak insanın kişiliğinin de önemli olduğunu Türkiye’nin içinde bulunduğu sorunların bu görevi sembolik olmaktan çıkardığını yazar. Cumhurbaşkanlığı seçiminin rejim sorununa dönüştüğünü devlet kurumlarının (ordu-parlamento) karşı karşıya geldiğini belirtir. İpekçi, uzlaşma kapılarının kapatılmadan seçimin demokratik rejimin ilkelerine göre yapılmasını ister.¹⁴⁹

Abdi İpekçi, cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili en ilginç yazısını 2 Mart 1973’te yazmıştır. *“İnönü’nün Adaylığı”* başlıklı yazısında, İnönü’nün, Associated Press’e yaptığı açıklama ile cumhurbaşkanlığı seçiminde varım dediğini hatırlatır. Ancak,

¹⁴⁷ Milliyet, Durum, 26 Ekim 1975

¹⁴⁸ Sina AKŞİN, *‘Ana Çizgileri ile Türkiye’nin Yakın Tarihi’*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 250

¹⁴⁹ Milliyet, 26 Şubat 1973

İnönü'nün seçilmesinin siyaseten zor olduğunu meselenin yaşı ile ilgili olmadığını yazar. İpekçi, AP ve kamuoyunun, İnönü'ye karşı geleneksel şartlanma içinde olduğunu, parlamento dışı bir desteğinin olmadığını vurgular. Yazısını şu ilginç cümleyle sonlandırır: “...*En iyi çözüm yolu kimseyi memnun etmeyen çözüm yoludur*”,¹⁵⁰

4 Mart 1973 günlü Milliyet gazetesinin manşeti “*Cumhurbaşkanlığı seçimine 9 gün kala Sunay partilerin anlayacağı kanısında*”,¹⁵¹ başlığıyla çıkmıştır. Aynı gün “*Gürlerin Adaylığı Dikkate Alınması Gerekli Hususlar*” yazısında Abdi İpekçi, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Gürler'in cumhurbaşkanı seçilmesini istemiştir. Ona göre seçilecek kişinin hem parlamentonun ve hem de silahlı kuvvetlerin razı olacağı bir isim olması gerektiğini belirtmiştir. Bunu Türkiye'nin bir an önce sıkıntı çekmeden normal demokratik düzene geçmek için desteklemiştir. Abdi İpekçi yazısında şunları yazar:

“Parlamento üyelerinden gösterilecek bir Cumhurbaşkanı adayının seçilmemesi önemli bir sorun yaratmaz. Ama aday gösterilecek kişi Parlamento dışındaki görevinden sırf bu iş için istifa ettirilip senatör yaptırılırsa, hele bu görev Genel Kurmay Başkanlığı gibi bir makam olursa durum değişir. Parlamentoda Cumhurbaşkanlığı için gerekli oyu toplayamaması, beraberinde bir takım huzursuzlukları problemleri getirecek olaydır...”,¹⁵²

Abdi İpekçi, yazının devamında Gürler'in kişiliğinde bir cumhurbaşkanında aranması gereken birçok niteliklerin bulunduğunu belirttikten sonra cumhurbaşkanının genelkurmay başkanlığından seçilmesinin demokratik rejimin sivil karakterine aykırı gözüken bir gelenek yaratabileceğini, ancak Türkiye’de henüz tüm özellikleriyle yerleştirelememiş rejimin, ülkenin gerçekleri ile bağdaştırıcı düzenlemelere daha bir süre ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. İpekçi'ye göre demokrasinin korunması sivillerle askerler arasında kurulacak bir dengeye bağlıdır. Askerler demokrasiye bağlı kalıp partileri demokratik hayatımızın vazgeçilmez unsurları saymalı, partiler de memleket hayatında askerlerin taşıdığı sorumluluğu idrak etmelidir. Yazara göre genelkurmay başkanlığından ayrılıp cumhurbaşkanı seçilecek bir kimse devletin başına üniforması ile değil, sivil olarak geçecektir. Dolayısıyla üniformasını çıkarmış bir askeri hala asker kabul etmek doğru olmayacaktır.

¹⁵⁰ Milliyet, Durum, 2 Mart 1973

¹⁵¹ Milliyet, 4 Mart 1973

¹⁵² Milliyet, Durum, 4 Mart 1973

6 Mart 1973’de Milliyet gazetesi, ‘‘Gürler’in adaylığı kesinleşiyor. Gürler Genel Kurmay Başkanlığından ayrıldı’’¹⁵³ manşeti ile çıkar. Aynı günkü başyazısında İpekçi, Gürler’in istifası sonrası kontenjan senatör yapılacağını ancak seçilmesi hususunda siyasi partilerin kesin bir tutum belirlemediklerini önemli olanın gerçekçi bir yaklaşımla parlamenterlerin özgür iradeleri ile kararlarını vermesi olduğunu yazar.¹⁵⁴

7 Mart 1973 tarihli ‘‘İki İhtimal Bir Öneri’’ yazısında da Gürler’in seçilememesinin hiçbir güçlük yaratmayacağını, düşünmenin mümkün olmadığını ifade eder. Yazısının sonunda seçim sonuçları ne olursa olsun, herkesin saygı duymasını, kuşku yaratacak söylemlerden uzak durulmasını ister.¹⁵⁵

Abdi İpekçi, 13 Mart 1973 tarihli Milliyet gazetesindeki ‘‘Bugünkü Seçim’’ başlıklı yazısında parlamentonun seçimi hür iradesiyle yapması gerektiğini belirttiikten sonra iki noktaya dikkat çekmiştir. Bunlardan biri askerin taşıdığı önemi takdir etmenin mutlaka ordudan gelen bir adayın seçilmesini gerektirmediği, diğeri de parlamentonun iradesini serbestçe kullandığını göstermesi için ordudan gelmiş bir adayın seçilmemesi gerektiğini düşünmenin doğru olmadığıdır.¹⁵⁶

Cumhurbaşkanlığı seçimi oylamalarında sonuç çıkmaması üzerine İpekçi, 15 Mart 1973’te ‘‘herkesin kabul edebileceği ya da kimseye ters düşmeyen’’ bir adayın gerekliliğinden bahis etmiş ve bu herkesin içine silahlı kuvvetlerin de girdiğini yazmıştır. Daha önce Org. Gürler’in üniformasını çıkarttıktan sonra sivil olacağını ve seçimlere sivil olarak gireceğini ifade eden İpekçi, bu defa bir siyasi parti mensubunun seçimlerden önce veya seçildikten sonra partisinden istifa etmesini bağımsızlığı için yeterli görmemiştir. İpekçi, 21 Mart 1973 tarihli yazısında Faruk Gürler ve Tekin Arıburun’un adaylıktan çekilmesinden sonra da bu formülü tekrarlamıştır. Bu nedenle Fahri Korutürk adında uzlaşılmasına olumlu bakacaktır.¹⁵⁷

Sonuç olarak Abdi İpekçi, 1973 yılında ülkeyi meşgul eden cumhurbaşkanlığı krizinde biran önce normalleşmenin sağlanması parlamento ve asker gerginliğinin ortadan kalkması doğrultusunda yazılar yazar. İpekçi, seçilecek kişinin sivil veya asker

¹⁵³ Milliyet, Durum, 6 Mart 1973

¹⁵⁴ Milliyet, Durum, 6 Mart 1973

¹⁵⁵ Milliyet, Durum, 7 Mart 1973

¹⁵⁶ Milliyet, Durum, 13 Mart 1973

¹⁵⁷ İrfan NEZİROĞLU, a.g.e., s. 164-166

diye ayrılmamasını isterken, asıl önemli olanın, parlamentonun hür iradesini kullanması ve uzlaşmanın sağlanması görüşünü savunur.

14-CHP-MSP KOALİSYONU VE ABDİ İPEKÇİ

Abdi İpekçi, siyasi gerginliklerin arttığı, ekonomik sıkıntıların devam ettiği, askeri müdahalenin parlamentoyu etkisiz hale getirdiği bir ortamda CHP ve AP koalisyonunun kurulmasından yanaydı. Bu fikrinin dayanak noktası siyasal gerilimlerin azaltılması güçlü bir hükümet seçeneğinin oluşacağına toplumda huzurun sağlanacağına inanıyordu. Bu düşüncesini öldürülünceye kadar koruyacaktır. Bu fikir özellikle AP (Adalet Partisi) tarafından sürekli ret edilecekti. Bunun üzerine CHP-MSP (Milli Selamet Partisi) Koalisyonu kurulacaktı. (25 Ocak 1974) Bu koalisyon döneminde Kıbrıs olayları tırmanışa geçmiş, Kıbrıs'ta, Yunanistan'ın yaptırdığı darbe sonucu Rum Makarios görevden uzaklaştırılmıştı. Türkiye için tek seçenek olarak antlaşmaların kendisine verdiği garantörlük hakkını kullanarak müdahale etmekten başka çaresi kalmamıştı.¹⁵⁸

Abdi İpekçi, CHP'nin MSP ile hükümet kurmasını çok istemese de ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle açık bir muhalefet yolu izlememiş hatta yazılarında hükümetin bir an önce kurulması ve başarılı olmasını istemiştir. Ancak hükümetin ömrü ile ilgili kuşkularını da saklamamış yazılarında bunu açıkça yazmıştır.

Koalisyonun kurulmasına dönük nabız yoklamasını Abdi İpekçi'nin yaptığını görmekteyiz. 1973 genel seçimlerinden sonra Abdi İpekçi, MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile röportaj yapar. Gerçekleştirilen görüşme Milliyet gazetesinde 18 Ekim 1973'te yayınlanır. Erbakan, bu röportajda CHP ile koalisyon kurma sorusuna matematiksel olarak mümkün cevabını vererek bir bakıma koalisyonun kurulabileceğini ima eder.¹⁵⁹

16 Ocak 1974'te Milliyet gazetesi "*Ecevit'e Görev Verildi*"¹⁶⁰ manşeti ile çıkar. Aynı günkü "*Hükümet Çalışmaları ve Zam Tartışması*" başlıklı yazısında Abdi İpekçi, hükümetin kuruluşu ile ilgili olarak bakanlar kurulunun seçimi ve hükümet programının hazırlanmasının bir hafta içinde tamamlanacağını yeni hükümetin ay sonunda meclisten

¹⁵⁸ "*Türkiye Tarihi*", ed. Sina AKŞİN, 4. cilt, 5. bs, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 236-239

¹⁵⁹ *Milliyet*, 18 Ekim 1973

¹⁶⁰ *Milliyet*, 16 Ocak 1974

güvenoyu istemeye hazır olacağını yazar. İpekçi, yeni hükümeti bekleyen bütçe başta olmak üzere yığınla sorun olduğunu bu nedenle protokol hazırlama işinin uzatılmamasını istemiştir. Sadece petrol ürünlerinin fiyatlarını ayarlamak yüzünden devletin günde 8 milyon zarar ettiğini hükümet kurulması işinin uzamasının devletin zararlarını daha da arttıracığı uyarısını yapar.¹⁶¹

21 Ocak 1974 tarihli başyazısında, “*Yeni Hükümetin Nazırlıkları Eski Hükümetin Kararları*” tereddütlerle başlayan hükümet kurma girişimlerinin olumlu yola girdiğini, ancak hükümeti çabuk kurma uğruna iyi hazırlanmamış anlaşmalar yapmak yerine sağlam bir yolun izlenmesinin doğru olduğunu yazar. 15 gün içinde Ecevit Hükümetinin göreve başlayacağını yazan İpekçi, AP ve CGP koalisyonunun devleti zarara uğratma bahasına fiyat ayarlamalarını yapmamasını eleştirir. Demirel’in yapıcı muhalefet yapma iddiası konusunda kuşkulara yol açtığını belirtir.¹⁶²

Abdi İpekçi, “*Petrol Silahının Değiştirdiği Dünya*” başlıklı yazısında petrol fiyatlarının artışının analizini yapar. “*...Bugün Batının özellikle finans çevrelerinde en çok tartışılan konulardan biri petrolcü Arap ülkelerinin ellerine bu yıl (1974) fazladan geçecek olan 50 milyar doların nasıl değerlendirileceğidir. Batılılar bir elleriyle Araplara verdikleri paraları öteki elleriyle nasıl geri çekebileceklerini araştırmaktadırlar...*” diyerek batılı ülkelerin amacının ekonomilerinin ihtiyaç duyduğu petrolü garanti altına almaya çalıştıklarını, dünyada böyle bir mücadele olduğunu yazar. Türkiye’nin ne yapacağını ise etkili bir hükümetin kurulmasına bağlı olduğunu dengeleri iyi kullanabilirse avantajlar yaratabileceğini belirterek bu yolla CHP-MSP koalisyonunun kurulmasına destek vermiştir.¹⁶³

25 Ocak 1974’te yayınlanan Milliyet gazetesi “*Protokol Bugün Törenle İmzalanıyor*”¹⁶⁴ manşeti ile yayınlanır. Aynı günkü “*Sürer mi sürmez mi*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, CHP- MSP koalisyon görüşmelerinin kopma noktasına gelip son anda uzlaşma sağlanmasının koalisyona dönük kuşkuların sürdüğünü gösterdiğini yazan İpekçi, kopmanın af ve Erbakan’ın yetkilerinde tıkanıldığını yazar. MSP (Milli Selamet Partisinin) ciddi müzakere yerine şark kurnazlığı yaptığını bunun da CHP’de kuşkulara neden olduğunu bu kuşkuların güvene dayalı uzun ömürlü bir işbirliğinin oluşmasına

¹⁶¹ Milliyet, Durum, 16 Ocak 1974

¹⁶² Milliyet, Durum, 21 Ocak, 1974

¹⁶³ Milliyet, Durum, 22 Ocak 1974

¹⁶⁴ Milliyet, 25 Ocak 1974

engel olduğunu belirterek yazısını şu cümlelerle bitirir: “...*Bu koşullar iki partinin işbirliğini bozacak nitelikte olabileceği gibi dayanışmalarını güçlendirecek yönde de gelişebilirler ve o zaman zoraki nikah kimsenin ummadığı kadar uzun sürebilir.*”¹⁶⁵

26 Ocak 1974’te Milliyet gazetesi “*Protokol İmzalandı Bakanlar Belli Oldu*”¹⁶⁶ manşetiyle çıkar. Aynı günkü “*Program-Protokol*” başlıklı yazısının girişinde Abdi İpekçi şunları yazar:

“Dün imzalanan protokol iki parti arasındaki ortaklığın temel ilkelerini saptayan bir belgeden çok bir hükümet programı niteliğindedir. Her alanda yapılması öngörülen işler protokollerde ayrıntıları ile açıklandığına göre ayrıca bir program hazırlanmasına gerek kalmayacağı bile düşünülebilir...”

Yazının devamında, protokolün bazı tereddütleri ortadan kaldırdığını, CHP’nin geniş kamulaştırmalar yapacağı iddiasının doğru olmadığını gösterdiğini yabancı sermayeye karşı bir tutumun olmadığını yazar. Ayrıca protokollerde NATO ve AET’ye karşı olumsuz bir maddenin bulunmadığını vurgulayan İpekçi; MSP karşı duyulan laiklik ilkesi ve çağdaş uygarlığa karşı tutumunun görülmediğini sadece okullara mecburi ahlak derslerinin konmasının öngörüldüğünü bunun da laiklikle çelişmediğini belirtip “...*Önemli olan kağıt üzerindeki vaatler değil uygulamadakilerdir*” diyerek yazısını sonlandırır.¹⁶⁷

2 Şubat 1974’te yazdığı “*Program*” başlıklı yazısında, mecliste Ecevit’in hükümet programını okuduğuna atıf yaparak, ortaklığın uzun ömürlü ve istikrarlı olması için, üzerinde mutabık kalınan ilkelerin yeterli olamayacağını çalışmalar başladıktan sonra iki partinin birbirine güveninin korunması gerektiğini, bu güvenin hiç kimsenin ummadığı kadar hükümeti uzun ömürlü yapabileceğini belirtir. Her şeye rağmen iyi niyetle beklenilmesinin doğru olduğunu vurgular.¹⁶⁸

İpekçi, “*Örnek Davranışlar*” başlıklı yazısında, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ve AP Senatörü Kamuran İnan’ın mecliste var olan gergin havayı

¹⁶⁵ Milliyet, Durum, 25 Ocak 1974

¹⁶⁶ Milliyet, 26 Ocak 1974

¹⁶⁷ Milliyet, Durum, 26 Ocak 1974

¹⁶⁸ Milliyet, Durum, 2 Şubat 1974

yumuşatmaya dönük konuşmalarını övmüş ve halkın özlediği parlamento ve demokrasinin bu yapıcı anlayışta olduğunu yazmıştır.¹⁶⁹

8 Şubat 1974'te *“İlginç Zor Bir Dönem”* başlıklı yazısında, Ecevit Hükümetinin güvenoyu alması sonrası Türkiye’de ilginç bir dönem yaşandığını yüzyıllardır birbirine yabancılaşan kesimlerin temsilcilerinin bir hükümet etrafında bir araya gelip ülkeyi yönetmeye başladığını, Milli Mücadeleden bu yana bunun ilk defa yaşandığını bu koalisyonun bir *“mantık izdivacı”* olduğunu yazar. Ancak çok kimsenin şüphyle baktığı durum *“zoraki nikah”* bozulursa tarihi bir fırsatın kaçırılacağını ve yeni siyasal sorunlara yol açacağını vurgulayarak bu koalisyonun dini ve siyasi çatışmalara da son verebilecek bir ortamı sağlayabileceğini bunun da Türkiye için merakla beklemeye değer bir deneme olduğunu ifade eder. *“...Kısacası CHP- MSP koalisyonu Cumhuriyet tarihinin en ilginç denemesine en zor koşullarda başlıyor.”*¹⁷⁰

CHP-MSP koalisyonu zamanında Kıbrıs’ta faşist EOKA örgütünün Makarios’a yaptığı darbe ile iktidarı ele geçirmesi üzerine zaten kötü olan Kıbrıs Türklerinin durumu daha da kötüleşti. Türkiye uluslararası antlaşmaların (Zürih-Londra) kendisine verdiği garantörlük hakkını kullanarak adaya 20 Temmuz 1974’te çıkarma yaptı. Bu sırada Türkiye’de sıkıntılı bir süreçten sonra, hükümetin kurulmuş olması büyük bir şanstı. Belki de bu koalisyonun Türkiye’ye en büyük katkısı bu olacaktır.

11 Eylül 1974’te *“Zoraki nikah sona ererken”* başlıklı yazısında İpekçi, *“zoraki nikahın”* (CHP-MSP Hükümeti) son günlerini yaşadığını, Ecevit’in yurt dışı gezilerinde artık yerine vekil olarak Erbakan’ı bırakmayacağını buna rağmen, Necmettin Erbakan’ın (MSP Genel Başkanı) ayrılığa yanaşmadığını yazar. Ancak, bir aile içinde bile sürmesi imkansız bu durumun devlet yönetiminde devamının düşünülemeyeceğini ortaklığa istenildiği an son verebilecek konumda olan Ecevit’in uygulanabilecek bir formülü düşünmesi gerektiğini yazar. Ağır ekonomik koşullar ve Kıbrıs Meselesinin Türkiye’nin hükümete kalmasına izin vermediğini, 7 aylık başbakanlık sürecinin Ecevit’e karşı olan kuşkuları giderdiğini, CHP ve DP seçim hükümetine zemin hazırladığını belirterek bir bakıma koalisyondan umudunu kestiğini belirtmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁹ *Milliyet*, Durum, 7 Şubat 1974

¹⁷⁰ *Milliyet*, Durum, 8 Şubat 1974

¹⁷¹ *Milliyet*, Durum, 11 Eylül 1974

Abdi İpekçi, 15 Eylül 1974'te *“Türkiye'nin Hesabına Yazık Oldu”* başlıklı yazısında, Ecevit'in İsveç'e yapacağı gezinin Erbakan'ın engellemesi ile karşılaşması nedeniyle Türkiye'nin, uluslar arası alanda özellikle Kıbrıs meselesinde kendini anlatma ve özellikle sosyal demokratların desteğini alma fırsatını kayıp etmesine üzüldüğünü, geziyi sabote edenlerin Türkiye'nin çıkarlarını baltaladığını yazar.¹⁷²

21 Eylül 1974'te *“Mümkün Olduğu Kadar Erken Seçim”* başlıklı yazısında, bir an önce erken seçime gidilmesi çünkü Türkiye'nin sorunlarının her an bozulacak hükümetlerle çözülemeyeceğini içte ve dışta güven sağlamayacağını bürokratik kadroların çalıştırılmayacağını yazar. *“...Şimdilik bu tür hesapların Türkiye'yi geçici bir seçim hükümetine uzun süre mahkum etmeyecek bir anlaşma ile sonuçlanmasını dilemekle yetinmek zorundayız.”*¹⁷³

CHP-MSP koalisyonu, uyumsuzluk dolayısıyla bozulur, erken seçim umuduyla Ecevit, Eylül 1974'te istifa etti. Fakat seçime gitmek şartıyla yeni bir hükümet ortağı bulamadı. Demirel ise kendisine şiddetle karşı olan Demokrat Partinin desteğini alamadığı için sağ bir koalisyon kuramıyordu. Bu yüzden, Türkiye 213 gün süren bir hükümet bunalımı yaşandı. Arada hükümet eden ancak 17 güvenoyu alabilmiş olan partiler üstü Sadi Irmak kabinesi olmuştu. Sonunda Demirel bir kutuplaşma siyaseti güderek ve Demokrat Partiden ayrılan 9 milletvekilinin desteğini alarak karma bir hükümet kurmayı başardı. (31 Mart 1975) kutuplaşma, karma hükümetin adından (Milliyetçi Cephe veya MC Hükümeti) 3 milletvekilli olan MHP'ye (Milliyetçi Hareket Partisi) 2 bakanlık verilmesinden belli oluyordu. Milliyetçi Cephe adı Vatan Cephesini çağrıştırıyor ve cepheye katılmayanları şüphe altına sokmak amacını sezdirdiyordu. Nitekim 12 Mart döneminden sonra üniversite ve çevresinde sol ve sağ gençlik arasında şiddet olayları yeniden başlamıştı. Birçok fakülteye sağ ya da sol silahlı zorbalara egemen olup karşı düşüncede olanları buralara sokmuyorlardı. Zaman zaman kanlı olaylar çıkıyor kimi gençler çoğunlukla faili meçhul kalan cinayetlere kurban oluyorlardı. Çoğunlukla üniversite sorumluları, polis ve adliye olaylara seyirci kalıyordu. Başbakan Demirel “yollar yürümekle aşınmaz” gibisinden duyarsız tavırlar alıyordu. Bir de Ecevit'e yönelik şiddet hareketleri ya da girişimleri vardı. Gerede Mitingi (1975) ve 1977 seçimlerinden önce Çiğli Havaalanı ve Taksim Mitingi olayları meydana geldi. 1 Mayıs 1977'de, DİSK'in (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)

¹⁷² *Milliyet*, Durum, 15 Eylül 1974

¹⁷³ *Milliyet*, Durum, 21 Eylül 1974

İstanbul'daki mitinginde kalabalığın üzerine “faili meçhul” bir ateş açılınca çıkan panikte 34 kişi ezilerek öldü. 1977 seçimlerinde %41,4 ile birinci olan CHP tek başına hükümet kuramadı. Azınlık hükümeti de güvenoyu alamayınca Demirel, II. MC'yi kurdu. Bu ancak 5 ay sürebildi. Ardından AP'den transfer edilen ve her birine birer bakanlık verilen 11 milletvekili sayesinde Ecevit hükümeti kurabildi. Ocak 1978'den Ekim 1979'a değin süren hükümet büyük sorunlarla karşılaştı. Yemek yağı ya da tüp gaz bile bulmak sorun oldu. Öte yandan şiddet olayları daha da tırmandı. 22 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta patlak veren şiddet olayları, güvenlik güçlerinin nedense önlemedikleri ya da önleyemedikleri bir iç savaş halini aldı. 109 kişi öldü 500 ev işyeri tahrip edildi. Buna sağ-sol kavgası dendi ama gerçekte Sünni-Alevi kavgasıydı. Uzun bir süredir laikliğe gereken özenin gösterilmemesinin bir sonucuydu. Ayrıca tedhiş olayları gençlik olayları ile sınırlı kalmaktan artık çıkıyordu. Sağda ya da solda emniyet müdürü, sendikacı, savcı, profesör gibi tanınmış kişiler eski bakan hatta başbakan öldü.¹⁷⁴

Abdi İpekçi, şiddet olaylarından duyduğu kaygıları yazılarından belirtmiş, gidişatın Türkiye'yi bir iç savaşın ve otoriter rejimin içine sürüklediğini görerek bütün siyasi partilerin bir an önce çözüm bulma konusunda işbirliği yapmalarını istemiştir.

15-MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ VE ABDİ İPEKÇİ

CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve MSP (Milli Selamet Partisi) partilerinin kurduğu koalisyonun sona ermesinden sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümeti kurma görevini Cumhuriyet Senatosu Üyesi Sadi Irmak'a verir. Sadi Irmak, 4 üye CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi)'den diğerleri dışarıdan atanan azınlık hükümetini kurdu. Teknokrat ve bürokratlardan oluşan partiler üstü görünümlü Irmak Hükümeti 17 Kasım 1974 ile 31 Mart 1975 tarihine kadar görevde kaldı. CHP'ye yeni ortak çıkmaması, parlamentonun seçime yanaştırılamaması, AP liderine sağ kanat partilerini toparlama ve ortak hükümet oluşturma imkanını sağladı. Azınlık hükümetinden sonra AP (Adalet Partisi), CGP (Cumhuriyetçi Güven Partisi), MSP (Milli Selamet Partisi), MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) bir araya gelerek, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in başbakanlığında hükümet kurdular. Kurdukları hükümeti ideolojik bir yaklaşımla sola karşı olarak göstermek için milliyetçi cephe (MC) olarak adlandırdılar. Bu hükümet,

¹⁷⁴ Sina AKŞİN, a.g.e., s. 251-253

Türkiye siyasetinde 1960’larda ortaya çıkan sağ ve sol şeklindeki kutuplaşmanın artık yerleştiğinin kanıtı olur.

Abdi İpekçi, burada da haklı çıkmıştı çünkü “Milliyetçi Cephe Hükümeti” gibi oluşumların toplumda birleştirici olmaktan çok ayırıştırıcı ve çatıştırıcı etkiye yol açtığını ısrarla anlatmaya çalışmış, bu nedenle “MC” hükümetlerinin başbakanı (Demirel) ve hükümetteki diğer partileri eleştirmiştir. Nitekim, kendilerine ülkücü diyen bir grup Milliyet gazetesi önünde gösteri yapacak, Milliyet Gazetesini ve Abdi İpekçi’yi komünist olarak suçlayacaktı. İlginç olan aşırı sol tarafından da Abdi İpekçi tehdit edilecekti. Abdi İpekçi, yapılan gösteri için şunları yazacaktı: “...*Bu tip gösterileri önemsemiyoruz. Milliyet olarak bu tür girişimler karşısında sinecek ve susacak karakter taşımadığımız için, önemsemiyoruz.*”¹⁷⁵

Abdi İpekçi, Milliyetçi Cephe Hükümetlerine karşıtlığını daha bu hükümet kurulma aşamasında ortaya koymuştur. 24 Şubat 1975 tarihli Milliyet gazetesi Erzincan’da çıkan olayları, “*Erzincan’da Olaylar Çıktı. 1 Ölü, 40 Yaralı.*”¹⁷⁶ Manşetiyle okurlarına duyurur. Aynı günkü, “*Niyetleri ne?*” adlı başyazısında Abdi İpekçi, şunları yazar:

*“Cepheci partiler, kendi renklerini taşıyanların saldırılarını mazur gösterip, onları yeni saldırılara özendirirken partiler arasında başlayan suçlama kampanyası, kışkırtma dozunu da arttırarak sürmektedir. Böylece politik ortam her an yeni patlamalara hazır biçimde gerginleştirilmektedir. Öte yandan iş hayatı da yaygın grev ve lokavt tehditleri altındadır. Pahalılık sıkıntısı, dengesiz gelir dağılımı huzursuzlukları arttırmaktadır. Özellikle memur kesiminde bu nedenle beliren bulanımlar ordunun bütünlüğünü dahi sarsacak tehlikeli örneklerle ortaya çıkmıştır...”*¹⁷⁷

İç ve dış koşulların bulandırdığı havayı düşmanca bölünmeleri kışkırtarak büsbütün gerginleştirmenin kimseye yarar sağlamayacağını yazan İpekçi, bunun nedeninin yenilenecek seçimlerde CHP karşısında yenilgiye uğramaktan korkan partilerin (AP, MSP, MHP, CGP) bunu ortadan kaldırmak ihtiyacı ile her çareye başvurduklarını yaratılan gerginlik ortamının aynı amaçla olduğu yorumunu yapar. İpekçi, yorumunu daha da ileriye götürerek partilerin karışık ortamdan yararlanarak

¹⁷⁵ Milliyet, Durum, 17 Ocak 1977

¹⁷⁶ Milliyet, 24 Şubat 1975

¹⁷⁷ Milliyet, Durum, 24 Şubat 1975

seçimlerin yapılmasını olanaksız hale getirme düşüncesiyle ortalığı karıştırdıklarını ileri sürer.

Abdi İpekçi, bir yandan erken seçimleri önlemek üzere ortamı gerginleştirmek, beri yandan da bu ortamın gerektirdiğı güçlü hükümetin kurulması olanaklarını ortadan kaldırma çabasının varacağı gelişmenin seçimleri geçici değil tamamen erteleme zorunluluğunu ortaya çıkaracağını ileri sürerek otoriter yönetim tehlikesinden bir bakıma söz eder. Yazının sonunda şunları belirtir:

“...Bütçe görüşmeleri bu hafta tamamlanacak yaygın inanca göre Cumhurbaşkanı gelecek hafta hükümet sorunu ile ilgili yeni girişimlerde bulunacak. Durum o zaman aydınlanacak ve Türkiye’nin içinde bulunduğu bunalımdan kurtulup kurtulmayacağı belli olacak. Dileğimiz Cumhurbaşkanının o girişimlerine yardımcı olmak üzere hiç değilse bu haftanın daha serinkanlı düşünceler ve daha sağduyulu davranışlarla değerlendirilmesidir.”¹⁷⁸

25 Şubat 1975 tarihli “Saldırılar Meşru Tepki Sayılırsa” başyazısında, Abdi İpekçi, yazıdan bir hafta önce Kahramanmaraş, Amasya, Muş, Adıyaman, Bingöl, Tokat, Afyon’da yapılan saldırıları (CHP binaları ve TÖBDER-Türkiye Öğretmenler Birliğı binaları) kınamış ve saldırılardan Cephe Partilerini sorumlu tutmuştur. (AP-Adalet Partisi, MHP-Milliyetçi Hareket Partisi, CGP-Cumhuriyetçi Güven Partisi, MSP-Milli Selamet Partisi) Çünkü parti liderlerinden kimsenin bu saldırıları kınayan açıklama yapmadığını tam tersine “Türk Milletinin meşru tepkisi” olarak gördüklerini, sağdan gelen her türlü şiddeti bu partilerin mazur gösterdiklerini yazar. Bunların yeni saldırıları özendirdiğini, şiddet olaylarına nerden gelirse gelsin kesin biçimde ve birlikte karşı çıkılmadıkça partizan hesaplarla düşmanlıkları körüklemeye son vermedikçe yeni feci olaylarla karşılaşılacağını vurgulamış ve yazısını şu cümlelerle tamamlamıştır:

“...Dört parti liderinin dün yayınladıkları, ortak bildiri bu umutların boşluğunu ortaya koydu. Öteki sekiz ilde olduğu gibi Erzincan’da saldırıya kalkışanları kınayan bir tek söz söylenmemiş, uzun bildiri eski kışkırtmaları tekrarlayıp her şeyin tek suçlusu olarak CHP’yi ilan etmeye ayrılmıştı. Bu son bildiri, son umutları da yitiren ve cephecileri ağırlaşan sorumlulukları ile başa bırakan bir belgedir.”¹⁷⁹

26 Şubat 1975 tarihli “Rüzgar Eken Fırtına Biçer” adlı başyazısında cephe oluşumuna karşı tepkisinin nedenlerini, bu cepheleşmenin yaratacağı sakıncaları, bunun siyasal boyuttan çıkıp Anadolu’da mezhepsel bir alana kaydığını önlem alınmaması

¹⁷⁸ Milliyet, Durum, 24 Şubat 1975

¹⁷⁹ Milliyet, Durum, 25 Şubat 1975

durumunda ileride büyük olaylara yol açacağını yazmıştır. Bunalımdan çıkmanın yolunun, geniş tabanlı bir anlaşmaya bağlı olduğunu (CHP-AP koalisyonunu kast etmiştir) cepheci bir hükümetin bunları çözmeyeceğini çünkü temelinde geniş bir tabanın olmadığını yazmıştır. Yazının giriş kısmında şunları yazar:

‘‘Aslında ekilen düşmanlık tohumudur. Kaçınılmazlaşan seçimlerde CHP’nin yeni bir galibiyetini önlemek kaygısıyla birleşen partiler, bir husumet cephesi kurmuşlar ve açtıkları kampanya ile düşmanlık tohumlarını yurdun dört bir yanına serpmeye başlamışlardır. Gerçi bunu sırf CHP’yi yıpratmak amacıyla yapmışlardır, ama şimdi filizlenmeye başlayan o tohumlar ortaya zehirli ürünler çıkarmaktadır. Husumet cephesinin CHP’li olanlarla olmayanlar arasında yarattığı düşmanlık, politik nitelikten uzaklaşmakta etnik kavgalara dönüşmektedir. CHP’ye karşı belirli bölgelerinde mezhep ayrılıklarından doğmuş kinleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak harekete getirmiştir. Şimdi ne bir siyasal düşüncenin, ne de siyasal bir partinin savaşı yapılmaktadır. Çatışmalar, geçmişte kalmış ve bedeli pahalı ödenmiş mezhep kavgalarını hortlatmaktadır. Böylelikle iç barışı tehdit eden etkenlere bir yenisi ve en tehlikelisi eklenmektedir...’’

Yazının devamında Abdi İpekçi, Cephe Hükümetinin CHP’yi yıpratmak üzere rüzgar ektiğini, bunun fırtınaya dönüştüğünü yazar. Ona göre, CHP’nin iktidara gelmesinden ürken ve bu sonucu önlemek isteyen partilerin aralarında anlaşma ihtiyacı duymalarının doğal karşılanabileceğini, yapılacak anlaşmalar siyasal ahlaka ve yasalara uygun olduğu sürece demokratik rekabetle bağdaşabileceği düşüncesini ileri sürer. Sorunun bu amaçla kurulduğu iddia edilen ‘‘cephenin’’ ‘‘CHP’yi yıpratacağız’’ diye her çareyi mubah saymalarından, milleti düşmanca kamplara bölen ‘‘husumet’’ cephesine dönüştürülmesinden kaynaklandığını ileri sürer. Bu davranışın siyasal ahlakla da bağdaşmadığını, Cephe Hükümetinin CHP’ye karşı üstünlüğü oyla sağlamak yerine CHP’yi şiddet gösterileriyle sindirmeye kalkıştığını vurgular.

Birbirleri hakkındaki gerçek görüşleri öteden beri bilinen (Aslında düşünceleri birbirine zıt olan dört liderin (Demirel, Erbakan, Türkeş, Feyzioğlu) uzun vadeli bir hükümet çalışmasında bağdaşabilmelerinin zor olduğunu, tek ortak nokta olan CHP’yi yıpratma hedefinde anlaşmanın her konuda anlaşmaya yetmeyeceğini belirten İpekçi, hükümet çözümünün geniş tabanlı bir anlaşmayı gerektirdiğini, Cephecilerin altlarındaki eksik tabanla böyle bir çözümü sağlayamayacağını belli olduğunu

bildikleri halde, hükümet kurma iddialarında bulunmalarını anlayamadığını yaratılan düşmanlıklarla hem kendilerini, hem de rejimi çıkmaza sürüklediklerini ileri sürer.¹⁸⁰

28 Şubat 1975 tarihli ‘‘Kapıları Kapatmayalım’’ köşe yazısında, seçime gidilmesini, partilerin birbirine kapıları kapatmamasını ister. Cumhurbaşkanlığı seçiminde iki büyük partinin işbirliği yaparak sorunu çözdüklerini, ancak iki partinin (CHP-AP) birbirlerine kapıyı kapattıklarında sorunların çözümsüz kaldığını, Demirel’in seçim yenilgisinin etkisini üzerinden atamadığını, bu durumun ona yanlış adımlar attırdığını yazar. Yeni bir yenilgi almamak için her yolu denediğini bunu yaparken CHP ile köprüleri atarak kapıları tamamıyla kapattığını, bunun sorunları çözmediğini rejim sorununa yol açtığını vurgulayarak yazısını şu cümlelerle bitirmiştir:

‘‘...İki büyük partinin dışında kalacağı anlaşma, sorunlara sağlam ve köklü bir çözüm getirmeyecektir. Bu gerçeğe aykırı zorlamalar şimdiye kadar hiçbir sonuç vermemiştir. O zorlamaları sürdürerek elde edilecek durumlarla geçerli ve sağlam çözümlerin bulunacağını sananlar kendi kendilerini aldatmaktadırlar. Çağlayangil’in uyarısında gizlenen gerçeği göremeyenler, bu aldanışa kapılıp, sonu herkese pahalıya mal olacak bir hatayı işlemektedirler’’¹⁸¹

AP senatörü olan İhsan Sabri Çağlayangil’in bütçe görüşmelerinde söylediklerini Abdi İpekçi, yukarıdaki yazının (28 Şubat 1975) girişine alır. Çağlayangil, oyları fazla dağıtmayacak, hükümet kurmayı kolaylaştıracak yeni bir seçim sisteminin uygulamaya girmesini ister. Sistemin kanunlaşmasından sonra da yapılacak seçim kampanyasında birbirini kırmayan gelecekte olası koalisyon seçeneklerine kapıları kapatmayacak siyasetin izlenmesini ülke için faydalı olacağı düşüncesini ileri sürer. Aksi takdirde bir türlü kurulamayan hükümetler siyasi gerginlikler ülke siyasetini tıkanma noktasına getirir. Devletin hiçbir sorunu çözülemez.

Milliyet gazetesinin 31 Mart 1975’teki manşeti ‘‘Demirel, Bakanlar Kurulu Listesi İçin Korutürk ile Görüştü. CHP, MC Tehlikesini Meclis Önleyebilir.¹⁸²’’ başlığı ile çıkar. 1 Nisan 1975’te Milliyet gazetesi, ‘‘Koalisyon Protokolü Açıklandı. Bakanlar Belli Oldu’’¹⁸³ manşetiyle çıkar. 13 Nisan 1975’deki Milliyet gazetesi MC Hükümetinin

¹⁸⁰ Milliyet, Durum, 26 Şubat 1975

¹⁸¹ Milliyet, Durum, 28 Şubat 1975

¹⁸² Milliyet, 31 Mart 1975

¹⁸³ Milliyet, 1 Nisan 1975

güvenoyu almasını “*Evetler Kazandı. Evet 222, Hayır 218, Gelmeyen 4, Çekimser 2*”¹⁸⁴ manşetiyle okurlarına duyurur.

30 Nisan 1975 günlü “*İktidar ve olaylar*” başyazısında dört sağcı partinin sola karşı milliyetçi bir savaş iddiası ile iktidara gelmelerinin toplumdaki kutuplaşmaları yoğunlaştırdığını, çatışmaları yaygınlaştırdığını, duyulan kaygıları haklı çıkardığını yazarak, iktidardan şüpheleri giderecek kesin ve açık bir tutumu geç kalmadan alması ve kutuplaşmaları arttırmak değil yumuşatmak politikasına yönelmesini istemiştir.¹⁸⁵

Abdi İpekçi, “*İdeolojik Savaş ve Cinayet Örgütleri*” başlıklı yazısında şiddetin sorumluluğunu MC Hükümetine yükler. MC Hükümetinin başta kalmaya devam ettiği sürece ve şiddeti destekleyenler bulundukça durumun değişmeyeceğini yazar.¹⁸⁶ Milliyet gazetesi, bir gün sonra 17 Ocak 1977’de “*Bir Öğrenci Öldürüldü Sokak Savaşı Oldu. Niğde ve Sakarya öğrenci yurtları arasında iki saat süren çatışma oldu*”¹⁸⁷ manşetiyle meydana gelen olayları okuyucularına duyurdu.

13 Haziran 1977’de “*Solcu Milliyetçi Ayrımının Amacı*” başlıklı köşe yazısında Süleyman Demirel’i sert biçimde eleştirmiş milliyetçi politikasını kendi kişisel hırslarını tatmin etmek ve hükümet olma uğruna kullandığını, önemli olanın etiket değil programlar olduğunu çünkü somutu onların yansıttığını belirtmiştir. Yazının giriş kısmı şöyledir:

“*DEMİREL’ in taktiği bellidir: AP Genel Başkanı kendi deyimi ile 1975’te meydana çıkan kabil-i cem olma halini yeniden sağlayarak iktidarda kalmaya çalışmaktadır. ‘Kabil-i cem olma halinin’ Türkçesi toparlanabilirliktir. 1975’te Demirel MSP, MHP ve CGP’yi, AP’nin yanında toplamıştı. Bu toplama işlemine ‘milliyetçilerin sola karşı birleşmeleri’ adını takmıştı. Milliyetçiliği şimdi kendisinin açıklaması ile dört partiyi bir arada tutacak çimento olarak kullanmıştı. Aynı zamanda girişimini milliyetçilerin sola karşı birleşmeleri olarak göstermek suretiyle dört partinin toplanmasından iktidar olmak için çıkmayan sayıyı tamamlamaya çalışmıştı. Bunda da oldukça başarılı gözükmüş bazı DP’lileri ve bağımsızları sola karşı milliyetçileri desteklemeye yöneltebilmişti...*”

Yazının devamında İpekçi, Demirel’in yeniden hükümet olabilmek için eski politikasını, 1975’teki kabilî cem olma halini yine “*milliyetçilerin sola karşı birleşmeleri*” sloganı ile sürdürmeye çalıştığını belirtir. Bunu dünyanın hiçbir ülkesinde

¹⁸⁴ Milliyet, 13 Nisan 1975

¹⁸⁵ Milliyet, Durum, 30 Nisan 1975

¹⁸⁶ Milliyet, Durum, 16 Ocak 1977

¹⁸⁷ Milliyet, 17 Şubat 1977

var olmayan, yapay bir ayırım olarak gördüğünü yazar. Bu yolla Demirel'in milleti kandırma çabasında olduğunu, ülkemizde var olan kavram kargaşasına yeni boyutlar getirdiğini bu soyut suni ayırımın amacının CHP dışındaki partilerin ve parlamenterlerin CHP'yi destekleyici davranışlarını baskı yolu ile önleyip AP'nin iktidarda kalmasını sağlamaya çalışma çabasından başka bir şey olmadığı vurgusunu yapar. Akılcı yaklaşımda bulunmak isteyenlerin kavram kargaşasına kendilerini kaptırmadan, baskılara boyun eğmeden yargıya varmak durumunda olduğunu yazar. *“...Bunun için Milliyetçi... Solcu gibi etiketlerle yetinmeyip bunlara aldanmayıp o etiketlerin altında neler bulunduğunu araştırmaları, kendilerine etiket değil somut programlar sunulmasını istemeleri gerekir.”*¹⁸⁸

6 Ağustos 1977'de *“MC Hükümetleri”* başlıklı yazısında İpekçi, cephe hükümetinin ilk on beş gününde 26 kişinin öldürüldüğünü, hükümet programında ise ülke ve millet bütünlüğünden iç barıştan söz edildiğini geline nokta güttükleri cephecilik politikası ile kendi anlayışlarına göre milliyetçi saymadıklarına karşı açtıkları savaşa yaptıkları ayrımcılıkla huzuru bozan ortamı hazırladıklarını yazar. Cephe hükümetinin suç işleyen silahlı taraftarlarını koruyup diğer tarafın silahlı eylemcilerine karşı çatışmaya özendirdiğini zehir tohumları ektiklerini bu nedenle inandırıcılıklarının olmadığını belirtir.¹⁸⁹

7 Ağustos 1977'de *“Silahlı eylemler”* başlıklı yazısında İpekçi, silahlı eylemlerde o zamana değin genellikle öğrencilerin kurban verildiğini belirtir. Okulların, üniversitelerin kapalı tutulmasının bunu önlemediğini öğrencilerin yanı sıra işçi, memur, odacı, kasapların öldürüldüğünü her an her yerde bombaların patladığını, sağdaki silahlanmanın solu sindirme eylemi olarak başladığını, bunun MHP'nin himayesinde ülkeyi komünistlere teslim etmeme gerekçesi ile desteklendiğini yazar. Silahlı eylemler karşısında MC (Milliyetçi Cephe) Hükümetinin taraf tuttuğunu, düşmanlığı, bölücülüğü, kışkırttığını bu nedenle bu anlayışta olanların olayları önlemekten çok azdıracağı kansındadır.¹⁹⁰

Gergin siyasal ortam içerisinde İpekçi, Bülent Ecevit'e ve onun yürümeyeceğini öngördüğü azınlık hükümetine daha sonra AP'den transfer edilen 11 milletvekili ile kurduğu hükümete yüklenmiyordu. Hatta Ecevit'e yardımcı olunmasını istiyordu.

¹⁸⁸ *Milliyet*, Durum, 13 Haziran 1977

¹⁸⁹ *Milliyet*, Durum, 6 Ağustos 1977

¹⁹⁰ *Milliyet*, Durum, 7 Ağustos 1977

Ecevit yıllar sonra; ‘‘Abdi İpekçi, taktik olarak ya da koşullar öyle gerektiriyor diyerek bile demokrasi ve sosyal Demokrasi anlayışından hiçbir zaman ödün vermezdi o bakımdan bana çok destek olmuştur. Beni tuttuğu için değil de gereği öyle olduğu için’’¹⁹¹ diyecekti.

İpekçi, 12 Haziran 1978’de yazdığı başyazıda Ecevit’in ekonomide kısmen başarılı olduğunu, ancak anarşiyi önlemede başarılı olamadığını belirtecek, bunun sebebini de cephe hükümetlerinden aldığı kötü mirasa bağlayacaktı. Ecevit’in yoğun dış temaslar yolu ile ekonomiyi rahata kavuşturmak için sorunları çözmeye çalıştığını, yaratılan olanaklarla ve alınan önlemlerle bir ya da iki yıl içinde rahatlama dönemine gireceğini pahalılık hızının da kesileceğini yazmıştır. Ancak, anarşi konusuna çözüm getiremediğini nedeninin de emniyet örgütünün yaygınlaşan vur kaç yöntemi uygulayan silahlı eylemlerle baş edememesi olarak gösterir. Sadece yan tutmadan mücadele etmekle sorunun çözülemeyeceğini araçsız, gereksiz, eğitimsiz ve yetkisiz emniyet örgütünün CHP’nin iktidara gelmesi ile azan eylemcilerle baş edemeyeceğini, vurgular. Emniyet örgütünün yurdun her tarafından baskın aramalar yaparak anarşistleri silahlarından arındıracak hızda örgütlenmesi gerektiğini, gelişmiş haber alma ağının kurulmasını, sürekli hareket halinde hızlı araçların alınmasının sorunun çözümüne yardımcı olacağını yazarak yazısını şu cümlelerle bitirecektir.

‘‘...Kadrosu 24 saat her köşede görevi yerine getirebilecek biçimde genişletilmedikçe ve eğitilmedikçe bugünkü silahlı eylemlerin üstesinden gelme olanağı bulunmayacaktır. Gerçi anarşi davasının kökenine polisiye önlemlerle inilmeyeceği ileri sürülebilir. Ama yeterli etkili bir güvenlik örgütü olmadıkça sonuç alınamayacağı ortadadır.’’¹⁹²

Sonuç olarak Abdi İpekçi, MC (Milliyetçi cephe) tarzı kurulan hükümetlere karşı çıkmıştır. Çünkü cephe askeri bir terimdir ve üzerinde savaşın sürdüğü alan bölge anlamlarına gelir. Böyle bir oluşumun Türkiye’de çatışmaları ve terörü arttıracak, halkı ideolojik olarak sağ ve sol savaş bölgeleri (cephesi) içerisine sokacağı için karşı çıkmıştır. İpekçi, cephe anlayışının terörle ve şiddetle mücadelede ortak akıl ile hareket etme kararlılığını ortadan kaldırdığını, suç işleyenler arasında ayrımın neden olduğunu, devletin işleyemez hale gelmesine yol açtığını düşünür. İpekçi, cephe anlayışı sonucu silahlı örgütlerin mahalleleri, sokakları kendi etki alanı haline getirdiğini Anadolu

¹⁹¹ Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, a.g.e., s. 448

¹⁹² Milliyet, Durum, 12 Haziran 1978

kentlerinde ise bu durumun kurtarılmış veya kurtarılması gereken kentler savaşına dönüştüğünü ve ideolojinin yerini mezhep savaşının aldığını yazılarında ifade eder.

Abdi İpekçi, eğer koalisyonun, kurulması aşamasında cephe kavramı kullanılarak hükümetin sola karşı olduğu belirtilmeseydi, eleştirilerini daha sınırlı tutardı. Çünkü ona göre seçilerek parlamentoya gelen partilerin bir araya gelerek koalisyon kurmasından daha doğal bir şey olmazdı.

16-ABDİ İPEKÇİ’NİN NATO’YA VE ABD’YE BAKIŞI

Sovyet baskı ve isteklerine karşı, toprak bütünlüğü ile bağımsızlığını güven altına almak, Türk dış politikasının esası olmuştur. İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda, Türkiye’nin bir ittifaklar sistemi içine girmesinde, savaştan hemen sonra dünyada meydana gelen gelişmeler çerçevesinde Türkiye-Sovyetler Birliği ve Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri başlıca rolü oynamıştır.¹⁹³

4 Nisan 1949’da “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünün” kurulması Türkiye üzerinde olumlu bir etki yapmıştı. Kore Savaşı ile dünyada daha gergin ve güvensiz hale gelen durumda, Türkiye’nin ittifaka katılmasının yarar sağlayacağı düşüncesi ile 18 Şubat 1952’de “NATO”ya üyeliğine onay verildi.¹⁹⁴

Türkiye’nin NATO’ya girmesini yalnızca Sovyet tehdidine karşı güvenlik açısından değerlendirmek eksiktir. Üzerinde en çok durulan Sovyet tehdidi, Türkiye’de zaten var olan isteği güçlendirip hızlandırmıştır. Türkiye, savaş sonu dünyasına çok partili demokratik rejimi kurma çabaları ve çok önemli ekonomik kalkınma sorunlarıyla girmişti. Ekonomik kalkınma olmadan demokrasinin kurulamayacağı, kurulsu bile gelişemeyeceği evrensel olgusundan hareket eden Türk yöneticileri NATO üyeliğini “modern Türkiye” için gerekli görüyordu. Üstelik savaş sonrası siyasal istikrarsızlık döneminde Türk Silahlı Kuvvetlerinin de yeni silahlarda ateş gücünün yükseltilmesi gerekiyordu. Türk yöneticileri tüm bu amaçların gerçekleşmesinde dışarıdan gelecek ekonomik ve askeri yardımı bir ön koşul olarak değerlendirme eğilimindeydiler. Dolayısıyla Türkiye’nin NATO üyeliği ekonomik, siyasal ve askeri gelişme amaçlarına yardım edecekti.¹⁹⁵

¹⁹³ Rifat UÇAROL, “*Siyasi Tarih*”, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 544

¹⁹⁴ Rifat UÇAROL, “*Siyasi Tarih*”, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 551, 552

¹⁹⁵ Oral SANDER, “*Siyasi Tarih*”, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 266, 267

Büyük bir halk kitlesinin oyları ile 1950’de iktidara gelen DP (Demokrat Parti), ABD ve Batı’ya yakın bir partiydi ve iktidara geldiği günden itibaren yukarıda verdiğimiz nedenlerden dolayı Türkiye’nin Batı savunma sistemine bağlanması için uğraştı ve Kore’ye asker gönderilmesi pahasına NATO ittifakına girildi.

3 Mayıs 1950’den Ali Naci Karacan’ın ölüm tarihi olan 7 Temmuz 1955’e kadar Milliyet, Türkiye’nin Batı’ya bağlanmasını kendine amaç edindi. Özellikle NATO’ya üye olma ve böylece Batı savunma sistemine katılma Milliyet’in en büyük hedefi haline geldi. Sovyetler Birliği karşısında Türkiye’nin güvenliğini tehlikede gören Milliyet, Batı ittifaklarını Türkiye için tek güvence olarak görmüş, bunun gereğini okurlarına duyurmuştur. Karacan’ın 1 Ocak 1953 tarihli ‘‘1953 Yılı Milletimize Kutlu Olsun’’ yazısında izlenen politikayı doğru bulduğunu açık biçimde yazmıştır.

‘‘...Tuttuğunuz haysiyetli ve azimli dış politika yolu, dost devletler ile yapılan sıkı temaslar sonunda Türkiye’yi tecavüz tehlikesinden korumuş ve dünyayı saran emniyet zincirinin bir halkası olmuştur. Türkiye NATO’ya girmekle dünya barışına katkıda bulunacaktır. Türkiye Batı güvenlik sistemine bağlanmaya layık bir ülkedir üzerine düşeni yapacaktır.’’¹⁹⁶

1960 sonrasında Türkiye’de meydana gelen siyasi gelişmeler ABD ile ilişkilerin sorgulanmasına neden oldu. ABD ile yapılan ikili antlaşmalar kurulan üs ve tesisler Türk kamuoyunu tedirgin etmiştir.

Türkiye, NATO’ya üye olduktan sonra, milletler arası ilişkilerinin tümünü bu örgüte yaslamış ve gerçek lider durumundaki ABD’nin tutumu ve davranışına göre ayarlamıştır.

ABD bir yandan NATO çerçevesi içinde Türkiye’de askeri üsler kurarken, NATO ile ilişkisi bulunmayan üslere yerleşme olanağını da elde etmiştir. Öte yandan, Türkiye ile ABD arasında çoğu yürürlükteki anayasa düzenine aykırı olarak TBMM’nin onayından geçmeden doğrudan doğruya yürütme organı tarafından yapılan ve hatta yayımlanmak gereği duyulmadan yürürlüğe konulan ikili antlaşmalarla hiçbir çıkarın değer pahası olamayacak haklar, yetkiler ve ayrıcalıklar ABD’ye tanınmıştır. İşin ilginç tarafı yürürlüğe konulan ikili antlaşmaların niteliği konuları ve sayıları hakkında zaman zaman çeşitli söylentiler çıkmış; sorumlu kişilerin bile bunlar hakkında sağlam bir bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Bu ikili antlaşmaların tümünün ABD ile NATO çerçevesi içinde yapılmış olduğunu söylemek mümkün

¹⁹⁶ Milliyet, Durum, 1 Ocak 1953

değildir. 28 Temmuz 1956 günü Türkiye Cumhuriyeti dış işleri bakanlığı ile ABD'nin Ankara'daki büyük elçiliği arasında yapılmış olan antlaşma TBBM'den geçirilmeksizin Resmi Gazetede yayınlanmaksızın yürürlüğe konmuştur.

Bu benzeri hükümleri ile 1956 yılında usulsüz olarak yapılan bu ikili antlaşma, Türk mahkemelerinin yargısını felce uğratma yetkisini yabancı bir iradeye tanımış olmakla, kapitülasyon niteliği taşımaktaydı.¹⁹⁷

İkili antlaşmaların iktisadi yönü de bulunmaktaydı. Gerçekte ABD, Türkiye'yi hem Amerika'nın bir ileri karakolu hem de iyi bir pazarı olarak değerlendirmiştir. Bu maksat geniş bir kadro ile özel bir şekilde teşkilatlanmıştır. Türkiye, Amerika'dan tarım ürünleri satın almak için şartları ağır antlaşmalar imzaladı. Türkiye, Amerika'dan aldığı kredi borçlarını erken ödemek isterse, bu ödeme ancak şöyle yapılabilecektir. Önce, vadesi gelmiş bütün faiz ve anaparalar ödenecek, sonra da tersten yani en son anapara taksitinden aşağıya doğru erken ödeme yapılacaktır. Bu suretle yapılacak erken ödemeler de faiz yükünden kurtulma olanakları ortadan kaldırılmış olmaktadır.¹⁹⁸

Milliyet gazetesi, Abdi İpekçi yönetiminde 1960 sonrasında yaptığı haber yorumlarda, NATO'nun Türkiye'nin savunma gücüne katkı sağlayan bir unsur olmakla birlikte 1950'lerdeki soğuk savaş dönemindeki kadar ihtiyaç duyulan bir örgüt olmadığını okuyucularına duyuruyordu. *“NATO 11 yaşında”* başlıklı yazısında (5 Nisan 1960) Abdi İpekçi, NATO'ya giriş gerekçesini şöyle özetlemiştir:

“Türkiye NATO'ya dünyanın ikiye bölünmüş ortamında yayılmaya çalışan komünist alemini karşısında ve bu yayılmayı önleyen demokrasi cephesinin yanında yer almak için girmişti. NATO demir perde karşısında hür milletlerin emniyetini garantileyen bir ‘kalkan’ vazifesini görmüştür. Nitekim NATO'nun kuruluşundan hemen sonra Avrupa'da komünist tehlikesi adamakıllı azalmış mesela Haziran 1949'da Berlin ablukası kaldırılmış Haziran 1950'de Yunanistan'daki dahili harp sona ermiştir. Bundan sonradır ki, Stalin Rusya'sının mütecaviz politikası uzak şark'a Kore'ye ve Hindi çini'ye doğru kaymıştır...”¹⁹⁹

Yazının devamında, NATO'nun 11 yıllık faaliyet bilançosunun başarılarla dolu olduğunu, Moskova'nın askeri tehdidini kırdığını, ekonomik alanda üye ülkeler arasında işbirliğini sağlama başarısı gösterdiğini yazar.

¹⁹⁷ Edip ÇELİK, *“100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi”*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 155-162

¹⁹⁸ Haydar TUNÇKANAT, *“İkili Antlaşmaların İç Yüzü”*, Ekim Yayınları, Ankara, 1970, s. 40, 94

¹⁹⁹ Milliyet, Durum, 5 Nisan 1960

Abdi İpekçi, Türkiye'nin kalkınmasında ABD ve NATO ülkelerinin yardımlarını zorunlu gören bir görüşe sahipti. Türkiye'nin ABD yardımına, ABD'nin de Türkiye'nin ortaklığına muhtaç olduğunu Türkiye dış ticaretinin açık vermesi, savunma giderleri ve hızla gerçekleştirmek zorunda olduğu ekonomik kalkınma nedeniyle dış yardım almak zorundaydı.

1961 yılında Türkiye'nin açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalarak buğday yardımı almak zorunda kalmasını Milliyet gazetesi, 29 Aralık 1961'de *“Türkiye Açlık Tehlikesinde”*²⁰⁰ başlığıyla verdi. Manşetin üstünde üç ayrı resimle tehlikenin yarattığı sonuçlar verilir. Birinci resimde, aç kalan hayvanlarını satmaya çalışan köylü resmi verilir. İkinci resimde, açlık dolayısıyla doğudan batıya göç edenler verilir. Üçüncü resimde göç edenlerin yoldaki görüntüsü aktarılır. Aynı günkü, *“Açlık Meselesi”* başlıklı yazısında Abdi İpekçi, vaktinde alınmayan önlemlerin açlık tehlikesine yol açtığını, yemsiz kalan hayvanların öldüğünü, insanların göç etmek zorunda kaldıklarını yazar. Açlık tehlikesinin önlem alınmazsa doğu ile sınırlı kalmayacağını belirtip çözümün planlı ekonomi modeliyle olabileceğini ileri sürer.²⁰¹

Türkiye'ye ABD'den buğday yardımı gelmesini Milliyet, 4 Ocak 1962'de *“Çoğalan İhtiyaçlarımıza Göre Amerikan Yardımı Artacak”*²⁰² manşetiyle haber verir. Abdi İpekçi, *“Amerikan Yardımı”* başlığı yazısında açlık tehlikesinin ülkemizi yardıma muhtaç hale getirdiğini, Amerika'nın acil ihtiyaç taleplerine kayıtsız kalmamasını ister. Böyle bir durumun Türk kamuoyunda tepkilere yol açacağını da vurgular.²⁰³

13 Şubat 1963 *“Üsler ve yardım”* başlıklı yazısında şunları vurgulamıştır:

“...Kıtalar arası füzelerin son gelişmelerine kadar memleketimiz jeopolitik bakımdan son derece kritik bir bölge kabul ediliyordu. Karadeniz'den Akdeniz'e geçişi kontrol eden Boğazlarımız Sovyet Rusya'nın güney batısındaki mevkiimizle başka ülkelerin sahip olmadıkları stratejik önem taşıyorduk. Bu dönem batının savunma sistemi içinde Türkiye'ye özel bir durum kazandırmış NATO'ya alınmamızı bu paktın güney doğu kalesi addedilmemizi ve geniş ölçüde askeri ve iktisadi yardım görmemizi sağlamıştı.

Yukarıdaki yorumlarla bu haber birleştirilince Türkiye'nin stratejik değerini kayıp etmesi, Amerika'nın yardım programlarından vazgeçmesi böyle bir tehlikenin yaklaştığını haber vermektedir.

²⁰⁰ Milliyet, 29 Aralık 1961

²⁰¹ Milliyet, Durum, 29 Aralık 1961

²⁰² Milliyet, 4 Ocak 1962

²⁰³ Milliyet, Durum, 4 Ocak 1962

*Bu haber ve yorumlar Sovyet kaynaklarından çıksa, maksatlı ve bozguncu propaganda kabul edilebilirdi. Kaynağın bizzat batının resmi organları ile ciddi tanınan basını olması böyle bir izahı mümkün kılmaktadır...*²⁰⁴

Burada aslında vurgulanan, Türkiye'nin NATO açısından öneminin azalmasıdır. Abdi İpekçi'nin üzerinde durduğu Türkiye'nin stratejik konumu sebebiyle sağladığı yardımların devam etmemesi tehlikesiydi. Çünkü Türkiye'nin dış yardıma daha uzun bir süre ihtiyacı olduğunu bunun durmasının büyük ekonomik sıkıntılar yaratacağını, bu nedenle de bu endişelerini ve kaygılarını okuyucuları ile paylaşmıştır. Abdi İpekçi, “Yumuşama” ile ortaya çıkan duruma rağmen Türkiye'nin Batı bloğundan kopamayacağını, Türkiye'nin gelecekteki yerinin Batılıların yanında olacağını, Rusya'ya kaymasının söz konusu olamayacağını, çünkü Türkiye kamuoyunun buna karşı olduğunu yazar.

Türk–Amerikan ilişkilerinde bozulmaya neden olan ikinci konu, 1963-1964 Kıbrıs sorunuydu. Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğunun NATO ve ABD'ye ait olduğunu yazan Milliyet, Türkiye'deki ABD üsleri ve bu üslerden kalkan uçakların faaliyetlerini kamuoyunun gündemine taşımıştır.

Sol akımların da tesiri ile kamuoyunda ikili anlaşmalar konusundaki tartışmalar günden güne yoğunlaşırken 1965 Ekiminde iktidara gelmiş olan Adalet Partisi Hükümetinin Dış İşleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 6 Ocak 1966'da yaptığı açıklamada, hükümetin ikili antlaşmaları gözden geçirmekte olduğunu bildirmiştir. Bundan bir hafta sonra 14 Ocak 1966'da Johnson mektubu Türk basınında açıklanmıştır.²⁰⁵

14 Ocak 1966'da Milliyet gazetesi, ABD Başkanı Johnson'un 1964'te gönderdiği mektubunu manşetine taşır. “*Vesikaları Açıkıyoruz*” ana başlığı ile haber verilirken, diğer manşetler alt kısımda “*‘İnönü’nün, Johnson’a cevabı mektubunuz hayal kırıcı olmuştur’*” başlığıyla okuyuculara duyurulur. Gazetenin birinci sayfasında ayrıca ABD Başkanı Johnson mektubunun tam metni verilir. Birinci sayfanın manşetin sol alt kısmında Çağlayangil'in demeci yer alır. “*İki Mektubu da Açıklama Kararı Aldık*”²⁰⁶

²⁰⁴ Milliyet, Durum, 13 Şubat 1963

²⁰⁵ Fahir ARMAOĞLU, “20.Yüzyıl Siyasi Tarihi”, bs. İş Bankası Yayınları, Ankara, 1988, s. 823

²⁰⁶ Milliyet, 14 Ocak 1966

14 Ocak 1966'da ‘‘Açıklanan Vesikalar’’ başlığıyla kaleme aldığı yazısında Abdi İpekçi, Johnson mektubunun açıklanmasının zorunlu hale geldiğini, mektubun artık gizli bir belge niteliği taşımadığını belirtip, sorumlu gazetecilik gereği, hem Johnson'un mektubunu hem de İsmet İnönü'nün cevabını birlikte yayınladıklarını yazar.²⁰⁷

15 Ocak 1966'da ‘‘Mektup mu ültimat mu?’’ başlıklı yazısında Abdi İpekçi, mektubu bir tehdit olarak yorumlar. İnönü'yü, müdahaleyi ABD'ye haber vermesi ve Kıbrıs çıkarmasını durdurması nedeniyle eleştirilebileceğimizi ifade eder. Ancak eleştiri yaparken, daha müdahale olmadan böyle bir tehdit gelmişken, müdahalenin olması durumunda gelebilecek tepkinin çok daha büyük olacağının da bilinmesini ister.²⁰⁸

Johnson mektubu ile kamuoyunda beliren tepkileri okuyucusu ile paylaşan Milliyet, haber ve yorumları ile ‘‘Bu mektubun ABD'nin güvenilir tutumunu ortaya koyduğunu’’ yazıyordu. Abdi İpekçi, ‘‘Türk-ABD Münasebetlerinde Dönüm Noktası’’ başlıklı yazısında Türkiye'nin o tarihe kadar ABD'ye verdiği tavizlere rağmen, ‘‘Kıbrıs’’ konusunda yalnız bırakılmasının ilişkileri temelinden sarsacağını belirtiyordu. Fakat bu durumun sorumlularının Türk devlet adamları olduğu düşüncesindeydi. Türkiye bu tarihe kadar ABD'ye bağlanmıştı, ancak ABD onu yalnız bırakmıştı. ABD'nin Kıbrıs politikası hatalarla doluydu. Türkiye'de hükümet ve kamuoyu bu davranışı unutmuyacaktı. Milliyet haberlerinde ikili antlaşmaları gündeme getirip sık sık vurgularken, Abdi İpekçi, ‘‘Rus düşmanlığı’’ gibi bir Amerikan düşmanlığının yaratılmasını da tehlikeli ve yanlış buluyordu.²⁰⁹

Öte yandan Abdi İpekçi, kamuoyundaki tepkilerle ilgilenerek bu konuda gerekli çalışmayı başlatan Adalet Partisi iktidarını takdir ediyordu. AP muhalefette iken konuya ilgisiz olmasına rağmen iktidarı döneminde ABD ile imzalanan ikili anlaşmaların değiştirilmesi konusuna kesinlik kazandırmasını sevindirici bir gelişme olarak değerlendirdi. Bu politika değişikliğinin sağ duyunun zaferi olarak nitelemiştir.²¹⁰

3 Ocak 1967'de ‘‘Üsler Meselesi’’ başlıklı köşe yazısında, Dış İşleri Bakanı Çağlayangil'in açıklamalarına yer verir. Milli savunma yetkililerinin tesis ve üsleri gezdiğini bu inceleme neticesinde egemenlik haklarımıza aykırı bir durumun olmadığını

²⁰⁷ Milliyet, Durum, 14 Ocak 1966

²⁰⁸ Milliyet, Durum, 15 Ocak 1966

²⁰⁹ Nevin BALTA, a.g.e., s.135, 136

²¹⁰ Milliyet, Durum, 24 Ekim 1966

belirttiğini yazar. İsmi açıklamadığı bir yetkilinin yapılan inceleme ve düzenleme ile ABD'nin Türk komutanın izni olmadan üslerdeki nükleer silahları artık kullanamayacağını belirttiğini ancak bütün bunların bile üs ve tesislerle ilgili ortaya atılan egemenlik haklarımızla bağdaşmayan iddiaları doğruladığını vurgular. Gerçekte üslerin Türkiye'nin savunması ile ilgili olsaydı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin daha üslerin kuruluşu sırasında kontrol ve yetkiye sahip olacağını belirtmiştir. Bunun yanında Türk komutanlarının üslere serbestçe girişinin sağlanmasının yeterli olmadığını, önemli olanın üslerin faaliyet ve kontrollerinde yetkiye sahip olunması gerektiğini, yapılan girişimlerin bu sorunları ortadan kaldırdığının ise tam belli olmadığını yazar.²¹¹

Türkiye'nin egemenlik haklarıyla bağdaşmayan üsler ve ikili anlaşmaların bir an önce Türkiye lehine yeniden düzenlenmesini "*Türk –ABD İlişkileri*" adlı yazısında dile getiren Abdi İpekçi tepkisini şu sözlerle ifade etti. İki ülke arasındaki ilişkilerin, Kıbrıs buhranı dolayısıyla ABD Başkanı Johnson'un gönderdiği onur kırıcı mektupla sarsıldığını güven bunalımına yol açtığını vurgular. Ancak ilişkilerdeki gerginliğe sayısının dahi bilinmediği ikili antlaşmalar ve üslerin eklendiğini yazar. Ona göre üslerin kontrol hakkı ikili ilişkilere aykırıdır. Ve üsler sadece ABD'ye hizmet için kurulmuştur. Üsler bugünkü durumda kaldığı sürece Türk ulusu haklarını ihlal edenlere asla dost gözüyle bakmayacaktır. Washington Türk dostluğuna önem veriyorsa her şeyden önce bu düzeltmeyi kabul etmesini ister.²¹²

Ayrıca 1969 yılı Mayıs ayında ABD'nin Adana Havaalanını kapatmalarına neden olan olaylar, Milliyet'in büyük tepkisine yol açtı ve olayı "*Bu Ne Hasiyetsizlik*" başlıklı yazısında İpekçi, ister grev kırma amacıyla olsun, ister yakıt bulamama olsun, Adana'da ortaya çıkan durumun insanı dehşete düşürdüğünü vurgular. İpekçi'ye göre, bundan devlet adamları sorumluydu. Hangi amaca göre sivil bir hava alanının kontrolünün ABD'ye verdiklerini açıklamalarını ister. Bu olayla üslerle ilgili farkında olmadığımız bir gerçeğin görüldüğünü, bu durumun Türk–ABD ilişkilerini zaten kritik bir dönemdeyken daha da bozacağını göstermektedir, der.²¹³

6 Temmuz 1969'da "*Yeni Temel Anlaşma*" başlıklı köşe yazısında Abdi İpekçi, yeni yapılan temel antlaşmanın amacının NATO içerisinde daha bağımsız bir durumu sağlamak ve egemenliğimize gölge düşüren pürüzleri ortadan kaldırmak olduğunu

²¹¹ Milliyet, Durum, 3 Ocak 1967

²¹² Milliyet, Durum, 4 Mart 1969

²¹³ Milliyet, Durum, 29 Mayıs 1969

belirtir. Ancak yapılan temel anlaşma metninin yayınlanmaması sebebiyle bunun ne derece sağlandığının net olmadığını, Genelkurmay'ın denetlemeyi titiz biçimde yapması ve aykırılıkları düzeltmesi ile önemli bir adım atacağını o zaman üslerin sadece Amerika'nın çıkarına çalışan, yalnız Amerika'nın borusunun öttüğü yerler olmaktan çıkacağını gerçek bir savunma anlayışının egemen olacağını belirtmiştir.²¹⁴

1970 ile 1974 yılları arası, Türkiye'nin hem iç politika ve hem de anarşi ve terör dolayısıyla iç çalkantılarla dolu olduğu bir dönemdir. Bu süre zarfında Türk-Amerikan münasebetlerinde göze batan bir hadise veya gelişme olmamıştır. Fakat Türkiye'nin iç istikrarsızlığının Amerika için devamlı bir endişe kaynağı olduğu da inkar edilemez. 1974 Kıbrıs hareketinden sonra, Amerika'nın 1975 Şubatından itibaren tatbiki başladığı ve 1978 Eylülüne kadar devam eden ambargo ise 1969 savunma işbirliği anlaşmasının Türk-Amerikan münasebetlerine getirdiği sükunete ağır bir darbe indirmiş ve bu münasebetlerde gayet ciddi sarsıntılara sebep olmuştur. Ambargo üzerine Türkiye 3 Temmuz 1969 anlaşmasını yürürlükten kaldırdı. 26 Mart 1976'da yeni bir anlaşma yapıldı ise de, bu anlaşma bir türlü yürürlüğe konamadı. Nihayet 29 Mart 1980'de 1969 ve 1976 anlaşmalarının yerini alan üs ve tesisler üzerinde Türkiye'nin egemenlik haklarını tam manası ile gerçekleştiren Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalandı. Ambargonun kalktığı 1978 Eylül ile Türkiye'de rejim değişikliği vuku bulduğu (Askeri Darbe) 12 Eylül 1980 tarihleri arasında Türkiye'nin içine düştüğü kargaşa, siyasi istikrarsızlık, anarşi ve terör, belki de Türkiye'den fazla Amerika için korkulu günler olmuştur. Zira anarşi ve terör genellikle komünist ve Marksist düşüncenin hakim olması bir yana 1979 Şubatında İran'da Humeyni rejiminin kurulması da Amerika açısından Türkiye'de koyu dinci bir hareketin ortaya çıkması endişesini de yaratmıştır. 1979 yılının sonunda Sovyetlerin Afganistan'ı işgali de bu duruma eklenince, Amerika için daha karanlık bir manzara çıkıyordu. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'de 12 Eylül 1980 hareketi (Askeri darbesi) Amerika tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.²¹⁵

5 Şubat 1975'te Milliyet gazetesi, ambargoyu “*ABD Yardımı Kesiliyor*”²¹⁶ başlıklı manşetle okuyucularına duyurur. Aynı günkü “*Kesilen Yardım Ve Gerçekler*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, ambargonun amacının Türkiye'yi Rumların istediği

²¹⁴ Milliyet, Durum, 6 Temmuz 1969

²¹⁵ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s. 824, 825

²¹⁶ Milliyet, 5 Şubat 1975

çözümüne razı etmek olduğunu, yardımın Türkiye için hayati önem taşımadığını belirtir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını başka kaynaklardan sağlayabileceğini, kesilen yardımın NATO ve ABD'nin savunmasını da zaafa düşüreceği vurgusunu yapar. Ambargonun hayırlı tarafının da olduğunu böylelikle Türkiye'nin yardımlar konusunda ABD bağımlılığından kurulabileceğini yazar. ABD'nin, Türkiye'ye askeri yardımını keserek uyguladığı ambargoyla Kıbrıs konusunda Türkiye'yi baskı altında tutmak istemesi, ilişkilerde yeni bir gerginlik döneminin başlamasına neden olduğunu yazan Abdi İpekçi, ambargoyu çağdışı olarak nitelerken Türkiye'nin Kıbrıs'ta ödün vermesinin söz konusu olmayacağını belirtiyordu.²¹⁷

Abdi İpekçi, ABD'nin ambargo kararını eleştirerek alınan kararın hayırlı sonuçlar da yaratabileceğini daha gerçekçi, hayalci olmayan tek tarafa bağlı kalmayan bir Türk dış politikasını şekillendireceğini belirtmiştir.

26 Temmuz 1975'te Milliyet gazetesi manşeti şu cümlelerle çıkar: *“ABD Temsilciler Meclisi'nin Ambargoda Direnmesi Üzerine, Üsler Türk Ordusunun Denetimine Veriliyor.”*²¹⁸ Aynı günkü *“Bu Kararda Hayır Var”* başlıklı yazısında Abdi İpekçi, şunları ifade etmiştir: *“Amerikan kongresinin kararı bir bakıma hayırlı olmuştur. Türkiye bu karar sayesinde suni ve aldatıcı dostluk hayallerinden kurtulup daha gerçekçi bir dış politikaya yönelebilecektir. Ulusal güvenliğini bağımsızlık ilkesini daha uygun ve daha sağlam tedbirlerle sağlamak yollarını araştırabilecektir...”* Yazının devamında şu görüşleri dile getirmiştir. Türkiye'nin ABD'ye körü körüne bağlandığını, ABD'nin ülkemizde üsler kurmasına izin verildiğini, bu devletin her isteğine evet denilerek taviz verildiğini belirtir. Bunun Türk ordusunu her yönüyle silahtan akaryakıtı kadar ABD bağımlısı haline getirildiğini, başlatılan silah ambargosunun, akılcı yoldan ulusal çıkarlarımızı yeniden inşa etmemiz gerektiğini yazar. Bunun üzerinde düşünülerek ABD üslerinin derhal kapatılması, üslerdeki silahlara el konulması hakkının olduğunu, bu kararın dışında limanların da kapatılabileceğini, bu tedbirlerin gerçekçi olup, hayalci olmayan dış politikanın yaratılmasına katkı yapacağını vurgular.²¹⁹

28 Mart 1976'da Türkiye ile ABD arasında imzalanan anlaşma sonrası (İhsan Sabri Çağlayangil ile Kissinger arasında) Abdi İpekçi, *“İmzalanan Anlaşma ve Temel*

²¹⁷ Milliyet, Durum, 5 Şubat 1975

²¹⁸ Milliyet, 26 Temmuz 1975

²¹⁹ Milliyet, Durum, 26 Temmuz 1975

Nokta'' başlıklı yazısında yapılan anlaşmanın bir şakaya dönüşmemesi gerektiğini, üslerin varlığının ulusal egemenliğimiz ile bağdaşmayan bir statüden çıkarılması gerektiğini vurgular. ABD personeline tanınan ayrıcalıkların son bulmasını birkaç yüz milyon dolar için bunların devamına izin verilmemesini ister. Aksi takdirde ülkemizi ve toprağımızı kiralayan onursuz bir ülke haline geleceğimizi yazacaktır.²²⁰

31 Mart 1976'da *''Madalyonun İki Yüzü''* başlıklı yazısında, Türkiye'nin yapılan anlaşma ile savunma harcamaları için 1 milyar 366 milyon dolar yardım aldığını, silahlanmanın dünyada arttığı bir dönemde Türkiye'nin silah ambargosu ile karşı karşıya kaldığını, hayati savunma gereksinimlerini peşin para ile dahi yerine getiremediğini eldeki dövizin savunmaya harcanması nedeniyle dış ticaret açığına, bütçede dengesizliğe ve güvensizliğe yol açtığını bu açıdan bakıldığında sağlanan yardımın çok önemli olduğunu belirtirken, bazı soruların hala cevapsız kaldığını sağlanan askeri malzemenin Kıbrıs Harekatında olduğu gibi sınırlanıp sınırlanmadığının bilinmediğini bununda olumlu bir yargıyı güçleştirdiğini belirterek anlaşmaya farklı iki açıdan yaklaşmıştır.²²¹

27 Mart 1978'de *''Vance'nin Akılsızlığı, Ecevit'in öfkesi''* yazısında İpekçi, MC Hükümetleri döneminde ortaklar arasındaki uyumsuzluk dolayısıyla Kıbrıs ile ilgili ilerlemenin sağlanamadığını, Demirel'in bunu ambargoya bağladığını yazar. Ecevit'in bu kısır döngüyü kırmak için Türk-Amerikan ilişkilerinden Kıbrıs sorunun ayrılması fikri desteklediğini böylelikle ambargonun kalkmasını beklemeden Kıbrıs sorunu için girişimlerin başladığını, bunun yararlı olduğunu belirtir. Ancak ABD Dış İşleri Bakanı Vance'nin kongrede yaptığı konuşma ile bu yolu kapadığını, bunun Türk-Amerikan ilişkilerinin bizzat ABD tarafından bozulduğunu, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğe yol açtığını, bu durumda İnönü'nün belirttiği *''Yeni Bir Dünya Düzeni Kurulur Türkiye Yerini Alır''* sözünü doğrulayacak bir sürecin başlayacağını belirtiyordu.²²²

31 Mart 1978'de *''Bulutlar Dağılıyor mu?''* yazısında ambargonun hem Türk-Yunan hem de Türkiye-ABD arasındaki ilişkilere engel olduğunu, ambargo

²²⁰ *Milliyet*, Durum, 28 Mart 1976

²²¹ *Milliyet*, Durum, 31 Mart 1976

²²² *Milliyet*, Durum, 27 Mart 1978

kalkamadığı sürece Türk- Amerikan ilişkilerinin düzelmeyeceğini, görüşmelerde bu olumsuz havayı değiştirecek herhangi bir emarenin olmadığını belirtiyordu.²²³

5 Mayıs 1978’de ‘‘ABD Kongresi Yunan Baskısına Boyun Eğerken’’ başlıklı yazısında Abdi İpekçi, Temsilciler Meclisinin Başkan Carter’in önerisini sadece 1 oy farkla kabul etmesini, ambargonun kaldırılma şansını zayıflattığını ifade eder. Bunu uluslararası Elenizmin propaganda ve baskısının etkili olmasına bağlayan İpekçi, Türkiye’nin ambargonun kalkması için ricacı duruma düşmemek amacıyla o doğrultuda hiçbir girişim yapmadığını, kararı Amerikalılara bıraktığını yazar. Bu anlayış farkının sonucu olarak Yunanlıların boş buldukları alanda atlarını istedikleri gibi koşturduklarını, bunun aslında uzun vade de iki tarafa da çok şey kayıp ettireceğini gerçek kazananın Türkiye olacağını bunu kendi kendilerini avutmak için söylemediğini belirtir.²²⁴

14 Mayıs 1978’de ‘‘Türkiye’nin Ne Yapacağı, Batı’nın Ne Yapacağına Bağlı’’ yazısının giriş kısmında İpekçi:

‘‘AMBARGO konusunda beliren son durum üzerine çok kimse aynı şeyi soruyor.

Türkiye ne yapacak?

Hemen arkasından şu olasılıklar üzerinde duruluyor.

NATO’dan ve Avrupa Ekonomik Topluluğundan Kopabilir mi?

Batılılardan uzaklaşıp Sovyet Bloğuna ya da Bağlantısız ülkelere yaklaşabilir mi?

Kanımızca bu soruların yanıtları her şeyden önce Batılıların tutumuna bağlıdır...’’ der.

Yazının devamında, Türkiye’nin Batıdan uzaklaşıp uzaklaşmayacağını gerçeklerle ilgili olduğunu, eğer Batının Türkiye üzerinde yeni bir baskı ve engellemeye kalkışması durumunda yani silah ambargosuna paralel olarak bunun dışında iktisadi bir ambargoyla karşılaşırse uzaklaşmanın kopmaya dönüşeceği ve bunun büyük oranla ABD’nin tutumuna bağlı olduğu düşüncesini okuyucularıyla paylaşıyordu.²²⁵

2 Ağustos 1978’de ‘‘Koşulun Gerisi ve Önemi’’ başlıklı yazısında, kongrenin ambargoyu belli koşullarla kaldırma girişimlerinin sakıncalı olduğunu yazar. Çünkü

²²³ Milliyet, Durum, 31 Mart 1978

²²⁴ Milliyet, Durum, 5 Mayıs 1978

²²⁵ Milliyet, Durum, 14 Mayıs 1978

kongre üyelerinin tekrar seçilebilmek için bu koşulların içine Yunan Lobisinin istediği maddeleri koyabileceklerine, bunun ülkemizin egemenliği, saygınlığı ve onuru ile bağdaşmayan bir hal alması durumunda, bunu hoş görecektir bir hükümetin olamayacağını, ABD Kongresinin artık bunu anlaması ve ona göre bir politika izlemesini istiyordu.²²⁶

ABD'nin ambargoyu kaldırması üzerine 27 Eylül 1978'de Milliyet, ambargonun kaldırılmasını *“Carter İmzaladı, Ambargo Kalktı”*²²⁷ manşetiyle okurlarına duyuruyordu. Aynı günkü *“Türk Amerikan İlişkilerinde Yeni Döneme Doğru”* başlıklı yazısında İpekçi, bu kararlar Türk- ABD ilişkilerini zedeleyen iki ülke arasındaki güveni tehlikeye düşüren etkenin ortadan kalktığını yazar. İki ülke arasında yararlı bir işbirliği döneminin açılmasının eşitlik ve karşılıklı saygı ile mümkün olduğunu vurgular.²²⁸ 14 Ocak 1979'da *“Başlayan girişimlerin gerisindeki gerçekler”* başlıklı yazısında Abdi İpekçi, dış politikada özellikle ABD ile ilişkilerinde geçmişten ders alınması gereğine dikkat çekerek ekonomik alanda IMF ile yapılan ekonomik yardımların sonuçlarının çok iyi hesaplanmasını ister. Geçmişte ABD ile ilişkilerde olduğu gibi tek taraflı bağlanma hatalarının tekrarlanmaması vurgusunu yapar.²²⁹

Sonuç olarak Abdi İpekçi, NATO savunma ittifakında olmayı doğru bulurken, uluslararası ortamda ortaya çıkan yumuşama (1960) politikası ile beraber, Türkiye'de özellikle sol kesimler tarafından tartışmaya açılan ABD üslerini gündemine taşır. Ayrıca ABD'nin 1964 yılında Kıbrıs çıkarmasına engel olması, 1974 yılında engel olmayı başaramayınca Türkiye'ye ambargo kararı alması da İpekçi'nin işleyeceği önemli dış politika konuları olur. Bu konuları Türkiye'nin ulusal çıkarları ve egemenlik hakları çerçevesinde ele alıp okurları ile paylaşır.

17-ABDİ İPEKÇİ'NİN AET'YE (AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU) BAKIŞI

İkinci Dünya Savaşından sonra, Avrupa ülkeleri ekonomik kalkınmalarını yeniden sağlamak, Avrupa'da kalıcı barışa ulaşmak için Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg 1951 Mayıs'ında *“Schuman Planını”* kabul ederek Avrupa Kömür ve Çelik Birliğini kurdular. Fransa Dış İşleri Bakanı Schuman, birliğin

²²⁶ Milliyet, Durum, 2 Ağustos 1978

²²⁷ Milliyet, Durum, 27 Eylül 1978

²²⁸ Milliyet, Durum, 27 Eylül 1978

²²⁹ Milliyet, Durum, 14 Ocak 1979

kuruluşunda şunları söylüyordu: *“Kömür ve çelik üretiminin birleştirilmesi, Avrupa federasyonunun ilk adımı olan ekonomik kalkınmanın ortak temellerini atacaktır.”* Avrupa bütünleşmesi yolunda yeni girişim 1953 yılında Hollanda Dış İşleri Bakanı Willem Beyen’den geldi. Avrupa uluslar topluluğunun kapsamlı ve uluslar üstü bir ekonomik bütünleşmeye girmesi gerektiğini söyledi. Uzun görüşmelerden sonra 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957 Roma Antlaşması ile kuruldu.²³⁰

Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğuna ilk başvurusunu 31 Temmuz 1959’da yaparak ortaklık anlaşmasını imzalamak istediğini bildirmişti. Topluluk Konseyi, Türkiye’nin ortaklık isteğini inceledikten sonra 11 Eylül 1959’da AET komisyonuna Türkiye ile ilgili görüşmeleri yürütmesi için yetki verilmesini kararlaştırmıştı.

Abdi İpekçi, Türkiye-AET ilişkilerini konu alan *“Müşterek Pazar”* başlıklı yazısında, Türkiye’nin AET’ye üyelikle ilgili çalışmalarının yavaş ilerlediğini yazıyordu. AET ile başlayacak ortaklık ilişkisinin gecikmemesini istiyordu. Türkiye’nin dış ticaretinin büyük kısmını AET ülkeleri ile yaptığını hatırlatarak, AET’ye katılmak zorunda olduğumuzu belirtiyordu. Yunanistan daha önce davranarak Batılılardan tavizler koparmıştı. Türkiye’de özel durumunu öne sürerek birtakım haklar kazanmalıdır, sözlerine yer verir. Milliyet, Türkiye’nin ortaklık statüsünü üç aşamaya bölen *“Ankara Anlaşması”*’nın imzasından önceki aşamada yapılan çalışmalarda ilk olarak Gümrük Birliği’nin sağlanmasını gerekli görüyordu. Zaten Türk Hükümetinin görüşmelerde ısrarla üzerinde durduğu konu *“Ankara Anlaşması”* imzası öncesinde Gümrük Birliğini gerçekleştirmekti. İşte bunun üzerine, anlaşma metnine geleceğe yönelik Gümrük Birliği konusu eklenmişti. Abdi İpekçi, *“Müşterek Pazar problemi”* başlıklı makalesinde AET üyeliğine kadar devam edecek ilişkiler aşamasında bütün engellerin kaldırılması ve *“Ortak Üyelik”*’in temel amacı olan Gümrük Birliği şartının müzakerelerde ön plana çıkarılması gerektiğini belirtiyordu. Ona göre Gümrük Birliği Türkiye’ye *“Ortak Üyelik”* yolunu açacaktı. Ve ihracat zarar görmeyecekti. Abdi İpekçi, *“Düşük Gümrük Tarifesi”* konusunda hükümetin ısrar etmesini istemesinin nedeni, Türkiye’yle aynı ürünleri düşük gümrükle AET ülkelerine ihraç eden Yunanistan’ın Türkiye’nin ihracatına darbe vurma endişesine bağlıyordu. Ona göre Türkiye, asrın en büyük iktisadi hareketinin dışında kalmakla büyük zararlar görecekti. Abdi İpekçi, bu düşünce ile hükümetin Yunanistan’la aynı şartlarda *“Gümrük*

²³⁰ Oral SANDER, a.g.e., s. 345, 346

İndirimi'' sağlamak için çaba göstermesini zorunlu görüyordu. Bu konu ile ilgili olarak “Ankara Anlaşması” görüşmelerinin son evresinde Türkiye’nin Gümrük Birliği isteğinin geleceğe yönelik de olsa kabul edilmesi üzerine, “Yardım ve Ortak Pazar” adlı makalesinde AET’ye intibak için gereken tedbirlerin alındığını yazdı.²³¹

Milliyet gazetesi, Türkiye’nin özellikle Kıbrıs’la ilgili sorunlarda kendisi aleyhine tutum sergileyen ve haksız yere ambargo uygulayan ABD’ye tepkisi artarken, Ecevit’in çok yönlü dış politika girişimlerini destekliyordu. Milliyet bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye’nin AET’ye girmek amacıyla Avrupa’ya daha fazla yaklaşma çabalarını destekliyordu. Abdi İpekçi, “Ortak Pazarla Kozları Paylaşırken” AET ile ilişkilerde ve Ankara Anlaşması’nın öngördüğü geçiş döneminin resmi olarak başlamasına kadar geçen sürede Türkiye’nin birçok avantaja sahip olduğunu belirtir. Türkiye’nin siyasi bir takım kozları bulunduğunu ve isterse bunu çok iyi değerlendirebileceğini okuyucularına yazarken, Ortadoğu’da izleyeceği doğru politika ile kendisine yeni pazarlar yaratabileceğini ifade eden İpekçi, sözlerini şöyle tamamlar: “...Türkiye AET ülkeleri karşısında güçsüz, fakat Akdeniz ve Orta Doğu’da Avrupa aleyhine bozulan dengeyi kendi lehine kullanabilir. Çünkü Orta Doğu ülkeleriyle kültürel, tarihsel ve dinsel ilişkileri olan bir ülkeyiz.”²³²

25 Haziran 1971 tarihli “Türkiye ve Ortak Pazar” başlığıyla geçiş döneminin Türkiye’ye sağlayacağı kolaylıkları şöyle sıralıyordu:

“...-Makine halıları, pamuk iplikleri ve öteki pamuk dokumalar dışında Türk sanayi ürünleri için ortak pazarın bütün ülkelerinde yüzde yüz gümrük indirimi yapılacaktır.

-Ortak Pazara yönelen ihracatımızın yüzde 92’sini kapsayan tarımsal ürünlerimiz için bazen tam gümrük muafiyeti bazen de yüzde 40-75 arasında gümrük indirimi yapılacaktır.

-Türk işçileri için Ortak Pazar ülkelerinde ek kolaylıklar ve haklar tanınacaktır.

-Sanayimizin finansmanı için beş yılda 195 milyon dolarlık “Avrupa Yatırım Bankası” kredisi hakkı tanınacaktır.”

Buna karşılık, Türkiye de geçiş dönemi içinde bazı yükümlülükler altına girecek. Ortak pazardan yaptığı ithalata uygulanan gümrüklerin %55’ni ilk 12 yılda geri kalan %45’ini 22 yılda tedricen indirecektir. Ülkemizin bugünkü güç iktisadi koşullar altında geçiş dönemine girmekle sağlayacağı kolaylıkların yanı sıra yükleneyeceği yükümlülüklerin büyük sorunlar haklı bir kuşku

²³¹ Nevin BALTA, a.g.e., s. 94-96

²³² Milliyet, Durum, 18 Haziran 1970

ile ilgilidir. Ancak, ortaklık antlaşmasında mevcut olan ve “ekonomisinde önemli güçlükler çıkan devlete yükümlülüklerini ertelemek” imkanını taşıyan madde, bu kuşkuları giderecek bir teminat sayılabilir...”²³³

Yazının sonunda İpekçi, İngiltere’nin Ortak Pazara alınmasının kararlaştırıldığını, bu karardan Ortak Pazar dışındaki öteki Avrupa ülkelerinin de yararlanacağı bilgisini verir. Abdi İpekçi’ye göre, Türkiye diğer ülkelerden önce geçiş dönemine girdiği için yararlandığı koşulların onlar tarafından da otomatik olarak kabul edileceği öngörüsünde bulunur.

Türkiye, Gümrük İndirimi konusunda AET’den her yıl yapılacak indirimlerin saptanmasında yetkinin kendisine bırakılmasını talep ederken Abdi İpekçi, Türkiye’nin bu isteğini destekliyordu. 1 Temmuz 1972’de “*Türkiye ve Ortak Pazar*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, Türkiye’nin AET’nin en geri kalmış ülkesi olduğunu, bu ülkelerle bir arada olmak için kalkınma ve sanayileşmesini tamamlamak, ekonomisini güçlendirerek rekabet edecek bir hale getirmek zorunda olduğunu, Türkiye’nin istediği esneklik talebinin anlayışla karşılanması gerektiğine dikkat çekiyordu. Bununla beraber Türkiye’nin ortaklıktan ayrılıyormuş izlenimini ve şüphelerini hükümet yetkililerinin gidermesini istiyordu.²³⁴

Türkiye ile AET arasındaki sorunlar, Topluluk Konseyinin Türkiye’ye tanıdığı tarım ödünlerini 1976 yılı başlarında ertelemeyle başlarken, yeni üye devletler Türkiye’ye uyguladıkları gümrük vergileri ve eş etkili vergileri tamamen kaldırmışlardı. Bunun üzerine Abdi İpekçi, 4 Mart 1976’da “*Tarım Ödünleri ve Temel Sorun*” başlıklı yazısında tarım ödünleri dışındaki sorunların da yeniden gözden geçirilmesi ve Türkiye’nin görüşmelerde bu konular üzerinde ısrar etmesi gerektiğini vurguladı. Ona göre tarım ödünleri AET ile olan sorunlarımızın sadece biridir. Bu konuda yapılan deklarasyonların sadece bir vaat olduğunu tarım konusunun bütün dikkatleri topladığı diğer konuların ise AET yetkililerince yeteri kadar önemsenmediğini bütün bu çelişkilerin gerçekçi ve Türkiye tarafından kabul edilebilir bir çözüme bağlanması gerektiğini ifade edip yazısını şu cümlelerle bitirmiştir: “...Tekrar edelim sorun sadece tarım ödünleri değil AET ile ilişkilerimizin tümüdür. Bu konuda Türkiye kesin bir

²³³ Milliyet, Durum, 25 Haziran 1971

²³⁴ Milliyet, Durum, 1 Temmuz 1972

karara varmadıkça, vardığı kararı ortak Pazar konseyine kabul ettirmedikçe dava askıda kalacak, olumsuz etkileri gittikçe artan bir sorun niteliğini koruyacaktır. ’’²³⁵

Milliyet yazarlarına göre, Türkiye AET ilişkilerinde kesin bir karara varmak zorunda idi. Çünkü Türkiye’nin AET ile ilişkisi bir ortaklık ilişkisinden çok bir bağlantıdan ibaret kalmıştı. Mümtaz Soysal, *“Onlar Ortak Biz Pazar”* başlıklı yazısında Türkiye’yi boyundan büyük işlere kalkışmakla eleştiriyordu. Türkiye’ye büyük yarar sağlamak amacıyla girilen ortaklığın tam tersine AET ülkelerinin yararına yürüdüğünü belirtiyordu. *“...Türkiye ile ortak Pazar arasındaki antlaşma resmi metinlerdeki yanıltıcı adıyla bir ortaklık antlaşması değildir. Buradaki ortaklık, ortak olmak anlamına değil bağlantılı ilişkili olmak anlamında kullanılmıştır...”²³⁶*

Abdi İpekçi, 26 Kasım 1978’de *“AET ve Türkiye”* başlıklı köşe yazısında, Ankara Anlaşmasına ek olarak imzalanan *“Tamamlayıcı Protokol”*’un ve Türkiye’ye tanınan tarım ödünlerinin kaldırılmasının yarattığı sıkıntıları giderecek tedbirlerin alınmasını, alınacak tedbirlerin Türkiye’ye verilen önemi ortaya çıkaracak nitelikte olması gerektiğini yazıyordu. AET Türkiye’yi istiyor mu? Sorusunu tersine çevirip, Türkiye AET’yi istiyor mu? Diyerek soran İpekçi, MSP ve parlamentoda temsil edilmeyen sol partilerin dışındaki partilerin AET’ye karşı olmadığını, ama hiçbirinin körü körüne bağlılık istemediğini ifade eder. AET ile son yıllarda kopmuş bulunan ilişkilerin, çok az ve çok geç atılacak adımlarla canlandırılmayacağını belirtir. *“Buna karşılık zamanında ve hızlı adımların atılmasının da AET’nin kendi içindeki güçlüklerden ötürü kolay olmadığı ortadadır. İşte şimdi terazinin kefelerine bu iki gerçeği koyup tartmak ve siyasi bir karara varmak gerekecektir. Bu kararı da AET’nin Türkiye’ye verdiği önem belirleyecektir.”²³⁷*

Sonuç olarak, gerek Abdi İpekçi gerekse de Milliyet yazarları, Türkiye’nin ekonomik ve siyasi bakımdan Yunanistan’dan üstün olması gerektiği, Türkiye’nin hem geleceği için hem ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için AET ile ilişkilerdeki çıkmaza, çözüm bulunması zorunluluğunu ifade ediyorlardı. Bir çözüm bulunabilmesi için de bu konunun en öncelikli dış politika gündemi olmalıydı. Bu gündem, bağımsız bir dış politika temelinde yürümeliydi. Abdi İpekçi, çağın en büyük ekonomik projesi olarak gördüğü bu birliğin içerisine Türkiye’nin de eşitlik ilkesi çerçevesinde katılması

²³⁵ Milliyet, Durum, 4 Mart 1976

²³⁶ Milliyet, Mümtaz SOYSAL, Onlar Ortak Biz Pazar, 5 Mart 1976

²³⁷ Milliyet, Durum, 26 Kasım 1978

durumunda, dış politika konularında olduğu gibi, ekonomik konularda da faydalar sağlayacağı düşüncesini yazılarında ileri sürer.

18-ABDİ İPEKÇİ VE KIBRIS MESELESİ

Kıbrıs bağımsızlık döneminin (1963 ve 1964) bu iki buhranı, esas itibarıyla Kıbrıs Rumlarının Enosis'ten, yani adayı Yunanistan'a ilhak sevdasından vaz geçmemeleri ve 1960 Anayasasının Türklere tanıdığı hakları bir türlü hazmedememiş olmalarından çıkmıştır. 1963 yılında Kıbrıs'ta gerginlik daha da arttı. Rum tedhişçiler Türklere saldırmaya başladılar. Türkler kaçırılıyor ve öldürülüyordu. Bu atmosfer içinde, Makarios (Rum lider-aynı zamanda din adamı) 13 konuda anayasada değişiklik yapılmasını, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük'ün veto yetkisinin kaldırılmasını, beş büyük şehirde tek belediyeler kurulmasını ve memuriyetlerde Türklere tanınan %30 kontenjanın kaldırılmasını öngörmekteydi. Türkiye Makarios'un bu anayasa değişikliği tekliflerini kesinlikle ret etti. Rumlar 24 Aralık 1963 günü Türklere saldırarak 24 Türk'ü şehit ettiler ve 40 Türk'ü yaraladılar. Katliamı durdurmak amacıyla Türk jetleri 25 Aralık 1963 günü Lefkoşa üzerinde uçmaya başladı. 660 kişilik Türk askeri birliği de karargahından çıkarak Lefkoşa'nın Türk kesimini koruma altına aldı. Kıbrıs'ta Rumların Türklere saldırıları devam etmesi üzerine Türkiye 15 Şubat 1964 günü Kıbrıs'a müdahalede bulunmayı düşünmüştür. Bu ise buhranı daha da şiddetlendireceği için, Güvenlik Konseyi meseleye el koymuş, barış ve sükunu sağlamak üzere barış gücü kuruluyor ve ayrıca Kıbrıs meselesine barışçı bir çözüm bulunması amacı ile genel sekreterin bir arabulucu tayin etmesi isteniyordu.²³⁸

Mayıs ayında Makarios'un Kıbrıs'ta mecburi askerlik sistemini ihdas etmesi, Rumları askere almaya başlaması ve dışarıdan ağır silahlar satın alması durumu yeniden gerginleştirdi. Bu yeni gelişme üzerine Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi kararını kesinleştirdi. Kıbrıs'a Türk askerinin çıkması 7 Haziran (1964) için planlanmıştı. Fakat 5 Haziran'da "Johnson Mektubu" hadisesi patlak verdi. ABD Başkanı Johnson Başbakan İsmet İnönü'ye 5 Haziran günü ifadesi ağır ve tehdit dolu bir mektup gönderdi.²³⁹ Bu mektup sonucu Türkiye, Kıbrıs'a müdahalede bulunamayacak, ancak Türkiye kamu oyunda Amerika karşıtı bir havanın oluşmasına yol açacaktı. Özellikle 1960 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü hava sol kesimde bu tepkileri daha da arttırdı.

²³⁸ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s. 785-788

²³⁹ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s. 788

1967 yılında Yunanistan’da yapılan askeri darbe ile yönetime gelen cunta, Kıbrıs’taki Enosis faaliyetlerini daha da artırdığı gibi, Batı Trakya’daki Türklere baskı yapması, Lozan Anlaşmasının kesin hükümlerine rağmen adaları silahlandırmaya başlaması Yunanistan ile yeni sorunlara yol açtı.

1968 Haziranında başlayan ve Kıbrıs’a yeni düzen getirme amacını taşıyan toplumlar arası görüşmeler altı yıl devam etmesine rağmen, 1974 yılı geldiğinde en küçük mesafe dahi almış değildi. Türkiye Ekim 1973 seçimlerinden sonra Bülent Ecevit başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi Koalisyon Hükümeti Fonksiyonel Federatif Sistem Tezini benimsemiştir. Bu sistemde toprakların paylaşılması söz konusu değildir. Tek bir devlet içinde görev ve yetkilerin iki toplum arasında paylaşılması söz konusudur.²⁴⁰ Türkiye’nin bu tezine karşılık, Yunanistan desteklediği Sampson Darbesi sonucu Faşist EOKA örgütü Kıbrıs’ta yönetime el koyunca Türkiye diplomasi yolu ile İngiltere’yi müdahaleye razı edemeyince antlaşmaların kendisine tanıdığı garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekatını düzenlemek zorunda kaldı. Türk askerleri 20 Temmuz 1974 sabahı Girne bölgesinden Kıbrıs’a ayakbastı. Harekat sonucu Türklere güvenli bir alan yaratıldı ve Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. Daha sonra 1980 yılında bu durum bağımsız devlet olarak ilan edildi.

Tarihsel seyrini özetlediğimiz Kıbrıs meselesine Abdi İpekçi’nin ve Milliyet gazetesinin bakışı, Türkiye tezlerini desteleyen yönde oldu.

Milliyet gazetesi 16 Ağustos 1960 tarihli sayısında “*Kıbrıs Bağımsız Oldu*”²⁴¹ manşeti ile bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşunu okuyucularına duyurur. Aynı günkü “*Kıbrıs Cumhuriyeti*” başlıklı yazısında Abdi İpekçi, sahillerimizde 70 km mesafede yeni bir devletin doğduğunu, adada yaşayan 100.000 Türk’ün Anavatanla olan bağlılığının ve Türkiye’nin güvenliği bakımından büyük önem taşıyan yeni Kıbrıs Cumhuriyetini selamlayarak yazısına giriş yapıyordu. Kıbrıs’ın ilanını diplomasinin zaferi olarak kabul eden Abdi İpekçi, Londra ve Zürih Anlaşmalarının Kıbrıs’taki Türklere gerekli olan garantileri verdiğini, ancak EOKA’cılarının saldırılarının

²⁴⁰ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s. 801, 802

²⁴¹ *Milliyet*, 16 Ağustos 1960

durmadığını belirterek iki camianın huzur ve refah içinde yaşamasının temennileri olduğunu vurguluyordu.²⁴²

1960 yılında Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm getiren anlaşmanın imzası ile Milliyet çok yoğun olarak gündeminde olan Kıbrıs konusu, 1960 ve 1961 de daha az verilen konular arasındaydı.²⁴³

26 Mart 1962’de Milliyet’in ‘‘Kıbrıs’ta iki camii ve türbeye bomba atıldı’’²⁴⁴ haberini manşetten verir. Tepkisini dile getiren Abdi İpekçi, 27 Mart 1962 günlü ‘‘Patlayan Bombaların Arkasındaki Gerçekler’’ başlıklı yazısında, Kıbrıs’ın Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri gerginleştiren birçok kişinin yaşamına mal olan bir sorunun kaynağı olduğu tespitini yapar. Londra ve Zürih Anlaşmaları ile iki ülke arasındaki buzların erimeye başladığını, Kıbrıs’ta huzurun bozulmasının hiçbir tarafa yarar sağlamayacağını ancak böyle bir sonucu isteyenlerin olduğunu vurgular. Patlatılan bombaların da bunun açık kanıtı olduğunu yazar. Kıbrıs Cumhuriyetinin geleceğinin anlaşmaların eksiksiz uygulanmasıyla mümkün olacağını ancak EOKA’nın buna engel olduğunu hatta bakanlık görevinde bulunanların bile Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakından yana siyaset yaptıklarını, Türk camii ve türbelerinde bombaların patlatılmasına, Türklere hakaret edilmesine, Türklerin sessiz kalmayacağını söyledikten sonra, kalıcı barışın ancak EOKA’cılarının adadan temizlenmesine bağlı olduğunu vurguluyordu.²⁴⁵

Adanın beş büyük şehrinde kurulan Türk Belediye Meclislerinin varlığına son verilmesini 2 Ocak 1963’te ‘‘Kıbrıs’ta yeni Buhran’’ adlı yazısında eleştiren İpekçi, şunları yazıyordu. Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasasına giren beş ilde (Lefkoşa, Limason, Magosa, Larnaka ve Baf) Türk halkı tarafından ayrı seçilen belediye meclislerinin kurulabileceğini, Rumların bunu kaldırmasının hem antlaşmalara hem de Kıbrıs Anayasasına aykırı olduğunu Türklerin de haklı olarak haklarını korumak için buna direndiğini yazdı.²⁴⁶

Makarios’un, anlaşmaya aykırı davranışları 1963 yılı ortalarında da devam edince, Abdi İpekçi 28 Nisan 1963’te ‘‘Kıbrıs Meselesi alevlenecek mi?’’ yazısında, Makarios ve adadaki Rum idarecilerin Kıbrıs Cumhuriyetinin mevcut anlaşmalara ve

²⁴² Milliyet, Durum, 16 Ağustos 1960

²⁴³ Nevin BALTA, a.g.e., s. 113

²⁴⁴ Milliyet, 26 Mart 1962

²⁴⁵ Milliyet, Durum, 27 Mart 1962

²⁴⁶ Milliyet, Durum, 2 Ocak 1963

anayasaya göre gelişmesini samimiyetle arzuluyorsa, Türklerle elbirliği yapıp bir an önce belediyeler kanununun çıkarılması gerektiğini belirtir. Makarios'un ise sürekli sorun yarattığı yorumunu yapar.²⁴⁷

26 Aralık 1963 tarihli Milliyet, Rum saldırılarının artması üzerine Türkiye'nin Ada'da asayiş koruma girişimlerini *“Müdahale ettik Ve Ateş Kesildi”*,²⁴⁸ başlığıyla manşetten veriyordu. 27 Aralık 1963 günlü *“Derhal”* başlıklı yazısında Abdi İpekçi, Londra ve Zürih Anlaşmalarının Makarios ve ruhlarına ENOSİS sinmiş EOKA'cılar yüzünden uygulama şansı bulamadığını yazar. Türklerin haklarının sürekli çiğnendiğini saldırılara uğradığını artık yeni denemelere girişmenin gereksiz olduğunu belirterek, bunun yüz bin Türk'ün geleceği ile oynamayla eş değer olduğunu taksimin gereğini vurgulayıp yazısını şu cümlelerle bitirecektir:

“...Bu davaya artık herhalde kesin bir hal çaresi bulmak zamanı gelmiştir. İşi müzakerelerle, konferanslarla uzatacak tavsatacak taktiklere asla müsaade etmemek müdahale teşebbüsünde olduğu gibi kararı almak ve derhal uygulamak gerekir. Bu alanda bütün mahzurlarına rağmen en iyi hal çaresi “Taksim”dir. Son olaylar önceleri kabul edilmemiş bu formülün ehven-i şer olduğunu göstermiştir. Şayet daha iyi bir şekil ortaya atılmazsa taksimin derhal gerçekleştirilmesi elzemdir”,²⁴⁹

İngiltere'nin Rumları destekleyen politikalarına ve Kıbrıs'a müdahale durumunda İngiltere'nin buna engel olacağı savına karşı yazdığı yazıda Abdi İpekçi, şunlara değinmiştir:

*“...Türkiye için NATO ittifakı ve İngiliz, Yunan dostluğu çok önemlidir. Türk hükümeti her kararında bu hususları dikkate almaktadır. Ve alacaktır. Ancak Kıbrıs'taki 100.000 soydaşımızı kanun hukuk ve insanlık dışı davranışlarla imha etmek teşebbüsü karşısında sırf, bu dostlukları kayıp etmemek için seyirci kalacak kadar alçak olmadığı gibi, şimdi Kıbrıs'ın kuzey sahillerinde mevzilendiği açıklanan İngiliz ordusu birliklerinden çekinecek kadar da korkak değiliz.”*²⁵⁰

Abdi İpekçi, *“Çıkartma ne zaman yapılmalıdır”* başlıklı yazısında İkinci Dünya Savaşının getirdiği yeni dönem nedeniyle devletlerin bir yere müdahalesine sınırlamalar getirildiğini aksine davranışların büyük uluslar arası sıkıntılar yarattığını, Amerika'nın bile Küba'ya asker çıkarmak istediğini, tepkiler nedeniyle ablukayla yetindiğini yazar. Türkiye'nin, Kıbrıs için garantörlük sıfatının bu Adanın Türkiye'ye

²⁴⁷ Milliyet, Durum, 28 Nisan 1963

²⁴⁸ Milliyet, Durum, 26 Aralık 1963

²⁴⁹ Milliyet, Durum, 27 Aralık 1963

²⁵⁰ Milliyet, Durum, 30 Aralık 1963

bağlanmasına onay vermediğini, ona göre bütün gerçeklerin dünya tarafından öğrenilmesi ile müdahalenin daha kolay olacağı, bu düşüncesinin edilgen bir politika olarak eleştirilebileceğini belirten İpekçi, ancak koşulların oluşmasını beklemenin daha da akılcı bir yol olduğunu vurgular. Aksi davranışın Kıbrıs'ın kayıp edilmesi sonucunu da getirebileceğini zamanın gelmesi durumunda karşımıza kim çıkarsa çıksın müdahalenin olacağını, bunun hem soydaşlarımızı katliamdan kurtaracak hem de Adadaki düzeni sağlayacağını belirtir.²⁵¹

1 Şubat 1964 tarihli Milliyet gazetesi, ‘*Londra Konferansı Bitti. Kıbrıs’a Barış Ordusu Gönderilmesi Konusu Diplomatik Yollarla Müzakere Edilecek*’ manşetiyle çıkar. ‘*Tabii Bir Sonuç*’ başlıklı yazısında Abdi İpekçi, İngiltere’nin arabuluculuğunun başarısızlıkla sonuçlandığını, Türkiye’nin Adada askeri kuvvet arttırma isteğinin kabul edilmesi gerektiğini, ancak Rumların buna yanaşmadığını, meseleyi Birleşmiş Milletlere götürdüklerini söyleyip yazısını şu cümlelerle bitiriyordu:

‘‘... Türkiye tehdit altında bulunan soydaşlarının savunmasını garanti altına alabilmek için Adadaki Türk Kuvvetlerinin arttırılmasını istemektedir. İşte Londra’da siyasi planda kesilen görüşmelere şimdi ilgili başkentlerde Kıbrıs’ta huzuru sağlayacak kuvvetlerin teşkili ve bir an evvel adaya yollanabilmesi konusunda cereyan edecektir. Bu problem çözüldükten ve Kıbrıs’a gidecek kuvvetler istikrarı sağlayabildikten sonradır ki Adanın geleceğini tayin edecek siyasi müzakerelere yeniden başlamak mümkün olacaktır.’’²⁵²

İngiltere’nin komutasında NATO devletleri kuvvetlerinin barış gücü olarak gönderilmesinin geciktirilmesi üzerine Milliyet, haberleriyle daha fazla beklenemeyeceğini okuyucularına duyurur. Abdi İpekçi, ‘*Daha Ne Kadar Beklenecek?*’ başlıklı yazısında Adada çarpışmaların ve Rum saldırılarının tehlikeli bir hal aldığını, Kıbrıs’ta meşru bir hükümetin bulunmadığını vurgular. Her gün insanların öldürülmesi evlerinin ateşe verilmesini önleyecek bir otoritenin kalmadığını, İngiliz kuvvetlerinin General Young komutasında mevcut duruma seyirci kaldığını belirtir. Bunun insanlık için acı bir durum olduğunu vurgulayıp, var olan durumun sorumlusunun cezalandırılması gereken Makarios’un, meşru devlet başkanı olarak muhatap alınmasında gören İpekçi, çetelerin işbaşında olduğu böyle bir durumun kaçınılmaz olduğunu yazar.²⁵³

²⁵¹ Milliyet, Durum, 1 Ocak 1964

²⁵² Milliyet, Durum, 1 Şubat 1964

²⁵³ Milliyet, Durum, 8 Şubat 1964

BM Güvenlik Konseyindeki görüşmeler sonunda arabulucunun seçilmesi kararı üzerine Milliyet, Amerika ve İngiltere'nin çabalarının sonuçsuz kalacağını, sorunun ancak Türkiye ile Yunanistan arasında çözülebileceği yorumunu yapar. Abdi İpekçi, *“Davayı Türkiye ve Yunanistan Halledebilir”* adlı başyazısında Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyinin sorunu çözemediğini, bu nedenle sorunun Türkiye ile Yunanistan arasında çözülmesi gerektiğini yazar. Böylelikle diğer devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda meseleyi çözümsüzlüğe götüremeyeceğini belirtip, bu konuda en büyük sorumluluğun Yunan devlet adamlarında olduğunu, Türk toplumunun haklarını tanıma cesaretini gösterebilirlerse sorunun çözümüne katkı yapacakları düşüncesini yazdı.²⁵⁴

“Bu Gidişle” başlıklı köşe yazısında Abdi İpekçi, Birleşmiş Milletler askerlerinin bir an önce Adaya gitmesi gerektiğini, her gecikmenin Türk halkı için yeni sıkıntılar yaratacağını şu düşüncelerle dile getiriyordu:

“...Türk müdahalesini önlediğini, üstelik Sovyet garantisi sağladığını hesaplayan Rumlar Adanın dört biryanında taarruza geçtiler yapılan “Ateşkes” anlaşmalarına rağmen saldırılarını devam ettirmekle bu düşüncelerini ortaya açıklıkla çıkardılar.

*Şimdi Türk toplumu yeni saldırılar karşısında himayesiz kalır, Türkiye'nin müdahale teşebbüsü yeni oyalamalarla önlenirse Birleşmiş Milletler (eğer bir gün Adaya çıkabilirse) herhalde koruyacak bir Türk toplumu değil, belki üzerine çiçek konacak, bir mezar dahi bulamayacaklardır.”*²⁵⁵

Milliyet gazetesi, 7 Şubat 1964 tarihinde *“Rumlar Türk Köylerine Saldırdı”*²⁵⁶ manşetini atarken, bir gün sonraki manşeti, *“Denktaş, Türkiye'nin olaylara müdahalesini istedi”*²⁵⁷ başlığıyla gelişmeleri okurlarına duyurur. 4 Mart 1964'teki *“Tasarı kimin Lehine”* başlıklı yazısında Abdi İpekçi, Türkiye'nin öncelikle istediği şeyin, Türklerin can, mal emniyetinin sağlanması ve Kıbrıs Anayasasının yeniden yürürlüğe girmesi olarak açıklar.²⁵⁸

14 Mart 1964'te Türk toplumuna karşı girişilen öldürme, yağma ve soygun hareketlerine karşı Abdi İpekçi, *“Evet Ne Korkağız Ne de Alçak”* başlıklı yazısında tepkilerini dile getiriyor ve Türk Hükümetinin bir an önce Kıbrıs'a çıkarma yapması gerektiğini yazıyordu.

²⁵⁴ Milliyet, Durum, 24 Şubat 1964

²⁵⁵ Milliyet, Durum, 10 Mart 1964

²⁵⁶ Milliyet, 7 Şubat 1964

²⁵⁷ Milliyet, 8 Şubat 1964

²⁵⁸ Milliyet, Durum, 4 Mart 1964

‘‘...Türk silahlı kuvvetlerinin derhal Kıbrıs'a çıkması gerekmektedir. Aksi takdirde notada belirtilen şartların yerine getirilmemesi halinde yapılan ihtar bir blöften ibaret kalacaktır. Böyle bir durum, Türk Milletinin şeref ve haysiyetine Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir leke süreceğine göre Türk Hükümeti herhalde notadaki ihtarına uygun hareket edecek ve istenilen şartlar şu veya bu şekilde yerine getirilmediği takdirde Türk askeri Kıbrıs'a çıkarılacaktır. Bu seferki teşebbüsün dönüşü olmaz karşımıza değil Yunan Donanması İngiliz Amerikan kuvvetleri çıksa dahi Türk hükümeti NATO'daki ihtarının bir blöf olmadığını ispat etmeli ve Adada aylardan beri her türlü saldırılara uğrayan ve bir müdahale yapılmadığı takdirde birkaç güne kadar top yekun imha edilmek tehlikesi ile karşılaşan soydaşlarını kurtarmalıdır. Bu sadece milli değil aynı zamanda insani bir davadır. Ve Türkiye ne Yunanistan'ın Doğu ve Batı Bloklarının tehdidinden çekinecek kadar korkak, ne de Kıbrıslı soydaşlarını kendi mukadderatlarıyla baş başa bırakacak kadar alçaktır... ’’²⁵⁹

4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararında tavsiye edilen BM Barış Gücünün Adaya geciktirilmeden gönderilmesini tekrarlayan Milliyet gazetesi, Makarios'a yönelik sert eleştiriler yöneltiyordu. Abdi İpekçi, ‘‘Daimi Ayrım Fikri Ve İngiltere'nin Tutumu’’ başlıklı yazısında İngiliz kamuoyunun ve basının Kıbrıs konusunda daha objektif olduğunu, Makarios'a güvenilmeyeceğini yeniler. Makarios'un EOKA örgütünün faaliyetlerine göz yumduğunu, bunu Türkleri imha ve sindirme amaçlı kullandığını, Türk toplumunun artık Rumlarla birlikte yaşamalarının mümkün gözükmediğini belirtir. Özellikle İngiliz gazetesi TİMES ve Fransız LE MOND da yayınlanan yorumlara yer vererek bunu İngiliz ve Fransız basının da kabul ettiğini bu ülke basınlarının federasyonu savunduğunu, buna ‘‘Daimi Ayrım fikri’’ dediklerini yazar. Ancak ayrım fikrinden taksim değil federasyonun anlaşılması gerektiğini, çünkü ona göre iki toplumun artık bir arada yaşaması mümkün değildi.²⁶⁰

Milliyet gazetesi, 22 Mayıs 1964'te Rumların 32 Türkü rehin alması haberini manşetten ‘‘Rehinelerin Bulunmasını İstedik’’²⁶¹ başlığıyla okurlarına duyurur. NATO Konferansında sonuç alınamazsa Türkiye'nin son çareye başvuracağına dikkat çeken gazete, Rumları uyarmak gereğini duyuruyordu. ‘‘75 Masum İnsanın Hesabını İstiyoruz’’ başlıklı köşe yazısında Abdi İpekçi, Makarios'un kaçırılan 75 Türk hakkında bilgi vermediğini, Türklerin Rum çeteler tarafından kaçırıldığını (Tepkisini arttırarak Makarios yerine Papaz tabirini kullanır) bunların öldürülmüş olabileceklerini, Kıbrıs meselesinin siyasi buhranın çok ötesinde bir insanlık davası olduğunu belirtir. İpekçi,

²⁵⁹ Milliyet, Durum, 14 Mart 1964

²⁶⁰ Milliyet, Durum, 3 Mayıs 1964

²⁶¹ Milliyet, 22 Mayıs 1964

Kıbrıs'ta yaşananları "NAZİ" katliamından sonra tarihin en büyük olayı olarak ifade eder.²⁶²

Milliyet gazetesi, 6 Haziran 1964 günlü sayısında Kıbrıs çıkarmasının geri alındığını ve İnönü'nün ABD'ye davet edildiğini haber veriyordu. "*Çıkartma Geri Alındı. Johnson Dün İnönü'ye Özel Bir Mesaj Göndererek İstişare Ricasında Bulundu. İnönü Amerika'ya Davet Olundu*"²⁶³ 7 Haziran 1964 günlü yazısında Abdi İpekçi, "*Vazgeçilen Çıkartma*" çıkartma yapılamamasını onun deyimi ile "Şimdilik Vazgeçiş" iki nedene bağlamaktadır. Amerika'nın sorunun müzakereler yolu ile çözümü konusunda Türkiye'ye söz vermesi, NATO Genel Sekreterinin Lemnitzer'in çıkarmanın yaratacağı sakıncalarla ilgili verdiği gizli bilgilerdir. Bunlara rağmen İpekçi, kesin bir değerlendirme yapabilmenin güç olduğunu, çünkü kesin bir bilginin olmadığını yazıp vazgeçmenin Türk toplumunda hayal kırıklığı yarattığını karşı tarafta ise cesarete sebep olduğunu, ABD müdahalesinin Türk-Amerikan ilişkilerine de zarar vereceğini yazıyordu.²⁶⁴

17 Mart 1965'te "*Kıbrıs'ta Hazırlanan Oyunun İç Yüzü*" yazısında Abdi İpekçi, 1965 yılı içindeki gelişmeleri şöyle yorumluyordu: "...Grivas ve Makarios'un tehditleri ile başlayıp bazı Türk köylerinin kuşatılması ile gelişen olaylar, Rumların güvenlik konseyi arifesinde, Türkleri kıskırtmak esasen güç durumda bulunan Türk toplumunu manevi yönden çökertmek amaçlarıyla izah edilebilir..."²⁶⁵ dedikten sonra, Rumları Türk köylerinin kuşatılmasına değinmeden, Türklerin ateşkesi bozduğu yalanını yaydıklarını, ayrıca bazı kesimlerde iki ülkenin iç sorunlarını örtmek için Kıbrıs meselesini gündemde tuttukları yorumlarının Türk Hükümeti için geçerli olamayacağını, Türk Hükümetlerinin soruna barışçı bir çözüm arayışında olduğunu yazdı.

Milliyet gazetesi, "*Atina İkili Görüşmeyi Ret etti. Birliğimiz Kıbrıs'a 28 Martta gidecek*"²⁶⁶ manşetini atarken Abdi İpekçi, 21 Mart 1965'te "*Karar Zamanı*" başlıklı yazısında, Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyinde, Barış Gücünün süresini uzatmanın dışında somut bir karar alamadığı bilgisini verir. Bunun gerginliği daha da arttırdığını Türkiye'nin çözmesi gereken iki meselesi olduğunu vurgular. Bunlardan biri

²⁶² Milliyet, Durum, 22 Mayıs 1964

²⁶³ Milliyet, 6 Haziran 1964

²⁶⁴ Milliyet, Durum, 7 Haziran 1964

²⁶⁵ Milliyet, Durum, 17 Mart 1965

²⁶⁶ Milliyet, Durum, 21 Mart 1965

Türk köylerinin karşı karşıya kaldığı saldırıları önlemek, diğeri de askeri birliklerimizin bir an önce Kıbrıs'a gitmesini sağlamak olduğunu yazan İpekçi, Rumların silah yığınağı yaptığını çıkarma zorunluluğunun vuku bulması durumunda Rumların karşı koyma güçlerinin iyi hesaplanmasının başarının sağlanmasında önemli rol oynayacağını yazıyordu.²⁶⁷

Türk-Yunan görüşmelerinden bir sonuç alınamadığı bir dönemde Milliyet, Yunanistan'ın "Enosis"i gerçekleştirme çabalarını okuyucusunun dikkatine sunuyordu. Abdi İpekçi, Yunanistan'ın bu çabalarına fırsat verilmemesini dikkatli davranılmasını köşesinde sürekli vurguluyordu. 29 Haziran 1965'te "*Türk-Yunan Görüşmeleri*" yazısında Abdi İpekçi, Mayıs ayında (1965) Londra'da yapılan NATO toplantısında Kıbrıs meselesinin çıkmasından itibaren ilk defa Türk-Yunan dışişleri bakanlarının görüştüklerini bu gelişmenin önemli olduğunu, Türk ve Yunan Devlet adamlarının duygusallıkla değil mantıkla hareket etmesini isteyen İpekçi, Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir oldu bittiye izin vermeyeceğini yazdı.²⁶⁸

Milliyet, Birleşmiş Milletlerin 18 Aralık 1965 tarihli kararından (Rum kesimini kınama ve olayları önlemek için baskı yapılması yerine arabuluculuk önerisinin kabul edilmesi) Türk kamuoyunun büyük rahatsızlık duyduğunu okuyucularına duyurdu. Türkiye'nin uluslar arası alanda yalnız bırakıldığını yazan İpekçi, 18 Aralık 1965 tarihli "*Kıbrıs'ta Gerçek*" yazısını bu konuya ayırdı. Abdi İpekçi, hükümrانlık ve bağımsızlık gibi kelimelerin bazı ülkeler tarafından anlaşılmadığını Yunan propagandasına inandığı için gerçekleri göremediğini yazar. Kıbrıs meselesine ek olarak Batı Trakya'daki Türklere de baskı yapıldığını, Türk nüfusun elindeki arazinin azaldığını, iki milletin birbirlerinin yönetiminde yaşamaya istidatlı olmadıklarını, Kıbrıs için Türkiye'nin önerdiği birbirinden ayrı iki toplumlu yapının var olan gerçek durumun sonucu olduğunu belirtiyordu.²⁶⁹

21 Aralık 1965'te "*Kıbrıs Kaybolmamıştır fakat Dış Politika İflas Etmiştir*" başlıklı yazısında Abdi İpekçi, kamuoyunun karamsarlığını yansıtarak dış politikayı eleştiriyordu. Ona göre, Kıbrıs konusunda hatalı bir politika izlendiğini yıllardır güdülen uyduluk anlayışının (Amerikan yanlısı tek taraflı dış politika) bir sonucu olarak uluslararası alanda yalnız kalındığını, İnönü'nün Sovyet Blok'uyla girdiği temasların

²⁶⁷ Milliyet, Durum, 21 Mart 1965

²⁶⁸ Milliyet, Durum, 29 Haziran 1965

²⁶⁹ Milliyet, Durum, 18 Aralık 1965

bile bu ülkeleri Türkiye'ye yaklaştırdığını, bu bağlamda dış politikamızı yeniden çok taraflı olarak dizayn etmemiz gerektiğini savunuyordu.²⁷⁰

4 Ağustos 1966 ‘‘Kıbrıs ve ikili görüşmeler’’ başlıklı yazısında Abdi İpekçi, iki ülke arasında başlayan görüşmelerin gizlilik içinde başladığını ancak Yunanistan’ın buna uymadığını, Kıbrıslı Rumların Türklerin çıkartma yapabileceği ayların dışında, Türkleri ekonomik bakımdan da yıpratmak ve çökertmek istediklerini, dışişlerimizin bu durumu görerek girişimlerde bulunmasını vurguluyordu.²⁷¹

12 Ocak 1967 tarihli ‘‘Türk Yunan Görüşmeleri’’ başlıklı yazısında Abdi İpekçi, Türkiye’nin Yunanistan’la görüşmeler yapacaksa, bunun ciddiyetinden ve verimli olduğundan Türkiye’yi inandırması gerektiğini aksi takdirde, Türk Hükümetinin sonuçsuz kalacağı belli olan bir görüşmeyi peşinen kabul etmemesi gerektiğini, bunun zaman kaybı olacağı uyarısında bulunuyordu.²⁷²

Batı Trakya Türklerine karşı baskıların sürmesi ve Enosis’te Yunanistan’ın kararlı olması, askeri cunta hükümetinin bu doğrultuda demeçler vermesi üzerine Milliyet, Türk Hükümetini dikkatli politika izlemesi konusunda uyardı. Abdi İpekçi, 11 Temmuz 1967 ‘‘Yunanistansız Bir Çözüm Olmaz mı?’’ başlıklı yazısında, Yunan askeri hükümetinin Batı Trakya Türklerine yaptığı baskıyı ret ettiğini, Enosis’ten geri adım atmadığını yazar. Bunun Yunan Hükümetinin düşmanca duygular ve niyetler içinde bulunduğunu gösterdiğini, askeri darbenin Kıbrıslı Rumlar tarafından da iyi karşılanmadığını Türkiye’nin bunu değerlendirmesi gerektiğini, çözüme Yunanistansız gidilebileceğini belirtiyordu.²⁷³

Milliyet gazetesi 16 Kasım 1967’de Rumların bir gün önceki Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırılarına büyük tepki gösterdi. Olayları ‘‘TSK Alarmda. Kıbrıs’ta Çarpışma Başladı. Grivas Kuvvetleri Ani Bir Saldırı Başlattı’’²⁷⁴ manşetiyle verir. Abdi İpekçi, ‘‘Enerjik Davranmak Lazım’’ başlıklı köşe yazısında, Grivas’ın Türk köylerine başlattığı saldırılar karşısında Ankara’nın Türk toplumuna verdiği garantilerin

²⁷⁰ Milliyet, Durum, 21 Aralık 1965

²⁷¹ Milliyet, Durum, 4 Ağustos 1966

²⁷² Milliyet, Durum, 12 Ocak 1967

²⁷³ Milliyet, Durum, 11 Temmuz 1967

²⁷⁴ Milliyet, 16 Kasım 1967

lafta kalmaması için, bu saldırılara ivedilikle cevap verilmesini aksi takdirde yeni saldırıların önünün alınamayacağını ve Rumlara cesaret verileceğini yazar.²⁷⁵

17 Kasım 1967 tarihli Milliyet gazetesi, Rumların saldırıları sonucu Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yapılan saldırı sonucu şehit olan 24 Türk'ün haberini "24 Türk Şehit Edildi. Hükümetin İsteği Üzerine Meclis Gizli Oturumda Durumu görüştü",²⁷⁶ manşetiyle okurlarına duyurur. Manşetin altında Ankara ve İstanbul'da gösteriler yapıldığı haberi verilir. "Kanayan Yara" yazısında Abdi İpekçi, 24 Türk'ün şehit edilmesine, tepkisini şu sözlerle ifade ediyordu:

*"...Grivas'ın Birleşmiş Milletler kararlarını çiğneyerek Adadaki barış kuvvetlerini hiçe sayarak, hatta onların ellerindeki silahları alarak girdiği kanlı teşebbüs en azından bir misillemeyi gerektirirdi. Ve Türkiye, Kıbrıs antlaşmalarının garantörü, Türk toplumuna yapılacak saldırıların kefli sıfatıyla, Grivas kuvvetlerine hak ettiği cevabı verseydi, hiçbir namuslu devlet bunun haksızlığını ileri sürmeyecekti. Üstelik Türkiye bu hareketiyle görevini yapmasına mani olunan Birleşmiş Milletler Barış gücünün pozisyonunu yerine getirmiş sayılabilecekti..."*²⁷⁷

Abdi İpekçi, son olayların Kıbrıs'taki çıbanın kökünden kazınması gerektiğini ortaya koyduğunu da yazar. Askeri müdahalenin kaçınılmazlığını da belirtiyordu. "Gerçekler Zamanında Görülmemişse" başlıklı yazısında, Yunanistan'ın müdahaleye direnmesinin ve adaya terör militanlarını göndermesinin haklı hiçbir tarafının olmadığını Türkiye'nin Yunan Cuntasını düşünmek gibi lüksünün olmayacağını diğer ülkelerinde Yunan cuntası yerine Türkiye'nin haklı isteklerini görmek ve desteklemek zorunda olduklarını yazar.²⁷⁸

Kıbrıs'ta görüşmelerin tıkanması ve Rumların 1970 Martında Makarios'u iktidardan uzaklaştırmak istemeleri gibi olaylar nedeniyle Milliyet, Enosis yolunda adımlar atıldığını okuyucularına duyurarak gelecek günlerde ortaya çıkacak tehlikelere dikkat çekiyordu. Abdi İpekçi, "Enosis İstihbaratının iç yüzü" başlığıyla yazdığı yazıda, Kıbrıs'ta faşist ve aşırı sağcı Rumlarla işbirliği yapan Yunanlı subayların, Kıbrıs ve Türkiye'deki karışık durumdan yararlanarak Makarios'u devirip, Enosis'i olupbitti ile gerçekleştirmek istedikleri bilgisini verir. Ancak yaptıkları suikastın başarısız olması, Türkiye'de hükümetin güvenoyu alması, Yunanlı subayların girişimlerini sonuçsuz bıraktığını, Yunanistan'ın bu girişimleri yalanlamasının ise doğal olduğunu,

²⁷⁵ Milliyet, Durum, 16 Kasım 1967

²⁷⁶ Milliyet, 17 Kasım 1967

²⁷⁷ Milliyet, Durum, 17 Kasım 1967

²⁷⁸ Milliyet, Durum, 23 Kasım 1967

Türkiye'nin durumu SSCB'ye ilettiğini, böylelikle Enosis'e karşı ne kadar azimli olduğunu gösterdiğini yazar.²⁷⁹

Abdi İpekçi, Grivas'ın Kıbrıs'a dönmesinden duyduğu rahatsızlığı okuyucuları ile paylaştı. Bütün bu gelişmelerin Yunanistan'ın bilgisi altında olmasından duyduğu kuşku "Kıbrıs'ta Kuşku Veren Gelişmeler" adlı yazısında dile getirdi. Bu yazıda Nihat Erim Hükümetinin, Kıbrıs görüşmelerini çözüme kavuşturmak için çaba harcadığını belirtir. Sorunun Yunanistan ile Türkiye arasında yapılacak samimi görüşmelerle çözülmesini istediğini, ancak Makarios'un Moskova ile temasa geçip başlayan ikili görüşmeleri aksatmak istediğini, bu arada EOKA'cı Grivas'ın esrarlı şekilde kayıp olduğunu ve Kıbrıs'a gittiğini belirtip, Türkiye'nin her türlü ihtimale karşı hazırlıklı olması gerektiğini vurgulayıp, yazısını şu cümlelerle bitiriyordu:

*"...Kıbrıs sorununun çözümünde, karşılıklı hak menfaat dengesi göz önüne alınarak kayda değer olumlu adımların atılmasını mümkün kılacak ve bu suretle Türk- Yunan yakınlaşmasına katkı sağlayacak bir sonuca varmasıdır. Türk ve Yunan Milletlerinin çıkarları bunu gerektirir. Ancak Erim hükümetine acizane tavsiyemiz, bu yolda yürürken "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yemelidir" atasözünü akıldan uzak tutmamasıdır."*²⁸⁰

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974'te Yunan Cuntası tarafından düzenlenen darbe ile Makarios devrilip, yasal olmayan (gayrı meşru) bir faşist askeri yönetim kurulunca Türkiye bunu kabul etmemiş ve diplomatik yolla garantörlük hakkının işletilmesine çalışmıştır. Milliyet, 15 Temmuz 1974 darbesi ile birlikte meydana gelen gelişmeleri her gün manşetten veriyordu. Abdi İpekçi, başyazılarında bu darbenin Türk toplumuna sıçrayarak olayları daha da büyütmesinden duyduğu endişeyi dile getiriyordu. Darbe yapanların Enosis'i gerçekleştirme amacıyla olduklarını Türkiye'nin buna seyirci kalamayacağını okuyucuları ile paylaşıyordu. Darbenin ertesi günü 16 Temmuz 1974'te Milliyet Gazetesi darbeyi, "Kıbrıs'ta Darbe Oldu Makarios'un Akıbeti Meçhul" manşetiyle okurlarına duyurur.²⁸¹ Aynı günkü "Kıbrıs'taki Darbe ve Türkiye" yazısında Abdi İpekçi, Kıbrıs'taki darbenin olacağının bir hafta önceden Makarios tarafından dünya kamuoyuna duyurulduğunu, komplonun Yunanlı subaylar tarafından gerçekleştirildiğini yazar. Bunun nedeninin Kıbrıs'taki yönetimin Yunanistan tarafından denetim altına alınmak istemesinden kaynaklandığını söyleyip, yazısını şöyle sürdürmüştür: "...Kıbrıs'taki Yunanlı subayların bu işleri Atina'dan habersiz yaptığını

²⁷⁹ Milliyet, Durum, 22 Mart 1970

²⁸⁰ Milliyet, Durum, 18 Eylül 1971

²⁸¹ Milliyet, 16 Temmuz 1974

düşünmek mümkün değildir. Atinalı diktatörlerin, Kıbrıslı Rumları da kendi diktaları altına almak istedikleri ve Makarios'un buna daima karşı koyduğu herkesin bildiği bir gerçektir. O gerçek dikkate alındığında, Atina'nın direktifi en azından rızası ile gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır...'²⁸² Dedikten sonra, Türk Toplumunun, Türkiye'nin, anlaşmalarla tanınmış haklarının korunmasının şart olduğunu, Enosis'i tasarlayan darbecilerin Türk toplumunun haklarına aykırı girişimlerde bulunabileceklerini, bu cüret karşısında, Türkiye'nin alacağı vaziyette her ihtimalin hesaplanması gerektiğini belirtiyordu.

15 Temmuz darbesi ile Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulunun müdahale gereği üzerinde durmaya başlaması üzerine Abdi İpekçi, müdahalenin kaçınılmazlığını savunuyordu. *"Müdahaleden önce ültimatom"* başlıklı yazısında, Kıbrıs'ta darbecilerin Türk toplumuna yönelik harekete kalkışmaları veya Türkiye'nin anlaşmalarla tanınan haklarını tanımaması durumunda, Türkiye'nin müdahale kararı alacağını, çünkü darbecilerin kimliklerinin süreci Enosis ile sonuçlandırmak istediğini gösterdiğini vurgulayıp, Türkiye'nin buna seyirci kalmaması gerektiğini yazar. *"...Cumhurbaşkanlığı görevi işlediği cinayetlerden ötürü idama mahkum edilmiş azılı ve fanatik bir ENOSİS'ciye verilmiştir. Kıbrıs'ı böyle bir ekibin zorla gasp ettiği bir yönetimi altında tutmasına kim razı olabilir? Herhalde Türkiye değil..."*²⁸³

Abdi İpekçi, Kıbrıs'a yapılacak müdahalenin, İngiltere ile birlikte olmasının uluslar arası alanda fazla tepki çekmeyeceğini okurlarıyla *"Darbeye Karşı Türk- İngiliz İşbirliği"* yazısı ile paylaşıyordu. Ona göre, Türkiye ile İngiltere'nin üzerinde anlaşacakları bir müdahalenin çok daha etkili olacağını sonucun daha kolay alınacağını savunup, aksi durumda Doğu Akdeniz'de savaşa yol açacağını, müdahalenin sadece anlaşmalarla tanınan bir hak değil aynı zamanda yükümlük olduğunu, Yunanistan darbenin sorumlusu olduğuna göre bu görevin Türkiye ile İngiltere'ye düştüğünü yazar. *"... Kafa tutma cüretini gösterenler yaratacakları zor kullanma zorunluluğunun sonuçlarına katlanacaklardır."*²⁸⁴ diyerek yazısını bitirir.

İngiltere'nin, Türkiye'nin ortak müdahale çabasını ret etmesi üzerine Abdi İpekçi, *"Askeri Müdahale İstemeyenlerin Dikkatine"* başlıklı yazısında, İngiltere'nin müdahaleden çok diplomasiden yana olduğunu yazar. ABD'nin ise darbecilere karşı

²⁸² Milliyet, Durum, 16 Temmuz 1974

²⁸³ Milliyet, Durum, 17 Temmuz 1974

²⁸⁴ Milliyet, Durum, 18 Temmuz 1974

oldukça yumuşak bir tutum takındığını ve müdahaleye karşı olduğunu, SSCB'nin ise müdahaleyi Birleşmiş Milletler yolu ile istediği bilgisini verir. Bütün bu durum karşısında Türkiye'nin hakkını ve yetkisini kullanmasına kimsenin karşı çıkmamasını, Türkiye'nin elini kolunu bağlamaya kalkışmamaları gerektiği uyarısını yapıyordu.²⁸⁵

20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a Barış Harekatını başlatması sürecinde Milliyet, müdahalenin Ecevit'in deyimiyle Adaya barış getireceğini yazıyordu. Abdi İpekçi, *“Çekirge Üçüncü Kez Sıçrayamadı”* yazısında Türkiye'nin başlattığı hareketin gerekli ve haklı olduğunu, barışçı amaçlarla giriştiği operasyonun geniş çaplı bir savaşa dönüşmemesi gerektiğini, Türkiye'nin kan dökmekten sonuca gitmek istediğini, Yunanlı diktatörlerin yeni çılgınlıklara girişmesinin Doğu Akdeniz'de dünyaya yönelecek savaşa dönüşebileceğini vurgulayıp yazısını şu cümlelerle bitiriyordu:

*“...Sorunu müdahale zorunluluğuna gerek bırakmadan çözmekte acizlik gösterenler bu noktada yeni bir sorumluluk karşısındadırlar Bu güne kadar Atinalı diktatörler karşısında onları adeta onaylar ve cesaretlendirir bir tutum takınanlar yaptıkları hatayı daha da ağırlaştırmamak için, cuntacıların yeni maceralarını kesinlikle önleyecek ve Türk müdahalesinin barışçı amacından sapmadan gerçekleşmesini kolaylaştıracak tedbirleri derhal almak zorundadırlar.”*²⁸⁶

Milliyet, Kıbrıs sorunun kökenindeki nedenlerin hala kavranmadığını okuyucularıyla paylaşırken Abdi İpekçi, Durum köşesinde *“Sorunun Köküne İnmedikçe”* yazısında Kıbrıs Anayasasının Yunanlı subayların yaptığı darbe ile değil, ondan çok önce ihlal edildiğini, Türklere tanınan bütün hakların anlaşmalara ve anayasaya aykırı olarak çiğnendiğini yazar. Anayasa Mahkemesinin Makarios tarafından kapatıldığını, geçmişin acı ve kanlı olayları göz önüne alınarak iki toplumun birbirinden kesinlikle ayrılması gerektiğini, taksim formülünün de düşünülebileceğini ancak bunun son çare olarak uygulanmaya konmasının doğru olacağını, federatif çözümün uluslar arası alanda da kabul göreceğini belirtir. Yazı şu cümlelerle sona erer: *“... Kıbrıs için yeni ve gerçekçi bir statü hususunda anlaşmaya varmadıkça Adaya barış getiremeyeceklerdir”*²⁸⁷

30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Antlaşmasını, Türkiye ve Ecevit'in başarısı olarak gören İpekçi, *“Ecevit'i Tanıdılar”* yazısını bu konuya ayırıyordu. Ona göre Cenevre başarısı, *“Türk Zaferi”* idi. Ancak kesin sonuç alınıncaya kadar,

²⁸⁵ Milliyet, Durum, 19 Temmuz 1974

²⁸⁶ Milliyet, Durum, 21 Temmuz 1974

²⁸⁷ Milliyet, Durum, 28 Temmuz 1974

askerlerimizin ve diplomatlarımızın zafer sarhoşluğuna kapılmamasını vurgulayıp, Türkiye’de vazgeçilmez istekleri sonuna kadar savunan bir başbakanın olduğunu yazıp şu cümlelerle yazısını bitirir: “...*Ve Türkiye’nin son olaylardaki en önemli kazançlarından biri, çoktandır aradığı kişiliğine kavuşmasıdır.*”²⁸⁸

Türkiye’nin Barış Harekatının ikinci aşamasını başlatması üzerine Abdi İpekçi, süreci desteklemekteydi. Ona göre Türkiye’nin başka çıkar yolu yoktu. Bunu, “*Müdahaleyi Zorunlu Kıldılar Bari Barışçı Hedefine Ulaşmasına Yardım Etseler*” yazısında ele alır. Bu yazıya göre Türkiye’nin başlattığı ikinci hareket bir zorunluluktan kaynaklanmaktaydı. Türklerin güvenliğinin sağlanması için Türk bölgesinin oluşturulması gerektiğini belirtip, bu soruna yol açanları serinkanlı hareket etmelerini istedi.²⁸⁹

Türkiye’nin 1974 Şubatından itibaren Kıbrıs için savunduğu federatif çözüm, Barış Harekatından sonra coğrafi temele dayanan bir çözüm olarak belirginleşmişti. Milliyet gazetesi, bu gelişmeyi “*Kıbrıs Federal Devletinin Parçasını Oluşturacak Olan Kıbrıs Federe Türk Devleti Kuruldu*”²⁹⁰ manşetiyle okurlarına duyurur. Abdi İpekçi de bu süreci desteklemiştir. “*Gerçekler ve Propagandalar*” yazısında, kuruluşu açıklanan Kıbrıs Federe Türk Devletinin, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ilkelerine aykırı olmadığını, bunun bir ilhak ya da taksim olmadığını, Türk bölgesinin, Türkiye’nin yeni bir vilayeti olacağı yolunda yapılan Yunan propagandasının safsatadan ibaret olduğunu belirtip ancak dünyanın bu kötü propagandanın etkisinde kaldığını yazıyordu.²⁹¹

Aynı doğrultudaki “*Kıbrıs ve Gerçeklik*” yazısında, Türkiye’nin askeri harekati topraklarına toprak katmak için yapmadığını, soydaşlarımızı korumak amacıyla, hukuki zemin üzerinde bunu gerçekleştirdiğini, amacının ise Yunanlı Megola İdeacıların hayallerini yok eden bir düzen kurmak olduğunu ifade eder. Bunun da iki tarafın da birbiriyle çatışmadan iki bölgeyi bir düzenle sağlanabileceğini, artık sürece Kıbrıs Türk Federe Devleti yetkililerinin de sorumlu olarak katılması gerektiğini yazıyordu.

Abdi İpekçi, Türkiye’nin Kıbrıs konusunda en büyük eksiğinin kendisini dışarıda anlatamaması, kendi propagandasını yapamaması olduğunu hatta karşı tarafın

²⁸⁸ Milliyet, Durum, 1 Ağustos 1974

²⁸⁹ Milliyet, Durum, 15 Ağustos 1974

²⁹⁰ Milliyet, 14 Şubat 1975

²⁹¹ Milliyet, Durum, 14 Şubat 1975

yanlış propagandalarını çürütmek için onlar tarafından sunulan kozların dahi değeriendirmediğini “Attila 74” yazısında uzunca dile getirmiştir.

“ ÜNLÜ sinema rejisörü Kakoyanis, Kıbrıslı bir Rum’dur. “Zorba, Elektra” gibi bütün dünyanın ilgisini ve beğenisini kazanmış filmleri yönetmiştir.Son yapıtının adı “Attila” dır. Şimdi Avrupa’nın bir çok kentinde oynayan bu filmde Kakoyanis kendisini Kıbrıslı olarak tanıtmakta ve Kıbrıs’ın dramını objektif olarak yansıtmaya çalıştığını ileri sürmektedir...”

İpekçi, belgesel nitelik taşıyan filmin, Kakoyanis’in Adada askeri harekattan sonra Makarios’tan, Sampson’dan, sokaktaki vatandaşa kadar değişik çevre ve durumdaki Kıbrıslı Rumlarla yaptığı konuşmalarından ve röportajlardan oluştuğunu yazar. Rejisörün bu girişiminde Kıbrıslı bir Rum’un kalabileceği kadar objektif kaldığını, Türkiye’nin askeri hareketinin gerçek nedenlerine inmediğini, Türk toplumunun Adada şimdiye kadar ne koşullarda yaşadığına nelerle karşılaştığına değinmediğini askeri hareketin yol açtığı dramları etkili biçimde yansıtmaya özel dikkat gösterdiğini belirtir. Yönetmenin, olan bitenlerden asıl suçluların adada Enosis’i gerçekleştirmek isteyen Yunan cuntası ile o cuntayı destekleyen CIA olduğunu kanıtlamaya çalıştığını, filmin ağırlığını bu iddiaların oluşturduğunu vurgular. Yönetmenin Adadaki EOKA’cılarla konuştuğunu ve onların hala ENOSİS peşinde olduklarını bunun için mücadeleye devam kararında bulunduklarını ortaya koyduğunu, bunu yaparken, Yunan milliyetçilerinin ne kadar gerçek dışı ve ne kadar korkunç bir fanatizmle yoğrulduklarını belirtmiştir.

Yazının devamında İpekçi, belgesel yapıtın asıl önemli yanının filmin büyükçe bir bölümünün, Kakoyanis’in yüceltmek istediği anlaşılan Makarios’la yaptığı konuşmalarla geçtiğini, Makarios’un bir soruyu cevaplarırken kendisinin de son hedef olarak Enosis’i seçtiğini; fakat buna yönelmek için koşulların olgunlaşmasını beklemek gerektiğini açık olarak ifade ettiğini vurgular.

Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletlerde görüşülürken Türkiye’nin kınanmasını isteyen Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumların bu istediklerine ulaşmak için, her çareye başvuracaklarını Türkiye’yi Kıbrıs Devletinin bütünlüğüne son vermeye kalkışan ve adanın bir bölümünü kendi topraklarına katmaya hazırlanan bir devlet olarak göstereceklerini açıklar. Bu suçlamaların içtensizliğini ortaya koyup havada bırakmak

için sadece yukarıda sözü edilen filmin yeterli olduğunu ancak bu ve buna benzer belgelerden Türkiye'nin yararlanamadığı yorumunu yapar.²⁹²

Abdi İpekçi, “*Gerçek Bir Öneri mi Pazarlık Denemesi mi?*” başlıklı yazısında kantonal sistemin savunulmasına şiddetle karşı çıkıyor ve bunun yeni sorunlar yaratacağını belirtiyordu. “*Kıbrıs'ta, birinci harekattan sonra, Cenevre'de masaya oturulduğu zaman, Rumlar Adaya verilecek yeni statünün kantonal sisteme dayanmasını benimsemişlerdi. Bu o zamanki koşullarda hem geçerli bir çözüm olur hem de dava daha o zaman sona erebilirdi...*”

Kantonal düzenin o günkü koşullar için geçerli bir çözüm olabilirdi diyen İpekçi, çünkü o sıralarda Türklerin Adanın değişik bölgelerinde yaşadıklarını, o bölgelerde özerk Türk kantonları kurmanın fiili duruma gerçeklere uygun düştüğünü, aynı olgunun Rumlar için de söz konusu olduğunu belirtir. Ancak Rumların bu yola o zaman yönelmek istemediklerini, ikinci askeri harekatı zorunlu kılan uzlaşmaz tutumlarında direndiklerini, artık Türklerin denetimi altındaki bölgede Rum, Rumların denetimi altındaki bölgede de Türk nüfusunun kalmadığı açıklamasını yapar. Bu durumda da kantonal sistemin geçerli ve gerçekçi bir çözüm niteliğini yitirdiğini, bu çözüme dönüşün Adada yeniden iki yanlı nüfus kaydırmalarına yol açacağını, göçmen Rumlar sorununu çağımızın en büyük dramı olarak dünya kamuoyuna tanıtmaya çalışan Rumların, şimdi yeniden iki yanlı bir göç hareketini nasıl isteyebildiklerini anlayamadığını belirtir.

Bu gerçekler dikkate alındığında, Klerides'in (Rum lider) Viyana'da resmen olmasa da çok bölgesel sistem ile ilgili önerilerde bulunmasının ciddiye alınacak bir davranış olmadığını, asıl istenenin Türk bölgesinde Rum ceplerinin ya da kantonlarının oluşturulması çabası olduğunu vurgular. Yazının devamında, “*...Öneri bu haliyle gerçekçi değildir. Ve çözüm getirmeyecektir. Çünkü Türk bölgesine sokulacak, Rum ceplerinin sürekli sürtüşme konusu olacağı ve Adada beklenen huzuru tehlike altında tutacağı ortadadır.*”²⁹³ der.

Yunan Başbakanı Karamanlis'in Türkiye'ye uygulanan ambargonun kalkmasına dönük çabalara önce ses çıkarmaması sonra bundan vazgeçmesi üzerine Milliyet, Karamanlis'e güvenilemeyeceğini okuyucularına duyuruyordu. Bu konudaki

²⁹² Milliyet, Durum, 23 Ekim 1975

²⁹³ Milliyet, Durum, 20 Şubat 1976

düşüncelerini “*Karamanlis’e Bağlanan Umutlar Yıkılırken*” başlıklı yazısının başlangıç bölümünde Abdi İpekçi, “*ATATÜRK ve Venizelos Türklerle Yunanlıların birbirlerine yüzlerce yıldır göttükleri düşmanlığı gideren bir barışı kurup sürdürebilmişlerdi. Üstelik bunu, iki ulusun birbirlerine karşı verdikleri kanlı savaşın taze acıları ve anıları üzerine oturtabilmişlerdi...*” der. En zor koşullarda bile bu sağlandığına göre şimdi de sağlanabileceğini ifade eden İpekçi, Ecevit ve Karamanlis’in işinin daha zor olduğunu karşılarında attıkları her adımı sömürmeye hazır bir muhalefetin olduğunu vurgular. Türkiye ile Yunanistan arasında bir barış olacaksa bununda ancak iki liderle olacağını belirtir. Atılan adımlardan geriye dönmesi söz konusu olacak biri varsa bunun Karamanlis değil Ecevit olduğunu, çünkü Türkiye’de Yunanistan aleyhine bir karalama kampanyası olmamasına karşın, Yunanistan’da bunun sürekli yapıldığını, ayrıca 14 Nisan 1978 Montreux toplantısından vazgeçmesi ona bağlanan umutları zayıflattığını yazar.²⁹⁴ Abdi İpekçi, bu süreçten sonra Türk-Yunan dostluğunun Yunanlı siyasetçilerin olumsuz tutumlarından dolayı, barıştan yana olan iki ülke gazetecileri yolu ile sürdürmeye başlayacaktır. Kendisi gibi gazetecilik mesleğinden gelen Bülent Ecevit de bu girişimi destekleyecektir.

Sonuç olarak, 1955-1974 yılları arasında Milliyet’in en belirgin özelliği Kıbrıs konusunu ön plana çıkarması ve kamuoyunun Kıbrıs’a ilgisini arttırmaya yönelik yayınlarına ağırlık vermesiydi. Abdi İpekçi, Kıbrıs’ı dış politikanın temel unsuru haline getiriyordu. Hükümetin Kıbrıs’la ciddi olarak ilgilenmeye başladığı dönemde sorun “milli bir dava” haline getirilerek, sürekli gündemde tutulmuştur.

Abdi İpekçi, Kıbrıs meselesi dolayısıyla gerginleşen Türk-Yunan ilişkilerini yumuşatmak için çabalamış. Yunanlı siyasetçilerin tutarsız politikaları nedeniyle bu ülkenin gazetecileri ile iki halk arasındaki barışı tesis etmeye çalışmıştır. İpekçi, Ege Denizinin iki yakası dostluk kurarsa bunun iki tarafa da büyük yarar sağlayacağı inancındaydı.

ABDİ İPEKÇİ’NİN SOVYETLER BİRLİĞİ’NE BAKIŞI

19 Mart 1945’te, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925’te imzalanan süresi 7 Kasım 1945’te bitecek olan “*Türk- Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasını*” Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan derin değişikliklerden dolayı

²⁹⁴ Milliyet, Durum, 12 Nisan 1978

yenilenmeyeceğini bildirir. Ayrıca, Türk-Sovyet sınırında değişiklik yapılması, Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi, Montrö sözleşmesinin yeniden gözden geçirilmesi isteklerinde bulunur. Türk Hükümeti Rusya'nın bu isteklerini reddetmiştir. Bu durum Türk- Sovyet ilişkilerinin gerginleşmesine yol açar.²⁹⁵

Ali Naci Karacan döneminde ABD'ye ve Batı'ya bağlılığı bir görev sayan Milliyet, Sovyetler Birliğine karşı bir tavır almıştı. Bu ülkeyi “Her an tecavüze hazır kızıl düşman” olarak göstermişti. Abdi İpekçi yönetimindeki Milliyet Sovyetlerin Macaristan'ı işgaline büyük tepki göstermiş, 25 Ekim ile 12 Kasım 1956 tarihlerinde hemen her gün işgali ve sonuçlarını manşetlere taşıyarak kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Manşetlerden bazıları şunlardır. 25 Ekim 1956 “*Macaristan'da ihtilal,*” 28 Ekim 1956 “*Milliyetçiler Duruma Hakim Oldu*”, 30 Ekim 1956 “*Ruslar Peşte'de taarruza geçti,*”²⁹⁶ 5 Kasım 1956 “*Rus Kahpeliği, Macar Milletini aldatıp arkadan vuran Rus kahpesi, Bütün Macaristan'da katliama girişti,*”²⁹⁷

11 Kasım 1956'da Milliyet gazetesinde Macar halkı için yardım kampanyası başlatır. “*Kahraman Macar Milletine yardım kampanyası açıyoruz. Macar kardeşlerimize yardım etmeliyiz. Milliyet bir Macar mülteci ailesini Türkiye'de misafir edecek*” Kampanya ile ilgili olarak toplanan yardımların Macar halkına ulaştırılacağı ve belge karşılığında teslim alınacağı belirtilir.²⁹⁸ Bir gün sonra 12 Kasım 1956'da aynı yardım başlığı kırmızı beyaz olarak, sağ ve solda ay yıldız Türk bayrağı simgesi ile verilir. Manşetin altındaki bilgide, “*Hürriyetleri uğruna kahramanca çarpışmakta olan, Macar Milletine Türk Milletinin de yardımında tereddüt göstermeyeceği aşikardır. Milliyet, bu hususta teşebbüse geçmeyi ve ırkdaş Macar Milletine yapılacak yardım için vasıta olmayı uygun görmüştür.*”²⁹⁹ yazısı yer alır.

Abdi İpekçi, Batı'ya bağlılığını vurgulamakla beraber dünyada 1960'larda meydana gelen yumuşama sonrası Sovyetlerin çeşitli emellerinden vazgeçmediğini zaman zaman vurgulasa da Türk- Sovyet ilişkilerinin gelişmesinde sakınca görmediğini belirtmiştir. Gerek dış yardım gerekse de Kıbrıs'a destek amacıyla geliştirilen ilişkileri desteklemeyi uygun bulmuştur. Abdi İpekçi, 2 Eylül 1960 “*Türk-Sovyet Münasebetleri*” başlıklı yazısında Sovyet yönetimine Kruşçev'in gelmesiyle, Stalin

²⁹⁵ Oral SANDER, a.g.e., s. 252, 253

²⁹⁶ *Milliyet*, 25, 28, 30 Ekim 1956

²⁹⁷ *Milliyet*, 5 Kasım 1956

²⁹⁸ *Milliyet*, 11 Kasım 1956

²⁹⁹ *Milliyet*, 12 Kasım 1956

döneminde olduğu gibi katı düşmanca tavırların görülmediğini, Türk-SSCB ilişkilerinin de bu çerçevede ilerlediğini yazar. Başbakanların yapmayı tasarladıkları ziyaretlerin Menderes'in hükümetten uzaklaştırılması ile gerçekleştirilemediğini vurgular. Kruşcev ile Gürsel arasındaki mektuplaşmayı köşesine taşıyan İpekçi, SSCB'nin Türkiye'nin tarafsız kalmasını istediğini, çünkü NATO'ya girerek askeri alana yaptığı harcamalar nedeniyle ekonomisinin gelişmediğini ifade eder. Gürsel'in cevabına da köşesinde yer veren İpekçi, Türkiye'nin NATO'ya girmesinin SSCB'nin hataları ve isteklerinden kaynaklandığını, askeri harcamanın ise ancak genel bir silahsızlanma ile çözüleceğini, Atatürk dönemi politikalarının bir ittifaka girmeye engel olmadığını yazarak yazısını şu şekilde bitirir:

“...En kudretli komşumuz Sovyet Rusya ile elbette dostane münasebetler kurmak isteriz. Onlarla yapılacak işbirliğinin faydalar sağlayacağı inkar edilemez. Ama bunu gerçekleştirmek için Sovyetlerin dost olarak gösterdikleri ellerinin arkasına bir takım talepleri sokmamaları gerekir. Esasen bizim onlara verecek hiçbir tavizimiz yoktur.”³⁰⁰

30 Ekim 1964'te ‘‘Moskova Yolunda’’ başlıklı yazısında, Dış İşleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova ziyaretinin bazı yabancı basın çevrelerince Türk dış politikasında köklü değişim olarak yorumlandığını bunun doğru olmadığını yazar.

“... Yapılacak temaslarda ne Kıbrıs olaylarından dolayı Batıya duyulan tepkiler rol oynayacaktır, ne de bu temaslara bir şantaj olarak kullanılmaya çalışılacaktır. Önemli olan Türk Sovyet münasebetlerini, Türk dış politikasında köklü değişiklikler yaratmadan daha iyi şekilde düzenlemektir. Hem mümkün hem de faydalı gözükten bu sonucun sağlanmasında Erkin'in şimdi yapacağı temaslara ilk müspet adımlar olabilir.”³⁰¹

Abdi İpekçi, Kıbrıs konusunda Sovyet yardımının sağlanması gerektiğini, Sovyetlerin bu yolda atacağı adımların ise ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacağını vurgulamıştı. ‘‘Sonuç Bekle Gör’’ adlı yazısında okuyucularını yönlendirirken şu taleplerini sıraladı. ‘‘Sovyetler Birliği, Türk toplumunun haklarının gerçekleşmesinde ve anlaşmaların tek taraflı bozulması karşısında Türkiye tarafında bir tutum almalıdır. Bu tutum, istediği dostluğun gerçekleşmesine yardım edecektir.’’³⁰²

Milliyet, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgaline büyük tepki göstermiş 22 Ağustos 1968 tarihinde ‘‘Olmaz böyle şey’’ manşetiyle olayı kınıyor ve Sovyetleri

³⁰⁰ Milliyet, Durum, 2 Eylül 1960

³⁰¹ Milliyet, Durum, 30 Ekim 1964

³⁰² Nevin BALTA, a.g.e., s. 107

emperyalizm ile suçluyordu. İpekçi'ye göre de bu Sovyetler Birliğine çok şey kayıp ettirmiştir. Bu işgalin sosyalist blokta derin çatlaklar açacağını, Sovyet emperyalistlerini Çekoslovakların her yerde yuhalayacaklarını yazar.³⁰³

23 Ağustos 1968'de Milliyetin manşeti, "*Çek Gençliği Direniyor.*" başlığıyla çıkar. Aynı gün İpekçi, "*İki Yol*" başlığıyla kaleme aldığı yazısında; SSCB'nin önünde iki yol olduğunu ya kukla bir hükümeti başa getirip reformları durduracaklar ya da geriye dönüş yapacaklardır. Meselenin Çekoslovakya meselesi olmadığını komünist blok'un dağılması olduğunu, Çekoslovakya reformlarının başarılı olması durumunda bunun diğer blok ülkelerine sirayet edeceğini yazar. SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgal ederek diğer ülkelere gözdağı verdiğini ileri sürer. Ancak SSCB'nin işgal yolu ile kendi çıkarlarına da zarar verdiğini bütün dünya tarafından lanetlendiğini, Komünizmin halka rağmen yaşatılan bir rejim olduğu ancak totaliter yöntemlerle ayakta kaldığını teyit ettiğini vurgular. Ayrıca yarattığı düşmanlık duygusunun bir gün SSCB'yi vuracağını belirtir.³⁰⁴

18 Ekim 1968'deki "*Teslim*" başyazısında işgal sonrası karamsarlığını ortaya koyacaktır. "*...Prag'da imzalanan teslim antlaşmasından sonra, Çekoslovakya'nın karanlık ve umutsuz bir devreye girdiğini düşünmek yersiz olmayacaktır.*"³⁰⁵

Abdi İpekçi, bu süreçten itibaren temkinli biçimde Sovyetlerle ilişkilerin sürdürülmesinden yana tavrını sürdürecektir. Dış politika çizgisi oluşturmaya özen gösteren İpekçi, gazetenin yazı kadrosunu genişletilerek, dış olayları sadece kendisinin değil, Ali Gevgilili, Sami Kohen, Mümtaz Soysal, İsmail Cem ve Kemal Bisalman'ın yazıları ile birlikte zengin bir içerikle okuyucuya sunmuştur. Bu yazarlar, gazetenin yayın çizgisine olayları sorgulayan, mantık süzgecinden geçiren bir anlayışı yerleştirmişlerdir.

Sonuç olarak, Abdi İpekçi dış politikada çoklu siyaset doğrultusunda Sovyetler Birliğine ve sosyalist ülkelere, Bağlantısızlara, Orta Doğu devletlerine de yaklaşılması gerektiğini savunuyordu. Böylelikle Türkiye yeni dış pazar bulacak, dış ticaretini geliştireceği gibi Kıbrıs ve diğer sorunlarda da bu ülkelerin desteğini alacak, bölge ülkeleri yanında itibar kazanacaktı. Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerini hem ekonomik

³⁰³ Nevin BALTA, a.g.e., s. 110, 111

³⁰⁴ *Milliyet*, Durum, 23 Ağustos 1968

³⁰⁵ *Milliyet*, Durum, 18 Ekim 1968

hem de siyasi çıkarları açısından geliştirmesi halinde dünyanın ilgi odağı ve etkin bir ülkesi olacağı görüşündeydi. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile tarihi ve dini bağlarının bu fırsatı yarattığını savunur. Milliyet yazarları, “çok yönlü” dış politika anlayışlarını desteklemişlerdir.

20-ABDİ İPEKÇİ’NİN TÜRK BASININA KATKILARI

Abdi İpekçi, Türkiye'nin yetiştirdiği önemli ve etkin gazetecilerden biriydi. Mesleğinde ve özel yaşamında kişisel ilişkilerinde hep ölçülü, dengeli, objektif kalmış bir gazeteciydi. Bu nedenle hem batı hem sosyalist ülkeler, hem de üçüncü dünya ülkelerinde saygı duyulan itibar edilen bir gazeteciydi. Abdi İpekçi, Dünyanın ünlü liderleri ile yaptığı tüm konuşmalarda gerilimleri azaltacak, ulusları, toplumları birbirine yaklaştıracak yollar izledi. Yaptığı girişimleri çoğu zaman yazılarına yansıtmadı. Çalışmalarıyla, başarılarıyla övünmekten çekinirdi. İç politikada da gerilimleri azaltmak, barışı sağlamak, özgürlüğü düşünce çoğulculuğunu, demokrasiyi gerçekleştirmek, Türkiye'yi rayına oturtabilmek için uğraşırdı.³⁰⁶

Uluslararası Basın Enstitüsünün toplantılarında Abdi İpekçi, dünyanın her eğilimindeki gazetecilerine kendini sevdiren saydıran, güven sağlayan, Türk gazeteciliğini temsil eden bir kişi oldu. Ünlü çok sayıda yabancı gazeteci Abdi İpekçi'den hep sevgiyle, dostlukla söz ettiler.

Hıfzı Topuz tanık olduğu bir olayı şöyle anlatıyor. Uluslararası Basın Enstitüsü 1976'da UNESCO'ya karşı bir kampanyaya girişmişti. Abdi bunu önlemek için elinden geleni yaptı. Enstitünün müdürü Peter Galliner'le, UNESCO arasında bir yakınlaşma sağlayarak gerilimleri önlemeye çalıştı. Ama UNESCO'ya karşı girişilen kampanya kişisel girişimleri çok aşan bir olaydı. Enstitü, İpekçi'nin girişimleri ve çabası sonucu, Kasım 1978'de UNESCO Genel Konferansından birkaç gün önce bu kampanyayı durdurdu. Yazılarında bundan hiç söz etmedi. Olay hakkında beni arayarak: *“Enstitünün üçüncü dünya ülkelerini karşısına alarak yanlış ve zararlı bir politika izleme eğiliminde olduğunu anlattım. Toplantıya katılanlar teker teker benden yana olmaya başladılar. Bu kadar inandırıcı olduğuma göre çok doğru yoldaymışım. Davayı kazandık.”* demişti.³⁰⁷

³⁰⁶ Hıfzı TOPUZ, “II.Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi”, bs. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 254-256

³⁰⁷ Hıfzı TOPUZ, “100 Soruda Türk Basın Tarihi”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 136-137

Anlatılan sorun, UNESCO’nun, gazetecilerin korunması doğru haber politikası, gazetecilerin tutuklanmasının önlenmesi istemlerine, uluslararası basın enstitüsü içindeki patronların ve ABD’de bulunan ‘‘Press Assisation’’ karşı çıkması üzerine, UNESCO’ya karşı başlattıkları kötüleme kampanyasıdır.

1960’da ‘‘Basın Ahlak Yasasının’’ (Gazetecilerin hazırladıkları uyulması gerekli kurallar) hazırlanmasına katkı yaptı. Bir gazetenin, gazetecinin nelere dikkat etmesi gerektiğini anlatan bu yasa şu hükümleri içeriyordu:

‘‘1-... Gazetecilik, özel ve ahlaka aykırı maksat ve menfaatlere alet edilemez ve kamu çıkarına zarar verici bir şekilde kullanılamaz.

2-Yazı, haber, fotoğraf vesair şekillerde yapılacak yayınlarda şu hususlara riayet edilir:

a)Ahlaka aykırı veya müstehcen yayında bulunulmaz.

b)Şahıs, müessese ve zümreleri hedef tutan yazılarda galiz kelimeler kullanılmaz, şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz.

...

3-Haberlerde ve olayların yorumunda hakikatlerden, tahrif veya kısaltma yoluyla maksatlı olarak ayrılmaz.

4-Gazetenin veya gazetecinin şahsi veya taraf tutan kanaatlerine haberlerin metninde yer verilmez.

...

6-Kamu çıkarları mutlak lüzum göstermedikçe ‘gizli’’ kaydıyla verilen malumat yayınlanamaz.

7-Gazeteci kaynaklarının gizliliğini koruyacak ve kendisine verilen sırlara saygı gösterecektir.

...

*10-Mevkutelere verdikleri yanlış bilgilerden dolayı, yollanacak haklı cevap ve tekipler, cevap veya tekzibe sebep olan yazının tesirini giderecek şekilde en kısa zamanda yayınlanır.*³⁰⁸

Abdi İpekçi'nin girişimleri ile hazırlanan “Basın Ahlak Yasası” 24 Temmuz 1960'ta Gazeteciler Cemiyetinde, Basın Bayramı dolayısıyla bir törenle basın temsilcilerince imzalandı. Ve Gazeteciler Cemiyetinin prensipleri olarak hemen yürürlüğe girdi.

Genel olarak, Abdi İpekçi'nin Türk basına getirdiği yenilik ve bakış açılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Haberde sansasyon yapmamak, doğru haber peşinde koşmak

2-Okuyucunun hoşuna gidecek diye çıplak kadın fotoğrafı vermek, onun gazetecilik ilkeleri ile bağdaşmazdı.

3-Dünyadaki gelişmeleri yakından izlemek, gerekirse bizzat yerinden haber yapmak.

4-Haberlerde ulusal çıkarları zedelemekten, şiddetten uzak, barışçı bir politika oluşturmak.

5-Gazeteciliğin ahlak yasasını çıkarmak.

6-Düşüncenin çeşitliliğini kabul ederek, gazetecinin temel işlevini özgürlükleri koruma olduğunu yerleştirmeye çalışmak. Farklı düşüncede olanlara gazetede yer vermek. Ziya Paşa'nın “Barika-i hakikat müsademe-i efkardan doğar” (Gerçeğin ışığı fikirlerin çatışmasından doğar) ilkesine bağlıydı.

7-Gazete haberlerinde ceset fotoğraflarına izin vermezdi. Sabah gazete alındığında insanın yüreğini kaldıracak görüntüler olmamalıydı. Bunların yararına inanmazdı.

8-Haberlerin kılı kırk yararcasına araştırılarak verilmesini savunmuştur.

³⁰⁸ Hıfzı TOPUZ, “100 Soruda Türk basın Tarihi”, s. 200, 201

9-İyi bir gazete için; gazete çalışanları ile aile havasını yaratmıştı. Çalışanların haklarını korur kendi ailesi gibi görürdü. Patron çalışan anlaşmazlığında çalışandan yana tavır almıştır.

10-Herkesin düşüncesine yer veren gazeteciydi. Gazete ve gazetecinin sosyal iç ve dış konularda halka önderlik yapmasını savunurdu. Macar halkına yardım, 1958’de Çanakkale “Anıt Tepe” Türk Şehitliğinin yapımı, köy okullarına kitap kampanyası, Kıbrıs Barış Harekatında, “Ordu Millet El Ele Kampanyası” ile silahlı kuvvetlere yardım toplanması, Atatürk heykeli bulunmayan Bingöl, Tunceli, Van, Bitlis, Giresun, Uşak, Mardin, Muş ve Gaziantep’e Atatürk heykellerinin yapılması gibi sosyal projelerde Abdi İpekçi sürekli ön planda olarak gazetenin gücünü sosyal alanlarda kullanmıştır.

11-İletişimin az olduğu bir dönem olduğu için yapmış olduğu yurtdışı gezilerini ve röportajlarını kitap haline getirerek yayınlamak.

12-Haberciliğe “5N1K” formülünü getirmiştir. (Kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl)

13-Düşüncelerin düşüncesi adıyla uzman kişilere gazete sayfalarında yer vermesi. Halkın konusunda uzman kişiler aracılığı ile bilgilendirilmesi.

14-“Mıştır” ile biten cümleler istemezdi. Gazetede İpekçi’nin isteği ile dili geçmiş zaman kullanıldı. Bunun nedeni “Mıştır” ile biten cümleler hikaye veya rivayet anlamı da alacağından haberin kesinliğini vurgulamak için bu yolu seçmiştir.

15-Haber sunumlarında, daha doğal ve gerçek olması için donuk fotoğraf yerine hareketli haber anını gösteren fotoğrafların tercih edilmesi.

16-Ekonomi, Spor, Dış haber sayfalarının arttırılması, gazete ile beraber faydalı eklerin verilmesi (Turizm, Moda, Çocuk, Kuranı Kerim’in Türkçe anlamının verilmesi) geleneğini yerleştirmesi.

17-Gazetede resimli roman ve karikatürlere yer verilmesi, kendisinin de öğrencilik yıllarından itibaren karikatüre özel bir ilgisi vardı.

Özetleyecek olursak, popüler olmaya çalışırken, bayağılaşmamak, dürüstlük, objektiflik, uzlaşmacılık, mükemmeliyetçilik, doğruluk, güvenilirlik, saygınlık, etik

kurallara ve basın ahlakına bağlılık Abdi İpekçi'nin gazetecilik ilkeleridir. Bunların hepsine birden Babı Ali'de "Abdi Bey Ekolü" adı verilmiştir.

21-ABDİ İPEKÇİ'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

Bülent Ecevit'e göre, terörle mücadelede Abdi İpekçi'nin, en etkin silahının insan sevgisinin yanı sıra engin hoşgörüsü ve bağnazlıktan uzaklığı idi. Bu nedenle bağnazlığın kurşununa hedef olduğunu, Türkiye'de hoşgörüsüzlüğü, bağnazlığı ve kardeş kavgasını sürdürmek isteyenlerin onu önlerinde engel olarak gördüklerini belirtmiştir.³⁰⁹

Sürekli tehdit mektupları alan Abdi İpekçi, koruma istememişti. "Adamlar beni vurmaya karar vermişlerse koruma polisinin yanında da vururlar. Korkunun ecele faydası yok diyecekti." Çünkü o sadece kendi hayatını değil kendisini korurken bir başkasının ölmesini istememişti.

Bu özverisi hayatına mal olacak, 1 Şubat 1979 yılında evine giderken uğrayacağı silahlı saldırı sonucu yaşamını yitirerek basın şehitlerimiz arasına girecekti. Katil yakalanacak ama perde arkası asla aralanamayacaktı. Bu saldırı çözülemediği içinde Türkiye'de siyasi cinayetler ve gazetecilere yapılan saldırılar devam edecekti. (Uğur Mumcu, Çetin Emeç, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Ahmet Taner Kışlalı) Bunların ortak özelliği, ilerici ve Atatürkçü (Kemalist) olmalarıdır. Abdi İpekçi de ödünsüz bir Atatürkçüydü.

Uğur Mumcu, köşesinde Abdi İpekçi cinayeti ile ilgili şunları yazacaktı: "..."İpekçi'nin öldürülmesinden bu yana bir yıl geçti. Bu bir yıl içinde devlet katillerin arkasındaki terör çetelerini ortaya çıkaramadı. Evet devletin gücü katillerle boğuşmaya yetmedi. Yakalanan katil sanığı da Maltepe Kartal Askeri Tutukevi'nden elini kolunu sallayarak çıktı gitti. Olayın tek görgü tanığı da bir türlü mahkemeye getirilip, Olayın katil sanığı "Mehmet Ali Ağca" ile mahkeme önünde yüzleştiremediler. ...Bir devlet ünü yurt dışına çıkmış bir yazarın katillerini bulamıyorsa, televizyonlara çıkıp söylevler vermez. Ya ne yapar? Utancından bir köşeye sıkışır ağzını açmaz! Ya da görevini yapar..."³¹⁰

Uğur Mumcu'nun belirttiği gibi devlet görevini yapamadı. Katil Mehmet Ali Ağca, kaçak olduğu dönemlerde "Milliyet'e" gönderdiği mektupta Papa'yı vuracağını belirtmiş; Türkiye'den çeşitli ülkelere gidip, uluslararası mafyanın ve gizli örgütlerin

³⁰⁹ Türkiye'de Terör (Abdi İpekçi Semineri), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1980, s. 29

³¹⁰ Uğur MUMCU, "Dost Yüzlerde Zaman", bs. Umag Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 43-47

tetikçisi olarak kullanılmıştı. 13 Mayıs 1981’de ‘‘Papa II Johannes Paulus’u’’ vurdu ve yakalandı. 19 yıl cezaevinde kalan Ağca affa uğrayarak, 16 Haziran 2000’de Türkiye’ye iade edildi. Ağca, İpekçi davasının zaman aşımına uğramasından dolayı tekrar aynı davadan yargılanmadı. Başka davalardan yargılandı. Bir süre Kartal F tipi ceza evinde kaldıktan sonra serbest bırakıldı.(18 Ocak 2010) Ağca’nın suç ortakları olarak Oral Çelik, Abdullah Çatlı, Mehmet Şener, Yavuz Çaylan, Yalçın Özbey’in aralarında olduğu bir çok kişinin adı ortaya atıldı. Oral Çelik, Fransa’da yargılandığı mahkemede suçunu kabul etmesine rağmen İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen davada beraat etti. 17 yıl sonra ortaya çıkan tanık Abdullah Yavuz, Çelik’i mahkemede teşhis edemedi. Abdullah Çatlı ise Susurluk’ta 3 Kasım 1996’da meydana gelen kamyon kazası sonucu yaşamını yitirdi. Türkiye’de kaza sonrası siyaset, mafya, terör bağlantısı konuşuldu. Ancak hazırlanan raporlar yapılan görevlendirmelere rağmen sonuç alınamadı. Türkiye’de terörün perde arkası hep karanlık kaldı.

Abdi İpekçi, aslında terör’ün gittiği istikameti ve ortaya çıkaracağı sonucu, neye hizmet ettiğini 29 Mart 1977 tarihli Milliyet’teki köşesinde ön görmüştü:

‘‘Okullarda, sokaklarda, birbirini öldürenler...

Yaygın bir iç savaşa hazırlanırcasına tepeden tırnağa silahlananlar, evlerini cephaneliğe dönüştürenler...

Kitapları, kitapçıları benzin döküp yakanlar...

Konutları dernekleri bombalayanlar...

Daha iyi bir Türkiye, daha adil bir düzen için savaştıklarını sananlar...

...

Emellerinizin, tasarılarınızın, hedeflerinizin, ne olduğunu bilmiyoruz. Ama Türkiye’yi yeni bir 12 Mart’a zorla sürüklediğiniz ortada. Yeni 12 Mart dönemi, eminiz eskisini arattırarak... Ne sağın, ne de solun özgürlüğü kalacak.

O zaman Türkiye daha iyi, düzen daha mı adil olacak?

Ama uğruna savaştığınızı sandığınız halka, terörist eylemlerinizle o kadar ters düşünüyorsunuz, ona o kadar yabancılaştırıyorsunuz ki; oluşturduğunuz ortamdan ötürü sağa da sola da özgürlük tanımayan bir rejimin özlemini duymaya başlayanların sayısı çoğalıyor.’’³¹¹

³¹¹ Milliyet, Durum, 29 Mart 1977

Evet, bu sayı çoğalacak, Abdi İpekçi de ülkeyi bu otoriter rejime sürüklemek için öldüreceklerdi. Bu rejim, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi olacaktı. Bugün hala bu rejimin yarattığı baskı sisteminin etkilerini hissediyoruz. 12 Eylül ile binlerce insan hapslere atıldı, birçok kişi işkenceye uğradı, demokratik haklar ortadan kaldırıldı, yüzlerce kitap yasaklandı, TBMM ve siyasal partiler kapatıldı. Yüzlerce kişi yurt dışına kaçmak zorunda kaldı. Anti demokratik bir anayasa hazırlandı. Abdi İpekçi'nin dediği gibi; 12 Mart 1971'i bile arattırdı.

İpekçi cinayeti sonrasında olayın arkasında herkes siyasi bir boyut arıyor, Ağca yakalandıktan sonra verdiği ifadelerde, kendisinin ülkücü olduğunu ama cinayeti hiçbir örgüt ya da ideoloji uğruna işlemediğini defalarca söylüyordu. Bununla birlikte cinayeti işlediği sırasında yanında bulunanlar, gerekse de cezaevinde kaldığı koğuştaki ve kaçışında yardımcı olan kişilerin hemen hepsinin ülkücü olması, ister istemez işlenen cinayete ülkücü camiyı bir arada düşündürüyor.³¹²

Abdi İpekçi'nin son aylarda ısrarla üzerinde durduğu silah, sigara, uyuşturucu kaçakçılığı ve terör konularında özellikle Abuzer Uğurlu ailesinin (Malatyalı) üzerine gitmesi cinayetin kaçakçılık bağlantısının unutulmaması gereken bir unsur olarak göstermektedir. İpekçi cinayetinin bir ikinci nedeni olarak Milliyet Gazetesinin satışı ön plana çıkmaktadır. İpekçi gazetenin satışına karşıydı. Gazeteye talip olanlar (Kemal Derinkök, Abuzer Uğurlu'nun arkadaşı Milliyet gazetesini almak isteyen kişi Malatyalı işadamı) incelendiğinde onların gümrük işleri yaptıkları ve kaçakçılarla işbirliği içinde olduklarının görülmesi, bu cinayeti işleyenlerin amacının gazeteyi susturmak olduğu düşüncesini güçlendirmektedir.

Abdi İpekçi'nin, kaçakçılık konularına yönelmesi 12 Ekim 1978 günü *“Kaçakçılık”* yazısıyla başlıyor. Bu tarihten sonra kaçakçılık ve terör konuları her geçen gün daha fazla Milliyet gazetesinde yer almaya başladı. *“13 Ekim 1978’de 2.5 milyon liralık kaçak sigara ele geçti, 18 Ekim 1978’de 8.5 kilo eroin ele geçirildi, 16 Ocak 1979’da Kapalı çarşıda 13 kilo altın bulundu, 25 Ocak 1979’da Altın Kaçakçılığı.”* Abdi İpekçi, 1978 Sonbaharında kaçakçılık ve terör olaylarındaki artıştan

³¹²Tamaşa F. DURAL, *“Çarmıhtaki Ülkücü (Ağca İpekçi’yi Neden Öldürdü?)”*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2000, s. 147

AP'den 11 milletvekili ile istifa edip, Ecevit Hükümetinde Gümrük ve Tekel Bakanı olan Tuncay Mataracı'yı suçlar.³¹³

Abdi İpekçi, 12 Ekim 1978'de "Kaçakçılık" adlı başyazısında, Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapmış Gün Sazak'ın suçlamalarına yer vererek, kaçak mal getiren tır kamyonlarının rahatlıkla gümrüklerden geçtiğini, tır başına rüşvet alındığını, bu geçiş kolaylığının nedeninin ise güvenilir memurların görevlerinden alınması olarak yazar. İpekçi, başta bakan olmak üzere gümrüklerin her kademesinde görevli kişileri zan altında bırakan bu durumun belirtilerinin meydana olduğunu kaçak sigaranın Sazak'ın döneminde azaltılmasına rağmen artık her köşede serbestçe satıldığını kaçakçılara yapılan operasyonların durduğunu her türlü malın yurda sokulduğunu belirtir. Ona göre, yeni Bakana düşen bu suçlamayı değiştirecek önlemler almasıdır.

*"... Bunları görenler, Sazak'ın suçlamalarını, kanıt gösterilmese de kabul edeceklerdir. Gümrük ve Tekel Bakanı Mataracı başta bizzat kendisi olmak üzere gümrüğün her kademesindeki görevlileri töhmet altında bırakacak, bu durumu değiştirecek kesin önlemlere başvurmak ve bunun sonucunu kısa sürede alabilmek zorundadır."*³¹⁴

Milliyet gazetesi, 23 Ekim 1978 günü Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı ile "Kaçakçılık ve Gümrükler" konulu sohbet konuşması yayınlanır. Burada yöneltilen suçlamalar ile ilgili sorular sorar. İpekçi, her köşede rahatça sigara satışını sorar, Mataracı'dan, bu İçişleri Bakanlığını ilgilendirir cevabını alır. Gümrük kapılarındaki uygulamaları sorar, Mataracı personelin eğitimsizliğini ileri sürerek tatmin edici cevaplar veremez.³¹⁵

Abdi İpekçi, kaçakçılıkla mücadelede Gün Sazak'ın verdiği mücadeleyi destekler. MHP'li Gün Sazak'ın müsteşarı Namık Kemal Zeybek de İpekçi cinayetini kaçakçılık konularına bağlayanlardan. "Milliyet gazetesi sol tandanslı yayın yapıyordu. Partiye karşıydı. Yani yayınlarının yönü böyleydi ama, Milliyet gazetesi ve Abdi İpekçi'nin kendisi hem sayın Sazak'ı hem de bizim mücadelemizi yüreklice destekledi. Kaçakçılık ülkenin içinde bulunduğu istenmeyen ortamın da sebeplerinden biriydi. Ortamı kışkırtıyordu ve Abdi İpekçi, buna karşı mücadele veriyordu. Gün Sazak'ı kaçakçılığı engellediği için kutluyordu."³¹⁶

³¹³ Tamaşa F. DURAL, a.g.e., s. 155-157

³¹⁴ Milliyet, Durum, 12 Ekim 1978

³¹⁵ Milliyet, 23 Ekim 1978

³¹⁶ Tamaşa F. DURAL, a.g.e., s. 156, 157

Belirtilen desteğe en önemli kanıt, 12 Ocak 1978 günü “*başarılı olmuş bakan*” başlığıyla Milliyet’te yazı dizisinin yayımlanmasıdır. Ayrıca CHP İzmir milletvekili Süleyman Genç de 1978’de bütçe görüşmelerinde yaptığı konuşmada “*Gümrüklerde soygun fikri felsefesini benimle yüzde yüz zıt görüşlere sahip Gün Sazak önlemiştir.*” der.³¹⁷

Abdi İpekçi, Kaçakçılık konusunda 13 Ocak 1979 günü CIA istasyon şefi Paul Henze ile Taksim “Etap Marmara Otelinde” kaçakçılık ve terör konuları ile ilgili olarak görüşür. Ajandasına 2 Şubat 1979 günü ABD Büyük Elçisi “Straud Hupe” ile görüşeceği notunu yazar. Abdi İpekçi, Terör olayları ile CIA’nin bağlantısından kuşkulandırmaktaydı.³¹⁸

Bu tarihler, Abdi İpekçi’nin öldürülmesine yakın olan tarihlerdir. Büyük bir ihtimalle İpekçi üzerinde çalıştığı kaçakçılık dosyasını yazı dizisi haline getirip yayınlıyacaktı. Bu dosyada yine muhtemeldir ki; terörün ülkede artmasının kaçakçılık ile doğrudan bağlantısını ve CIA’nın buna katkısını ortaya koyacaktı. Yazı dizisini tamamlayıp yayınlıyabilseydi ülkedeki sağ ve sol gençlerin nasıl bir birine kırdırıldığı 12 Eylül askeri darbesinden önce ortaya çıkarılırdı. İpekçi ile Gün Sazak aynı fikirde olmasa da ülkenin içinde bulunduğu kargaşaya koydukları ortak tanı siyasi gerilimleri daha da azaltabilirdi.

Sonuç olarak; Abdi İpekçi’den sonra Gün Sazak’ın öldürülmesi (27 Mayıs 1980), Tuncay Mataracı’nın yüce divanda yargılanması, Milliyet gazetesinin İpekçi’nin ölümünden sonra satılması, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerçekleşmesi ve ABD’nin darbeyi desteklemesi bu iddiaları önemli kılmaktadır.

22-ABDİ İPEKÇİ’NİN ÖLDÜRÜLMESİNDEN DOLAYI TÜRK BASININ YAYIMLADIĞI ORTAK BİLDİRİ.

Abdi İpekçi’nin 1 Şubat 1979’da öldürülmesi dolayısı ile “Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazeteciler Sendikası, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası, Fikir İşçileri Gazeteciler Sendikası, Türkiye Yazarlar Sendikası, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Spor Yazarları Derneği, Türk Basın Birliği, Çukurova Gazeteciler Cemiyeti, Anadolu Basın Birliği, Ülkücü Gazeteciler

³¹⁷ Milliyet, “Başarılı Olmuş Bakan”, Yazı dizisi, 12 Ocak 1978

³¹⁸ Tamaşa F. DURAL, a.g.e., s. 109-113

Cemiyeti, Basın Enstitüsü, Basın İş.” ortak bir bildiri yayımladılar. Bildirideki tespitler, uyarılar, bugün bile basının içinde bulunduğu durum dolayısıyla önemini korumaktadır.³¹⁹

Türk Basının Ortak Bildirisi yukarıda adı geçen kuruluşlarca, 2 Şubat 1979 Cuma günü, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti’nde toplanarak oybirliği ile kararlaştırılıp yayımlama kararı almışlardır. Bu bildiri diğer basın kuruluşları ile beraber Milliyet gazetesinde 3 Şubat 1979’da yayımlanacaktır.³²⁰

“1-Tüm meslek yaşamı boyunca çoğulcu demokrasinin dolayısı ile fikir ve basın özgürlüğünün, ulusun mutluluğunun ısrarlı ve cesur savunucusu olan Abdi İpekçi bir BASIN ŞEHİDİ olarak aramızdan ayrılmıştır.

2-Türk basının temsilcileri olarak bu iğrenç cinayeti nefret ile karşılarken, belirtiriz ki bu gibi saldırılar ile Türk basını yıldırılamayacak, aksine daha bilinç ile ve direnç ile görevini sürdürecektir.

3-Süregelen bu tür cinayetlerin sıkıyönetime rağmen anarşi ve terörizmin sürdüğünü göstermek isteyen kapalı rejim özlemcilerinin (Totaliter rejim) planlı bir uygulamasıdır.

4-...Çoğulcu demokrasinin ve özgürlüklerin gereği olan düşünce ayrılıkları, vatan ve ulusun geleceği ve bütünlüğünün tehlikede olduğu bu koşullarda bir yana bırakılmalı, cinayet odaklarının yok edilmesinde birleşilmesidir.

5-Abdi İpekçi’nin öldürülmesi ile somutlaşan fikir ve düşünce özgürlüğü düşmanlığını terörizme kadar götüren karanlık emellerin daha açık ve kesin biçimde önlenmesi için ilk adımın devleti temsil edenlerce atılması gereğine ve bunun ceza yasalarımızda fıkri düşünceyi ve eleştiriye suç sayan hükümlerin kaldırılması ile sağlanacağına inanıyoruz.

6-Türk basını, bu olayın aydınlanmasında, katillerin ve arkalarındaki odakların ortaya çıkarılmasında seferber olacaktır...

³¹⁹ “Türk Basınında Abdi İpekçi”, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 1979, s. 2

³²⁰ Milliyet, 3 Şubat 1979

7-Ülkenin bugün içinde bulunduğu durumdan ancak Atatürk İlkelerinin tam uygulanması doğrultusunda çıkılabileceği ortak görüşümüzü Abdi İpekçi arkadaşımızı bir kez daha saygıyla anarak kamuoyuna duyururuz.”

Gazeteciler Cemiyeti, cinayet sonrası sağdan sola birçok farklı yazarın Abdi İpekçi ile ilgili düşüncelerini “*Türk basınında Abdi İpekçi*” adıyla kitap haline getirip yayımlar.

III. BÖLÜM

ABDİ İPEKÇİ’NİN SİYASİ DÜŞÜNCESİ VE ESERLERİ

1-TEK FORMÜL SOSYALİZM

Abdi İpekçi’nin tek formül sosyalizm düşüncesini anlayabilmek için onun sosyalizm kavramına yüklediği anlamı incelemek gerekir. Ona göre yüzyıllardır serbestçe batıda tartışılan fikirler Türkiye’de 27 Mayıs 1960 sonrası tartışılmaya, konuşulmaya ve yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Askeri darbeyi eleştirebiliriz ancak getirdiği özgür düşünce ortamını yadsıyamayız. Sosyalizm 1960 ile beraber en çok konuşulan kelime haline geldi. Gazetelerde sosyalizm, açık oturumlarda sosyalizm, kahvelerde sosyalizm, evlerde sosyalizm, yayınlanan kitap sayısı da kısa zaman dilimi düşünüldüğünde bir rekordu.³²¹

Abdi İpekçi’ye göre bu gelişme bir uyanışın, öğrenmenin belirtisi olup sevinilmesi gereken bir durum olduğunu belirtir. Ancak bu kavrama yüklenen anlamlar bir karışıklığı da beraberinde getirmiştir. Bu kelimeye karşı yıllardır yaratılan düşmanlık ve ürkeklik bir anda dağılmadı. Sağlam bir eğitimden geçirilmemiş kitleler sosyalizmi bir umacı bildikleri komünizmden ayrı görmüyorlardı. Abdi İpekçi’ye göre aydın kesim dahi bilerek veya bilmeyerek bu karışıklığa kapılmışlardı. Abdi İpekçi bu durumu şöyle açıklamaktadır:

*“Aslında Sosyalizmin, tarihsel gelişme içinde de değişik anlamlar kazanan ve birbirinden kesinlikle ayrılan fikir, görüş, uygulama ve politika ile ilgili bir kavram olduğu bilinmektedir. Değişik özlerin aynı kalıp ve kelime ile ifadesi yalnız Türkiye’de değil, dünyanın gelişmiş ülkelerinde bile karışıklara yol açmaktadır. Söz gelişi Sosyalizmi Komünizmden önceki safha sayan Marksist de kendisini Sosyalist tanıtmaktadır. Doktriner görüşleri benimsemeyip, Komünizmi Faşizm ile beraber ret eden sosyal reformcular da kendisini sosyalist olarak tanımlamaktadır.”*³²²

Abdi İpekçi, herkesin kendi amacına göre yorumladığı sosyalizm kavramının taşıdığı değişik anlamlardan sadece biri içerisine hapis edilmesine karşı idi. O, “Demokratik Sosyalizm” dediğimiz ve İsveç’te uygulanan modele bağlı bir sosyalizmi savunuyordu. Türkiye için de bu formülün uygulanması gerektiği inancındaydı. Neden tek formül sosyalizm sorusunu şu şekilde cevaplamaktadır:

³²¹ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 287

³²² Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 288

‘‘Gelin, objektif açıdan kuşbakışı bir göz atalım, başı dertte olan bütün ülkelerde aynı manzarayı görmekteyiz. İnsanlar ikiye ayrılmış durumda bir yanda gittikçe fakirleşen insanlar diğer taraftan gittikçe zenginleşen insanlar. Kimi gece gündüz çalıştığı halde geçimini sağlayamıyor, kimi oturduğu yerde büyük servetler kazanıyor. Bütün güç zenginlerde. Devlet yönetimine seçimle veya zorla geçen yöneticiler, onlardan (zenginlerden) gördükleri yardımlar ve rüşvetlerle beslenmekte karşılığında onlar için çalışmaktadır. Bu düzen suiistimal veya sömürü düzenidir...’’³²³

İpekçi’ye göre, bu sorunlu devletlerin tepesindeki memurlar rüşvet ile zengin olurken, alttakiler ise aynı yola geçim kaygısı ile küçük rüşvetlerle katkı yapmaktadırlar. Bu durum sistemin değişimini güçleştirmekte ya da hiç talep edilmemektedir. Ekonomik kalkınmayı sağlayacak planlamanın olmadığını denetimsiz bir liberalizmin karmaşası içinde toprak ağaları, sanayiciler, tüccarlar, topluma yararlı olanı değil kendilerine faydalı olanı yerine getirdiklerini ifade eder. Enflasyonist bir politika yasa dışı kazançlar, aşırı karlar ve karaborsacılık, plansız ekonomi yüzünden artmayan milli gelirin büyük kısmının küçük bir zümre tarafından ele geçirilmesine yol açmıştır. Fiyatların sürekli artması nedeniyle dar gelirlilerin kendilerini toplama şansını kayıp ettiğini, gecekonduların şehirlerin göbeklerine kadar sokulduğunu, işsizlik ve açlığın her gün artmasına yol açarak hırsızlık, yankesiciliğin, ahlaki düşüşün olgu haline gelmesine yardımcı bir ortam yarattığını belirtir.

Zengin ile yoksul arasındaki uçurum arttıkça, bilinçaltına yerleşen kin ve nefretleri de arttırdığını düşünen İpekçi, bu durumun insanların insanlar tarafından istismarını doğal sayan cahil kişileri ön plana çıkardığını, istikrar, huzur ve güvenliğin yok olması sorununa neden olduğu vurgusu yapar. Ülkelerinde para kazanmaya alışmış, büyük servet sahibi olmuş zümrelerin statükodan fedakarlık yapmaya razı olmadıklarını, sosyal reform isteyen, ekonomik hesaplar üzerine eğilen, vurgunları ortaya çıkaranları tehlikeli fikir sahipleri ilan edip, komünist damgasını vurmakta, susturmakta ya da yok etmekte, yıllarca ceza evinde kalmalarına neden olduklarını belirtir. Bunun kitleleri ihtilallere yönlendirdiğini bu durumun Latin Amerika’dan Orta Doğuya kadar uzandığını açıklar. İpekçi’ye göre, bütün bu sorunların çözümü bir tek formülle ‘‘Demokratik Sosyalizm’’ çözülür.

Tezi desteklemek için Abdi İpekçi şu karşılaştırmayı yapmaktadır:

³²³ Abdi İPEKÇİ, ‘‘Dünyanın Dört Bucağından’’, s. 281

‘‘...Şimdi objektifimizi huzur ve istikrar içinde yaşayan ülkelere çevirelim. İnsanlar arasında fark pek az. Büyük servet sahipleri parmakla sayılıyor. Fakirlere rastlanmıyor. Yüksek kazançlar yüksek vergilere tabii Ücretlerin ve maaşların tabanı tespit edilmiş. Hastalar, işsizler yaşlılar için sosyal sigortalar mevcut. Herkes eğitimden eşit imkanlarla faydalaniyor, herkese aynı tıbbi bakım imkanları sağlanıyor. Memleketin ekonomisi bir zümrenin değil, bütün vatandaşların yararına göre planlanmış. Önemli üretim kaynakları kamu yararına çalışan kuruluşlar, ana endüstriler devletleştirilmiş. Toplum rekabet değil, işbirliği esasına göre ayarlanmış. Herkes çalıştığı topluma faydalı olduğu oranda kazanıyor...’’³²⁴

Burada anlatılan ülkeler, Avrupa ülkeleridir. Özellikle sosyal demokrat politikaların uygulanma şansı bulunduğu devletler kast edilmektedir. İsveç, o dönem için Federal Almanya, Fransa, Danimarka, Hollanda vb.

Abdi İpekçi’nin yukarıda anlattıklarını özetlersek, sorunlu ülkelerdeki huzursuzluğun nedeni insanların her gün biraz daha derinleşen gelir uçurumu ile iki ayrı ekonomik sınıfa ayıran ilkel düzenin sürdürülmesinin devam ettirilmesi, çözüme dönük çabaların önlenmesidir.

Modern ekonomik doktrinlerin olumlu mantığını kabul etmeyen fanatik bir zümrenin egemenliği, ellerinde tuttıkları polis kuvvetleri ile hak taleplerinin bastırılması, ezilen kesimlerin kinlerinin daha da artması, polisin bastıramadığı yerde ordunun devreye sokulması.

Mutlu ülkeler (Abdi İpekçi’nin, demokratik sistemini yerleştiren, sosyal refahı sağlayan devletler için kullandığı tabirdir.) istikrarın, huzurun, sırrını sosyalist doktrinlerde bulup uygulamışlardır. Belki bir avuç insandılar, büyük dirençle karşılaştılar, fakat zamanla savundukları düşüncelerin doğruluğu ortaya çıkınca direnişler yumuşamış, sosyalist doktrinlere en zıt düşünceleri savunanlar dahi tutumlarını değiştirmişlerdir. Çünkü sosyalist fikirler toplumcu olduğu için nüfusun büyük çoğunluğunun yaşam standartlarını yükseltmiştir.

Sosyalist doktrinlerin getirdikleri gerçekler karşısında kapitalizm, klasik anlayışını değiştirmek zorunda kalmış, yüksek kazançlara vergi uygulanması, sosyal sigortalar, sendika haklarının genişletilmesi, asgari maaş ve ücret tespiti, demokratik örgütlenme olanakları sağlanmış ‘‘Bırakın yapsınlar bırakın geçsinler’’ sistemi terk edilmiştir. Sosyalist partiler mükemmel sonuçlar alarak iktidara gelmişlerdir.

³²⁴ Abdi İPEKÇİ, ‘‘Dünyanın Dört Bucağından’’, s. 282, 283

Abdi İpekçi, sosyalist metotları bir devrim zoruyla gerçekleştirmek zorunda bırakılan ülkelerde, başa gelen rejimlerin demokratik değil, totaliter rejimler olduğunu, yalnız sosyal politikalara direnen zümreyi ortadan kaldırmakla kalmadığını, diğer insanların da özgürlüklerini kısıtladığını belirtir. “...İşte biz bunun içindir ki, demode olmuş köhnemiş kokuşmuş ekonomik düzende hala ısrar eden fanatiklerin gerçeği bir an önce görüp Sosyalist devrimlerini demokratik yollardan derhal gerçekleştirmelerini diliyor ve bunun tek formül olduğuna inanıyoruz.”³²⁵ der.

Abdi İpekçi’nin anlatmaya çalıştığımız düşüncesini, sosyalizmden ne anladığını şu şekilde toparlayabiliriz. İpekçi’nin anladığı sosyalizm Marks’ın ihtilalcı sosyalizm değildir. Bütün totaliter rejimlere olduğu gibi komünizme de karşıdır. Mülkiyet hakkını yok eden, özgürlükleri kısıtlayan bu rejimin insanları mutlu etmeyeceği inancındadır.

Abdi İpekçi’nin benimsediği sosyalizm, demokratik sosyalizmdir. Yüksek kazançlara yüksek vergilerin uygulandığı, miras yolu ile intikal eden kıymetlerin vergilendirildiği, sınıf ayrılıklarının olmadığı, sosyalist modeli esas alır. Kamu yararına çalışan kuruluşların ana endüstrilerin, üretim kaynaklarının sosyalleştirilmesini benimser. Sağlık, eğitim, hizmetlerini sosyalleştiren bütün vatandaşların eşit biçimde yararlanmasını sağlayan sosyalizmi savunur. Çalışanların örgütlendiği, çalıştıranlar tarafından sömürülmediği bir sosyalizmi esas alır. Totaliter rejimlerdeki gibi sermaye sahibi yerine devlet tarafından da sömürülmesine karşıdır.

Abdi İpekçi, ülke ekonomisini bir zümrenin değil, bütün vatandaşların yararına göre planlanmasını sosyalist düşüncesinin temeli sayar. Sosyal sınıf, ırk, din sebeplerine dayanan imtiyazlara karşıdır. İşsizler ve yaşlılar için sosyal sigortaların kurulmasını toprak reformunun yapılmasını, köy, kasaba ve kentlerin planlı bir biçimde büyümesini sağlayan sosyal politikalara inanır. Ekonomik ve sosyal düzen rekabet değil, işbirliği ve yaratılan kıymet esasına göre yeniden kurulmasını savunur. Arsa ve konut spekülasyonuna son verilerek konut politikasının devlet tarafından yönlendirilmesini savunur. Kontrollü bir piyasa ekonomisinden yanadır.

Sonuç olarak Abdi İpekçi’nin düşüncesine göre, bu yöntemler uygulandığında, sosyalist reformlar gerçekleştirildiğinde komünizme giden ortam ortadan kalkar, insanlar daha mutlu bir yaşam sürerler. Çalışanların aç kalmaması, adaletin sağlanması

³²⁵ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 284, 285

sosyalizmin ana gayesidir. İpekçi, sosyalizmi adaletin teminatı olarak da görür. “*Adaleti sağlayacak tek yolun Sosyalizm olduğu bir matematik formülü kesinliği ile ortada. Bu formülü geç kalmadan kullanmak gerekir.*”³²⁶ Der.

2-DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Abdi İpekçi, sadece bir gazeteci değil, aynı zamanda bir düşün insanıydı. Hep çoğulcu bir demokrasiden yana olmuştur. Barışı ve özgürlüğü savundu. Abdi İpekçi aynı zamanda bir denge adamıydı. Aradığı dengede, değişik düşünceler için hoşgörü isteği vardı. Hoşgörü eksikliğinin giderek özgürlüklere zarar vereceğinden korkuyordu. Terörü demokrasinin baş belası olarak görür, yazılarında bunu sürekli vurgulardı. Abdi İpekçi, barış, demokrasi, özgürlük için düşünüp söyledikleri ile şimdi bize tarih penceresinden bakmaktadır. Sevgi, kaygı, uyarı dolu sözleri yine hepimize ışık tutuyor.³²⁷

Bütün çağların en büyük yargıcı tarihtir. Tarih, insanın serüvenine en üst düzeylerden bakar, saymakla bitmez; ayrıntı ya da çelişkinin arasından öz’deki gerçekliği arar ve ana yargısını yaratır.

Türkiye’nin bir düşün adamı, bir yazarı ve gazetecisi olarak Abdi İpekçi, konusunda da söylenmesi gerekenin en güzelini ve doğrusunu bir gün yine o söyleyecek. Kaldı ki, Abdi İpekçi salt kendi için yaşamamıştı. Tek’in değil, çok’un yüreğinden akıp gidenleri dile getirme savaşına katıldı.³²⁸

Abdi İpekçi, aklın ve nesnel olma özleminin eşine zor rastlanan bir yansımasıdır. Herkesin çılgınlaşabileceği bir yerde o, durmasını bilen ama çoğu kişinin çözümsüzleşip boyun eğdiği noktada da aynı serinkanlılıkla sesini yükseltebilmiştir. Ölçü ve denge bu anlamda günlük akıntılarla uzlaşan bir fırsatçılığın değil, yanıltıcı görünümlere kendisini koy vermeyen bir insan davranışının simgesidir.

Demokratik düşüncesini, gazeteci boyutu ile de sergilemiştir. Toplumların en geniş kesimlerinin özlem istek ve beklentilerini araştıran ve yansıtan bir gazeteciliğin örneklerini vermiştir. Araştırmacı gazetecilik ilkelerine bağlıydı. Ne kadar zor olursa olsun, gerçekleri en son aşamalarına kadar bulma mücadelesini vermiştir. Doğrular

³²⁶ Abdi İPEKÇİ, “*Dünyanın Dört Bucağından*”, s. 286

³²⁷ Abdi İPEKÇİ, “*Barış, Demokrasi, Özgürlük*”, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s. 7

³²⁸ Abdi İPEKÇİ, “*Barış, Demokrasi, Özgürlük*”, s. 8

araştırma uğraşısında, önyargılardan korkulara çeşitli aldatıcı etkenlerden düpedüz engellemelere değin nice dar boğazları geçmek zorunda kalmıştır. Onun gözünde gerçek haber, ancak kanıtlanabilen haberdır. Kanıtları eksik kalan bir bilgi toplumu aydınlatamaz. Belki de yepyeni yanılgıların kaynağına dönebilirdi. Abdi İpekçi, doğru olanı verme çabası uğruna bazen en büyük haberleri bekletmiş, hatta başka gazetelerin yayımlayacaklarını bildiği halde yine de onların yayınında uzak durabilmişti.

Düşünce boyutuyla Abdi İpekçi, sadelik ve yalınlığın insanıdır. Abdi İpekçi açısından sadelik ve yalınlık, toplumsal gelişime en doğrudan katkıda bulunan, halk yığınlarının daha iyi ve güzeli bulma sürecine yardım etmektir. Abdi İpekçi'nin insan sevgisi ile yüklü dünyasında toplumcu düşünceler ömrü boyunca tüm eğilimlerini en geniş çerçevelerde belirlemiştir. Çoğulcu düşünce ve demokrasi onun fikir hayatının odak noktasını oluşturur.

Eşitsizlikler içinde kıvranan insanların, toplumların, yörelerin acısı ve çilesi Abdi İpekçi'nin bütün benliğinde yaşadı durdu. Doğup büyüdüğü Türkiye'nin her türlü bağınazlıklardan uzak, anlayışlı hoş görülü bir yurttaşı olabilmekti bütün özlemi. Doğu ya da batı kuzey ya da güney, O'nda birbirinden ayrı tutulmayan kesitlerdi. Yeryüzünün bir yanında yaşanan mutlulukları, bir başka dünya yöresinde acı, kan ve savaş varken hiç de hak edilmiş sayılamayacağına inanırdı. Bütün bu nedenlerle barış, demokrasi, özgürlük Abdi İpekçi'nin düşünce yazılarında birbirinden ayrılmayan birbiriyle iç içe geçmiş kavramlara dönüşmüşlerdir.

Yaşamak, olağanüstü kargaşa içinde belli bir konum ya da işlev bulma sorunudur. Yaşamış olmak daha güzel bir yarına katkı yapmaktır. O düşünceleri ile ülkesine önemli katkılarda bulan bir gazeteciydi.

Abdi İpekçi'nin özgürlük ve demokratik düzene bakışını şöyle özetleyebiliriz. Öldürme özgürlüğünün başladığı yerde, yaşama özgürlüğü ve düşünce özgürlüğü kalmaz. Düşünce özgürlüğü üzerindeki sınırlamaları kaldırmak demokrasinin gereğidir. Ancak sınırlamaları kaldırırken zorbalık özgürlüğünün önlenmesi gerekir. Çağdaş uygarlığın ve gerçek demokrasinin gereği budur. Demokratik düzenin gerçek kurumları ile yaşayabilmesi için, düşüncelerin olabildiğince genişlik ve serbestlik içinde savunulmasına bağlıdır. Korkulması gerekenin düşünceler olmadığını düşüncelerin açıkça ifade edilememesi sorunu olduğunu belirten İpekçi, güvenlik uğruna temel hürriyetlerin kısıtlanmasına karşı çıkmıştır. Çünkü demokratik toplumların çelişen ve

çatışan (fikirlerin kavgası değil, ifade alanı bulmasıdır) görüşlerden doğru olan yol bulunabilir. Diğer anlayış şiddeti körüklemekten başka bir sonuç doğurmaz.

Abdi İpekçi, barıştan yanaydı, şiddete, baskıya, zulme karşıydı. Dünyanın neresinde olursa olsun barıştan yanaydı. Bir bakıma 2434 yıl önce “Aristofanes”’in barış adlı oyunundaki gibi haykırarak barışı özlüyordu.

“-Tanrılar artık burada değiller, bizi terk edip gittiler...”

-Bilmem bir daha barışı görür müsünüz?

-Neden? Nereye gitti?

-Savaş onu derin bir mağaraya kapattı.

-Hangi mağaraya?

-Şurada derinlerdeki mağaraya, üstüne koca kaya parçaları yığıldı.

-Bir daha çıkaramayasınız diye oradan barışı. ³²⁹

Kişinin kendi içindeki barış sağlanmadan, kişilerin bir birleri arasındaki barış sağlanmadan, aile çevresi içindeki barış sağlanamadan, dünya barışı sağlanabilir mi? barışı daha ne kadar süre çeşitli gösterilerin siyasal ve toplumsal alanlarda hiçbir çözüm getirmeyen sözde anlaşmaların konusu olarak kalacaktır. Savaş tekniğinin gelişmesi için akıl almaz boyutlarda harcamalarda bulunmaktadırlar. Kağıt üzerinde kalan barışçı ülkeler nedense barışın kendisi için hiçbir çaba göstermemekte, hiçbir harcamada bulunmamaktadır. Kağıt üzerinde kalan sözlerin dışında, uygulamada savaşa tanıdığımız olanaklar düzeyinde bir katkıda bulunmadığımız sürece barışa nasıl ulaşabiliriz.

Yaratabilme, sevebilme ve yaşama sanatı gibi barış sanatı da öğrenmekle sahip olunabilecek bir değerdir. Dostoyevski’nin belirttiği gibi “dünyanın değişip, yeni bir görünüm alabilmesi için önce insanların değişimleri, tavırlarını yeniden düzenlemeleri gerekmektedir.” Kim bilir bizi terk edip giden tanrılar (tanrı) ancak o zaman bir sevgi dini adına döneceklerdir. Büyük Mevlana Celalettin-i Rumi’nin dediği gibi “Bütün dinlerin üstünde olan bir sevgi dini adına” geri dönebilirler. ³³⁰

³²⁹ Takis ALEXİOU, “Abdi İpekçi”, bs. Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986, s. 1, 2

³³⁰ Takis ALEXİOU, a.g.e., s. 1, 2

Bu sözler Yunanlı bir sanatçıya ait, çünkü Abdi İpekçi, onca sorunlara rağmen iki yaka ulusunun tarihten gelen birliktelikle barış içinde yaşayabileceğini savunmuş Ege ve Akdeniz'in barış denizi olması çabasını yaşamının sonuna kadar sürdürmüştür. Takis Alexiou, bir sanatçı kalemini, fırçasını, renkleri, çizgileri, boyları, yüreğini ve beynini daha güzel, daha renkli bir dünya, daha mutlu bir yaşam için kullanan bir ressam ve mimar.

Abdi İpekçi bir yazar, Türk bir yazar, gazeteci, düşünür, kalemini, sözcükleri, tümceleri, sağduyusunu, yüreğini ve beynini daha güzel, daha barıştan yana bir dünya, daha mutlu bir yaşama adanmış bir usta. Bu iki insanın bir araya gelmesi için, ilkinin yaşaması, ikincisinin öldürülmesi mi gerekiyordu? Bu iki insanın bir araya gelmesi için Abdi İpekçi adını taşıyan, Türk ve Yunan halkları arasındaki “Barış ve Dostluk Ödülü”nün kurulması mı gerekiyordu? Bilinen Yunan ve Türk halkları arasındaki barış, dostluk, dayanışma, hoşgörü, anlayış ve karşılıklı sevgi gereksinimi bu iki insanı bir araya getirdi. Abdi İpekçi'nin, Türk-Yunan dostluğuna yönelik bir sembol haline gelmiş kişiliği ve adı onları bir araya getirdi.³³¹

3-KENDİ SÖZLERİ İLE ABDİ İPEKÇİ

*“Benim inançlarımın temelinde ‘özgürlükçülük’ var. Özgürlüğe, yalnız insanın en kutsal, en doğal bir hakkı olduğu için inanmıyorum. Özgürlüğün aynı zamanda gerçeklerin araştırılıp bulunmasında vazgeçilmez bir amaç olduğunu düşünüyorum. Yanılmıyorsam, Ziya Paşa(Tanzimat şairi) söylemiş, ‘Barika-ı hakikat müsademe-i efkârdan doğar’ (Gerçeğin ışığı fikirlerin çatışmasından doğar) İşte, ben, insanların özgür olmalarını, düşüncelerini, inançlarını, görüşlerini hiçbir baskı ile karşılaşmadan özgürce açıklayabilmelerini istiyorum. Bu özgürlüğü, yalnız kendi doğrultumdaki kimseler için değil, karşıtlarım için de savunmak gereğine inanıyorum. Gazeteci olarak bu konuda bana büyük bir görev ve sorumluluk düştüğünü biliyorum ve o görevi yerine getirmek istiyorum.”*³³²

“İKİ YANDAN SUÇLANDIM”

“Gazetenin yönetiminde tutumum, inançlarım doğrultusunda oldu. Solcu olmayan, solcular tarafından beğenilmeyen kimselerin de yazılarının yayımlanmasını engellemedim. Haberlerde de aynı politikayı güttüm. Sola karşı çıkanların demeçlerine ambargo koymadım. İşte bu tutumum, beni kendilerinden sayan solcuları deli etti. Bu davranışımı hiç anlamadılar, hiç onaylamadılar ve beni döneklilikle, kaypaklıkla suçladılar. Tabii bunun ile yetinmeyip; çok daha ağır isnatlarda

³³¹ Takis ALEXIOU, a.g.e., s. 3

³³² Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Milliyet Gazetesi, 1 Şubat 2010

bulundular. Hâlâ da bulunuyorlar. Tıpkı sağdaki fanatiklerin yaptıkları gibi. Zaten, sağda ya da solda körü körüne angaje olmamış her gerçek aydının kaderi budur. Her iki yandan gelen suçlamalara hedef olmak...’³³³

“ÖZGÜRLÜĞE BAĞLIYIM”

“İnançlarımın temelinde özgürlük var. Her şeyden önce bu ilkeye bağlıyım. Karşıtlarım dahil herkesin özgürlüğünü savunmayı ödev biliyorum. Bu özgürlüğün kötüye kullanılmasına, örneğin kendi görüşlerini başkasına zorla, baskıyla empoze etme özgürlüğüne dönüştürülmesine, hele bunun için şiddet yöntemlerine başvurulmasına da kesinlikle karşıyım. (Çektiğim hücumların ve düşmanlıkların önemli nedeni budur.) Milliyet haber görevini yerine getirirken bazı şeyleri saklamayı ve değiştirmeyi düşünmez. Bu konuda alınmış bir kararı yoktur. Aksine, benim Milliyet’te çalışanlardan isteğim daima gerçekleri olduğu gibi yazmalarıdır. Haber dışındaki yayınlarımızda da temel inancım olan özgürlük doğrultusunda davranmaya, her görüşe açıklama olanağı sağlamaya çalışıyoruz.”³³⁴

4-İHTİLALIN İÇ YÜZÜ KİTABI

Abdi İpekçi, 1960’ta gerçekleşen askeri darbeyi, siyasi bir terimle adlandırmaktadır. Ona göre, bu olay bir darbe olmasının ötesinde halkın da destek verdiği bir ihtilaldır. Sonuç itibarı ile diğer ülkelerde görülen askeri darbeler gibi toplumun temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamamış aksine sağdan sola farklı düşüncelerin kendini ifade etmesi ve örgütlenmesi, siyasi parti kurmasının önünü açtığı için demokrasi tarihimiz için önemli görmüştür.

Bununla birlikte Yassıada Mahkemelerini hukuki bulmamış verilen idam kararlarını asla onaylamamıştır. Abdi İpekçi, yönetimindeki Milliyet DP (Demokrat Parti) iktidarına gerçekleştirilen İhtilalın genelde yanında olmakla birlikte askerlerin sağlıklı bir yönetim kurabilmeleri için akılcı ve serinkanlı bir yol izlemeleri gerektiği görüşünü savunuyordu.

Abdi İpekçi, 27 Mayıs 1960’ın hemen sonrasında Milli Birlik Komitesi’nin önde gelen kişileri ile kurduğu diyalog giderek geliyordu. Bu, Milliyet gazetesine haber kaynağı olarak büyük yarar sağlarken, İhtilalın hemen sonrasında yazmayı aklına koyduğu bir araştırmanın gerçekleşmesi için, bu kişilerin verecekleri bilgilere

³³³ Milliyet, 1 Şubat 2010

³³⁴ Milliyet, 1 Şubat 2010

gereksinimi olduğunu biliyordu. Böylesi kapsamlı bir araştırmayı gazetede ki yoğun işlerinden dolayı tamamlamayacağını bildiğinden gazetenin muhabirlerinden “Ömer Sami Coşar” ile ortak çalışma yapma gereği duymuştur.³³⁵

İpekçi ve Coşar eseri kaleme alırken amaçları, İhtilalın gizli kalmış yönlerini olaylara karışanlar hayatta ve hafızalardaki hatıralar taze iken araştırıp tespit etmek, böylece ileride bu devrin tarihini yazacaklara sıhhatli bilgi ve belgeler sağlamaktır. Böylece ortaya konacak konularla, türlü yorumlara uğrayan 27 Mayıs hareketinin daha iyi değerlendirilmesini sağlamaktır.

“İhtilalın iç yüzü”, Silahlı kuvvetler mensupları arasında 27 Mayıstan yıllar önce beliren gelişmelerden başlayarak 27 Mayıs İhtilalının hazırlanışı, gerçekleştirilmesini ve ihtilaldan sonra kurulan Milli Birlik Komitesi devrini inceleyen bir araştırma dizisidir.

Bu eserde 27 Mayıs İhtilalının tohumlarının 1954 yılının son aylarında atıldığı ileri sürülebilir. Hatta bu daha gerilere de götürülebilirdi. Çok partili sistemden başlatılabilirdi. Bu bakış açısının olayı daha net görmemize ve subayların belirli bir zümre veya partiye değil, bir tutuma karşı oldukları ortaya çıkacaktır. O zaman olayların subayların düşüncelerine nasıl etki ettiği anlaşılacaktır. Böyle bir bakış açısı ile 27 Mayıs hareketinin karakterini daha iyi anlamak mümkün olacaktır.³³⁶

Eser, 1950 seçimlerinden önce orduda kurulan teşkilattan başlayıp, 1954’ten sonra orduda ortaya çıkan huzursuzluk, İstanbul ve Ankara’da kurulan gizli komiteler, 1957’de yapılmak istenen ihtilal, 9 subay olayı,* dağılan komitelerin yeniden teşkilatlanması, ihtilal hazırlığı ve ihtilalın yapılması, MBK (Milli Birlik Komitesi) devri, Yassıada Mahkemesi, İhtilal içerisinde bölünmeler, iç tasfiyeler kitapta ayrıntıları ile anlatılmıştır.

Abdi İpekçi’nin bu eserle yapmış olduğu en önemli tespit ise şudur.1954 yılından ihtilalin yapıldığı ana kadar ordu içinde isimleri ve faaliyetleri tespit edilememiş birçok komiteler vardı. Bunlar 27 Mayıs hareketini hazırlayan teşkilata

³³⁵ Abdi İPEKÇİ, Ömer Sami COŞAR , “*İhtilalın İç Yüzü*”, C. I, Uygun Yayınevi, İstanbul, 1965, s. 1-3

³³⁶ Abdi İPEKÇİ, Ömer Sami COŞAR, a.g.e., s. 14, 15

*Kırmay Yüzbaşı Samet Kuşçu tarafından, ihbar edilen subaylardır. Mahkeme bu subayları celp edecek ama teşkilatı meydana çıkaracak ipucu elde edemeyecekti.

dahil olmadıkları için, gizli kaldıklarını faaliyetlerine yer veremediğini dip notlarda açıklayacaktı.³³⁷

Sonuç olarak bu eser, Türkiye tarihinin 1960 Askeri Darbesi ile ilgili yazılan ve yararlanması gereken birinci elden kaynaklardan biridir.

5-İNÖNÜ ATATÜRK'Ü ANLATIYOR KİTABI

Bu kitap, Abdi İpekçi'nin İsmet İnönü ile yapmış olduğu röportajdan oluşmaktadır. Önce Milliyet gazetesinde yayınlanmış daha sonra da kitap haline getirilmiştir. 1968 yılında kitap haline getirilen söyleyişi daha sonraki yıllarda farklı yayın evlerince basımı yenilenmiştir.

Eseri kaleme almasındaki maksadını Abdi İpekçi şöyle açıklamaktadır:

‘‘Hatıraları İnönü kadar merak edilen başka bir devlet adamı yoktur. Bu merak haksız değildir. Birinci Dünya Savaşında bulunmuştur. Milli Mücadelede Erkanı Harbiye –i Umumiye Reisliğinden, Garp cephesi komutanlığına kadar değişen birinci plandaki askeri faaliyetini, Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Konferansı baş delegeşi gibi büyük siyasi görevle tamamlamıştı. Cumhuriyet kurulduktan sonra Başbakan olarak uzun yıllar olayların içinde yaşamış başrolü oynamıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra 12 yıl Cumhurbaşkanlığı yapmış 1950'den itibaren Muhalefet lideri sıfatıyla Türk politikasında ön plandaki yerini korumuştur... Böylesine zengin bir tarihi geçmişe sahip devlet adamının hatıralarına karşı merak duymamak mümkün değildir.’’³³⁸

Eserde İnönü, Atatürk ile tanışması ve yakın iş münasebetlerinin Birinci Dünya Savaşı ile başladığını belirtir. Kafkas Cephesindeki (1916) beraberliğin 1938 yılına kadar 22 sene yakın anlaşma ve yakın tanışma siyasi ve içtimai fikirlerde muvazilik olarak Atatürk ölene kadar sürdüğünü vurgular.

İpekçi, İnönü'ye genel olarak, Atatürk ile olan mesai birlikteliğini, aralarındaki kavganın nedenlerini, Atatürk'ün İnönü soyadını verişinin nasıl olduğu, Cumhuriyetin ilan fikri ve nasıl ilan edildiği sorularını sorar. Cumhuriyet'in muhalifleri ve Rauf Bey'in tutumunun ne olduğu, Atatürk'ün Rauf, Ali Fuat, Kazım Karabekir gibi paşalarla arasının açılmasının nedenleri, Doğu (Şeyh Said) İsyanının, Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası ile ilişkisinin bulunup bulunmadığı, partinin kapatılmasının

³³⁷ Abdi İPEKÇİ, Ömer Sami COŞAR, a.g.e., s. 85

³³⁸ Abdi İPEKÇİ, ‘‘İnönü Atatürk'ü Anlatıyor’’, Cem Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 5

nedenlerini sorar. İnönü'nün cevaplarının yanı sıra Şevket Süreyya Aydemir gibi dönemin yazarlarının yazdıklarına da eserinde yer vermiştir.

En önemli sorulardan biri de İnönü'nün Ulusal Mücadeleye katılımı ile ilgili farklı yorumlardı. İnönü, bu yorumlara verdiği cevapta, söylendiği gibi tereddüt etmediğini, Ankara'ya geldikten sonra Atatürk'ün bilgisi dahilinde İstanbul'a gittiğini, İstanbul'un işgali sonrası Atatürk'ün isteği ile derhal Ankara'ya döndüğünü söyler. Ayrıca İnönü Lozan'a gidişi ile ilgili olarak, bunu beklemediğini kendisi için de sürpriz olduğunu anlatıp, Rauf Orbay ile aralarında bu konu ile ilgili güçlük değil, münakaşa olduğunu ifade eder.³³⁹

Sizce, Atatürk'ün kişiliğine özellik veren hususlar nelerdir, sorusunu İsmet İnönü şu şekilde cevaplar:

“Büyük hassaları vardır. Karar sahibidir. Kararları açıktır ve bir defa karar verdikten sonra onu tatbik ettirmek için şahsiyeti çok tesirlidir. Bu bir kumandan için en büyük hasletlerden biridir. Siyasi vasıfları yüksektir. Milli Mücadelenin askeri safhada idaresi kadar siyasi idaresi de nazikti. Hatta daha nazikti denilebilir. Atatürk siyasi safhanın idaresinde de aynı derecede maharetli, daha maharetli olmuştur. Mesela benim kanaatimce, Milli Mücadelenin, bir Millet Meclisi kurularak onunla beraber yürütülmesi son derce güç fakat harikulade isabetli bir karar olmuştur... Emsali de hemen hemen yok gibidir.”³⁴⁰ der.

Atatürk'ün siyasi ve iktisadi doktrinler karşısında aldığı vaziyet açık seçik bir görüşü var mıydı, sorusunu şu şekilde cevaplar: *“Başından itibaren özel teşebbüsü esas tutmuş ve ölünceye kadar bu prensibi tatbik etmiştir. Aslında Atatürk ilmin sağduyunun esas prensiplerinin daima rehber olduğu, kılavuz olduğu bir zihniyet taşımıştır.”³⁴¹*

Kitapta İnönü, Harf İnkılabını diğer inkılaplar yanında en ileri inkılap olarak kabul eder. Ona göre inkılapların içerisinde diğer önemli olanın ise kadınlara sosyal hayata katılma özgürlüğünün verilmesi olarak belirtir. Bu bakış açısını ortaya koyması ve Cumhuriyet devriminden önde tutması rejimi esasen TBMM'nin açılışı ile başlatmasından ileri gelmektedir.

Kitapta İnönü, Atatürk'ün arkadaşları (Rauf Orbay, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy) ile fikir ayrılığı yaşamasını doğal olarak karşılamıştır. Bu soruyu şu şekilde

³³⁹ Abdi İPEKÇİ, ‘‘İnönü Atatürk'ü Anlatıyor’’, s. 29, 30, 31

³⁴⁰ Abdi İPEKÇİ, ‘‘İnönü Atatürk'ü Anlatıyor’’, s. 35, 36

³⁴¹ Abdi İPEKÇİ, ‘‘İnönü Atatürk'ü Anlatıyor’’, s. 36, 37

cevaplamıştır: “Başlangıçta aynı fikirde olmak, sonra ayrı fikirde olmak, uyuşmamak meselesinin insanın bütün ömrünce görülebileceğini bunun yadırganacak tarafının olmadığını söylemesidir. En yakın arkadaşlarımızla beraber olduğumuz sürece her gün her sorunda, her noktada mutabık yaşayamayız...”³⁴²

Abdi İpekçi, kitabı yazarken, sadece İnönü’nün görüşlerini değil ekler bölümünde sorduğu sorularla ilgili Nutuk’tan, Rauf Orbay’ın anılarından, Kazım Karabekir’in anılarından, Ali Fuat’ın anılarından bölümler alarak farklı bakış açılarını bir arada vererek ve yönlendirici yorumlardan kaçınarak bilimsel olmaya büyük özen göstermiştir. Kitabın önemli bir kısmını ekler oluşturmaktadır.³⁴³

6-LİDERLER DİYOR Kİ KİTABI

Milliyet gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi, 12 Ekim 1969 seçimleri sırasında seçimden önce ve sonra olmak üzere parti liderleri ile yepyeni bir teknik uygulayarak, yaptığı röportajlarda ustaca sorduğu sorularla liderlerin yurt sorunları üzerindeki bilgi seviyelerini, içine düştükleri çelişkileri açığa çıkararak teyp ile tespit etmiştir. İki tur halinde yapılan bu röportajlar, teypte tespit edilen konuşmalar üzerinde hiçbir değiştirme yapılmadan, Milliyet gazetesinde aynen yayınlanmıştır. Daha sonra kitap haline getirilen röportajlar, Türkiye’nin yakın dönem siyasi, ekonomik ve sosyal hayatında bundan sonraki gelişmelerde sağlıklı biçimde değerlendirme yapmak isteyenler için önemli bir kaynak kitap niteliğindedir.³⁴⁴

Abdi İpekçi, o dönemin şu siyasal parti liderleri ile röportaj yapmıştır. “AP-Süleyman Demirel, CHP-İsmet İnönü, YTP-Yusuf Azizoğlu, BP-Hüseyin Balan, GP-Turhan Feyzioğlu, TİP- Mehmet Ali Aybar, MHP-Alparslan Türkeş”

Röportajda şu konuları liderlere sormuştur: Ekonomik kalkınma sorunları, Ortak Pazar, seçim sistemi, kaçakçılık, eğitim, üniversite meselesi, toprak reformu, ortanın solu, demokrasi, koalisyon, Doğu sorunu, Türkiye’nin dinsel meseleleri, demokratik sosyalizm (TİP-Türkiye İşçi Partisi liderine sorar.), siyasal hakların iadesi, anayasa değişikliği, seçim sonuçları, partilerin hedefleri, faşizm suçlamaları-partinin komandoları (MHP-Milliyetçi Hareket Partisi başkanına sorar.)

³⁴² Abdi İPEKÇİ, “ İnönü Atatürk’ü Anlatıyor”, s. 21, 22

³⁴³ Abdi İPEKÇİ, “ İnönü Atatürk’ü Anlatıyor”, s. 51-107

³⁴⁴ Abdi İPEKÇİ, “Liderler Diyor ki”, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s. 6, 7

7-AFRİKA KİTABI

Afrika kitabı Abdi İpekçi'nin Milliyet gazetesinde yayınlanmış röportajlarından meydana gelmiştir. Abdi İpekçi, fotoğrafçı Kemal Baysal ile birlikte 1959'da Afrika'yı bir buçuk ay dolaşmış, ilkel yaşamdan uygar yaşama geçen insanların hikayelerini röportajlarla nakletmiştir.

Kitabın başlangıcında önce Afrika hakkında genel bilgi verilmekte ve şu tespitler yapılmaktadır; eskiden Afrika belki sadece balta girmemiş ormanlar, vahşi hayvanlar, halen balta girmemiş ormanlar olarak değerlendirilebilir. Ancak bütün bunların yanında bugün (1959 yılı) öyle olaylar meydana geliyor ki; onların yanında Afrika vahşi ve egzotik karakterini kayıp ediyor. Bu değişim bütün dünyanın dikkatini yavaş yavaş üzerine çekmektedir. Çok yakında herkesin ilgisi bu kıta üzerinde toplanacak, her yerde Afrika'dan bahsedilecektir. Bu kitap değişen Afrika'yı anlatmaktadır. Can çekişen fakat ölmek istemeyen müstemlekecilikle (Sömürgecilik), babası vahşi, fakat kendisi modern yaşama uymaya çalışan bir Afrika neslinin giriştiği mücadele anlatılmaktadır, ayrıca Afrika'nın iklim özellikleri yaşayan insanların aile toplum özellikleri, eğlence biçimleri, sosyal problemleri, tarihleri, özgürlük mücadeleleri de anlatılmaktadır.³⁴⁵

Kitap, Batı Afrika, Ekvator Afrika'sı, Batı Afrika ve bugünkü Afrika (1959 yılı) olmak üzere bölümlere ayrıldığı gibi yarınki Afrika (1959 sonrası) ile ilgili yorumlar ve öngörülerde bulunmuştur. Abdi İpekçi'nin gezdiği ülkeler şunlardı. Rodezya, Kenya, Uganda, Belçika Kongo'su, Nijerya, Gana, Gine, Senegal, kitabı okurken dikkatimi çeken eğer buralarda bir Türk'e rastlarsa duyduğu heyecanı ve mutluluğu anlattığı bölümlerdir.

Kitapta, sömürgeci ülkelerin karşılaştırılmasını yaparken şu saptamaları yapmıştır: *‘‘Afrika’daki müstemlekeci devletler arasında en iyi sistemi İngilizler tatbik etmektedir. İngilizler kendi idareleri altındaki Afrikalılara, Belçikalılar kadar bol iktisadi imkan sağlamamaktadır. Irk ve siyaset yönünden eşitlik prensibini Fransızlar kadar iyi yürütmemektedirler, fakat buna rağmen Afrikalılar İngiliz idaresini tercih etmektedirler. Zira İngilizler, Afrikalıları kendi kendilerini idareye sistematik bir şekilde*

³⁴⁵ Abdi İPEKÇİ, ‘‘Afrika’’, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1959, s. 11

hazırlıyorlar ve vakti geldiğine kani oldukları zaman da idareyi memleketin hakiki sahiplerine devrediyorlar.’³⁴⁶

Burada anlatılmak istenen İngiltere’nin bir özelliğini daha vurgulamaktadır. Bağımsızlıklarını kazansalar bile ekonomik ve kültürel yönden İngiliz etkisinin sürdüğüdür. Bu İngilizlerin ver fakat bırakma siyasetidir. Bu yolla İngiliz uluslar topluluğunu oluşturmuştur.

Fransızların ise Afrikalıları Fransız vatandaşı kabul etmekle birlikte, İngilizler gibi sistematik, planlı çalışmadıklarını, Afrikalıların kültür, ekonomi, siyaset ve sosyal sahalarda gelişmelerini adeta olurlarına bıraktığını vurgulayarak, Belçikalıların onlara hak yerine iş verdiklerini siyasi bakımdan Afrikalıları en ufak bir yetki tanımadıkları gibi onların siyasi ve kültürel yönden deneyim kazanmamalarına özen gösterdiklerini yazmıştır.

Kitabın en ilginç başlıklarından biri de milliyetçilik, ırkçılık, komünizm bölümüdür. Abdi İpekçi, Afrika’daki çatışmaların en önemli sebebinin ırkçılık yüzünden çıktığını vurgularken, kin nefret, düşmanlık duygularının burada insanlara renklerine göre davranılmasından ileri geldiğini beyazların her yönden siyahları sömürmesinden hor görmesinden kaynaklandığını belirtir. Siyahların buna tepkilerinin son derece doğal ve haklı olduğunu anlatır. Afrika’nın aynı zamanda milliyetçilik hareketleri ile dalgalandığını ancak liderlerinin aydın kişiler olmasının yanı sıra, şan ve şöhret peşinde koşanların da bulunduğunu bu durumun sağlıklı bir devlet yapılanması önünde engel teşkil ettiğini yazar. Çoğu genç liderlerin solcu olduklarını, ancak komünist olmadıklarını, burada komünist bir teşkilatlanmanın bulunmadığını, bu düşünce için verimli bir alan olduğunu belirtmiştir.³⁴⁷ Abdi İpekçi, sosyalist düşüncedeki tarihçilerin SSCB ve diğer devletlerin bu elverişli alanın niçin değerlendirilemediğinin araştırması gerektiğini yazar. Çünkü sadece Che Guevera, Kongo’da böylesi bir mücadele yürütecek ancak başarılı olamayacaktır. Abdi İpekçi, Afrika’da komünizmin gelişmesini durduracak sebepleri şu şekilde sıralamaktadır:

‘‘1.Afrika’nın büyük ekseriyeti toprak sahibi olan küçük çiftçilerdir, muazzam derebeylerine pek rastlanmaz. Bu bakımdan komünizmin toprağı kolektifleştirme prensibine muhtaç değildirlir...

2-Afrika’da İslamiyet yaygındır ve Müslümanlar komünizme düşmandır.

³⁴⁶ Abdi İPEKÇİ, ‘‘Afrika’’, s. 226

³⁴⁷ Abdi İPEKÇİ, ‘‘Afrika’’, s. 228, 229

3-Kültürlü milliyetçi liderlerin solcu olanları dahi komünistlerle Ruslarla işbirliğine taraftar değildir...³⁴⁸

Kitabın ilgi çeken bir bölümü de 1959 sonrası Afrika'sı ile ilgili yaptığı öngörüdür. Afrika ile ilgili gelecek tespitinde şunları yazar:

‘Falcılık yapmak, siyasi kehanette bulunmak iddiasında değilim. Fakat Afrika'nın bugünkü halini iyice tanıdıktan sonra istikbalini keşfetmek mümkündür. Afrika 21'inci asra sömürgeler diyarı değil müstakil devletler kıtası olarak girecektir. Halen milliyetçilerin en zayıf bulundukları Kenya, Kongo gibi ülkeler dahi önümüzdeki 40 sene zarfında istiklal davalarını çoktan halletmiş olacaklardır.’³⁴⁹

Abdi İpekçi, Fransızca ve İngilizcenin, birçok lehçe ve dilin kullanıldığı Afrika'da resmi dil olarak siyasi ve idari kurumlarda, gazeteler, okullar aracılığı ile halk kitlelerince benimseneceğini, bu iki dilin Afrika'nın dili olacağını ileri sürmüştür. Eğitimin de yalnız misyoner okullarında olmayacağını, laik okulların açılacağını Hristiyanlığın etkisinin azalacağını belirtmiştir.

Abdi İpekçi'ye göre, Afrika'da Batı ülkelerinde olduğu gibi demokrasi rejimi kolay gelişmeyecektir. Yeni ülkelerin çoğunun Güney Amerika ülkelerine benzeyeceğini vurgular. Sık sık diktatörlerin çıkacağını, hükümet darbeleri ile istikrarın bozulacağını iç karışıklıkların çıkacağını, isyanların olacağını çünkü demokrasinin bir kültür ve zihniyet meselesi olduğunu, Afrikalıların uzun süre iyi bir demokrasi için gerekli kültürü elde edemeyeceklerini, İngiltere, Fransa, Belçika gibi ülkelerin çıkarlarının çatışmalarda belirgin rol oynayacağını anlatmıştır. Nitekim Afrika'daki her soykırımda, her darbede, her isyanda bu ülkeleri görmekteyiz.

Abdi İpekçi'nin en önemli tespitlerinden biri de; birçok Afrikalının hayali olan ilk adımlarının daha o zamanlarda atılan “Afrika Birleşik Devletleri” projesinin hayal olarak kalacağıdır. Afrikalılar, Amerika Birleşik Devletlerini örnek almalarına karşın bu devletin kuruluşunu hazırlayan hiçbir koşulun Afrika'da bulunmaması bunun en önemli nedenidir. Abdi İpekçi kitabı şu sözlerle sonlandırır:

‘Bir buçuk aylık seyahatimizi, hikaye eden kitabımızın başında ağlayan sevimli çocuk, siyah Afrika'nın ta kendisidir. Yürümekten kendi işlerini kendi görmekten aciz olduğu halde yürümek ve kendi işlerini kendi görmek istiyor. Bunu yapamadığı için de ağlıyor. Fakat çok yakın gelecekte bu sevimli çocuk büyüyecek, serpilecek, ayakları üzerinde doğrulup yürümeye,

³⁴⁸ Abdi İPEKÇİ, “Afrika”, s. 230, 231

³⁴⁹ Abdi İPEKÇİ, “Afrika”, s. 233

koşmaya başlayacaktır. O zaman belki bebekler ağlamayacaktır, ama büyük mesuliyetler yüklenmiş aile reisleri gibi güçlüklerle karşılaşacağı, endişelerle kıvrınacağı muhakkaktır.’³⁵⁰

8-DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINDAN KİTABI

Abdi İpekçi, çeşitli zamanlarda dünyanın dört bucağındaki çeşitli ülkelere gitti ve röportajlar yaptı. Yapılan röportajlar, 1971 yılında kitap haline getirildi. “Dünyanın Dört Bucağından”, Alaska’dan Latin Amerika’ya kadar dünyanın dört bucağındaki ülkeleri bütün gerçekleri ile gözler önüne seriyor. Özellikle geri kalmış ülkelerle ilgili röportajlar, Türkiye ile karşılaştırılarak verilmiştir.

Abdi İpekçi, kitabın önsözünde şunları yazmaktadır: “Bu kitap, 17 yıldır dünyanın dört bucağında yapmakta olduğumuz gözlemleri bir araya getiriyor. Kimin de Uzak Doğuda, Afrika’da ve Kutuplarda yaşayan insanların özelliklerini, geleneklerini törelerini bulacaksınız. Kiminde de siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan incelemeleri... Bunlar genellikle tarih şeridinin içinden, yaşadıkları an aktarılmış enstantanelerdir.”³⁵¹

Abdi İpekçi’ye göre gazeteci, tarihçi ve edebiyatçı değildir. Yazılarında bir sanatçı yazarın ustalığı olmayabilir. Olayları geniş bir zaman perspektifinden incelemesi, yorumlaması beklenemez. Ona düşen, gerçekleri yaşandığı an içinde aktarmasıdır. Ancak okurların gazeteciden beklentisi ise uzak görüldüğüdür. Bu günü anlatan gazeteciden yarının ne olacağını da sorar. Bu nedenle kaçınılmaz olarak bu sorunun cevaplanması çabası gazetecide olmalıdır.

Röportajlar ve dolayısıyla kitap, dogmalara kapılmadan, özgürlüklere dokunmadan, sosyal adalete yönelebilen rejimlerin insanların insanca yaşamlarını sağlayabilirken bunu yapmayanların ise her an patlamaya hazır bir bunalıma sürüklendiği anlatmaktadır. Bu nedenle soyut teorilere değil, somut örneklerle dayanan anlatıma yer vermiştir.

Kitapta, Afrika röportajlarına da “Yarının kıtası” bölümü ile yer vermiştir. Alaska’ya dünyanın bir ucu, Küba, Kore, İran gibi ülkelere dertli ülkeler, Havai, Japonya gibi devletlere mutlu ülkeler, Latin Amerika ülkeleri (Peru, Şili, Arjantin,

³⁵⁰ Abdi İPEKÇİ, “Afrika”, s. 235, 236

³⁵¹ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 7

Brezilya) devrim kavgası olan devletler olarak gruplamıştır. Sovyet Rusya ve İsveç'i ise ayrı bölümlerde tek başlık altında toplayacaktır.

Kitabın en önemli bölümleri Latin Amerika, İsveç bölümleridir. Çünkü Küba devrimi, Latin Amerika'daki askeri darbeler bugün bile etkisini sürdürmekte aynı zamanda dünyanın en yoksul ülkelerinden biri iken bugün en gelişmiş ülkeleri arasında yer alan, İsveç modeli ve Türkiye ile karşılaştırma bölümleri önemli analizler içermektedir.

Latin Amerika için eserinde şu tespitleri yapar. Bu ülke insanları sıcak insanlardır. Ancak yoksullar çok yoksul, zenginler çok zengindir. Yoksulları daha da fakirleştiren, zenginleri daha varıl eden bir düzen var. Latin Amerika'nın bir başka geleneği de askeri darbelerdir. İktidar sürekli olarak silah yolu ile el değiştiriyor, yalnız Bolivya'da 1826-1971 yılları arasında 147 askeri darbe olmuştur. Bazı ülkelerde toprak üzerinde yaşayan Kızılderililer ile birlikte satılır, kilise ve ordu ileri gelenleri bu oligarşinin doğal müttefiki olma özelliğini hala sürdürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ülke içindeki işbirlikçilerle bu sömürü düzenini sürdürmekte çıkarları zarara uğradığında askeri yönetimleri başa getirterek çıkarlarını korumaktadır.

Abdi İpekçi, Amerika'nın Latin Amerika'yı nasıl sömürdüğünü sayısal verilerle şöyle açıklamaktadır:

“Son on beş yıl içinde, Birleşik Amerika'dan Latin Amerika'ya yapılan yatırımlar 3.8 milyar doları bulmuştur. Aynı süre içinde bu yatırımlardan elde edilip, Birleşik Amerika'ya transfer edilen kar toplamı 11,3 milyar dolardır. Buna göre Latin Amerika ulusları, Amerikan sermayesi yatırımlarından 7,5 milyar dolar zarar etmişlerdir. Açıklığa kavuşturmamız gereken bir nokta var, Latin Amerika uzaktan birbirine benzer ülkeler topluluğu olarak gözüktüyor. Bu çok yanlış bir izlenim, Şili ile Peru ya da Arjantin ile Brezilya arasındaki fark, Avrupa'da yaşayan iki ayrı toplum sözgeşi Yunanistan ve İsviçre arasındaki farktan az değil”³⁵² der.

Abdi İpekçi, dünyanın öbür ucunda da olsa ortaya çıkan birtakım siyasal çalkantıların Türkiye dahil bir çok ülkeyi etkisi altına alan siyasal sosyal akıma dönüşebileceğine düşüncesindedir. Nitekim Latin Amerika'da oluşturulup uygulamaya girişilen, kır ve şehir gerillacılığının kıvılcımlarını Türkiye'de de görmek 1970-80 yılları arasında mümkün olmuştu. Zengin ve yoksul arasındaki uçurum var olduğu sürece etkileşim sürecektir.

³⁵² Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 430, 431

Latin Amerika ülkelerinde korkunç bir sonradan görmenin varlığını anlatan Abdi İpekçi, Peru’da geçen ilginç bir olayı şu şekilde nakletmektedir:

“Peru’nun başkenti Lima’da, DOFINO adlı bir mağaza sahibi İskoçya’dan viski ithal edermiş. Derken İskoçya’dan viski ile beraber su da getirmeye başlamış. İskoç viskisinin gerçek tadının İskoç suyu ile mümkün olacağına dair reklam yapmış. Perulular kapışmış İskoç suyunu ... Bu defa teneke kutular içinde İskoçya’dan hava ithal etmeye başlamış. İskoç viskisini İskoçlar gibi içmek için İskoç suyu ile karıştırıp, İskoç havasını teneffüs ederek içiniz reklamları sonucu Perulular Dofino’dan birer şişe viski ve su ile birlikte birer teneke hava da satın alırlar, viski ile suyu karıştırıp içerken tenekenin ucunda açtıkları deliği de burunlarına götürürlermiş. Herhalde sonradan görmenin kepazeliğine bundan başka vahim bir örnek verilemez.”³⁵³

Abdi İpekçi, Küba Devriminin gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra bu ülkeye gitmiş ve şu saptamaları yapmıştır. İhtilalın gençler tarafından benimsendiğini onlara önemli sorumluluk ve görevler verdiğini, devlet mekanizmasını sarsmış olan suiistimallerin önlendiğini, memurların vatandaşlara hizmet ettiğini, rüşvetin kaçakçılığın önlendiğini, kumar hastalığının önüne geçildiğini, işsizliğin sorun olmaktan çıkarıldığını gözlemler. İnsanların, dinlerine, ırklarına ve sosyal ekonomik durumlarına göre ayrıma tutmanın sonlandırıldığını, insanların eğitim ve sağlık hizmetlerini eşit biçimde aldığını vurgularken; kendisinin en önemli kişisel özelliklerinden olan anti tezi de kitabında anlatmıştır. Madalyonun diğer yüzü olarak tarif ettiği saptamalara göre; Küba’da önemli şeyler başarılmış ancak, önemli besin maddelerine ulaşmada hala sorun ve kuyrukların olduğunu, bunun da Amerikan ambargosundan kaynaklandığını, Küba’da özgürlük ve demokrasinin kalmadığını, solcu olmayan bütün partilerin kapatıldığını, solunda tek parti içinde toplandığını, basın özgürlüğünün bulunmadığını, kapitalist sömürünün kalktığını köylülerin köle olmaktan kurtarıldıkları doğru ama özgürlüklerin tamamen kaldırıldığına ve sömürünün şekil değiştirdiğine şüphesinin olmadığını anlatmıştır.

Abdi İpekçi’nin Küba, ziyaretinin önemli özelliği, aynı dönemde büyük Türk şairi Nazım Hikmet’in de Küba’da olmasıydı. Onunla röportaj yapmak istemiş ancak bu mümkün olmamıştır. Eğer böyle bir röportaj gerçekleştirilmiş ve bu yazı dizisi olarak da Milliyet gazetesinde yayınlanmış olsaydı, Türk basın tarihinde bir devrim etkisi yaratacaktı. Buna rağmen Abdi İpekçi kitabında 17 Mayıs 1960 tarihli “Revolucion” gazetesinin yapmış olduğu röportajı ve bir şiirini kitabına koymuştur. Abdi İpekçi’ye

³⁵³ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 432

göre şiir, Küba’da devrimin herkes tarafından desteklenmediğini, Küba halkının çalışmaktan çok eğlenmeyi seven bir yapıda olduğunu anlattığını ifade etmiştir.

‘‘Rençberler şarkı söyler
İnşa etmek şarkı söylemeye benzemez
Bu daha zor bir iştir
Rençberlerin kalbi
Parlak bir Luna park gibi parlar
Fakat yaptığı şey bir Luna Park değil
Burada çamur kar ve rüzgar var
Ve kanayan eller
Ekmek her zaman taze değil
Kahve de her zaman sıcak değil
Bazan şekeri bile yok
Burada herkes kahraman değil
Arkadaşlar da her zaman sadık değil
İnşa etmek şarkı söylemeye benzemez
Fakat rençberler sabırlı insanlardır.
Bina da göklere doğru yükselir
Yukarıya yukarıya daima daha yukarıya
Ve şimdiden birinci kata
Çiçek dolu bazı saksılar koydular
Ve kuşlar taşıyor kanatlarında
Güneşi üçüncü katın balkonuna
Bina mütemadiyen yükselir

Sonuç olarak Abdi İpekçi Küba devrimi ile ilgili şunları yazmıştır. Küba’da Castro’yu destekleyenler geleceğe umutla bakanlardır. Ümitler gerçekleşmezse, Küba’da huzursuzluk çıkacaktır. Rusya (SSCB) yardım ederse komünistler davayı kazanabilir. Aksi taktirde Amerikan uçakları yarım saatte Küba’yı işgal ederler. Şimdiye kadar beklemesinin nedeni yanlışlıklarından ders alıp adımını hesaplı atmasındandır.

Kitabın diğer ilginç bir kısmı, İsveç’in anlatıldığı bölümdür. Dünyanın en yoksul ülkesi iken bugünün sanayileşen en demokratik ülkelerinden biri haline gelişini sosyal ekonomik durumunu tarihsel sürecini örnekler ile çok iyi anlatmış, ayrıca Türkiye ile karşılaştırmasını yapmıştır. Bu nedenle Küba bölümü gibi İsveç kısmını önemseyip anlatmak istiyoruz.

Bir ülkenin kısa anatomisi başlığı İsveç hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“1-Doğumdan 16 yaşına kadar kendisine bakmakla yükümlü kimseye (geliri ne olursa olsun) devlet tarafından 2250 lira ödenecektir.

2-Okul çağına kadar devlet her türlü sağlık bakımını ücretsiz karşılayacaktır.

3-Dokuz yıllık ilk ve orta öğrenim için para ödenmeyecek, yemek ve okul kitapları ücretsiz olacaktır. ...

4-Yüksek öğrenimine devam etmek isterse testlerde başarı gösterdiği takdirde devlet burslarından yararlanabilecektir.

5-Doğum yapan kadın (mali durumu ne olursa olsun) 2000 lira alacaktır.

...

6-67 yaşına gelince emekli olacak ve bakımı devlet tarafından sağlanacaktır.

7-Hastalandığı zaman bakımı ücretsiz yapılacak ilaçları bedelsiz ya da yarı fiyatına verilecek çalışmadığı her gün için kendisine en az 12,5 lira ödenecektir.

8-İşsiz kaldığı zaman devlet kendisine günde 50 liraya kadar (ayrıca 5 lira eşi ve 5 lira 16 yaşından küçük her çocuğa) ödeyecektir. İş bulunduğu zaman nakliye masrafları devletçe karşılanacaktır.

³⁵⁴ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 209, 210

9-İş sırasındaki her türlü kazaya karşı sigortalı olacaktır.’³⁵⁵

Abdi İpekçi, İsveç sistemini sosyalist rejim olarak adlandırmaktadır. Ayrıca ilginç bir ayrıntıyı da vererek, ülke ekonomisinin %90’nın özel sektörün elinde olduğunu nüfusun çoğunluğunun endüstri alanında çalıştığını belirtmektedir. Aslında Abdi İpekçi’nin anlattığı İsveç modeli siyasal düşüncesini de açığa çıkarmakta özgürlük ve demokrasi içerisinde kalkınmayı savunmaktadır.

Özellikle İsveç’in yukarıdaki standartlara nasıl ulaştığı sorusuna cevap arar. Abdi İpekçi, röportajlarında sürekli olarak, nasıl oluyor da hapse girmenin nimet olduğu, geçen yüzyılın sonuna (19.yüzyıl) kadar insanların açlıktan ve sefaletten kırıldıkları, bu yüzden başka yerlere göçmek zorunda kaldıkları, nüfusunu %90’nın köylerde yaşadığı, aç kalan binlerce İsveçlinin Almanya’da kendilerini köle gibi satılığa çıkardığı bir ülke iken, kısa sayılacak sürede Avrupa’nın en yüksek hayat seviyesine ulaştı. Sorularını İsveçli yöneticilere sorar. Kendisi de tarihi araştırmalar yaparak şu sonuçlara varır:

“1-Kendi ülkelerinin tabi kaynaklarının farkına girilmesi, Avrupa’nın en zengin demir cevherine sahip olduklarını gördüler, kereste ticareti ve akarsuları sayesinde enerji ihtiyaçlarını karşıladılar. Sadece demir cevheri satmadılar. Bunun sanayi hamlesini gerçekleştirdiler. Ayrıca iki dünya savaşının da dışında kalmayı başardılar.

2-Yan sanayi dallarının çoğaltılması kent nüfusunun artırılması,

3-Büyük reformları gerçekleştiren sosyalist partinin (Sosyal Demokrat Parti) 1932 den itibaren aralıksız iktidarda olması,

4-Özel sektörün yaratıcı gücünün hızlı bir biçimde teşvik edilmesi servet vergisi ile gelir dağılımı uçurumunun önlenmesi.

5- Devletin sadece demiryolları ve madencilik işletmesine sahip olması Sadece bir bankasının bulunması,

6- Bütün sendikalar bir konfederasyonla birleşip işçilerin %90’ını temsil etmesi,

7-Sosyal Demokrat Partinin doktriner sosyalizmden yana tavır almaması sosyal reformlara ağırlık vermesi temel hak ve özgürlükleri genişletmesi,

8-Kadınlara da dahil eğitimin yaygınlaşması, kadınların sosyal hayatta ön plana çıkması,’³⁵⁶

³⁵⁵ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 289, 290

³⁵⁶ Abdi İPEKÇİ, “Dünyanın Dört Bucağından”, s. 294-97

Abdi İpekçi, bu tespitlerden sonra, Türkiye ile bu ülkeyi karşılaştırır ve şu sonuçlara varır. Türkiye doğal kaynaklar yönünden İsveç kadar talihli olmadığı düşünülebilir. Ancak yer altı ve üstünde henüz yeteri kadar değerlendirilememiş imkanlar vardır. Türkiye doğal kaynakların yanı sıra ciddi bir turizm geliri potansiyeline sahiptir. Ayrıca yurt dışında çalışan işçilerimizin dövizleri sanayiye kazandırılabilir. Türkiye'nin beklide nüfus artış hızının yüksek olması dez avantaj olarak görünmektedir. Çünkü İsveç herkese iş bulmada düşük artış ile daha şanslıdır. Bir bakıma dengeli kalkınmanın yanı sıra planlanabilir bir nüfus artışının önemini vurgular. İsveç ile Türkiye arasında en önemli farklardan biri olarak da eğitim alanını görür. İsveç yoksulluğuna rağmen, 19. yüzyıl dolarken okur-yazar oranını %80'e çıkarmayı başarmıştı. Kitabı yazdığı yıllarda İsveç'in hepsi en az orta okul mezunudur. Türkiye ise bu sorunu daha çözmemiştir. Diğer sorun İsveç sanayileşmesini belirli birkaç bölgede toplamamıştır.

Yapılan saptamalar bugün bile geçerliliğini korumakta ve hala tartışılmaktadır.

IV. BÖLÜM:

GÜNLÜK YAZILARINDAN SEÇMELER VE TANIYANLARIN GÖZÜ İLE ABDİ İPEKÇİ

1-KÖŞE YAZILARINDAN SEÇMELER

Bu bölümde, Abdi İpekçi'nin 1961-1979 tarihleri arasında Milliyet gazetesinde yayınlanan köşe yazılarından derlemeler yapılmıştır. İpekçi, dış politikadan işçi haklarına, demokrasiden öğrenci olaylarına, terörden parti politikalarına, anayasadan temel hak ve özgürlüklerine kadar ülke gündeminde bulunan tartışılan her konuda yazı yazmıştır. Yukarıda kendi sözlerinde verildiği gibi her kesimden saldırılara uğramış tehdit edilmiş ancak düşüncelerinden asla ödün vermediği gibi siyasi ekonomik bir çıkar uğruna da hiçbir parti veya siyasi ideolojiye angaje olmamıştır. Belki de onu bu kadar önemli kılan ve başarılı olmasında etken olan temel özelliğiydi.

Köşe yazılarını derlerken gördüğüm en önemli özellik ise asla hiç kimseye hakaret etmemesidir. En ağır eleştirileri bile yaparken kişi haklarına özen göstermiş ve bunun basındaki savunucusu olmuştur. 1960'dan günümüze geldiğimizde beklide görülecek en önemli özellik tartıştığımız, kavga ettiğimiz sorunların değişmediğini görmek olacaktır. Bu bölümde seçilen köşe yazıları özetlenerek verilecektir.

MBK (MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ) TARIHE KARIŞIRKEN

“İkinci cumhuriyetin kuruluş heyecanı ve son günlerin olayları arasında Milli Birlik komitesi sessiz sedasız tarihe karışı verdi. 27 Mayıs devrimi ve milli birlik komitesi rejimi Cumhuriyet tarihimize önemli bir yer işgal edecektir. Hadisenin manasını belirtebilecek tarafsız tahliller yapmak kesin yargılara varabilmek ileride mümkün olacaktır. Ancak Milli Birlik Komitesinin son bulduğu gün, bir buçuk yıllık icraatın neticelerini tazesine özetlemek faydalı olacaktır.

27 Mayıs İhtilali, Demokrat Parti İktidarının yarattığı siyasi, ahlaki, iktisadi ve sosyal düzensizliğin bir sonucudur. Subaylar, memurlar ve aydınlar arasında infial uyandıran onları ümitsizliğe sevk eden bu gidişi yıllardan beri birçok kimseler gibi teessürle izleyen bir avuç vatanperver subay 27 Mayıs günü iktidara el koydukları zaman ihtilalin bütün şartları mevcuttu.

...

Kısa bir süre sonra İhtilalların bünyesindeki kaçınılmaz arazlar Milli Birlik Komitesi'nde de görülmeye başlandı. Metot farkında doğan bir anlaşmazlık belirdi. Bu fark, aslında ihtilalın sebebi ile hedefi arasındaki boşluktan ileri geliyordu.

Komite üyelerinin bir kısmı sadece hedefi düşünüyor, demokratik düzeni kurup, seçimleri yapıp iktidarı devretmeyi istiyordu. Diğerleri ihtilalı zaruri kılmış aksaklıkları ele alıp düzeltmeyi memleketin ana davalarını halletmeyi ondan sonra seçimleri düşünmeyi arzuluyorlardı. İkinci yol uzun ve tehlikeli olabilir, verilen vaadin gerçekleşmesini geciktirebilirdi. Üstelik bazı temel meselelerin hali yolunda yapılan teşebbüsler, menfi tepkiler yaratmış, tereddütler doğurmuştu. Komitede bu endişede olanlar, kendileri gibi düşünmeyenleri tasfiye ettiler, derhal seçimleri gerçekleştirecek tedbirlere başvurdular. Kurucu Meclis teşkil edildi. Anayasa ve seçim kanunları hazırlandı. Seçim yapıp vaad yerine getirildi.

...

*Dünya tarihine, Milli Birlik Komitesini iktidar hırsına kapılmayan ve vaadini gerçekleştiren ilk ihtilalcılar olarak kaydedilecektir.*³⁵⁷

27 Ekim 1961

Abdi İpekçi, genel olarak 1960 Askeri Darbesini, modern bir anayasanın hazırlanması, demokratik rejim için önemli olan Anayasa Mahkemesinin kurulması, sosyal devlet fikrinin getirilmesi açısından olumlu bulmuş ve bunu sürekli vurgulamıştır.

SON TEVKİFLER VE FİKİR HÜRRİYETİ

“Fransa’da yayımlanan bir kitaptan yaptığı tercüme dolayısıyla tevkif edilen doçent Adnan Benk’in önceki gün Adliyeye, derginin yazı işleri müdürü ile birlikte kelepçelenmiş olarak getirilmesi büyük tepki yaratmıştır. Bu tepkinin akislerini derhal mecliste görmek sevindiricidir. Zira gerçek fikir hürriyetinin hüküm sürdüğü Batılı demokrasilerde fikirlerinden dolayı kimse hapis edilmediği gibi basın yolu ile işlenen suçlarda da sanıklar asla katil ve hırsızlarla aynı muameleyi görmemekte, ellerine kelepçe vurulmamaktadır.

...

Birisi kısa bir süre sonra hiçbir sorumluluk taşımadığı bir kere daha görülen bazı gazete ve gazetecilerin hürriyeti suiistimal ederek başvurdukları tahrikler, yalan yayınlar, küfür ve hakaretle dolu yazılardır. Basının böyle bir gelişmeyi önceden tahmin edip başvurduğu kendi kendini kontrol sistemi maalesef bekleneni tam olarak verememiş, bu gibi yayınların artmasını

³⁵⁷ Milliyet, Durum, 27 Ekim 1961

önleyememiştir. Ancak, itiraf etmek gerekir ki, bu tip gazeteciler dünyanın en ileri ülkesinde dahi mevcuttur...

İkinci mesele, fikir hürriyetinin gerçekleşmesini önleyen maddelerin faşist İtalya'dan alınmış ceza kanununda varlıklarını elan muhafaza etmelerinden dolayı yapılan itirazlardır. Ashında, bir Komünist İhtilalını tahrik edecek propagandaları yasaklamak amacıyla konulmuş olması gereken 142'nci maddenin tatbikatta her türlü iktisadi tenkidi önleyecek, her nevi ilmi incelemeyi kanun dışı bırakacak nitelikte olduğunu ileri sürenler, gerçek bir fikir hürriyetinin kurulabilmesi için maddenin kaldırılmasını veya tadilini dilemektedirler.

...

142'nci maddenin metnini, fikir hürriyeti ile bağdaştırmak güçtür. Madde bugünkü haliyle yalnız Komünizmi yasaklayan bir hüküm değil, fakat ihtilalcı tahrikçi olmayan iktisadi tenkitleri ilmi incelemeleri dahi ceza tehdidi altına sokabilen bir niteliktedir. Mesela, İsviçre'de, Türkiye gibi komünist Partisini kanun dışı bırakmıştır. Orda da bir Komünist ihtilal çıkarmak için girişilecek fiili hareketler, tahrikler cezalandırılır. Ancak fikir planında gerçek bir hürriyet vardır. Bu bakımdan 142'nci maddeye açıklık vermek, komünist ihtilalını, teşvik için yapılacak tahrikler ve fiili teşebbüslerle, mesela ilmi inceleme yapan fikir yazılarını bir tutmamak gerekir. Bu Komünizmi kanun dışı edip faşist bir rejimle idare edilmeyen bütün Batı demokrasilerinde böyledir.³⁵⁸

9 Ocak 1963

Abdi İpekçi, yaşamı boyunca 142'nci madde başta olmak üzere düşünce özgürlüğünün kısıtlanmasına yol açan kanunların demokratik esaslar doğrultusunda düzenlenmesini savunmuştur.

GREV KANUNLAŞIRKEN

“Demokratik rejime geçildiğinden beri hemen hemen bütün partilerimizin seçim beyannamelerine girdiği halde yıllardan beri bir türlü gerçekleşmeyen grev ve lokavt hakları evvelki gün nihayet kanunlaşmıştır.

Hiç şüphesiz bu hakkın bu kadar geç tanınmasına sebep, bazı çevrelerin, grev'in işçilerimiz elinde tehlikeli bir silah haline geleceği konusunda yaptıkları propagandalar olmuştur. Bu iddiayı benimseyenler, Türk işçisinin grev hakkını şuurlu bir şekilde kullanacak olgunluğa henüz erişemediğini ileri sürüyorlardı. Kanaatlerince sanayimizin henüz gelişme sırasında olduğu bir devirde, işçilerimizin şuursuzca başvuracakları grev silahı ekonomimizi tahrip edecekti.

³⁵⁸ Abdi İpekçi, ‘‘Anayasa, Yasalar, Devlet’’, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s. 29-31

Kanaatimizce çalışma hayatınıza bu hakların girmesi, uyulan endişeleri haklı çıkarmayacak, aksine sanayimizde ve sosyal bünyemizde müspet gelişmelere yol açacaktır.

Türk işçisinin grev hakkını, layıkıyla kullanacak bir olgunluğa eriştiğine inanıyoruz. Onları nihayet elde edebildikleri bu garantiden dolayı tebrik ederken, grev ve lokavt müesseselerinin toplumumuza hayırlı gelişmeler getirmesini dileriz .³⁵⁹

17 Temmuz 1963

Abdi İpekçi, grev hakkının işyerlerinde üretimi düşürmek yerine daha da artıracığı inancındaydı. Bu hakla, işverenlerin keyfi davranışları önlenecek ve işçilerin haklı istekleri karşılanacaktı. Grev hakkının gelir dağılımındaki uçurumun önlenmesini sağlayacağı gibi toplumda sosyalleşmeyi sağlayarak durumu düzelen işçi kitlelerine satın alma gücü getirecek bu da ekonominin canlanmasına yardımcı olacaktı. Ayrıca ona göre hiçbir işçi çalıştığı iş yerini grev yolu ile iflas ettirip kendisini işsizlikle karşı karşıya bırakmayacağını savunmuştur.

CUMHURİYET VE DEMOKRASİ

“Kırk yıl evvel, Cumhuriyet rejiminin Türkiye’de kurulup yerleşebileceğine inanmayanlar vardı. Tıpkı saltanatın, hilafetin kaldırılmasının mümkün olamayacağına inandığı gibi bu gün Türkiye’imizde Cumhuriyetten başka bir devlet şekli akıllardan geçmiyor; saltanatın, hilafetin adı dahi anılmıyor.

...

Atatürk’ün attığı temelin 1930’da henüz kurumamış harcı bugün betonlaşmıştır. O sağlam temelin üzerinde yükselen eseri politik ihtiraslarıyla değiştirmek veya değiştirilmesine göz yummak isteyenlerin demokratik düzeni bu yolda istismar edemeyecekleri de 1960’da belli olmuştur. 27 Mayıs Osmanlı artığı yobazların ve politikacıların, karşılarında gözlerini hayata Cumhuriyet devrinde açmış Atatürkçü gençleri aydınları ve orduyu bulacaklarını göstermiştir. Şu halde bu kuvvetler, demokrasinin, Cumhuriyet rejimi ve devrimler aleyhine soysuzlaştırılmasına hiçbir zaman müsaade etmeyeceklerdir. Bu gerçeği gören partiler muvaffak olacak, diğerleri Atatürkçü kuvvetler tarafından daima bertaraf edilecektir.

Bu teminat Atatürk’ün arzuladığı demokrasinin gerçekleşebilmesi için kafidir. Ve hiç şüphesiz bir gün gelecek, şimdi demokrasiye layık olmadığımızı düşünenler, 40 yıl evvel Cumhuriyete layık olmadığımızı iddia edenlerin durumuna düşeceklerdir. ’³⁶⁰

TRT’YE KARŞI TEŞEBBÜSLER

³⁵⁹ Abdi İpekçi, “Anayasa, Yasalar, Devlet”, s. 35-37

³⁶⁰ Abdi İpekçi, “Anayasa, Yasalar, Devlet”, s. 44-46

“Yeni anayasamıza göre her türlü radyo ve televizyon yayımları tarafsızlık esaslarına göre yapılacaktır. Nitekim bu amaçla eski adıyla Basın- Yayın Bakanlığına bağlı olan Türkiye radyoları, Hükümetin organı halinden çıkarılmış, bağımsız bir devlet kurumu niteliğine getirilmiştir. Yürürlüğe giren Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu kanunuyla bu teşekkül, şimdi tıpkı üniversite gibi tam bir muhtariyete sahiptir.

TRT'nin bu yeni statüsünün henüz iyi anlaşılamadığı ve özellikle bazı politikacıların radyoyu iktidar emrindeki bir organ niteliğinde görmek alışkanlığından kurtulamadıkları belli olmaktadır. Dörtlülük koalisyonunun iktidara gelmesi ile başlayan gelişmeler bunu göstermektedir. Millet Meclis'inde program görüşmelerinin yayını ilk neticeleri hükümetten ve bazı partilerden gelen baskılar karşısında direnince, bu defa başka yollar denenmeye ve TRT iktidarın kontrolü altına alınmaya çalışılmıştır.

...

Türkiye değişmiştir. Eski iktidar alışkanlıklarının yeniden canlanması müsamaha ile karşılanamaz. Hükümetin gerçekleri iyi değerlendirmesi ve yanlış adımlar atmaması yerindedir olacaktır.’³⁶¹

20 Mart 1965

TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİ VE BURGİBA ZİYARETİ

“Kuzey Afrika’da ve Ortadoğu’da bağımsızlık mücadelesi yapan Müslüman ülkeler, Türk hükümetlerinin ilgisizliği ile karşılaşmışlar, hiçbir destek görmemişlerdir. Bu yanlış politika esasen mazideki sebeplerden dolayı Türkiye’ye sempati duymayan bazı Arap ülkelerindeki Türk düşmanlığını körüklediği gibi, aslında Türkiye’ye hiçbir husumet bulunmayan, aksine takdir duyguları besleyen ve Atatürk’ü örnek aldıklarını belirten diğerlerini de etkilemiştir. Dün memleketimize gelen Burgiba’nın ülkesi bu sonunculardandır.

Geçmişte yanlış politikanın zararlı sonuçları son Kıbrıs meselesinde kendisini hissettirmiştir. Türkiye vaktiyle en önemli davalarında anlayış göstermediği devletlerin Kıbrıs konusunda kendisini desteklemesini boş yere ve haksız yere beklemiş ve onları yanında değil karşısında bulmuştur.

...

Bu husus dikkate alınırsa, Tunus Cumhurbaşkanı Burgiba’nın memleketimize gelişi özel bir önem kazanır. Bu ziyaret uzun yıllardır “Ürdün Kralı hariç” bir Arap liderinin Türkiye ile yaptığı ilk resmi temastır. Bu imkanı değerlendirmek ve Arap alemi ülkeleriyle geçmişteki

³⁶¹ Milliyet, 20 Mart 1965

anlaşmazlıkların ve ilgisizliklerin üzerine sünger çekip, gerçek bir dostluğun temelini atmak çok yararlı olacaktır.

Gerçi Burgiba'nın Arap ülkeleri arasındaki durumu son zamanlarda sarsılmıştır. Nasır ile anlaşmazlığı, Nasır taraftarı diğer Arap ülkelerini de etkilemiş, hatta Burgiba, bu seyahatinin programını değiştirip ziyaret etmek istediği bazı Arap ülkelere gidememek durumunda kalmıştır.*

Türkiye bu ihtilafta taraf tutmak niyet ve ihtiyacında herhalde değildir. Aksine bir davranış, Türkiye'yi Arapların kendi içişlerine karışmış durumda bırakabilir ki bunda faydadan çok zarar vardır. Bununla beraber Arap ülkeleri arasında memleketimizle samimi bir dostluk kurmak isteyenler çıkarsa bu dış politikamızda evvelce yapılmış hataların düzeltilmesi imkânını yaratacaktır ki, böyle bir imkânı değerlendirmek gerekir.

*Tunus'un bu alanda ilk örneği vermesini ve Burgiba'nın ziyareti ile Türk-Tunus münasebetlerinde yeni bir devrin başlamasını temenni ederiz.*³⁶²

25 Mar 1965

Abdi İpekçi, bu yazısından da anlaşılabileceği gibi, dış politikada tek boyutlu bir yol izlenmesine karşıdır. Ona göre dünyanın bütün ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişki kurulmalıydı. Bu yolla Türkiye'nin bölgedeki ağırlığının artacağını ülke açısından yeni pazarlar bulunacağını yazılarında belirtmiştir. Karşı çıktığı şey ise macera ve karmaşık sorunlar yumağının içine girmekti. Böyle bir politikanın Türkiye'ye dost değil düşman kazandıracağını ve başka ülkelerin hedeflerine hizmet edeceği kanısındaydı. Kısacası Atatürk'ün “Yurtta sulh cihanda sulh” ilkesinin savunucularından biri olmuştur.

PARTİLERE DEVLET PARASI

“Siyasi partiler, faaliyetlerini yürütebilmek ve varlıklarını koruyabilmek için büyük masraflara katlanmak zorundadırlar. Bu masraflar özellikle seçim yıllarında milyonları bulmaktadır. Oysa partilerin gelir kaynakları çok sınırlıdır. Üyelerin aidatları, muhtaç olunan geliri sağlamak şöyle dursun hemen hemen hiç toplanamamaktadır. Zaman zaman düzenlenen çaylar, balolar, piyangolar ve deve güreşleri de bazen kar yerine zarar vermektedir. Bu durumda partilerin güvenebildikleri tek gelir kaynağı bağışlardır. Nitekim özellikle seçim yıllarında her parti bu yola başvurmakta, zengin tüccarlardan para toplamaya çalışmaktadır. Bu zaruret gerek partiler gerek kendilerinden bağış istenenler için türlü mahsurlar yaratmaktadır. İşadamlarından

³⁶² Abdi İpekçi, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 14, 15

*Tunuslu Devlet adamı ve Tunus'un ilk cumhurbaşkanı, 1965 ve 1968 yıllarında Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

bankalara kadar çeşitli kişi ve kurumların her dört yılda bir partilerden gelen baskılar, hatta tehditlerle karşılaştıkları bilinmektedir. Geçen devirde bunun türlü örnekleri görülmüştür. Buna karşılık partiler de başlıklarına muhtaç oldukları özel menfaat gruplarına hoş görünmek zorunluluğunu duymakta, bu yüzden ister istemez onların baskısı altına girmektedirler.

...

İkinci asıl önemli nokta, devlet bütçesinden ayrılacak paranın partilere dağıtılış şeklidir. Önceki gün senatoda yapılan görüşmelere sonunda paranın son seçime katılıp, Millet Meclisinde grupları bulunan partilere topladıkları oy oranına göre dağıtılması uygun görülmüştür. Ayrıca Millet Partisi için bir istisna yapılmış, Mecliste grubu bulunduğu halde son seçime katılmamış bu partinin de yardımdan yararlanması kabul edilmiş, buna karşılık önümüzdeki seçimlere girecek Türkiye İşçi Partisi'nin yardım alması önlenmiştir.

...

Millet Partisine istisnai bir hükümle para verilmesi sağlanırken Türkiye İşçi Partisinden böyle bir hakkın esirgenmesi ise açık bir haksızlık olmuştur. Bu partinin memleket için zararlı olduğunu düşünenler bulunabilir. Fakat bu düşüncelerin doğruluğu Anayasa Mahkemesince tespit edilene kadar Türkiye İşçi Partisi de siyasi hayatımızın meşru bir organı durumundadır. Bu durumda şimdi seçime katılacak bütün partilere devlet bütçesinden para dağıtılıp, İş Partisi'ne bu imkanı tanımamak, seçimlere esaslı bir haksızlıkla başlamak demektir. Senatoda bu haksızlığı gizlemek için kullanılan formüllerin samimi olmadığı ve amacın İş Partisi'nin eline mali bir imkan vermemek olduğu ortadadır. Ne yazık ki bazı senatörlerin bu hususta yaptıkları uyarılar etkisiz kalmıştır. '363

3 Temmuz 1965

Abdi İpekçi, partilere yapılacak devlet yardımlarında sadece oy oranının esas alınmasını doğru bulmamıştır. Ona göre başka yolların örneğin oy sayılarının yanında partilerin örgüt genişliğinin de dikkate alınması bu gibi başka tedbirlerle siyasi dengenin sağlanmasını yazısında belirtmiştir.

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE CEBİR UNSURU

“Toplumcu görüşlere inanmak ve savunmak başka, bu görüşleri cebir yoluyla kabul ettirmek üzere ihtilal veya ayaklanma hazırlamak başka şeydir. Birincisi düşünce özgürlüğü ile ilgilidir. Her demokratik anayasada olduğu gibi bizim Anayasamızda da teminat altına alınmıştır. İkincisi ise ne düşünce özgürlüğü ile ne de demokrasinin temel ilkeleri ile ilgilidir. Fikirlerin hukuk dışı yollardan cebren kabul ettirilmesine karşı olan her demokratik anayasa gibi bizim Anayasamız

³⁶³ Abdi İpekçi, “Anayasa, Yasalar, Devlet”, s. 81-83

da bu yolu yasaklamıştır. Ceza Kanunumuzun düşünce özgürlüğüne aykırı görülen 142'nci maddesinin uygulanmasında da bu ayırım benimsenmektedir. Nitekim Yargıtay'ın geçenlerde aldığı bir içtihat kararında bu maddenin kapsamına giren fiillerde cebir unsuru aramanın gerektiği aksi takdirde söz konusu fiilin suç sayılamayacağı belirtilmişti.

Bu ayırımı göz önünde tutmakta fayda vardır. İdarenin ve Adliyenin bazı yayın ve konuşmalar hakkında cebir unsurunu dikkate almadan girişecekleri kovuşturmalar, düşünce özgürlüğüne ve bu özgürlüğü teminat altına alan anayasaya aykırı olabilir. Bu yol açılır ve yürütülürse demokrasinin temel ilkelerinden biri zaafa uğrayacağı gibi siyasi iktidarların, hoşlarına gitmeyen görüşleri baskı altında tutmaları imkanı da belirecektir.

...

*Mesele aşırı görünen fikirlerin etkisiz kalmasını sağlamakta ise bunun için uygun yol hukuk değil, iktisat alanındadır. Düşünce özgürlüğünün özüne dokunmadan tesirsiz hale getirilecek fikirler, o fikirlerde ileri sürülen tenkitleri haksız kılacak iktisadi tedbirleri almakla mümkündür. Bunu yapmamak, bir yandan da bazı görüşleri ceza tehdidi ile baskı altına almak, denenmiş ve her defasında infilakla sonuçlanmış bir metottur.*³⁶⁴

9 Mart 1966

Bu yazısında Abdi İpekçi, hala tartışılan düşünce özgürlüğü sınırlarını oldukça iyi bir biçimde tanımlamaktadır. Şiddet ve baskıya yönelmediği sürece düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi, örgütlenmesi taraftarıdır. Hele hukuk yolunu bu alanı genişletme aracı değil de baskı aracı ve özgürlükleri kısıtlama, daraltma yolunda kullanılırsa hukuk devleti ilkelerinden de uzaklaşacağını buna benzer yazılarında sıklıkla değinmiştir.

28 NİSAN VE GENÇLİK

“Anayasamız (BAŞLANGIÇ) şu satırlarla başlar:

...Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 devrimini yapan Türk Milleti...

Meşruluğunu kaybeden iktidara karşı milletin direnme hakkına başvurmasında Üniversite gençliği önderlik etmişti. Altı yıl önce bugün İstanbul ve arkasından Ankara Üniversitesindeki öğrenciler, iktidara karşı milletçe duyulan tepkiyi fiili bir protesto hareketiyle ortaya koymuşlardı. O devirdeki şartlar, Üniversite öğrencilerinin iktidar aleyhinde bir gösteri yapmalarını mümkün kılacak nitelikte değildi. Nitekim, giriştikleri teşebbüsün bedelini canları

³⁶⁴ Abdi İpekçi, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 26, 27

ve kanları ile ödemek zorunda kalmışlardı. Ama gösterdikleri cesaret başka çevreleri de harekete getirmiş, direnme hakkı bu sayede kullanılabilmişti.

...

Hiç şüphesiz altı yıl önceki 28 Nisan günü de Üniversite öğrencilerinin hepsi aynı siyasi eğilimde değillerdi. Ama o gün ve o günü izleyen günler içinde girilen hareketlerde Üniversite gençliği bir bütün halinde görülmüş, açık bir çatışmaya rastlanmamıştı. Altı yıl sonra değişen manzara üzücüdür.

Bir bakıma görüşlerdeki ve eğilimlerdeki ayrılıkları tabii saymak gerekir. Bu ayrılıklar son yıllarda toplumumuzun bütün kesitlerinde kesinleştiği gibi elbette Üniversite de daha açık bir hal alacaktır. Üzücü olan, görüş ayrılıklarının çatışmalara yol açacak yönde gelişmesidir. Bunun başlıca sorumluluğu Üniversite gençliğinden kendi çıkarları için yararlanmak isteyen partilerdedir.

...

28 Nisandan bu yana altı yıl geçti. O günkü Beyazıt Meydanı'nda açılan mücadelenin idealistleri Üniversitedeki yerlerini genç arkadaşlarına bıraktılar. Bugün aynı sıralarda oturanların partizan ve kışkırtıcı etkilere kapılmamaları samimi dileğimizdir. ''³⁶⁵

28 Nisan 1966

Üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özgürlüğünden ve özerkliğinden yana olan Abdi İpekçi, Bu özgürlük alanının ülke kalkınmasında, bilimsel araştırmaların yapılmasında, ülke sorunlarına bilimsel çözümlerin bulunmasında, gençliğin dinamizminden yararlanılmasında fayda sağlayacağı düşüncesindeydi. Karşı çıktığı tek şey fikirsel çatışmanın yerinin fiili şiddet ve baskının almasıdır.

FİKİR AYRI, AKSİYON AYRI

“Harp okulundaki olay son yıllarda solcu yayınların kışkırtıcı etkileri üzerinde duranların, dikkatleri sadece bir tarafa çektikleri, oysa aynı biçimde etkilerin ters yönden de gelmekte bulunduğunu ortaya koymuştur.

...

Harp Okulu'ndaki son olay, yukarıda belirttiğimiz gibi tek tarafa çekilen dikkatlerin gölgesinde başka gelişmelerin bulunduğunu da ortaya koymuştur. Gerçekten de son zamanlarda Hitler'in

³⁶⁵ Abdi İpekçi, “Anayasa, Yasalar, Devlet”, s. 111-113

Kavgamı, Mussolini'nin Faşizmin Doktrini ırkçılığın ve totaliter düzenin propagandasını yapan kitapların dilimize çevrilip yayımlandığı bilinmekte idi. Ama bu kitaplar, ötekiler gibi takibat konusu yapılmamış, incelemek için Üniversite öğretim üyelerine gönderilmemişti.

...

Önemli olan husus da şudur;

Marks'ın veya Hitler'in kitabını yayımlamak ve okumak bir fikir, bir bilim meselesidir. Buna karşılık bir proletarya ihtilalını hazırlamaya, bir Nazi diktatoryası kurmaya kalkışmak, fikir ve bilim alanından çıkıp kurulu düzeni kanundışı yollardan devirmeye yönelen bir aksiyondur. İkisi arasındaki farkı daima göz önünde tutmak gerekir.

*Kanun dışı fiil ve teşebbüslere karşı her türlü tedbirleri alırken fikir alanını zedelememekte ve düşünce özgürlüğünü korumakta fayda vardır. Özendiğimiz Batılı düzenlerin temeli de budur.*³⁶⁶

18 Haziran 1966

KESİN TARAFSIZLIK

“Orta doğu’da buhranın sadece birinci perdesinin kapandığını, ikinci perdenin çok daha kanlı ve tehlikeli olabileceğini herkes bilmektedir. Arap aleminin yeni lideri rolünü oynamaya başlayan Bumedyen (Cezayirli Devlet Adamı), açık açık savaştan söz etmektedir. Moskova’da yapılan temasların bir takım hazırlıklarla ilgili olduğu ortadadır. İsrail’i işgal ettiği topraklardan barışçı yollardan çıkarmak mümkün olmazsa yeni bir savaş önlenemeyecektir. İsrail de bugünkü statüye Arapların uzun süre razı olamayacağını ve ilk fırsatta askeri harekate geçeceğini hesaplamakta, savaşa her an hazır durumda beklemektedir.

*Bu hazırlık devresinin sonunda olayların ne zaman ve nasıl patlak vereceği bilinmez ama şimdilik kaçınılmaz gözüken bu sonuç ortaya çıktığı zaman Türkiye bölgesel durumu yönünden çok kritik bir durumda kalabilir. Zira Sovyet Rusya’nın ikinci bir savaş halinde daha aktif davranacağı belli olmaktadır. Buna karşılık Amerika’nın da seyirci kalması düşünülemez. O zaman Boğazlar ve Türkiye’deki üsler her iki taraf için de hayati bir değer taşıyacaktı. Bu durumda Türkiye’nin taraflardan birine angaje, hatta yardımcı olmasının yaratabileceği ihtilaf ortadadır. Dolayısıyla Anakara’nın gelişmeleri dikkatle izlerken, tam ve kesin bir tarafsızlık politikasından ayrılmaması ve bunun böyle kalacağını taraflara şimdiden bildirmesinde fayda vardır...”*³⁶⁷

Abdi İpekçi’nin dış politika düşünceleri daha önce verildi. Bu meselede de açık bir biçimde çatışmalardan uzak durulmasını özellikle Orta Doğu’da tarafsız kalınmasını

³⁶⁶ Abdi İpekçi, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 32-33

³⁶⁷ Abdi İpekçi, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 48, 49

savunmuştur. Eğer ulusal çıkarlarımızı direk ilgilendirmiyorsa, bunun dışında siyasi ve ekonomik alanda bütün devletlerle ilişki kurulması ve ilişkilerin geliştirilmesini savunur. Diğer bir çok yazısında olduğu gibi Orta Doğu'da kalıcı barışın İsrail'in işgal ettiği bölgelerden çekilmesi ile sağlanacağını belirtir.

DÜNYA NEREYE GİDİYOR.

“Robert Kennedy, Üç ay önce başkanlık seçimine adaylığını koyma kararını açıklarken amacını şu veciz sözde toplamıştı.

“ Vietnam'da Amerikan şehirlerinde kan dökülmesini önlemek; beyazlar ile zenciler, zenginler ile fakirler arasındaki uçurumu kapatmak...”

O gün bu sütunlarda yazdığımız yazı “BU GÜZEL AMERİKALININ BAŞARILI OLMASI GEREK...” başlığını taşıyordu. Robert Kennedy'yi Amerika'nın izlemekte olduğu tehlikeli siyaseti değiştirecek, ülkesindeki eşitsizlik ve adaletsizlikleri düzeltecek ve Amerika'yı içine düştüğü bunalımdan kurtarabilecek bir lider olarak selamlamış ve onun düşüncelerini taşıyan bir yöneticinin Amerika'nın başına geçmesine sadece Amerikalıların değil, bütün dünyanın ihtiyacı bulunduğunu bildirmiştik.

Los Angeles'teki iğrenç suikast karşısında Amerikalı olmayanların en az Amerikalılar kadar hiddetlenmeleri ve en az onlar kadar üzülmeleri, Robert Kennedy'nin dünyaca sevilip benimsenen, kendisine dünyaca ihtiyaç duyulan bir lider olduğu görüşünü doğrulamıştır.

...

Aslında soruyu genelleştirmek yerindedir. “Dünya nereye gidiyor? ...” Evet, bugün hangi rejimde olursa olsun hangi uygarlık düzeyine erişmiş bulunursa bulunsun dünyanın her köşesi türlü huzursuzluklar içinde kıvranıp bunalmaktadır.

...

Çağımızın yöneticilerine, büyük sorumluluklar düşüyor. “Dünya nereye gidiyor?” Barbarlığa... cevabının verilmesini önlemek, onların bulup uygulayabilecekleri çarelere bağlıdır. ’³⁶⁸

7 Haziran 1968

TOPLUM POLİSİ TOPLUM POLİSİ OLMAKTAN ÇIKINCA...

“Toplum olayları, kontrol altına alınabilmesi çok güç, buna karşılık büyümesi ve anarşi halini alması kolay hareketlerdir. Karışıklık sırasında görevli memurlardan sadece birinin yapacağı hata, büyük yangınlar çıkarabilecek bir kıvılcım olabilir. Nitekim çağımızda hemen hemen her

³⁶⁸ Abdi İPEKÇİ, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 60, 61

ülkede sık sık çıkan bu tür olaylara karşı, özel eğitimden geçirilmiş polis kuvvetlerinin kullanılması ihtiyacı duyulmuştur. Türkiye’de kurulan ‘‘ Toplum polisi’’ bu gereğin sonucudur.

İnancımıza göre toplum polisinin en büyük özelliği olaylar karşısında polisten çok, bir psikolog gibi davranmayı bilmektir. Görevini kışkırtmalara kapılamadan yapacak, copunu en son çare olarak sallayacak ve olayları yatıştırma yolu ile önlemeye çalışacaktır. Her şeyden önce karşısındaki kitleler üzerinde tepki yaratıp, onları büsbütün kışkırtacak davranışlardan sakınacaktır. Müdahale zorunluluğu doğduğu zaman da bunu, yaralayıcı ve öldürücü darbeler yerine su sıkarak, göz yaşartıcı bomba kullanarak kan akıtmadan yapacaktır...’³⁶⁹

26 Temmuz 1968

Abdi İpekçi, aynı zamanda polislerin görevlerini yaparken tarafsız olmaları gerektiğini, bunun yitirilmesi durumunda müdahalenin bir çeşit hınç ve kine dönüştüğünü, bu durumun da toplumsal barıştan çok toplumsal ayrılmaya yol açacağını vurgulamıştır. Ayrıca güvenlik uğruna temel hürriyetlerden kendimizi yoksun bırakırsak, asıl hürriyet ve güvenliğin o zaman sorun olacağını, değişmeyi baskı ve şiddetle ezmeye çalışan devletlerin tarih sürecinde yıkıldığını, protesto ile ilerleme seviyesi arasında yakın bir ilişki olduğunu, gelişme gücü olmayan toplumda halk ayaklanmaz. İlerlemenin aşağıdan yukarıya doğru geliştiği dinamik toplumlarda halk hareketlerinin olacağını, birkaç kişinin aşırı davranışları yüzünden fikir ayrılıklarının ve gösterilerin önemini yok saymamamız gerektiğini savunmuştur. Ona göre düşüncelere itiraz edenlerle kanunları ihlal edenleri bir tutmamak gerekir.

DEĞERİNİ BİLELİM.

“REJİMLERİN MÜKEMMELİ yoktur. En az kötüsü vardır. Oda demokrasidir. Çünkü demokrasi bireylere saygılıdır. Herkesi ülkenin yönetimine katılmaya, yöneticilerini seçmeye çağırır. Seçilenleri denetleme yolunu açık tutar.

...

İktidarı vatandaşın oyuna başvurmadan tepeden inerek elde eden ve ülkeyi herkesten iyi yöneteceğini iddia eden, bir gruba teslim etmek... Onları denetlemek hakkından, gerektiğinde değiştirmek imkanından vazgeçmek. Vatandaş çoğunluğunun desteğini almadan iktidara gelenlerin, kendini desteklememiş kişileri sindirmek için alacağı tedbirlere boyun eğmek... İktidardakilerin vatandaşlardan, vatandaşların iktidardakilerden korktuğu bir terör ve kuşku

³⁶⁹ Abdi İpekçi, ‘‘Barış, Anayasa, Yasalar, Devlet’’, s. 153-154

rejimine girmek... Yönetime el koyanların kendi aralarında girişmeleri muhtemel iç çekişmeleri iç çekişmeleri, birbirlerini tasfiye hareketlerini göze almak... Kısacası başı ve sonu belirsiz bir dikta rejimine, bir totaliter düzene razı olmak...

Bu mu daha az sakıncalı?

Türkiye'de bugünkü haliyle demokrasi biçimsel gözükebilir. O biçime gereken özü kazandırmak

Bunu isteyenlerin görevidir. Ve imkansız değildir. Eğitim yaygınlaştıkça, uyarmalar arttıkça yüzyıllık şartlandırmaların çemberi kırabilir... Evet, bazı kimseler bir süre yanıltılabileceklerdir. Ama herkes her zaman aldatılmayacaktır. ...

Kısacası demokrasi denemesine 20 yıllık perspektiften bakıldığı zaman çıkan sonuç olumsuz değil, olumludur. Ümit kırıcı değil, ümit vericidir. Hiç şüphesiz elan sıkıntılarını çektiğimiz sakıncaları ortadan tamamen kaldırmak, geç ve güç başarılabilecek bir davadır. Ama teklif edilen alternatifin korkunçluğu bunu göze almayı gerektirir.

Cumhuriyet tarihinde yapılan tek başarılı ihtilal, demokrasiyi totalitarizme dönüştürmek için değil, onu pekiştirmek içim, onu geliştirmek için yapılmıştır. Ve yukarıda belirtmeye çalıştığımız gibi demokrasiyi gerçek özüne kavuşturmaya yönelik gelişmeler bu sayede mümkün olmuştur. Demokrasi ve özgürlük için ihtilal yapanlar, yeni bir müdahale zorunda kalırlarsa bu demokrasiyi ve özgürlüğü ortadan kaldırmak için değil, ancak onları savunmak için olabilir.

Bugün 27 Mayıs ihtilalının pekiştirdiği demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan “oy” verme hakkımızı kullanacağız. Değerini bilelim. ³⁷⁰

12 Ekim 1969

Abdi İpekçi'nin 1960 Askeri Darbesini ihtilal olarak gördüğünü belirtmiştik. Bunun nedenleri ise özellikle öğrenci, memur ve kentli yurttaşlardan bu darbenin destek görmesi ve getirdiği özgürlükçü siyasi yaşamdır. Ancak 1971 Askeri Muhtırası ile ordunun her zaman özgürlükçü ortam yaratmayacağını görecektir.

PARLAMENTO DIŞI MUHALEFET SORUNU

“PARLAMENTONUN yeni çalışma dönemi ile birlikte “Parlamento Dışı Muhalefet” tartışmaları da yaygınlaşmaya başladı...

Nedir Parlamento dışı muhalefet?

Geniş anlamda kullanıldığı zaman bu deyim, bütün demokrasilerde öteden beri mevcut olan bir faaliyetle ilgilidir. Bilindiği gibi o demokrasilerde, Parlamentodaki siyasi partiler dışında kalan

³⁷⁰ Milliyet, Durum, 12 Ekim 1969

ve genellikle ‘‘Baskı grupları’’ olarak adlandırılan çevreler ve örgütler vardır. Bunlar bağımsız bir siyasal çalışma gösterirler. Her türlü araçlardan yararlanarak kendi görüşlerini, ya da çıkarlarını siyasal iktidara karşı savunurlar. Sırasına göre makale, bildiri, broşür yayınlarlar, gerekli buldukları hallerde de gösteriler yürüyüşler, mitingler düzenlerler. Parlamento dışında yapılan bu muhalefet demokratik rejime aykırı sayılmaz, tam tersine demokratik bir hak olarak teminat altına alınır.

1960 Anayasası ile Türkiye’de böyle bir düzen gerçekleşmiş parlamento dışında baskı grupları meydana gelmiş ve bunlar siyasal iktidara karşı, Parlamentodaki partilerin dışında muhalefette bulunmaya kendi görüşlerini ya da çıkarlarını savunmaya başlamışlardır. ...

Aslında meşru ve kanuni sınırlar içinde kaldığı sürece ‘‘Parlamento Dışı Muhalefet’’ kınanacak bir olay değildir. Tam tersine -Yukarıda değindiğimiz gibi- bu, uygun bir biçimde, geliştiren bir sistemdir. Türkiye’de de bu düzen, Anayasamızın gerek düşünce özgürlüğünü koruyan gerek toplantı ve gösteri yürüyüşlerini teminat altına alan maddeleriyle kabul edilmiş durumdadır.

...

Türkiye’de böyle bir akım yoktur. Olsa da kendini hissettirecek ölçüde gelişmemiştir. Ama bizde şimdi ortaya atılan ve ‘‘Parlamento Dışı Muhalefet’’ deyimi altında sunulan görüşlerden bir kısmı sadece siyasal iktidara muhalefet etmekle yetinmeyip, Parlamenteoya, parlamenter düzene karşı muhalefeti telkin ve teklif etmektir. Bu görüşleri, özelliklerini yazımızın başında belirtmeye çalıştığımız ‘‘Parlamento Dışı Muhalefet’’ sisteminin içinde düşünmek mümkün değildir. ...

Biz bunu kabul etmeyenlerdeniz. ³⁷¹

24 Ekim 1969.

Burada Abdi İpekçi, Maecuse’un* felsefesinden ve Mao’nun kültür ihtilalından** esinlenen o dönem bazı gençlik örgütlerini eleştirmekte ve karşı çıkmaktadır. Nitekim o dönemde bu örgütler komünist partilerini de kurulu düzenin bir kurumu saymışlardır. Bilindiğinin tersine komünistlerde bu örgütlerle mücadele etmişlerdir.

BİR ÖN YARGI YIKILIRKEN

³⁷¹ Milliyet, Durum, 24 Ekim 1969

*Alman Felsefeci, (1898-1979) özgürlükçü bir Komünist olarak nitelenen Maecuse, özgür, güzel, aydınlık, cinsel içgüdülerin bastırılmadığı herkesin yeteneğine göre çalıştığı, çalışmanın bir oyun haline getirildiği, devletin baskıcı görevine gerek duyulmayan düzeni benimsemiştir. Özellikle 1968 öğrenci kuşağı tarafından fikirleri benimsenmiştir.

**Çin’de 1966 yılında resmen başlayan, 1969’da uygulamadan kalkan, 1976 yılında Mao’nun ölümüyle biten kızıl terör dönemidir. Devrim karşıtı birçok muhalif öldürüldüğü gibi, birçok tarihsel sanat yapıtları yok edildi.

“ŞİLİ’DE YAPILAN başkanlık seçimini sosyalistlerin ve komünistlerin ortak adayı Allende kazanmış böylelikle dünya siyasal tarihinde ilk defa Marksist bir lider, serbest seçimlerle iktidara gelmiştir. Bu olay, sadece Şili Güney Amerika yönünden değil bütün dünya için büyük bir önem taşımaktadır.

Bir kere Marksist bir liderin seçim yolu ile iktidara gelmesi öteden beri benimsenen bir ön yargıyı yıkmaktadır. Artık Marksistlerin iş başına geçmelerinin ancak ihtilal yolu ile olabileceğine dair ileri sürülen iddialar geçerliliğini kaybetmektedir. Bu, her iki katma da etkilerini gösterecek bir olaydır. SOL, iktidarın ancak “devrim” ile yani ihtilal ile elde edebileceği inancını gözden geçirmek zorunda kalacaktır. Şili deneyini inceleyerek yeni yeni ve demokratik stratejiler üzerinde de durmak gereğini duyacaktır. ...

...

... Tüm Güney Amerika’da olduğu gibi Şili’de de önemli çıkarları bulunan Amerika bu durumu nasıl karşılayacak ve ne yapacaktır.

İlk dönemde bu soruların cevabı merakla beklenecektir. İç ve dış güçler Allende’nin başkanlığını önlemeye kalkışlarsa o zaman ne olacaktır? Bu da bir başka merak konusudur. Aksi ihtimal gerçekleşirse o zaman daha da büyük bir merakın konusu ortaya çıkacak, dünya tarihinde ilk defa seçimle başa geçen liderin icraatı ve bu icraatın yaratacağı gelişmeler ilgiyle izlenecektir.

Kısacası Şili son olayla herkesin yararlanması gereken bir deneye sahne olmuştur.’³⁷²

8 Eylül 1970

Abdi İpekçi’nin çok yönlü gazeteciliğini ortaya koyan bir yazı, iletişimin az olduğu bir durumda dünyanın bize göre öbür ucu olan bir siyasal gelişmeden okurlarını haberdar etmek ve verdiği bilginin gelecek ile ilgili öngörülerin düşünülmesini sağlamıştır. Nitekim, Amerika ne yapacak sorusunun yanıtını, 1973 yılında bu ülkede askeri darbe gerçekleştirerek verecektir. İpekçi, darbe sırasında Güney Amerika’da olduğu için bu ülkeye girmeye çalışacak ancak başaramayacaktır. Eserleri bölümünde anlattığımız gibi Allende ile darbe öncesi röportaj da yapmıştı.

MUHTIRA VE GERÇEKLER

“GENELKURMAY BAŞKANI ve kuvvet kumandanlarının imzasını taşıyan muhtıra açık bir ültimatodur: Bazı koşullar yerine getirilmediği takdirde silahlı kuvvetlerin idareyi ele

³⁷² Milliyet, Durum, 8 Eylül 1970

alacaklarını bildirmektedir. Bu niteliği ile, yapılan girişimi parlamenter rejimin demokratik hukuk düzeninin kurallarına aykırı bulmak mümkündür. Ancak olaya salt hukuk açısından bakmayınca başka sonuçlara varılabilir ve verilen muhturanın aslında parlamenter rejime ve demokratik düzene son vermeyi değil tam tersine rejimi kurtarma amacı güttüğü düşünülebilir. Gerçekten de kumandanların niyeti idareye el koyup parlamenter rejime son vermek olsaydı, bunun için böyle bir muhtura sunmaya lüzum görmezlerdi. Bunun gibi ileri sürülen şartlarda aslında parlamenter düzenin güçlendirilmesi isteğine dönüktür. ...

İşin bu özellikleri dikkate alınınca salt hukuk açısından anti demokratik gözüken olayın aslında demokratik düzenin korunabilmesi amacını güttüğü ortaya çıkacaktı. Kuvvet komutanları alttan gittikçe artarak geldiği belli olan baskılar karşısında yapılması istenen müdahaleyi önlemek üzere parlamenter rejimi yaşatabilmek için bir imkan tanınması yolunu seçmişler, bu davranışları ile de demokrasiye bağlılıklarını göstermişlerdir.

Buhranı atlatmak ve demokratik düzeni yaşatmak şimdi parlamentonun ‘‘ partiler üstü’’ bir anlayışla ve duruma gerçekçi bir yaklaşımla bulup uygulayacağı çözüm yollarına bağlıdır. ’’³⁷³

13 Mart 1971

Abdi İpekçi'nin Muhtıra karşısındaki tutumu şaşırtıcı gelebilir. Çünkü düşünsel olarak demokrasiden yana olan birisinin bu sürece karşı durması gerekir. Ancak Parlamentonun açık kalması siyasal partilerin varlığını sürdürmesi nedeniyle bu sürecin parlamento yolu ile atlatılması ve normalleşmeye dönülmesi temennisini açıkça belirtmiştir.

Üzerinde önemle durulması gereken tarihsel gerçek şudur. 1961-1971 dönemi yurtseverlerin Türkiye'nin ABD'ye ve NATO'ya aşırı ve koşulsuz bağlılığını sorguladığı, buna tepki gösterdiği, Mustafa Kemal'in tam bağımsızlık ve ulusçuluk ilkesi bayrağını yeniden yükseltmek istediği bir dönem olmasıdır. Bu dönem aynı zamanda ABD'nin dünyanın dört bir köşesinde emperyalist amaçlarını her yola başvurarak uygulamaya geçirdiği dönemdir. Bu nedenle de ülkemizdeki bu gelişmeler ile ABD'nin çıkarları arasında açık bir çelişki ortaya çıkmış bulunuyordu. 12 Mart 1961 Anayasasını yozlaştırdığı gibi, komünizm ve anarşi ile savaşım maskesi altında toplumsal ve bireysel hak ve özgürlükleri tırpanladığı gibi, Atatürkçü, laik düşüncüyü, bunları savunanları hasım olarak görüp, ülkemizi ABD yörüngesine oturtmuştur. 12 Marta giden yolda iki askeri darbe ile karşılaşan Demirel'in verdiği yanıt gayet açıktır.

³⁷³ Milliyet, Durum, 13 Mart 1971

ABD'nin Türkiye'nin kalkınmasına ve gelişmesine, bağımsız dış politika izleme çabasına gösterdiği tepkidir. Çünkü SSCB ile sanayi alanında özellikle demir çelik alanında önemli işbirliği yatırımları yapılmıştı. Bu, NATO açısından Demirel Hükümeti güven vermeyen hükümet görünümündeydi.

12 Martın dikkat çeken uygulamaları şunlardı. Orduda bağımsızlık yanlısı ve anti Amerikancı, Atatürkçü subayların tasfiyesi, Anayasada özgürlüklerin kısıtlanması, ilerici aydınların, öğrencilerin tutuklanması idamların uygulanmasıdır.³⁷⁴ Abdi İpekçi Balyoz adı verilen bu sürecin başlaması sonucu uygulamalara karşı net tavır almıştır.

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

“ANAYASAYI tabu haline getirmek, hiçbir zaman hiçbir şekilde değişmemesini istemek yobazlıktan, tutuculuktan başka bir şey değildir. Her şeyin değiştiği bir alemde yasalar da elbette değişecektir. Değişmelidir. Aksi halde gelişmelerin gerisinde gerçeklerin dışında kalınır. Yasaları yeniden düzenlemek sadece bu zorunluluktan doğan bir ihtiyaç değildir. Kağıt üzerinde çok iyi görünen kurallar, bazen uygulamada ters sonuçlar da yaratabilir.

Kısacası Anayasa değişikliği ile ilgili tartışmalarda fanatik bir ön yargı ile davranmak akılcı bir tutum değildir. 1960'lara gelindiğinde 1924 Anayasasını değiştirme zorunluluğu nasıl kendiliğinden ortaya çıkmışsa, 1970'lerin başında da 1961 Anayasasını yaşanmış denemelerin ışığında gözden geçirme gereğinin doğduğu ilke olarak kabul edilebilir. Edilmelidir. Ama dava bu noktada bitmemektedir. Önemli olan yapılan değişikliğin niteliğidir. Düzeltme yerine bozma ile sonuçlanacak değişiklikleri de “değişiklikte yarar vardır” ilkesi uğruna mazur görmek mümkün değildir.

...

... Özgürlükten içtenlikle yana olanlar, bu özgürlüklerin başkalarının özgürlüklerini ortadan kaldırmak üzere bir araç haline getirilmesini hoş görmezler. İnsan hakları Anlaşması da bunu bir temel ilke olarak benimsemiştir. ... Ama bu amaçla getirilecek değişiklikler “özgürlükleri korumak” hedefini aşp, özgürlükleri kötüye kullanmayanların özgürlüklerine de izin vermeyen, onların haklarını da kısıtlayan bir nitelik taşırsa o zaman böyle bir değişikliği olumlu saymak mümkün olmaz.

*Uluslar arası İnsan Hakları Komisyonlarında önemli görevlerde bulunmuş bir Başbakanın getireceği yeni hükümler, herhalde o haklara aykırı nitelik taşımayacaktır.*³⁷⁵

³⁷⁴ Çetin YETKİN, ‘‘Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika’’, Kilit Yayınları, Ankara, 2011, s. 56-72

³⁷⁵ Milliyet, Durum, 2 Mayıs 1971

Yeni Anayasa değişikliklerinin ölkemizde gündemde olduğu bir sırada, Anayasa meselesinin Türkiye'nin hiç gündeminden düşmediğini gösteren bir yazısıdır. Bu konu ile ilgili Abdi İpekçi, Anayasa maddelerinin düzenlemelerinde temel hak ve hürriyetlerin korunmasını ve ödün verilmemesini istemiştir. Daha sonraki günlerde, 5 Mayıs, 10 Mayıs, 13 Mayıs, 20 Temmuz, 23 Temmuz, 12 Ağustos, 13 Ağustos, 18 Ağustos 1971'deki ve 15 Temmuz, 18 Temmuz, 20 Temmuz, 22 Eylül, 24 Eylül, 3 Ekim, 5 Aralık, 6 Aralık, 8 Aralık 1972 ve 12 Ocak, 13 Ocak 1973 günlü yazılarında da bu konuyu değişik boyutları ile ele almıştır.

Ona göre, bütün sorun fikir özgürlüğünü korumaktır. Bu ortadan kaldırılmadığı sürece sağlam ve haklı görüşler etkili olabilecek fikirler zorla değil, inandırarak benimsetilecektir. Bu imkan mevcutken girişilecek ihtilal girişimleri ancak özgürlükleri ortadan kaldırır.

ANLAYIN ARTIK

“ÖLDÜRDÜNÜZ...

Ne oldu? Ölkemiz tam bağımlıydı da tam bağımsız mı oldu? Demokrasi sahte idi de gerçeğine mi kavuştuk? İç ve dış sömürülerimi önlediniz? Sosyal adaleti mi gerçekleştirdiniz? Türkiye'nin şanını şerefini mi yükselttiniz?

Tam tersine...1961 Anayasasının getirdiğı hakların ve özgürlüklerin ışığında olumlu hedeflere yönelmiş bir ulusun geleceğı ile oyuncak gibi oynadınız. O yöndeki umutları yitirdiniz. Yıllarca giderilmeyecek zararlar verdiniz. Her hareketiniz o zararları arttırmaktan başka bir şeye yaramıyor. Halkı bilinçlendireceğinizi sandığınız eylemlerinizi sürdürdükçe halkın nefretini lanetini çekiyorsunuz.

Ölkücüydünüz... Daha mutlu bir Türkiye için her şeyinizi adamıştınız. Ve dinamizminiz ile büyük yararlar sağlayabilirdiniz. Ama yanlış fikirlerle şartlandırıldınız. Ters yola saptırıldınız. Uyarmalara inanmadınız. O ters yolda kendinizle birlikte herkesi sürüklüyorsunuz. Geriye dönmedikçe içine girdiğiniz çukur derinleşecek. Bakın şimdi elleriniz kana bulandı ‘‘Hunharca işlenmiş bir cinayetin failleri’’ oldunuz. Bu kanlı macera sona erdiğinde gerinizde bıraktığınız Türkiye daha mutlu bir Türkiye olmayacak... Ve o sonucun başlıca sorumlusu olarak anılacaksınız. Anlayın artık bunu.³⁷⁶

24 Mayıs 1971

³⁷⁶ Milliyet, Durum, 24 Mayıs 1971

Türkiye’de yoğunlaşan sağ-sol çatışmalarının yarattığı sonuçları anlattığı yazısında ilginç yönü, her iki tarafın söylem ve eylemlerindeki tutarsızlığı vurgulaması önemlidir. Ona göre, meşru direnme hakkı ancak bu imkanı ortadan kaldırmak isteyenlere yani fikir özgürlüğünü çiğneyip bir dikta rejimine yönelenlere karşı kullanılır ve başarılı olur. Ortada böyle bir durum yokken bu yola yönelmek ancak kaos getirir. Aşırı sağın ve aşırı solun girdiği mücadelenin Türkiye’yi kaçınılmaz biçimde iç savaşa sürüklediğini görür. Aksini iddia edenlerin ise gözlerini ve beyinlerini korkunç bir sorumsuzluk duygusu ile kapattıklarını, gerçekleri göremediğini, bunun yanı sıra gençliğin ülke sorunları ile ilgilenmesinin doğal olduğunu, onların gerçekleştirecekleri şiddete, baskıya, teröre dayanmayan eylemlerin toplumsal ve siyasal bilinçlenmeye yardımcı olacağını yazılarında sürekli ifade etmiştir.

ÇAĞDAŞ UYGARLIK VE İDAM

“ÇAĞLARIN değişmesi, uygarlıkların gelişmesi her alanda olduğu gibi ceza hukukunda da yeni anlayışlar getirmektedir. Hırsızlık yapanın elinin kesilmesi, belirli suçlardan dolayı insanların kırbaçlanması, açlığa mahkum edilmesi eski çağların toplumlarında olağan karşılanırdı. Bugün de uygarlık yönünden geri kalmış bazı toplumlar için bu tür cezalar olağan sayılabilir. Ama çağdaş uygarlık düzeyine çıkan uluslarda bu tür cezalar ilkelliğin yada insanlık dışı anlayışların kalıntıları olarak görülmekte, reddedilmektedir.

Son yıllarda uygar ülkelerde bu alanda yeni adımlar atılmaya başlanmış ve idam cezası da kaldırılmıştır. Avrupa ülkelerinin bu konuda bir biri ardından aldıkları kararlar, hiç şüphe etmiyoruz bir süre sonra dünyanın öteki ülkelerinde de benimsenen yaygın bir uygulama olacak ve insanlık 21. Yüzyıla ceza literatüründen idamı silerek girecektir.

...

Buna karşılık kişisel nedenlerle bilerek ve isteyerek adam öldürmüş kimselere verilecek cezayı, siyasi nitelikteki suçlara da uygulamak çağdaş anlayışın tamamen dışında kalmış bir sistemdir. Ne yazık ki, Türkiye yakın tarihinde bu konuda kötü sınavlar vermiştir. Siyasal karar ve davranışlarından dolayı üç devlet adamının asılması bütün dünyada haklı karşılanmış bir devrimin haksız ve hatalı bir sonucu olmuş, kötü iz bir iz bırakmıştır...

...

Bir kimsenin işlediği adi suç, güttüğü siyasi amaçtan dolayı elbette mazur görülemez. Siyasi amacın şiddet olayına dönüşmesi halinde girilmiş eylemlerin cezasız bırakılması tabii ki düşünülemez. Ama adi suç ile siyasi suç arasında bir ayırım yapmak çağdaş uygarlık ve insanlık

anlayışının zorunlu bir gereğidir. Ve o tür eylemleri önlemenin etkili çaresinin idam olduğu çok şüphelidir.

... İdam kararlarını onaylama yetkisini elinde bulunduran Yasama Meclisleri durumu sosyal yarar açısından değerlendirmek olanağına sahiptirler. Bu görevin gerektiği şekilde yerine getirileceğini umuyoruz. ³⁷⁷

Abdi İpekçi'nin bahsettiği idamlar, 1960 Askeri Darbesi sonrası idam edilen Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'dur. Bu idamlar, toplum vicdanında kabul görmemiş, Darbenin getirdiği özgürlükçü ortam bile bunu değiştirememiştir. Ancak yazıda belirtilenlerden parlamento dahil olmak üzere kimse ders almamış olacak ki, bu kez üç genç 1972'de Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan siyasi nedenlerle asılacaktır. Bu nedenle ülkemizden idamın kalkması sevindiricidir.

ÖĞRETMENLER

“ÖĞRETMENLERİMİZİN büyük çoğunluğu Almanya'da temizlik işçiliği yapmayı tercih edecek maddi güçlükler içinde yaşamaktadır. Nitekim Almanya ve öteki ülkelerde işçi olarak çalışan öğretmenlerin sayısı gittikçe kabarmaktadır.

...

Mesele sadece öğretmenlerin kişisel durumları ile ilgili değildir. Yurdun en gelişmiş bölgelerinden en geri kalmış köşelerine, büyük kentlerden ilkel köylerine kadar değişik yerlerde görev alan öğretmenler, ülke gerçeklerini en çarpıcı biçimlerde yaşamaktadırlar. Bu çarpıcılık, eşitsizlikleri, adaletsizlikleri onların gözü önüne en sivri örnekleriyle sermektedir. Bunlardan hiçbir şekilde etkilenmemek için insanın insan olmaması gerekir herhalde. ...

...

Gerçeği tanımak gerek... Düzenle adaletsizlikler, eşitsizlikler haksızlıklar oldukça bu durumu kendi çıkarları için savunanlar dışında kalan her vicdan ve düşünce sahibi kişi eleştirilerde bulunacak, değişiklik isteyecektir. Bu istekler polis tedbirleri ile önlenemeyecek, ancak haksızlıkların giderilmesi ile karşılanabilecektir. Öğretmenleri o isteklerin savunucuları arasında görmek ne şaşırtıcı, ne de üzücü olmalıdır. Şaşırtıcı ve üzücü olan, o düşünceleri benimseyenlere baskı yapmak, bununla da yetinmeyip kendilerini tasfiye etmektir.

³⁷⁷ Milliyet, Durum, 12 Ocak 1972

...

Milli eğitim bakanının önceki gün Senato'da o yöndeki iddiaları yalanlarken içtenlikle davrandığına inanıyoruz. Ama kendisine ulaştırılan bilgilerin, yapılan ihbarların, hatta mahkemelerdeki tanıkların gerçeklerle ne oranda ilgili bulunduğu yolunda duyulan şüphelere katılıyoruz.

Düzendeki haksızlıklara zaten mağdur ettiğimiz öğretmenleri yeni haksızlıklardan koruyalım. Bu da yapılmazsa onlardan her şeyi toz pembe görüp göstermelerini ve hiçbir isyan duygusuna kapılmamalarını beklemeyelim.³⁷⁸

7 Şubat 1973

CİNAYETE SAHİP ÇIKAN HÜKÜMET

“İSRAİL’İN, içinde değişik uluslardan yolcuların bulunduğu sivil bir uçağı “inişe mecbur etmek” bahanesiyle düşürmesi ve 90 masum insanın ölümüne yol açması, çağımızın korkunç cinayetler dizisine yeni bir tür eklemiştir. Bu olay, isteklerine erişmek için uçak kaçırانların, insanları rehin alanların eylemlerinden daha da beterdir. Zira masum kişilerin kurtarılması için hiçbir şans tanınmamış, 90 insan bir anda öldürülmüştür.

Libya yolcu uçağının İsrail semalarında uçmakta bulunması bu korkunç cinayetlerin mazereti asla olmaz. Zira bu gibi durumlarda “inişe mecbur etmek” hakkı uçağın üzerine ateş açarak, onu düşürüp içindeki masum yolcuların ölümüne sebep olarak kullanılamaz.

İsrail hükümeti, bu korkunç olayın sorumlularını harp divanına vermeliydi. Aksine davranıp onları korumaya, mazur göstermeye kalkışmakla dehşet veren cinayetin bilinçli faili durumuna düşmüştür.³⁷⁹

24 Şubat 1973

GERGİNLEŞEN HAVA VE ATİNA’NIN TUTUMU

“KIBRIS’TA toplumlararası görüşmelere kesilirken, Türkiye ile Yunanistan arasında kıta sahanlığı konusunda beliren anlaşmazlık büyümek istidadı kazanmaktadır. Uzlaştırıcı girişimler zamanında yapıp sonuçlandırılmazsa iki komşuyu karşılıklı zor kullanma durumlarına sürükleyecek gelişmeleri önlemek güçleşecektir.

...

Aslında Türkiye, beliren durum karşısındaki barışçı niyetlerini bu konuşmadan (Milli Savunma Bakanı Hasan İŞİK, tarafından bütçe komisyonunda yaptığı konuşma) daha önce ortaya koymuş

³⁷⁸ Milliyet, Durum, 7 Şubat 1973

³⁷⁹ Milliyet, Durum, 24 Şubat 1973

27 Şubatta Yunan hükümetine verilen notada, kıta sahanlığı sorununu çözmek üzere görüşme önerisinde bulunmuştu. Bildiğimiz kadarıyla Atina bugüne kadar bu çağrıyı cevapsız bırakmıştır.

... Yunan generalleri sorunları barışçı çözümlere bağlama çabalarına iltifat etmeyip, aksine işin alevlenmesine göz yummakla dikkatleri kendi iç sorunlarında uzaklaştırmayı mı hesaplamaktadırlar? Tasarıları gerçekten buyusa, hatalı ve zararlı bir yoldadırlar...

Yunan Hükümeti Anakara'nın uzlaşma isteklerini cevapsız bırakmaya devam ederse belirecek gelişmelerin sorumluluğunu yüklenmiş olur.³⁸⁰ 6 Nisan 1974

KIBRIS'TAKİ DARBE VE TÜRKİYE

“TAHMİNLERDE aldanma yoksa Atinalı generaller, kendi ülkelerinden sonra Kıbrıs'taki demokratik rejime de son verdimye, bununla kalmayarak, Makarios'u öldürtmeye kalkmıştır.

...

Neden böyle oldu?

Eldeki bilgilere göre soruya verilecek cevap şu olacaktır:

Atina, Kıbrıs'taki yönetimi öteden beri kendi denetimi altında tutmak istediğindedir. Makarios bu isteğe boyun eğmemiş ve Yunanistan'da askeri dikta kurulduktan sonra Lefkoşa ile Atina arasındaki ilişkiler büsbütün bozulmuştur. Atinalı generaller Kıbrıs'ta da kendi borularını öttürebilmek üzere Makarios'u göndermeyi daima tasarlamışlar fakat buna şimdiye kadar cesaret edememişlerdir.

...

Kıbrıs'taki Yunanlı subayların bu işleri Atina'dan habersiz yaptığını düşünmek mümkün değildir. Atinalı diktatörlerin Kıbrıslı Rumları da kendi diktaları altına almak istedikleri ve Makarios'un buna daima karşı koyduğu herkesin bildiği bir gerçektir. O gerçek dikkate alındığında Kıbrıs'taki komponun, Atina'nın direktifi, en azından rızası ile gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır.

... Darbecilerin ele geçirdikleri Lefkoşa Radyosunda yaptıkları ilk açıklamalara bakılırsa, bu şart yerine getirilecektir. Ancak bunu yeter bir güvence saymak ihtiyatsızlık olabilir. Darbeciler başarıya ulaşır ve durumu denetimleri altına alırlarsa, Kıbrıs'taki Rum yönetimi EOKA'cılarının, Elenistlerin eline geçmiş olacaktır. (Sampson'un Cumhurbaşkanı ilan edilmesi bunun kesin bir kanıtıdır.) Bu unsurların başlıca amacı ENOSİS'İ gerçekleştirmektir. O husus dikkate alındığında böyle bir yönetimin er geç Türk toplumuna karşı ve yürürlükteki anlaşmalara aykırı girişimlerde bulunması beklenebilir.

³⁸⁰ Abdi İpekçi, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 221, 222

...

*Türkiye son gelişmeler karşısında alacağı vaziyeti ve tedbirleri düşünürken herhalde böyle bir ihtimali de hesaplayacaktır.*³⁸¹

16 Temmuz 1974

Abdi İpekçi, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin haklılığını daima vurgulamış aynı zamanda bu sorun süresince, Türk basınının oyuna gelmemesi, gizli çıkarlara alet olmaması, ulusal çıkarlara aykırı durumların yaratılmaması çabasını göstermiştir. Ona göre, gerçek milliyetçilik hamasi sözler söyleyip, yayınlarda bulunmaktan çok, ulusal çıkarlara uygun pratik sonuçların alınmasını daha akılcı ve yararlı bulmuştur.

SON DAKİKA

TÜRK YUNAN SAVAŞI İHTİMALİ CİDDİLEŞİYOR.

“ÖNCEKİ gece Kıbrıs'taki Yunan alayının birliğimize saldırması ile başlayan olaylar dizisi, Türkiye ile Yunanistan arasında savaş ihtimalinin ciddileşmeye başladığını düşündürmektedir. İki devletin askerleri arasında yapılan bu ilk açık çarpışmayı Baf limanındaki hava ve deniz muharebesi izlemiştir. Böylelikle 21 Temmuz, Türkiye ile Yunanistan arasında resmen ilan edilmemiş bir savaşın ilk günü olmuştur. Atina'nın işi resmiyete dönüştürüp, Türkiye'ye savaş ilan etmek için 48 saatlik bir süreden söz ettiğinin bildirilmesi, başta Washington olmak üzere böyle ihtimalden kaygılanan çevrelerin çabalarını yoğunlaştırmıştır.

Aslında Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş düşünölmeyecek bir çölgünlüktür. Ama anlaşıldığına göre, Atinalı diktatörlerin her türlü çölgünlüğe kalkışacak tıynette olduklarına bakanlar, bu ihtimali ciddiye almak gereğini duymaktadırlar.

*Gün ola harman ola.*³⁸²

22 Temmuz 1974

Abdi İpekçi'ye göre barış, kan ve kin ile kurulmaz. Ancak Kıbrıs'taki Yunanlı darbecilerin akıttıkları kan ve ektikleri kin tohumları ile bir bakıma amaçlarına ulaşmakta, Türkiye'nin girişimini hedeflerinden saptırmakta ve barışı güçleştirmektedir. Abdi İpekçi, Kıbrıs konusunda haklılığımızın ancak etkin bir diplomasi ile anlatılabileceğini, bunun içinde içeride istikrarlı bir demokratik sürecin yürütölmesini

³⁸¹ Milliyet, Durum, 16 Temmuz 1974

³⁸² Milliyet, Durum, 22 Temmuz 1974

yazılarında belirtmiştir. Gelineen noktaya bakıldığında diplomasi konusunda başarılı olduğumuz söylenemez.

POLİTİKA VE HUKUK

‘‘MİLLET MECLİSİN’DE çoğunluğu elde edenlerin her dilediklerini yapmakta serbest olduklarını ‘‘milli irade’’ sözcüğüne dayanarak iddia etmek yanlış tehlikeli bir safsatadır.

Yanlıştır çünkü:

Milli iradeyi temsil etme hakkı ve yetkisi sadece Meclis’te çoğunluğu elde edenlerin tekelinde değildir. Bu bir... İkincisi: O çoğunluk ve çoğunluğa dayanan hükümetler her dilediğini yapmakta serbest bırakılsaydı, hiçbir denetime gerek duyulmaz, Anayasa mahkemesi, Danıştay, Sayıştay gibi organlar kurulmazdı.

İddia yanlış olduğu kadar tehlikelidir de, Çünkü:

Millet Meclisinde çoğunluğu elde edenlerin her dilediklerini yapmaya kalkıştıkları zaman ülkenin ne gibi durumlara sürükleneceğini, yakın tarihimizde geçirdiğimiz denemelerle ortaya çıkmış bir gerçektir.

Çağdaş Türkiye’de hiçbir iktidar---- Meclis’te dayandığı çoğunluk büyük olsa dahi anayasal kuruluşlarla sürekli sürtüşmeye girerek ülkeyi yönetemez. Hele o kuruluşlara cephe almakla yetinmeyip, karalarını da dinlememeye kalkışırsa yaratacağı anarşinin kurbanı olabilir. Bu tür hatalardan sakınmak sadece hukuka saygının değil iktidarın öz çıkarlarının gereğidir.’³⁸³

7 Haziran 1975

SOSYALİST ENTERNASYONAL VE SAFSATA

‘‘CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN sosyalist enternasyonal’e katılma kararı, safsata ve cehalet dolu tepkilere konu oldu. Sosyalist Enternasyonal hakkında biraz bilgisi olanları, okudukları zaman şaşırıp kalacakları, ya da gülüp geçecekleri demeçleri verenler arasında Türkiye’yi yönetme mevkiine gelmiş siyaset adamlarının bulunması, ulusal saygınlık yönünden üzücü bir olay...

Tepki gösterenlerin ortaya attıkları iddialar üç noktada toplanabilir.

1- Sosyalist enternasyonal’e gitmek, Türkiye’nin hükümranlığına aykırıdır.

2- CHP, Sosyalist enternasyonal’e girme kararı almakla beynelmilelci sosyalist bir parti olduğunu, Marksist—komünist kökenli partilerle bütünleşmeye hazırlandığını göstermektedir.

³⁸³ Milliyet, Durum, 7 Haziran 1975

3—Bu kararla Türk yasaları çiğnenmekte, suç işlenmektedir.

Sonuncu noktayı, bugün gazetemizde yayınlanan ankette Türk hukukçuları ele almakta ve kararın yürürlükteki yasalara hiçbir aykırılığı bulunmadığını belirtmektedirler.

Biz, öteki iki nokta üzerinde duracağız:

Birinci iddia geçerli olsaydı bugün aralarında Batı Almanya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Finlandiya, Avusturya, Fransa, Belçika, Kanada, Japonya, İsviçre, İtalya, Hindistan, İsrail, Avustralya, Portekiz gibi ülkelerin bulunduğu 50'den fazla devlet, hükümlerlik hakkında yoksun bırakılmış olurdu. Çünkü bu ülkelerin şimdi ya iktidarda ya da ana muhalefet durumunda bulunan partileri Sosyalist enternasyonal'in üyesidir.

...

Ortaya atılan iddiaların ikincisi, en az birincisi kadar büyük bir safsatadır. Sosyalist Enternasyonal ile Beynelmilelci Komünizm arasında kurulmak istenen ilişki gerçeği taban tabana zıttır. Sosyalist Enternasyonal'i, Komünist Enternasyonal'ine karşı bir anti tez olarak kurulmuştur. Birbirlerini ret ederler.

...

Biz kurultay'ın Sosyalist Enternasyonal'e katılma kararıyla sadece CHP için değil, Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından da çok yerinde bir karar aldığına inanıyoruz. Çünkü o tür uluslar arası forumlarda kurulan yakın ilişkilerden ulusal davaların savunulması bakımından ne kadar yararlı sonuçlar alınabileceğini görüyoruz, biliyoruz.³⁸⁴

2 Aralık 1976

Abdi İpekçi, düşünce olarak demokratik sosyalizme ya da sosyal demokrasi veya demokratik sol olarak değişik biçimlerde adlandırılan politikayı benimsemişti. Bu nedenle Ecevit'in CHP'de başlattığı demokratik sol hareketi hep desteklemiş, bunu yazılarına da aktarmıştır. İpekçi, gerçek barışçı bir kalkınmanın bu ideoloji ile mümkün olabileceğini savunmuştur. Çok üzüldüğü konulardan biride kapitalizme yönelik her muhalif düşüncenin belki de Amerika Birleşik Devletlerinden yayılan yanlış bir bakış açısı ile komünizm ile aynı kefeye konmasıydı. Bu bakış açısı en büyük zararı Türk demokrasisine vermiştir. Ayrıcı bu yanlış algı Türkiye'nin dış politikada yalnızlaşmasına haklı olduğu konularda bile kendisini anlatamamasına yol açacaktır. Aslında bugün de değişen pek fazla bir şey yok. Aşağıdaki köşe yazısı onun demokratik sosyalizme olan bağlılığını göstermektedir.

³⁸⁴ Milliyet, Durum, 2 Aralık 1976

AKIL İÇİN TEK OLAN YOLA YÖNELENLER

‘‘İSVEÇ’’TE yapılan son seçimlerde iktidarını kırk yıldır. Sürdüren sosyal demokratların yenilgiye uğraması bazı yanlış yorumlara yol açmıştı. Sosyal demokrasinin kalesi sayılan bir ülkede ortaya çıkan bu durumu demokratik sosyalizmin çöküşü olarak gösterenler belirmişti. İsveç seçimlerini ele alanlar, Avrupa’da şimdiye kadar sosyal demokrat yöntemlere inanan ulusların bu inançlarını değiştirdiklerini bile ileri sürmüşlerdir.

...

İsveç’te, iktidara gelen ‘‘burjuva’’ partileri bütçelerini sunarken ‘‘sosyal reformların sürdürüleceğini’’ düşük ve orta maaşlardan alınan gelir vergilerinin hafifletileceğini buna karşılık yüksek dilimlerden alınan verginin %6 oranını da yükseltileceğini, lüks tüketim mallarından daha fazla vergi alınacağını açıklamışlardı.

...

Batılı demokrasiler sosyalleşecek, doğulu sosyalistler demokratlaşacak ve insanlık için tek olan yolda birleşecek. Herkes demokratik sosyalizme, istese de istemese de, bilinçli ya da bilinçsiz olarak gelecek. Olaylar bunu gösteriyor.

O yola geç ve güç yönelenlere, yönelecekler yazık olsun’’.³⁸⁵

14 Ocak 1977

TAHMİNLER ÜZERİNE

‘‘KANLI 1 MAYIS OLAYLARI için herkes kendi meşrebine uygun tahminleri, iddiaları ileri sürmeye devam ediyor. Kanıtlanmamış ön yargıları bir yana bırakırsak, üzerinde durulabilecek tahminleri iki noktada toplayabiliriz.

1—DİSK’in ve DİSK doğrultusundaki öteki kuruluşların 1 Mayıs için düzenledikleri törene ve bu tören dolayısıyla hazırladıkları gövde gösterisine, onların dışında kalan bazı gruplar katılmak karışmak istemişlerdir. DİSK tarafından benimsenmeyen bu istekler, zorla gerçekleştirilmeye kalkışılmıştır. O zorlama sırasında patlayan tabancalar, büyük bir panik yaratmıştır. Alanın kalabalıklığı, kaçış yollarının darlığı ve dikliği bir çok yurttaşların ezilerek ölmelerine neden olmuştur. Bu yüzden olay, son zamanlarda olağan hale gelen ölümlü çatışmaların boyutlarını aşmıştır.

...

³⁸⁵ Milliyet, Durum, 14 Ocak 1977

2—İşin bu kadar sade nedenlere bağlanamayacağını düşünenler ise bir takım tertiplerin bulunduğunu ve Taksim alanında 1 Mayıs günü o tertiplerle ilgili bir planın bir planın uygulanmak istendiğini ileri sürmektedirler. Bu kanıda birleşenler, tertipçilerin amaçları ve kimlikleri konusunda değişik görüşler savunmaktadırlar.

Bir bölümüne göre amaç, Türkiye’de solun gelişmesini önlemek, seçimler arifesinde sola karşı tepki yaratmak ve bu tepkiden yararlanıp alınması tasarlanan bir takım önlemleri gerçekleştirmektir. Bu görüşü benimseyenler, olayların tertipçileri arasında MC iktidarından CIA’ya kadar değişik güçleri bulmaktadırlar.

Başka iddiaya göre olay, aşırı solun ve Kürtçülerin bir tertibidir. Amaç Türkiye’de Lübnan örneği bir iç savaş oluşturmak, rejimi yıkmak, ülkeyi bölmektir.

Bazıları ise Türkiye’de seçimleri engellemek ve rejime, otoriter bir yönetimin kurulması için yapılacak müdahaleyi hazırlamak isteyenlerce uygulanan bir planın varlığına inanmaktadırlar.

Herkes bu tahminlerden kendi aklına yakın gelenini benimseyebilir. Ama tahminlerin ötesinde kesin kanıtlar bulunmadan varılacak kesin yargılar atlatıcı olabilir.

Şimdi önemli olan, bu olaylardan ders alması gerekenlerin, özellikle seçimlere kadar bir ay içinde gözlerini dört açabilmeleri ve söz konusu edilen oyunların yenilerine gelmemeleridir.³⁸⁶

5 Mayıs 1977

Abdi İpekçi, bu olaylardan DİSK’in sorumlu tutulmasına karşıydı. Çünkü ona göre DİSK olayların mağduruydu. Böyle bir facia DİSK’in çıkarlarına uygun değildi.

Abdi İpekçi, CIA’nın karanlık işler peşinde koşan, ayaklanmaları kışkırtan, suikastlar düzenleyen, beğenmediği rejimleri ve kişileri değiştiren, beğendiklerini maaşa bağlayan, bunların çoğunu solcu akımların gelişmesini önlemek için yapan bir haber alma örgütü olduğunu kabul etmekle beraber, belirtilen olayların arkasında CIA’nın varlığına ihtimal vermemektedir. Bunu ifade ederken ABD’nin yönetimindeki Başkan CARTER’ın örgütte yaptığı büyük temizlik hareketine bağlamıştır. Ona göre, Amerika’nın Türkiye’de totaliter rejim yerine istikrarlı bir hükümet tarafından yönetilen sağlam bir demokrasiyi savunacağını belirtmiş, ancak bana göre yanılmıştır. Çünkü ABD, Totaliter rejimi 1980’de tercih edecektir. Yine de her şeyden şüphelenmenin, ihtiyatlık gereği olduğunu ancak şüpheleri acele, kesin yargılara dönüştürmenin ihtiyatlık olamayacağını aldatıcı olduğu sözüne katılmamak imkansızdır.

³⁸⁶ Milliyet, Durum, 5 Mayıs 1977

SAÇMALIKLAR

“Önceki gün Yunan basının ileri gelen gazetecilerinden biri, iki günlük bir gezi için Türkiye’ye geldi. Bu yüksek düzeyde bir Yunan gazetecisinin yıllardır yapmadığı bir ziyaretti.

Meslektaşımızın Yeşilköy’de uçaktan iner inmez söylediği ilk sözler şunlardı:

“Böyle saçma bir şey olmaz. Atina’dan İstanbul’a tam 11 saatte gelebildim”

Evet, Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı Ege’nin üstünde yasaklanan uçuşlar nedeniyle Atina’dan İstanbul’a gelmek isteyen her yolcu Yunanlı meslektaşımızda bir başka Avrupa kentinden aktarma zorunda kalmıştı. Bu yüzden normal koşullarda 50 dakikada ulaşacağı İstanbul’a 11 saatte gelebilmişti.

...

Meslektaşımız kalacağı otelin lobisinde AP senatörü Kamran İnan ile karşılaşmış ve tanışmıştı. İnan ona şu ilginç sözleri söyledi: “Ülkelerimiz arasında küçük, şirin ve sıcak bir Ege denizi var. Bu denizin iki kıyısında kendi aramızda anlaşmış, birbirimizle dostça geçinip gitmek varken, neden aramıza Atlantik Okyanusunu sokuyoruz?”

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir büyük saçmalık da bu soruda gizliydi.

...

Aralarındaki mesafeyi 50 dakikadan 11 saate çıkaran, yararlanabilecekleri kaynakları işlemez hale düşüren, olanaklarını insanların daha iyi yaşatmak yerine daha kolay öldürmek için seferber eden, bütün bunlardan sonra da taa Atlantik’in ötesinden medet uman iki komşunun halini açıklamak için “saçmalık” kelimesi hafif kalmaz mı? ³⁸⁷

7 Ağustos 1978

Yapıcı eleştirileri, uzlaşmacı tavrı ile çağdaş gazeteciliğin en güzel örneklerini verdi. Türk ve Yunan gazetecilerinin dostluğunun temelini 1967 yılında atan İpekçi, her zaman bunun takipçisi olmuştur.

BİR TATBİKAT ‘IN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

“Doğulu vatandaşlarımız üzerinde türlü oyunlar oynanmakta, kışkırtmalar yapılmaktadır. Şimdi ülkemizin ve ulusumuzun bütünlüğünü tehdit eden en büyük tehlike budur.

Kabul etmek gerekir ki cumhuriyet döneminde işbaşına gelen hükümetlerin Doğu bölgesinde izlediği politika şimdi oynanmak istenen oyunları, yapılan kışkırtmaları etkili ve dolayısıyla

³⁸⁷ Abdi İpekçi, “Barış, Demokrasi, Özgürlük”, s. 585, 586

tehlikeli hale getiren bir birikim oluşmuştur. Yurt düzeyinde asla var olmayan bir ayırımın yanı sıra Doğu ülkenin ihmal edilen ve her bakımdan geri kalan bir bölgesi olmuştur.

Çok partili rejime geçiş, bir bakıma bu hataların üzerinde durmaya izin veren koşulları yaratmıştır. Ama ne var ki, partiler arası rekabet, soruna olumlu ve yapıcı bir yaklaşım yerine onu sömürücü gelişmelere yol açmıştır. Öte yandan hataların üzerinde iyi niyetle durmak isteyenler de genellikle konunun “nezaketi” dolayısıyla ihtiyatlı davranmayı yeğlemiştir.

Görünüşe bakılırsa bir noktada görüş birliği vardır.

Geçmişteki hataların düzeltilmesi için devletin Doğu bölgesinin sorunlarına ve ekonomik kalkınmasına özel bir özen göstermesi, yatırımların o yörelere kaydırılması gereği herkesçe tanınmaktadır.

...

Bazıları bu sorunun yarattığı tehlikelerin, birleştirici barışçı ve insancıl yöntemlerle giderilebileceğine inanırken bazıları da yasaklama ve sindirme yöntemlerini savunmaktadır.

İkinci yol sanırız geçmişteki hataların tekrarı olacak ve şimdi oynanmak istenen oyunları ve yapılan kışkırtmaları büsbütün etkili hale getirecektir.

...

Ne var ki “Kanatlı Jandarma- 78”^{} adı altında Doğuda yapılan bir tatbikatın basına yansıyan fotoğrafları ve ayrıntıları, anlamı ve amacı bakımından acı acı düşündüren Ecevit’in bilinen yaklaşımına ters düşen bir olaydır.*

Kışkırtıcıların eline mükemmel bir fırsat verecek bu talihsiz tatbikatın yaratacağı tepkileri önlemek sanırız kolay olmayacaktır.

Olay bundan sonra yapılacak hataları önlemek için yaralanılacak bir ders olursa onunla avunabiliriz.’³⁸⁸

16 Eylül 1978

1984 yılından itibaren karşımıza terör olarak çıkacak olan Doğu sorunu ile ilgili ilginç bir analiz. Abdi İpekçi, bu sorunun silahla çözümlenemeyeceğini, sosyal tedbirlerin öncelikli olması gerektiği, sertlik yönteminin sorunu daha da artıracığını içinden çıkılmaz hale getireceğini savunmuştur.

³⁸⁸ Milliyet, Durum, 16 Eylül 1978

^{*}13Eylül 1978’de Hakkari Yüksekova’da yapılan sivil halktan ölümlere yol açan askeri tatbikat

ABDİ İPEKÇİ'NİN SON “DURUM” YAZISI

İRAN'DA BEKLENENLER

“HUMEYİNİ adını bayrak yapanların açtıkları savaş ilk sonucunu vermiş gözüküyor. Şah tahtından indirilip ülkeden uzaklaştırılmış, Şii lider, sürgün yaşantısına son vererek, kendisini destekleyen milyonların başına geçmek üzere İran'a dönmüştür.

Ama Humeyni ülkenin yönetimini ele geçirebilecek midir? Bunu nasıl başaracaktır? Zorla mı, yasal yoldan mı? Kendisine karşı güçler ne yapacaktır?

Bunlar bir yana, Humeyni iktidara gelebilse de şimdi kendisine bir kurtarıcı olarak bağlananların onu tek umut sayanların ve ondan mucizeler bekleyenlerin hayallerini gerçekleştirebilecek midir?

Kimsenin kesinlikle yanıtlayamayacağı bu sorular, haklı ve ciddi kuşkular yansıtmaktadır. Ve Humeyni'nin dönmesi ile İran'da başlayan karışıklıkların sona ermeyeceğini, aksine yeni karışıklıkların başlayabileceğini düşündürmektedir.

Humeyni'nin milyonlarca İranlının desteğini sağlayıp ilk başarısını kazanması, din etkenine bağlanabilir. İran'da din adamları ordudan sonra en iyi örgütlenmiş bir kurumun temsilcisi durumundadır. Şah rejimine karşı sesini etkili bir biçimde ancak mollalar yükseltebilmiştir. Ve Şah, öteki muhaliflerini susturabilirken, din adamlarını sindirmekte güçlük çekmiştir. Örgütlenmiş din adamları, Şah'ın zorladığı, halkın benimsemediği batılılaşma reformlarını, yığınları harekete getirebilmek için kullanabilmişlerdir. Rejime muhalefeti siyasal ve ideolojik nedenlerle güdenler ise, bu potansiyelden yararlanmak için din adamları ile ittifaka yönelmişlerdir. Ve bu şekilde oluşan güç, Şah'ın pek güvendiği ordusuna karşın ilk hedefine varmıştır.

Bu tahlilde gerçek payı büyüktür. Ama inancımıza göre temel etken sadece din değildir. İşin temelinde sosyoekonomik nedenler vardır. İranlı yığınları galeyana yöneltten geçek etken budur. Batılılaşmaya duyulan tepkiler, temelde sosyoekonomik bozuklukların ve adaletsizliklerin yarattığı bilinçaltı, kızgınlıkların patlamasıdır. O bozukluklar ve adaletsizlikler düzeltilmedikçe, sorun çözümlenemeyecektir. Kızgınlıklar bir başka biçimde patlamaya devam edecektir.

Humeyni'nin o sorunları kısa sürede çözebilecek mucizeleri yaratabileceği pek şüphelidir.

Şimdi İran'da iktidarı ele geçirmek için iç ve dış güçlerin oyun içinde oyun oynamaları olasıdır. Türkiye elbette komşusundaki gelişmeleri dikkatle izlemek zorundadır. Bunu son derce ihtiyatlı bir biçimde yapmalıdır. Herhalde, İran'ın iç işlerine karışma biçimini alacak bir politika düşünülemez Bunun gibi Türkiye'nin şu ya da bu yönde herhangi bir desteği, hatta sempatisi

dahi söz konusu edilmemelidir. Çünkü en iyi niyetli yapılacak bir girişim bile Türkiye'yi iç ve dış güçlerin oynayacakları oyunların parçası haline getirebilir, o oyunların içine sürükleyebilir. ³⁸⁹

2 Şubat 1979

Bu son köşe yazısı ile Abdi İpekçi'nin verilen köşe yazılarından siyasal düşüncelerini dış politikaya bakışını, iç meselelerdeki duruşunu gösteren yazıları seçilmiştir. Özellikle son yazısı, Suriye meselesinin ciddi bir sorun olarak Türkiye'nin karşısına çıktığı bir ortamda ders alınması gereken bir öğüt niteliğindedir. Türkiye ihtiyatlı tavrını İran meselesinde, İran- Irak savaşında göstermiştir. Abdi İpekçi'ye göre Ortadoğu sorunlarının içine girersek, dış ve iç güçlerin oynayacakları oyunun parçası olursak bu bataklıktan çıkarlarımız doğrultusunda çıkmamız çok zor olacaktır.

2-TANIYANLARIN GÖZÜ İLE ABDİ İPEKÇİ

Bu bölümde, Abdi İpekçi'nin gazeteci arkadaşlarının ve gazetecilik mesleğinde yetişmesine yardım ve katkılar sağladığı gazetecilerin düşüncelerine yer verilmiştir. Gazetecilerin Abdi İpekçi ile ilgili düşünceleri yorum katmaksızın olduğu gibi aktarılmıştır. Ayrıca kızı Nükhet İpekçi'nin babası ile ilgili söylediklerine de yer verildi.

BÜLENT ECEVİT

“Abdi İpekçi, bütün dünyada Türk basının kıvancı idi. Kendi görüşlerini ve tutarlılığını korurken, benimsediği görüşleri de anlayışla ve objektif biçimde değerlendirmeye özen gösteren, olayları tek yanlı değil çok yanlı görebilen bir yazardı. Gazete yazarları, günlük olayları günü gününe, çoğu kez saati saatine kavrayıp yorumlamak zorundadırlar. Böyle bir işlev yerine getirirken, olayların hızlı akışı içinde sürüklenmekten kendini esirgeyebilmek, belli bir olay veya gelişme karşısında bir gün sonra, bir yıl sonra da geçerli olabilecek bir değerlendirmeyi, gününde saatinde yapabilmek çok zordur. Abdi İpekçi, bu zorluğu her gün yenebilen bir gazete yazarıydı. Çünkü olaylarla iç içe yaşarken olaylara dışarıdan da bakabilirdi...” ³⁹⁰

Bülent Ecevit'e göre, bu yetenekleri Abdi İpekçiye, olayları sağlıklı biçimde değerlendirip, gelişmelere olaylara yön verme, yönlendirme olanağı verdiğini ifade eder. Hayatı boyunca bunu Türkiye'de demokrasi ve barışın korunması uğruna mücadele ettiğini vurguladığı yazısında şunları ifade ediyordu: “Gazetecilik, Abdi İpekçi için bir meslek olmanın ötesinde topluma ve insanlığa karşı üstlenilmiş bir

³⁸⁹ Milliyet, Durum, 2 Şubat 1979

³⁹⁰ “Türkiye’de Terör (Abdi İpekçi Semineri)”, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1980, s. 27, 28

sorumluluktaki, bir ahlaki yükümlülüktü. Özgürlüğün ve demokrasinin ancak sorumlulukla birlikte yürüyebileceğini bildiği için yapmıştı bu öncülüğü.”³⁹¹

SAMİ KOHEN

“Abdi ile beraberliğimiz 1950’de yeni İstanbul gazetesinde başlar. Sonra Milliyete geçtik, ölümüne kadar beraber çalıştık. Abdi’nin gazetecilik anlayışı, o zamana göre çok farklı ve moderndi. Gelişmiş bir gazetecilik türünün adeta Türkiye temsilciliğini yaptı. Dışa çok açıktı. Avrupa, Amerika gazetelerini çok yakından izlerdi. Getirdiği bir takım yenilikler vardı. 1954’te Milliyet’in ilk sayıları o günün gazeteleri ile mukayese edildiğinde çok farklıydı. Daha batılı bir gazeteydi. Halka hitap eden Fakat halka entelektüel düzeyde de bir şeyler vermeye çalışan bir gazete. Popüler ama popülist değil.

Okuyucunun çok hoşuna gidecek diye çıplak kadın fotoğrafı vermek veya sansasyon yapmak, prensiplerinin dışındaydı. Dünyadaki gelişmeleri çok yakından izlerdi, bazen de kendi bizzat izlemeye giderdi. Allende döneminde Şili’ye gitmesi gibi. Kara Afrika röportajları kitap oldu. Bugün komşularla sıfır sorun konuşuluyor. O zamanlar öyle bir şey yoktu ama o düşünce olarak komşularla iyi geçinmek gerektiğine inanıyordu, pasifistti, barışçıydı. Yunanistan’la da Türkiye’nin uzlaşması gerektiğini her zaman savunurdu. Ayrıca Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) ikinci başkanlığına seçilmişti. ve çok aktif bir rol oynamıştı. IPI çerçevesinde, Türk ve Yunan gazetecilerini bir araya getirmeye çalışmıştı. Sağladı da. Öldürüldüğü ay Yunan gazeteciler gelecekti Türkiye’ye. Bunun için öldürüldüğü gün Ankara’da görüşmeler yapmıştı. Daha sonra Abdi’nin en büyük mirası budur dedik, programı aynen uyguladık.”³⁹²

NAİL GÜRELİ

“Abdi İpekçi gazeteciliği kavramı, ne zaman gündeme oturdu? Abdi İpekçi’nin öldürülüşünden 20 yıl sonra 2000’lerde... Abdi İpekçi gazeteciliği ne zaman tartışılır oldu? Öldürülüşünden 30 yıl sonra. Abdi İpekçi gazetecilik yaparken böyle bir kavram yoktu, salt gazetecilik vardı. Bugün, Abdi İpekçi gazeteciliği devrinin kapandığı söylenebiliyorsa, bu, o salt gazeteciliğin yozlaşmalara karşı direnen gücünün göstergesidir. Günümüzün teknolojik gelişmeleriyle, içerikte yaşanan değişimlere bakılarak, Abdi İpekçi gazeteciliği dönemi ‘eskimiş’ bulunuyorsa, küçümseniyorsa, bu evrim teorisine aykırı bir yaklaşım sayılabilir. Çünkü Abdi İpekçi’nin 60 yıl önce, basına getirdiği yenileşme hareketi, geleceğe yönelik, sonsuz bir ufuk açmıştır.”³⁹³

Bugün Abdi İpekçi olsaydı, toplumun (yapay değil, gerçek) yeni ilgi alanlarını bulur, basına yeni kanallar açardı. Gazetecilikte bir de madalyonun öteki yüzü var. Haberin, yorumun, gazeteciliğin namusu... Gazeteciliğin etik kuralları, gelenek ve görenekleri. Basın ahlak yasası

³⁹¹ Türkiye’de Terör, a.g.e., s. 28

³⁹² Milliyet, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 1 Şubat 2010

³⁹³ Milliyet, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 1 Şubat 2010

onun öncülüğünde oluşturuldu. Gazeteciliğinin yani Abdi İpekçi gazeteciliğinin şiddetten değil, barıştan yana olması ilkesini yok saymak, Abdi İpekçi gazeteciliğini redde gerekçe olmamalı. Abdi İpekçi'nin teorik değil, pratik öğretilerinden bir kaçı: 'Gerçeği saklamamak, eksik bırakmamak, çarpıtmamak. Kişilik haklarına ve yanıt hakkına saygılı olmak'' Bugün Abdi İpekçi gazeteciliği yapılabilir mi? Elbette yapılabilir; yeter ki, salt gazetecilik yapmak isteyen gençler belirleyici olabilsin.''

KIZI NÜKHET İPEKÇİ

‘‘Babamın iki derin ailesi olduğunu artık iyice ortaya çıkarmış bulunuyorum. Eğer bir aile kavramı oluşturulacaksa, Abdi İpekçi'nin ailesinin, Galatasaray Lisesi ile Milliyet gazetesi olduğunu söylemeliyim. Bu durumda, Milliyet gazetesini ben de hep ailem gibi hissettim. Anı ve biyografi anlatımlarında gördüğüm büyük anlatım yanlışlarından dolayı kendim de aynı tuzaklara düşmeme derdiyle, babamı kendi ağzından iletebilmek için bana yazdığı mektuplara başvurmak istedim.

1976 Yılında liseyi bitirip Paris'e okumaya gitmiştim. Uzaktaydım ama Türkiye'yi konuşan Türk öğrencilerin arasındaydım. Babamı onlar benden daha mı iyi taniyorlardı, yoksa ben mi tam tanı mıyordum? Anlayamıyordum. Onlar Milliyeti eleştiriyorlardı., ben kendimi yetersiz hissediyordum, ona mektupla bazı sorular sormuştum. Galiba o zaman başlamıştı Abdi İpekçi'yi anlamayanlara kendi önyargıları, kalıp düşünceleri merceğinden bakanlara, aslında onun nasıl biri olduğunu anlatma hikayem, çünkü ben onu çok iyi taniyordum. Bambaşka biri olarak yansıtılmasına katlanamıyordum. ’³⁹⁴

HASAN PULUR

‘‘1 Mart 1958'den vefatına kadar, askerliğim dışında beraber çalıştık. Askerliğimi İstanbul'da yaptım, gece gelip çalışıyordum. En büyük özelliği, ne pahasına olursa olsun, atlama pahasına bile doğru yazmaktı, bunun için iki tarafı dinlemeyi şart koşardı. Frenklerin ‘double check’’ dedikleri bir tekerleme vardır, yerden göğe bin küpü dizmişler. En alttaki küpü çekmişler. Seyreyle o zaman gümbürtüyü. O küpü çekince ne olduğunu gördük işte. Sorumsuzluk hakim oldu. Bazı haberlerin sonunda Milliyet'in notu vardı. İşte şu beyle şu konuda konuşmak istedik konuşamadık. Onun için bu haberi eksik yayınlıyoruz diye. Abdi İpekçi bir ekoldü. Abdi İpekçi ekolü denirdi. Hiçbir şeyi beğendiremezdik. Beğenmemesinin sebebi eziyet olsun diye değil, daha iyi olsun diyeydi.

Hüseyin Kırçalı (foto muhabiri) ‘Siyah çekiyorum beyaz diyor, beyaz çekiyorum siyah diyor, lacivert mi çekeyim diyordu. Seyahati çok severdi, iyi yaşamayı severdi. Ceset fotoğrafı kullanılmasını istemezdi... Spor müsabakalarında oyunculara yıldız verilmesini de o başlatmıştı.

³⁹⁴ Milliyet, ‘‘Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi’’, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi,1 Şubat 2010

İki türlü hayatı vardı. Geceleri arkadaşlarıyla çok eğlenceli bir hayatı vardı. Ama gündüz çok az gülerdi. Uzlaşmadan, sonuna kadar uzlaşmadan yanaydı. ³⁹⁵

DOĞAN HEPER

“Mütevazi bir yaşantısı vardı arabasını kendi kullanırdı. Abdi İpekçi’nin en önemli özelliği içte ve dışta bir basın otoritesi olarak tanınmasıdır. Milliyet ile Abdi Bey’in yarışında Abdi Bey bir adım öndeydi. Hala onun yeri basında doldurulamadı. Hem etik bakımdan hem de yurtiçi ve yurt dışında tanınması bakımından. Ama bu otorite mütevazi bir otoriteydi. Abdi Bey öyle bir damdı ki, bugün olsa o gün yaptığı Milliyet’i beğenmez yenisini yapardı. Zamana ayak uydurmasını bilen biriydi, yenilikçiydi.

Varlıklı biri değildi. Mütevazi bir yaşantısı vardı. Önceleri tek kapılı kaplumbağa Volkswagen otomobili vardı, kendisi kullanırdı. Sonra otomobili borçla alınmış, küçük bir BMW oldu. Bir gün enstitüde bana, “bugün dersi sen anlat” dedi. Ben de iyi bir gazetecide olması gereken özellikleri anlatırken adeta onu tarif etmeye başlamıştım. İyi gazeteci olmak için, iyi sayfa çizmek, iyi köşe yazarı, iyi muhabir olmak gerektiğini söylüyordum. Bana müdahale ederek ‘dur. İleri gittin, bunlardan birini iyi yapmak iyi gazeteci olmak için yeterli, hepsi zor yapılır’ dedi. Halbuki ben onu tarif ediyordum. Çünkü o hem iyi sayfa yapıyor, hem iyi köşe yazıyor hem de muhabirlik yapıyordu. O gün bana hala unutamadığım bir ders vermişti. Abdi Bey’in hızı, hırsı, etik kurallara bağlılığı, yenilikçiliği, herkeste olmayan niteliklerdi. Biz, merdivenden inerken gazetede değişiklik yapmayı ondan öğrendik. Rakibi yoktu, adeta kendi kendiyi yarıştıyordu. Onun gazeteciliğini izlemek bir okul kadar faydalıydı. gazetede büyük küçük bakmadan çalışanları için haksızlıklar karşısında çok adildi. Bir aile babası gibiydi.. Ama resmi, ciddi bir aile babasıydı. Abdi Bey’e bir şey beğendirmek o kadar kolay değildi. Beğenmediği zaman diliyle yanağını şişirirdi”. ³⁹⁶

ALTAN ÖYMEN

“Meslekte teorik olarak var olan ama uygulanması pek olmayan bazı ilkeleri titizlikle, sistematik olarak basına yerleştirdi. Bunlar haberde haberlerde farklı görüşlere yer verilmesi, itham edilen kişilerin görüşlerinin de alınması gibi ilkelerdi. Yorumlar özgür ocak ama dayandığı veriler gerçek olacaktı. Bunun yanında gazeteci ustalığı vardı. Gazeteyi her açıdan okunur hale getirdi. Özetlersek, Abdi İpekçi, ideal gazetecilik ilkelerini yerleştirmeye, uygulamaya ve uygulatmaya gayret etti. Gazetesini daha okunur hale getirdi. En çok okunur gazeteler arasına soktu. Onun gelişyle tarafsız bağımsız, aynı zamanda çok okunan, çok cazip bir gazete oldu. Milliyet gazetesi 1960’ta Milliyet yazısının altına Basın Ahlak Yasası’na uymayı kabul ettiğini belirten bir ibare koydu. Bu yasayı kabul etmek demekti. “Eğer biri hakkında haksız bir yayın yapmışsam haksızlık yaptığım kişinin görüşlerini aynen yayınlayacağım” demekti. Sonra birçok gazete bu ahlak

³⁹⁵ Milliyet, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 2 Şubat 2010

³⁹⁶ Milliyet, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 2 Şubat 2010

yasasına uymayı kabul etti. 1960'lı yıllarda bir Milliyet Anayasası yaptı. Bu anayasadaki ilkeler şöyleydi: Milliyet Atatürkçüdür, milliyetçidir, din ve vicdan hürriyetini savunur, demokrasiye inanır, toplumdur, karma ekonomiden yanadır, bağımsızdır. Karma ekonomi ilkesi zamanla geçerliliğini yitirmişti. '397

LEYLA UMAR

“Çok dürüst bir adamdı. Dürüst bir gazeteciydi. Müthiş saygısı vardı. Kimseye bağırıp çağırmazdı. Fakat o kadar sessiz sedasız istediğini yapardı ki, yazardı da hiç ummazdınız. Bir de bakarsınız Uğur Mumcu'ya taş çıkartacak gibi sert yazardı. Hele son zamanlarında çok sert yazmaya başlamıştı.

Abdi gerçekten çok şerefli bir gazeteciydi. Hiçbir zaman menfaatini gözetmezdi. Yaşamayı severdi. Dans etmeyi de. Mükemmel dans ederdik ikimiz. Benim kadar onu seven çok azdır. Tek dayanmadığı şey karşısında birinin ağlamasıydı. O bana bende ona bağırınca ben de ağlamaya başlayınca, “Çık dışarı, çık çık” diye bağırırdı.

Nasıl ağlardım. Mahvolurdu. Akşam mutlaka bir yere götürürdü beni kalbimi kazanmak için. Çok severdim onu. Bir daha gelmez onun gibi birisi. '398

BEDRİ KORAMAN

“Sadece karikatürlere değil resimli romanlara da gazetede büyük yer verirdi. Benim çizdiğim, bir ankette, ‘ en sevilen resimli roman’ seçilen Cicican'ın isim babasıdır. Zaten onun dürtüklemesiyle ortaya çıkmıştır. O güne kadar siyasi karikatürlerin gazetelerin sağ alt köşelerinde yayımlanması geleneği vardı. Abdi beni sayfanın en tepesine çıkardı. Boyut olarak da büyüttü. Ofset tekniğinin devreye girmesiyle de karikatürleri renkli olarak çizmeye teşvik etti. O sıralar Milliyet'in Pazar eklerinde ‘Haftalıklar’ adı altında kendime has, çizgi- anlatı tarzında karikatürler yapıyordum. Okuyucunun çok sevdiği bu çizgi- anlatı tarzını politik olaylara da uyarlayabiliriz. Diye düşünmüş. Beni daha evet bile diyecek vakit bırakmadan yazlık kıyafetimle uçağa attı.(Ankara'da bir giyim mağazasına da...) Hazırladığım karikatürleri, hiçbir müdahalede bulunmadan gazetenin tepesinde yayımlamaya başladı. Bunlar büyük ses getirdiği için başka gazeteler de denemeye kalktılar. Ama başarılı olamadılar. Artık geleneksel hale geldi.

...

Türkiye'yi 12 eylül ortamına sürüklemek için cinayet işleyen güçler, sıra dönemin en etkili gazetesi Milliyet'e geldiğinde bir hata yapmışlar, en önemli kişi olarak beni seçmişler. Alnıma dayanan silah tutukluk yapıp patlamayınca birkaç kabza yarasıyla kurtulmuş, hastanede koruma altına alınmışım ki, Yazı İşleri Müdür sevgili Hasan Pulur geldi:

³⁹⁷ Milliyet, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 2 Şubat 2010

³⁹⁸ Milliyet, “Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 3 Şubat 2010

‘‘Abdi Bey, bu olayı manşetten mi verelim, daha küçük mü verelim? Bedri ne düşünüyor sor ...’’ demiş Bana sormaları iyi de, o psikoloji içinde biraz incindimdi. Dostuma belli etmedim: Sizler nasıl münasip görüyorsanız dedim. Yaralı resmimle birlikte 3 sütunluk bir yere koymuşlardı haberi. Sonradan hep düşünmüşümdür. Panik yaratmak isteyen o güçler, Manşetlerle oynuyorlardı. Acaba, bu benim olay büyütülerek manşetten verilseydi, Milliyet sırasını savmış olabilir miydi? Ve Abdi İpekçi’ye gelmeyebilir miydi?’’³⁹⁹

REFİK ERDURAN

‘‘Bir şeyin nasıl olması gerektiğini anlatmanın bir yolu da nasıl olmaması gerektiğini dile getirmektir. Abdi İpekçi’nin iyi gazetecilik anlayışını o yoldan belirtmek için ters örnekler maalesef pek bol günümüzde. Gereken olumlu özellikleri onlara bakarak sıralayalım:

Tiraj kaygısı başka değer arayışlarının önüne geçmemelidir. Eleştirinin amacı aydınlatmaktır. Saldırmak değil. Kişi ya da kuruma da söz hakkı tanınmalıdır. Polemikler üçüncü şahıslara bilgi anlayış yararı sağlayacaksa başlatılmalı, ego tatmini için sürdürülmemelidir. Gazete, silah değil, projektördür. Hiçbir gücün sözcüsü olmamalı, kendi sözünü söylemelidir. Bilmeyerek de olsa alet gibi kullanılmamasına, özellikle tetikçi durumuna düşürülmemesine özen gösterilmelidir. Kimsenin adı belirsiz listelere sokulmamalıdır. Başkalarının kavgaları kızıştirılmamalı, toplum yararı gözetilerek bulunacak ara yolların önerilmesiyle yatıştırılmalıdır. Popüler olmaya çalışmakla bayağılaşmak arasındaki çizgi gözden kaçırılmamalıdır. Bugün basınının bir kesiminde öyle ilkeler demode olmakta. Abdi İpekçi gazeteciliğinin hatırlanması da aynı hızla panzehir niteliği kazanıyor.

İşinde özel yaşantısında da çok dengeli bir insandı Abdi İpekçi. ‘‘İki kere ikinin dört ettiğini söylerken, o tez konusunda kuşku belirtenlerin bulunduğunu da eklemeyi edemiyorum’’ diye takıldım ona. İpekçi düzeyi korurken gazeteyi her zaman ilginç kılmayı da başarmıştı. Milliyet’in doruğa çıkardığı inandırıcılık gücünü hep politikacıları aklın yolunda birleştirmek için değerlendirdi. Kutuplaşma ve kamplaşmanın tehlikesini yıllar önce görmüş gibiydi Anlamsız çekişmeleri önlemek, keçilikleri gidermek için elinden geleni yaptı. Soğuk savaşlarımız sıcak çatışmalara dönmediyse, başarıdaki payı büyüktür.

Onu öldürdüler ama etkisini sıfırlayamadılar. Milliyet adına Los Angeles’ta görev yaptığım yıllarda İpekçi eşiyle gelip konuğumuz olurdu. Bir gün Ermeni cinayetlerinden söz açılınca, öyle şeyler yapanların da ‘ kulak verilmesi gereken tezleri’ olduğunu söylemişti. ‘Yani Abdiciğim, canilerin bakış açılarını da mı hesaba katacağız? Diye gülmüştüm. Tereddütsüz evet demişti. Bugün ruhuyla iletişim kurabilsem sormak isterdim: Ağca melununun görüşünü öğrenmeye çalışmalı mıyız? Eminim ona da evet derdi. Çetin bir melekti benim kardeşim.’’⁴⁰⁰

³⁹⁹ Milliyet, ‘‘Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi’’, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 3 Şubat 2010

⁴⁰⁰ Milliyet, ‘‘Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi’’, Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, Yazı Dizisi, 3 Şubat 2010

UĞUR MUMCU

“Abdi İpekçi öldürülmeden beş gün önce İstanbul’da o zamanki adı ‘İntercontinental’ olan ‘Marmara Etap Oteli’ salonunda bir açık oturumunda beraber konuşuyorduk. Türk Sanayici ve İşadamları Derneğinin düzenlediği açık oturumda ben, demokrasinin çok boyutlu bir kavram olduğunu, temel hak ve özgürlüklerin işveren çevrelerine olduğu kadar, emekçi sınıf ve tabakalara da tanınması gerektiğini anlatmaya çalışıyordum. Salonda bazı işadamları ve sağcı parlamenterler, konuşmama tepkiler gösteriyor, ayağa kalkıp sesli protestolarda bulunuyorlardı. Bir ara tartışma iyice kızışmıştı. Ayağa kalkıp protestolarda bulunanlara sert karşılıklar veriyordum. Onlar saldırılarını yine sürdürüyorlardı. Bazı işadamları ve politikacılar açık oturuma çağrılan solcu bir yazarın görüşlerini açıklamasından hiç hoşlanmamışlardı. Tartışmanın en duyarlı noktasında İpekçi söz istedi ve kısaca;

-Bu toplantıda Uğur Mumcu’nun bütün söylediklerine katılıyor, altına imzayı atıyorum...

Salonda önce bir sessizlik, sonra bir uğultu baş gösterdi. Biraz önce bana tepki gösteren bir kısım iş adamı ve politikacı bu kez merhum İpekçi’ye doğru yürüdüler. İpekçi, o uygar, o çelebi tavrı ile sahneye kadar tırmanan bazı işadamlarına görüşlerini anlatmaya devam ediyordu. İpekçi’ye bu duyarlı jesti için teşekkür ettim; el sıkıştık ayrıldık.

Açık oturum, sahnenin hemen yanına yerleştirilen bir teyp ile banda alınmaktaydı. İki gün sonra, TBMM lokantasında karşılaştığım bir TÜSİAD yöneticisine, bu tartışmayı yayınlayıp yayımlamayacaklarını sordum. Aldığım yanıt şöyleydi.

-“Biz de yayınlamayı çok istiyorduk. Ancak bantlar çalındı! ...”

Açık oturum bir cumartesi günü olmuştu.. İpekçi, bu açık oturumdan beş gün sonra öldürülmüştü. Ölüm haberini aldığım zaman, daha beş gün önceki “Bütün söylediklerine katılıyor, aylına imzayı atıyorum” sözlerini, gözlerim yaşararak anımsamıştım. Kim öldürmüştü? Kimler canına kıymıştı. Abdi İpekçi’nin kimler?

O teyp bandını kim kaydetmişti? Bunu, o gün de bilen yoktu, bugün de sorup soruşturan yok, araştıran çıkmadı.

Abdi İpekçi’nin yazıları, “Barış, Demokrasi ve Özgürlük başlığı altında yayınlanmış. İpekçi’nin demokrasiden barıştan yana yazılarını yeniden okurken, Türk basınındaki bu büyük kaybı yeniden düşündüm. Ve İpekçi’nin geride bıraktığı boşluğun önemini çok daha iyi anladım”⁴⁰¹

ÜLKÜ TAMER

“Londra’dan İstanbul’a dönerken, ... o arada koluma biri dokundu. Abdi Bey. Abdi İpekçi.

⁴⁰¹ Uğur MUMCU, a.g.e., s. 44, 45

‘‘Ben de İstanbul’a dönünce seni arayacaktım.’’ Dedi . ‘‘Milliyet Yayınları’nın başına geçer misiniz? ‘‘

Hiç beklemediğim bir soru.

‘‘Yarın bana uğrayabilir misin?’’ dedi Abdi bey

‘‘Tabii’’ dedim.

Milliyet’e gittim ertesi gün yayın evini benim yönetmemi istiyorlardı.

...

...Gazetenin bazı yöneticileri, yanlış bilgilendirmeler sonucunda Ulvi Bey’in yayınevine ‘‘zararlı olduğunu’’ düşünüyorlardı. Öfkeyle karşı çıktım hemen. Abdi Bey her zamanki serinkanlılığıyla , ‘‘Ulvi Bey kalıyor’’dedi. Yayınevini Ülkü yönetecek isterse o çıkarır’’

Milliyet’in geleneğiymiş bu birine sorumluluk verilecekse, aynı oranda yetki de verilirdi. Gerçekten de yayınevini yönetirken işime kimse karışmayacaktı.

...

Milliyet yayınlarını yayımlamaya başladığımdan bir süre sonra Abdi Bey (İpekçi) ‘‘Çocuk dergisini yeniden canlandırabilir misin?’’ diye sordu

‘‘Milliyet Çocuk, 1970’lerde gazetenin eki olarak veriliyordu. Sonra bağımsız dergi olarak yayınlanmaya başlamıştı. satış 5000’lerde dolaşmaya başlayınca, dergi kapatılmıştı. Derginin basımı kısa sürede 50.000 düzeyine çıktı.

...

Abdi Bey dünyanın en ciddi insanıydı belki onu tanıyınca, dünyanın en keyifli insanı olduğunu da anladınız.

‘‘Gülme krizi’’ ünliydi. Bazen tutamazdı kendini, iki büklüm kahkahayla inleme arasında garip bir ses çıkararak dakikalarca gülerdi. Onu tanımayanlar şaşırırlar, telaşa kapılırlardı.

Bir keresinde Bodrum’da yemek yerken bir fıkra anlatacağım tuttu. Abdi Bey’in ‘‘gülme krizi’’ başladı Bizimle birlikte yemek yiyenler ona bir şey oluyor diye nasıl korkmuşlardı.

‘‘Leningrad’da krizim tutmadı ona şükür ediyorum’’ demişti. Bir gün.

Cevdet Sunay Cumhurbaşkanıyken Sovyetler Birliği’ne davet edilmişti. Yolculuğa bazı gazeteciler de katılmışlardı.

Leningrad’da bir müzeyi gezerlerken, Sunay parçalardan biriyle ilgilenmiş.

Müze görevlileri hemen açıklama yapmışlar: ‘‘Efendim, bu İsa’dan önce bilmem kaçınıcı yüzyıldan kalma...’’

Sunay kafasını kaldırıp soruyu patlatmış:

Sakin antika olmasın?’’

‘‘Herkes dönüp bana baktı’’ demişti Abdi Bey’’ Gülme krizim tutacak mı diye. Tutsaydı rezil olacaktık’’

Bazı insanlar vardır, tanıdığınıza sevinirsiniz. Onları tanımak onur verir size, değerlerinize değer katar.

Bazı insanları tanımak ise bunların ötesinde, bunların üstünde duygu yaratır.

‘‘Onu tanıdım ya, dünyaya geldiğime değdi’’ diyebileceğim birkaç kişiden biriydi Abdi Bey.’’⁴⁰²

UĞUR DÜNDAR

‘‘Uğur DüNDAR, lisenin ardından şimdiki adı İletişim Fakültesi olan İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsüne devam eder.

Enstitüdeki değerli hocalardan biri de, Milliyet gazetesinin efsane yönetmeni Abdi İpekçidir. İpekçi, bir gün, derslerde kendisini pür dikkat dinleyen öğrencisini kenara çeker ve ‘‘Bak Uğur’’ der ‘‘Eğer bu sınıftan üç gazeteci çıkacaksa birisi mutlaka sen olacaksın’’

Gerçekten o sınıftan üç ünlü gazeteci çıkar. Biri, daha sonra Abdi İpekçi’nin yardımcılığını üstlenecek ve ileride gazeteyi de yönetecek Doğan Heper’dir. Diğeri ise Şadan Yolaşan.⁴⁰³

Uğur DüNDAR, Abdi İpekçi’nin yanında çalışmak için büyük çaba harcayacak, ancak kadro olmadığı için Beyoğlu muhabiri olarak stajyer kadrosunda çalışma teklifinde bulunur. Uğur DüNDAR bunu ret eder.

Uğur DüNDAR, Türkiye’nin tek kanallı televizyon yıllarında yaptığı haberlerle halkın ve meslektaşlarının dikkatini iyice çekmektedir. İpekçi her ziyaretinde ‘‘Evet Uğur başarılı oldun, ama biz seni elimizden kaçırdık diyerek gönlünü almıştır. Televizyonda daha başarılı olması için neler yapması gerektiği konusunda düşüncelerini şöyle ifade etmiştir.

‘‘Seni elden kaçırdık, ama senin üzerinde emeği olan, senin gazeteci olabileceğini önceden gören heveslendiren kişi olarak da bundan büyük bir mutluluk duyuyorum. Seni sanki Milliyet’te çalışıyormuşsun gibi adım adım takip ediyorum. Sana yardımcı olabilirsek, her zaman hiç çekinmeden benden buradaki imkanları isteyebilirsin’’⁴⁰⁴

⁴⁰² İlkü TAMER, ‘‘Yaşamak Hatırlamaktır’’, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s. 275-290

⁴⁰³ Nedim ŞENER, ‘‘Uğur DÜNDAR, İşte Hayatım’’, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 35

⁴⁰⁴ Nedim ŞENER, a.g.e., s. 103

Abdi İpekçi'nin öldürülmesi Uğur Dündar'ı çok sarsar, İpekçi'yle çalışamaz ama onu öldüren ve katilin arkasındaki güçle ilgili çok sayıda haber yapar.

MEHMET ALİ BİRAND

‘‘Abdi İpekçi’yi kaybedeli 33 sene oldu (2012 yılına göre). Hala rüyamda görürüm. Gazeteye gelir, ‘‘Haydi Mehmet Ali, bıraktığımız yerden başlayalım’’ der. Kimse öyle bir suikastı tahmin etmiyordu. Öldürülecek bir insan değildi. Faşist değildi, aşırı bir liberal değildi, sağduyusu olan bir insandı. Zaten çok saygın bir insan olduğu için öldürüldü bence. Bir tek Abdi İpekçi, hem Demirel’in hem de Ecevit’in önüne teybini koyabilirdi’’⁴⁰⁵

Mehmet Ali Birand, Abdi İpekçi'nin kendisinin her şeyi olduğunu, basın yaşamının görüldüğü gibi kolay olmadığını, kurtlar sofrasına benzediğini, bir bakıma bugünlere gelmesinde onun büyük emekleri olduğunu belirterek, ona hitabında daima ağabey sözünü kullanırdı.

Mehmet Ali Birand’a göre, gazetecilik çıraklıktan öğrenilir. İçinizde merak varsa, yeteneğiniz varsa, insanı anlayabiliyorsan gazeteci olunabileceğini, kendisine bu konuda en büyük dersi, Abdi İpekçi'nin verdiğini, ondan aldığı dersle nasıl taraf olmadan gazetecilik yapıldığını öğrendim, demiştir.

ALTEMUR KILIÇ

‘‘Kore Savaşının ardından gene Vatan’a eski görevime döndüm. Bu sıralarda Ali Naci Karacan da Milliyet’te hamle yapacak ve gazeteyi yeni şekilde yayınlayacaktı. Oğlu Ercüment’le birlikte Milliyet’te görev almamı önerdiler. Dergi projesi olduğu için kabul edemedim, yazı işleri müdürlüğü için benden aday göstermemi istediler. İki isim verdim. Osman Necmi Karaca ve ekspres gazetesinde muhabirliğinden tanıdığım Abdi İpekçi. Osman çok yetenekli bir gazeteciydi ama ONKA Ajansını kurduğu için teklifi kabul etmedi. Abdi Kore’de yedek subaylık görevindeydi. Terhisine az kalmıştı. Karacanların isteği üzerine ona Kore’ye mektup yazdım, teklifi ilettim. Döner dönmez elinden tutup Milliyet’in Molla feneri sokağındaki yeni binasına Ali Naci ve Ercüment Beylere götürdüm. Maya tuttu ve Milliyet Abdi yönetiminde Milliyet oldu. Bu da hayatta yaptığım hayırlı işlerden biridir.’’⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ ‘‘NTVMSNBC, ‘‘Son Röportajdan Tüm Döküm, Mehmet Ali Sözleri’’, 2012

⁴⁰⁶ Altemur KILIÇ, a.g.e., s. 177

SONUÇ

Abdi İpekçi, Türk basın tarihinde yaptığı faaliyetler, katkılar ve uygulamalarıyla bir ekol olmuştur. Doğru haber, basının bağımsız duruşu, kişi hak ve hürriyetlerinin korunması, özel yaşamın gizliliği, demokrasiye inanç, uzlaş, çatışmadan uzak durma onun temel ilkeleriydi.

Abdi İpekçi, Atatürkçü'ydü. Milliyet gazetesini Kemalist-Atatürkçü bir çizgiye getirmiştir. Atatürkçülüğe sol anlayış çerçevesinde bakmıştır. Siyasi duruş olarak, demokratik sistem içinde onun deyimiyle “ihtilalci olmayan” bir sosyalizm (demokratik-sol, sosyal-demokrat) düşüncesini savunmuştur. Bu düşüncenin uygulanmasıyla Türkiye'nin sorunlarının çözüleceğine inanmıştır.

Abdi İpekçi, askeri darbeler karşısında 1960 darbesini dönemin DP iktidarının otoriter uygulamalarından dolayı desteklemiştir. Bu darbeyi, ikinci Cumhuriyete giden yol, ihtilal bazı yazılarında inkılap olarak değerlendirmiştir. Darbe sonrası yönetimden uzaklaştırılan DP yöneticilerinin kişilik haklarını zedeleyecek yayınlar yapmamış, yapanları eleştirmiştir.

Abdi İpekçi, 12 Mart 1971 Muhtırasını demokratik bulmamakla birlikte, gerçek bir askeri darbeyi önlediği için eleştirmemiştir. Darbe ile başlayan Balyoz operasyonlarını ve üç gencin idamlarını onaylamamıştır. İpekçi, Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun idamları da dahil olmak üzere yapılan idamlara karşı çıkmış ve ülkemizde idamın kaldırılmasını savunmuştur.

Abdi İpekçi, siyasette İnönü'yü tarihi bir bilge adam, saygın kişi sıfatları ile değerlendirirken, Ecevit'e yakın durmuş, onu CHP için bir şans, kitleler ile partiyi buluşturacak gençlik aşısı olarak görmüştür. Ayrıca savunduğu demokratik-sol fikrin CHP'ye hakim olmasını istediği için de Ecevit'i desteklemiştir.

Abdi İpekçi, ülkenin 1969'dan itibaren içine girdiği siyasal gerginlikleri (sağ-sol çatışması) azaltmak, parlamenter sistemi korumak için iç çatışmalara ve şiddete karşı çıkmıştır ve kimden gelirse gelsin tarafsız mücadele etmeyi savunmuştur. Mücadelede laubalilik ve şiddetin sorunları çözemeyeceğini görmüştür. 1973'ten itibaren ölünceye kadar güçlü bir iktidar seçeneği yaratmak için, CHP-AP koalisyonunu çözüm için

önemli bir seçenek olarak görmüş, Milliyetçi Cephe tarzı hükümet oluşumlarına karşı çıkmıştır.

Abdi İpekçi, dış politika konularına ulusal çıkarlar bağlamında bakmıştır. Başta Kıbrıs olmak üzere dış politika sorunlarında, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin politikalarının dışına çıkmamıştır. Ancak bağımsızlığımızı zedeleyen ABD ile yapılan ikili antlaşmaları eleştirmiş, tek taraflı ABD'ye bağlı bir dış politika yerine çok taraflı bir dış siyaseti ve AET üyeliğini savunmuştur.

Abdi İpekçi, birçok sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlemiştir. Çanakkale Şehitliğinin bitirilmesi kampanyası, Macaristan'a yardım kampanyası, köy okullarına kitap kampanyası, Atatürk heykellerinin bulunmadığı kentlere heykellerin yapılması, Kıbrıs çıkarması için Türk Ordusuna yardım kampanyası onun önemli faaliyetleri arasında yer almıştır.

Abdi İpekçi, ülkemizde gençlerin birbirlerini sağcı-solcu diye öldürmelerini, okulların kapanmasını, mezhep çatışmalarının yaygınlaşmasını, totaliter bir rejimin kurulmasının alt yapısı olarak değerlendirmiştir. Terörün finansmanı olarak kaçakçılığı tespit eden İpekçi, 1978 yılından itibaren bu alanla ilgili araştırmalar yapmış, ancak elde ettiği bulguları kamuoyu ile paylaşmadan 1 Şubat 1979'da suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.

Abdi İpekçi, barış, demokrasi, özgürlük ve eylem adamıydı. Ona göre öldürme özgürlüğünün başladığı yerde ne yaşam özgürlüğü ne de düşünme özgürlüğü kalır. Gerçek demokratik düzenin kurulması için de düşüncelerin serbestlik içinde ortaya konması ile mümkündür. Bundan korkmamak gerekir, korkulması gerekenin düşüncelerin açıkça ifade edilememesi olduğu fikrini savunur. İpekçiye göre, çağdaş demokrasinin gereği budur.

Abdi İpekçi, gazeteciliğin özel ve ahlaka aykırı maksat ve menfaatlere alet edilmemesi, haberlerde ve olayların yorumunda hakikatlerden uzaklaşılması, verilen yanlış bilgiler dolayısıyla cevap hakkı ve tekzibin sağlanması, şahıs, kurum ve zümreleri hedef alan galiz kelimelerin kullanılmaması için gazetecilerin kendi içinde uyacakları “Basın Ahlak Yasası”nın çıkarılmasına büyük katkı yapmıştır. Gazetecilik yaşamı boyunca da buna uymuştur.

Abdi İpekçi ekolünün özünü barış, demokrasi, özgürlük anlayışının yanı sıra popüler olmaya çalışırken bayağılaşmamak, dürüstlük, objektiflik, uzlaşmacılık, mükemmeliyetçilik, doğruluk, güvenilirlik, saygınlık, etik ve basın ahlakına bağlılık oluşturur. Abdi İpekçi, hem ilkeleri hem de gazeteciliğe getirdiği yeni yaklaşımlarla, gazetesinde yer verdiği gençlere örnek olmuştur. Abdi İpekçi dünyada hızlanan iletişim ağında haberi ve habercileri öne çıkaran bir gazeteciliği getirdi. Edebiyatçıların başlattığı gazetecilik artık habercilerin hakim olduğu bir alan olmağa başladı.

Türk basın tarihinde önemli bir yere sahip olan Abdi İpekçi'yi yeni kuşaklara anlatabilmek tarihi bir sorumluluktur. Bunun için şunların yapılması gerekir;

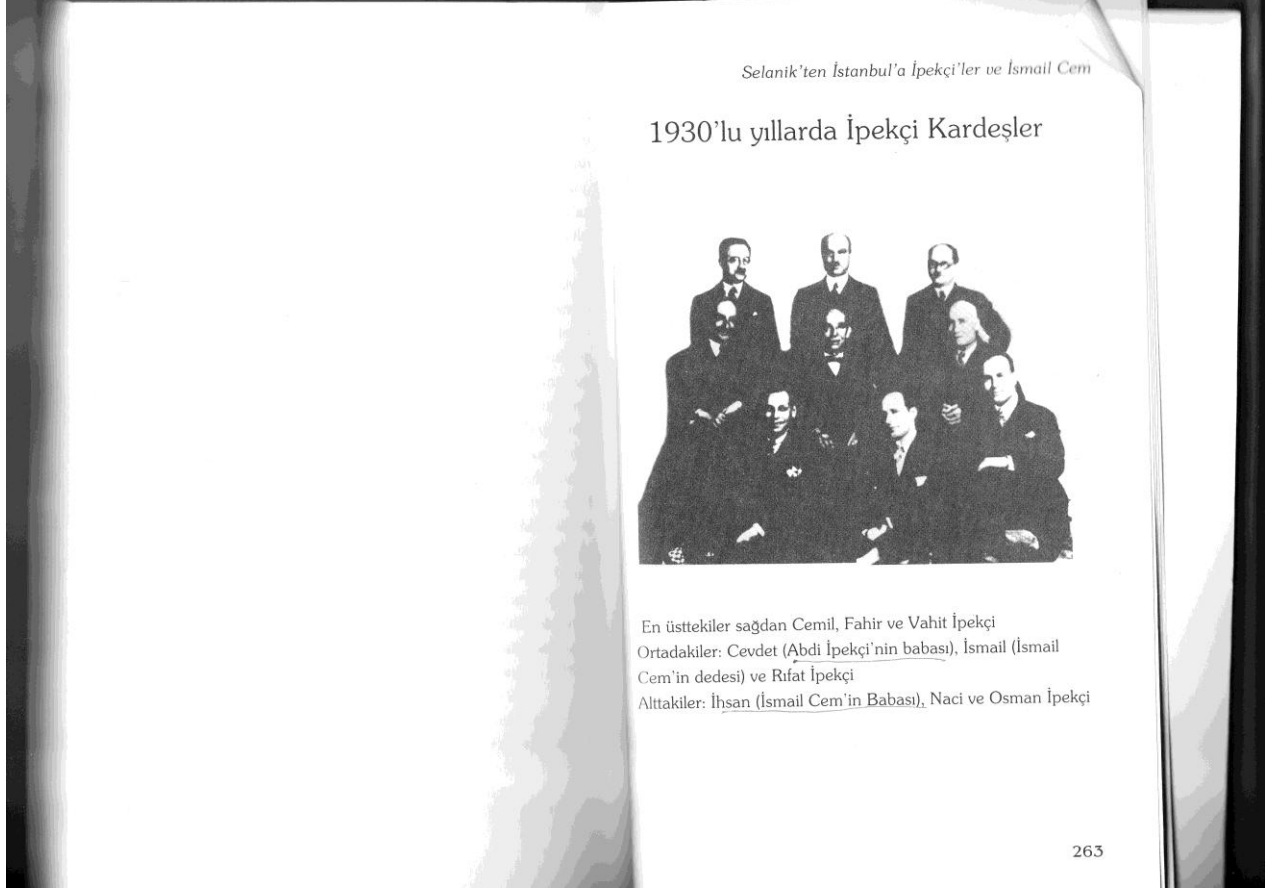
İletişim, basın ve yayın fakültelerinde Abdi İpekçi'nin gazetecilik ilkeleri ders olarak okutulmalıdır. İpekçi'nin hazırlanmasında büyük emek verdiği basın ahlak yasası geliştirilerek uygulama alanına konmalıdır. Toplumsal uzlaşmanın önemi, hoş görünün sağlanması, demokrasinin ve özgürlüklerin korunması bilinci topluma verilmelidir.

Gazetecilerin özgür olmadığı bir ortamda, özgür bir toplum oluşamaz. Gazetecilik mesleği yağ çekme, meşhur olma aracı haline getirilmemeli, tıpkı onun gibi bu mesleğe en alttan başlanmalı, adım adım yukarıya çıkılmalıdır. Abdi İpekçi başta olmak üzere Uğur Mumcu, Çetin Emeç, Ahmet Taner Kışlalı gibi siyasi cinayetler zaman aşımına bırakılmamalı, aydınlatılmalıdır.

Abdi İpekçi'nin özgürlük, barış ve demokrasi ile ilgili köşe yazılarını, tarih, sosyoloji, felsefe, edebiyat gibi derslerin kitaplarında yer verilmelidir. Özellikle, sol ve sağ partiler onun fikirlerinden yararlanmalıdır. Çünkü Türkiye'nin sosyal-demokrat politikalara genel olarak demokrasiden yana olanlara büyük bir ihtiyacı vardır.

EKLER

İpekçi kardeşler, 1930'lu yıllarda

En üstekiler, sağdan, Cemil, Fahir ve Vehbi İpekçi. Ortadakiler, Cevdet (Abdi İpekçi'nin babası), İsmail, ve Rifat İpekçi. Alttakiler, İhsan (İsmail Cem'in babası), Naci, Osman İpekçi

12

A

Abdi İpekçi, Galatasaray Lisesi son sınıfındayken (1947-1948), arkadaşları ve derslerine giren öğretmenleriyle birlikte. En arkadakilerin ön sırasında soldan sağa doğru üçüncü kişi.

- 1 - Felsefe, Tarih, Physique, Sosyoloji.
- 2 - Coğrafya, Kimya.
- 3 - Matbaacılıkta inkılap yapıp memleketimizde baskı tekniğini ve sanatını Avrupa ayağına yükseltmek muhtelif janr nesriyatla bulunup, gerek aliyet gerek fikir ve sanat alanında hareketler yaratmak.
- 4 - Bu sual on onbeş sene sonra sorulaydı her halde cevabı başka olacaktı. Ama bu gün için tereddütümüz romantik edebiyatı tercih ederim. Zira hayal hakikatten daha kıymetli.
- 5 - Mektebimin her köşesi her yeri benim için mukaddesdir. Zira onlar benim hayallerimin hatıralarının mabedidir. En çok sevdiğim yer için bir tercih yapmak mecburiyetinde kalsam bu yer herhalde koridorlar olacaktır. Çünkü derdimi ve sevinçimi en çok dinlettiğim yer o loş ve melankolik koridorlar olmuştur.
- 6 - «Hayat bir mücadeledir, isyankâr olmalı...» Diyemiyecim Çünkü öyle hâdiseler vardır ki insana bağlı değildir. Yani insan iradesinin değiştiremeyeceği neviden şeylerdir. İşte bu gibi hâdiseleri mütevekkilâne kabul etmeli. irademizle hüküm olabileceğimizi hissettığımız yerlerde de isyankâr olmaliyiz. Esasen mes'ut insan bu işi yapabilen insandır.
- 7 - «Dost kelimesinin tarifine bağlı. Sayet dost kendi menfaatlerinden her zaman her yerde fedakârlık etmeyip te

- bu fedakârlıkları bazen gösteren biri ise dostum hatla dostlarım vardır.
- 8 - Düşman, düşmanlık göstermeden de kazanırsa belki vardır. Mamafih öylece zannediyorum ki beni çekemiyenler olmakla beraber tam manasıyla bir düşmanım yoktur.
 - 9 - Bugünkü insan hayırlı Zira onlar daha tam hürriyet kazanabilecek olgunluğa erişememişlerdir. Bu hakkı elde ettikleri gün onu birbirleri aleyhine kullanacakları muhtemeldir.
 - 10 - Resim ve edebiyatla bizzat meşgul olmakla beraber müziği her ikisine de tercih ederim.
 - 11 - Müzik kültürümün ağır ve klâsik parçalarından hoşlandığımdan kadar fazla olmadığım üzülm ederim. Sımdiki hafif klâsik müziğini çok, caz müziğini ise pek çok sevmekteyim. Beğendiğim musikînaslar arasında Strauss, Chopin ve «Claire de lune» ü besteliyen Debussy yi, cızdan da Stan Kenton Benji Goodman ve King Cole Trio'yu sayabilirim.
 - 12 - Şairlerden bir tercih yapınca akla ilk Yahya Kemal geliyor. Zira dil bilimiz Klâsik edebiyatın Fuzulî, Baki, Nefî ve Nedîmlerini anlayamayışımız kadar kıfayetsiz. Muasır edebiyata ise Yahya Kemal hiç şüphesiz zirvedir. Ona yakın olarak gördüklerim Tefik Fikret ve siyasi inancları dışında kaldığı müddetçe Nazım Hikmettir. Romancılara gelince, yarattığı vak'alar itibarıyla değil fakat dilinin güzelliği ve tasvirlerinin şiriyeti bakımından Refik Halidî tercih ederim. Fransız edebiyatında en çok sevdiğilerim şair olarak Paul Verlene, romancı olarak da kullandığı kelimelerin sonurluğu ile romanlarında muşki yaratan, tasvirlerindeki ihtişamla insanı ürperten Chateaubriand'dır.
 - 13 - Tabiatla romantizm ararım bu-aradığım şey güneşin batışında daha çoktur.
 - 14 - Baharlar.
 - 15 - Yapmasını sevdiğlerim: yüzme, kürek, tenis, yürüyüş. Seyretmesini sevdiğlerim: futbol, boks, atletizm.
 - 16 - Muayyen bir yaş söyleyemem ama 2000 senesini görmeli çok istiyorum.
 - 17 - Beğendiğim göz rengi, yüzdeki diğer renklerle en çok iktizac edenidir. Maamafih muhtakkak bir renk söylemek icap ederse, açık kestane rengi.
 - 18 - Cemal Nadirin yerinde olmayı tahayyül ederim. Büyük bir karikatürist olduğu için değil fakat kendi şahsının en şöhretli ve en kıymetli adamı olup dünyanın en mütevazî bir insanı olarak kalmasını bildiği için.
 - 19 - Çok lakabım oldu fakat hiç biri üzerinde kalmadı. Mamafih birkaçını sayayım: Liberman, Mikrofon, Kozak, Organizatör, Karakaşan, Hasmet, Genel sekreter.
 - 20 - Çok var. Bu anda aklıma gelenler şunlar: Yalnız duyan yaşar sözü derler ki doğrudur. İnsan malik olmadıkça şeyleri sevmeyi. Les grands passions inspirent et animent les grands actions.

Zafer biraz da hasar ister.

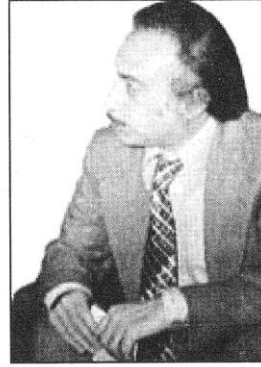

Abdi İpekçi'nin Galatasaray Lisesi, 1947-1948 mezunları yıllığındaki sayfası. Yıllığın hazırlanmasında görev aldığı gibi sınıf arkadaşlarının karikatürlerini de yapmıştır.

Selanik'ten İstanbul'a İpekçi'ler ve İsmail Cem

Abdi İpekçi ortaokul yıllarında

Ölümünden bir süre önce

Abdi İpekçi genç
bir gazeteci iken

Abdi İpekçi kızı Nükhet ve oğlu Sedat ile birlikte

Sol üstteki resim, Abdi İpekçi'nin ortaokul yıllarındaki fotoğrafı. Altta İpekçi, oğlu ve kızıyla

Selanik'ten İstanbul'a İpekçi'ler ve İsmail Cem

Abdi İpekçi 1960'lı yıllarda

Abdi- Sibel İpekçi nikah töreninde

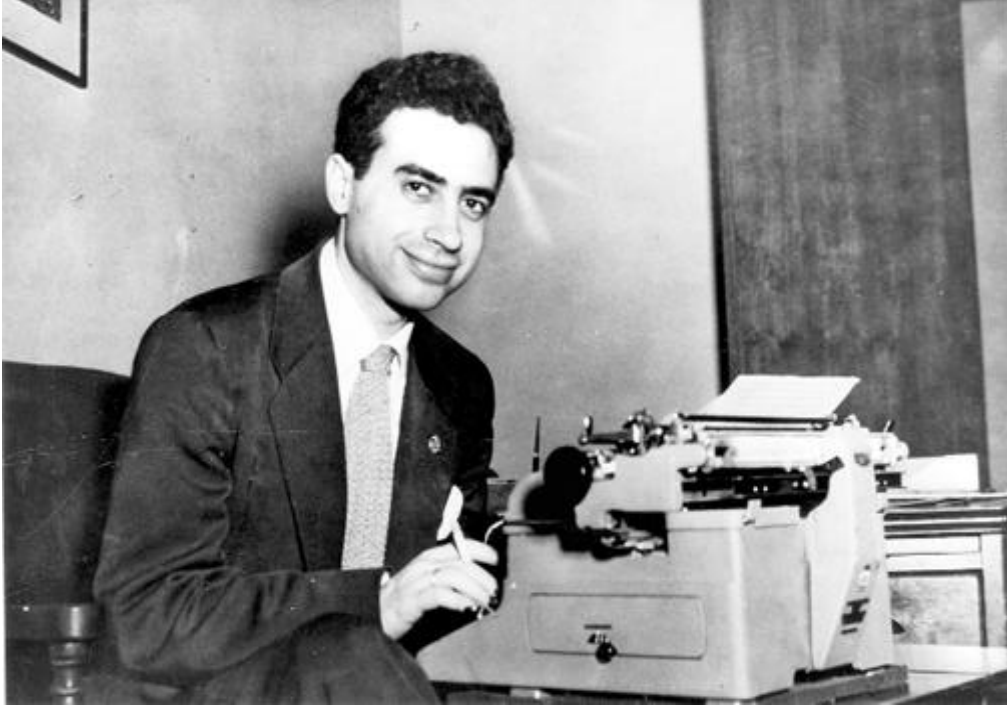

Bülent-Rahşan Ecevit çifti Abdi İpekçi ile bir yürüyüş esnasında

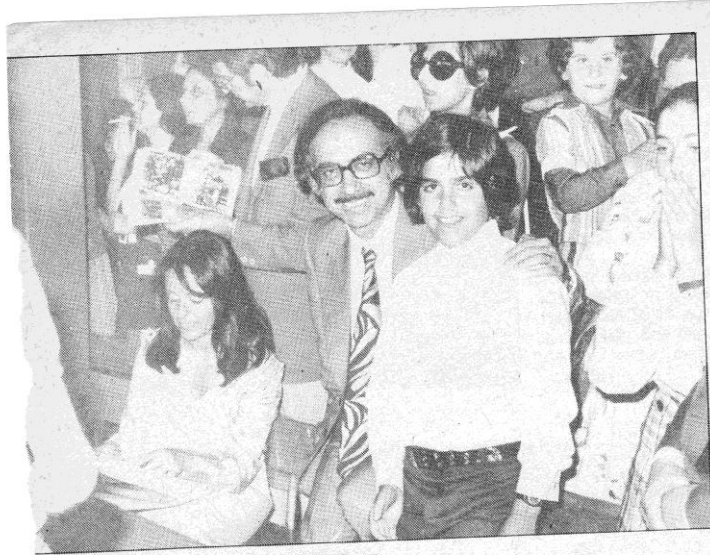
Sağ üst köşede Abdi İpekçi'nin nikah törenindeki resmi, soldaki fotoğraf 1960'lı yıllardaki Abdi İpekçi. Altta Bülent ve Rahşan Ecevit ile bir yürüyüşte.

Abdi ipekçi, kızı Nükhet yurt dışındayken onun sorularını mektupla cevaplıyordu.

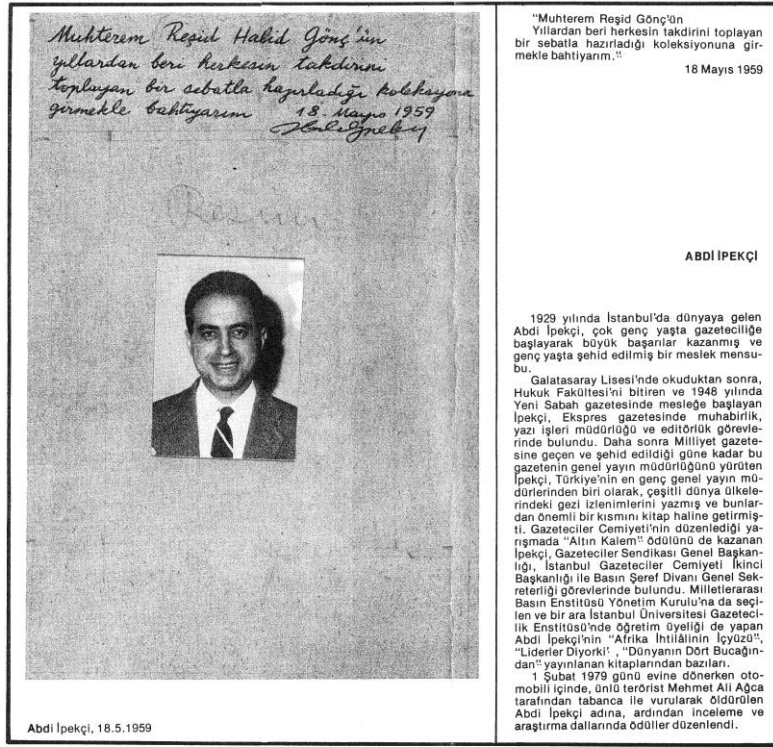

Milliyet'te çalışmaya başladığı ilk yıllarda Abdi İpekçi.

İşte Abdi İpekçi'nin yaşamının en değerli üç parçası. Eşi Sibel İpekçi, oğlu Sedat İpekçi ve kızı Nükhet İpekçi. Ünlü gazeteci zaman zaman işlerinin yoğunluğu nedeniyle çocuklarıyla yeterince ilgilenemediğini söyler, bundan büyük üzüntü duyardı.

Abdi İpekçi'nin yaşamının en değerli üç parçası. Eşi Sibel, oğlu Sedat, kızı Nükhet.

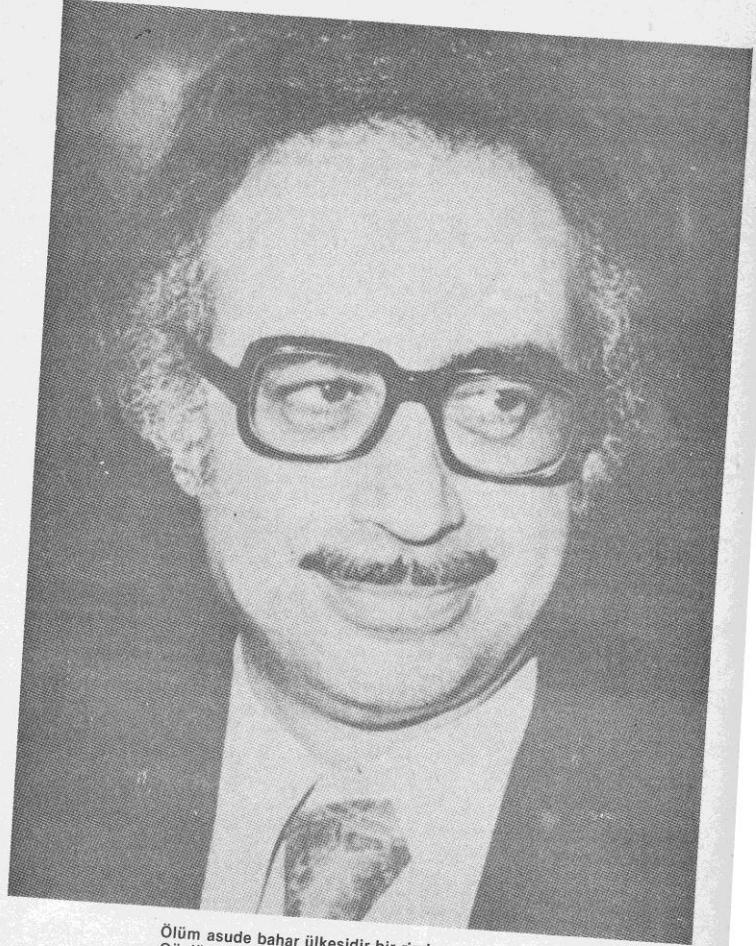

92

Abdi İpekçi'nin, Reşid Halid Gönç'ün koleksiyonuna kendi eliyle yazdığı yazı:
"Muhterem Reşid Gönç'ün yıllardan beri herkesin takdirini toplayan bir sebatla hazırladığı koleksiyona girmekle bahtiyarım."

Abdi İpekçi, Milliyet genel yayın müdürü olduktan sonra, gazete daha canlı habercilik yapmaya başladı.

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter
Ve serin selviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

YAHYA KEMAL

HASAN PULUR
MİLLİYET, 5.2.1979, Sayfa: 5

Milliyet gazetesi yazarlarından Hasan Pulur'un, 5 Şubat 1979'da "Yahya Kemal"den, Abdi İpekçi'nin ölümü dolayısıyla alıntı ve Milliyet gazetesinde yayınladığı şiir.

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde / Gönlü her yerde bahardan gibi yıllarca tüter/ Ve serin selviler altında kalan kabrinde/ Her seher gibi gül açar, her gece bülbül öter."

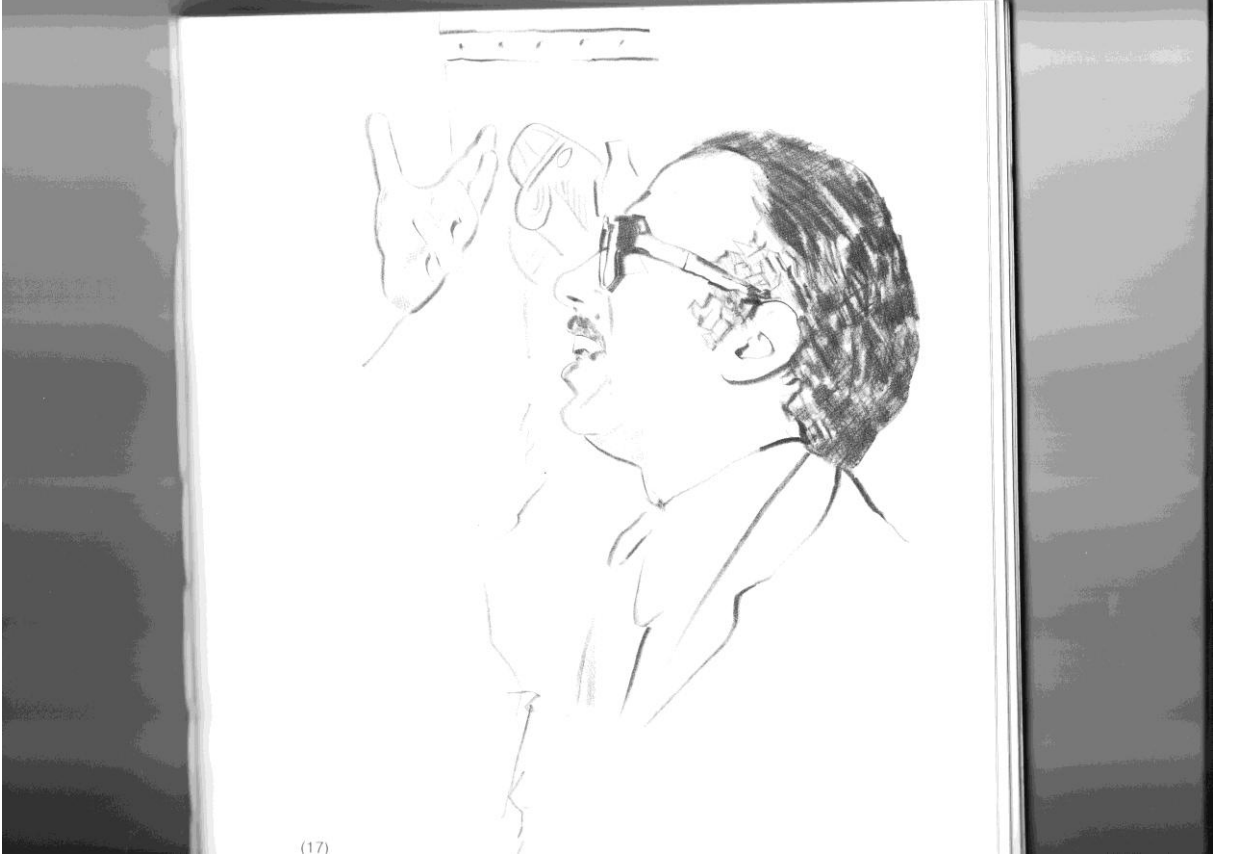
Etem Çalışkan'ın, Hürriyet gazetesinde 4 Şubat 1979'da yayınlanan karakalem çalışması.

Takis Alessio'un çizimleri ile Abdi İpekçi.

Takis Alessio'un çizimleri ile Abdi İpekçi.

Takis Alessio'un çizimleri ile Abdi İpekçi.

Takis Alessio'un çizimleri ile Abdi İpekçi.

(32)

Takis Alessio'un çizimleri ile Abdi İpekçi.

Abdi İpekçi, gazetecilik yaşamı boyunca, gezi, röportaj ve araştırmalarını kitap haline getirdi.

Afrika ve Dünyanın Dört Bucağından kitapları, Abdi İpekçi'nin gezdiği yerlerdeki izlenimlerini aktarır.

En önemli çalışmalarından birisi olan ve 1960 askeri darbesinin perde arkasını araştırdığı İhtilalın içyüzü kitabı. Kitap Ömer Sami Coşar ile birlikte hazırlanır.

Abdi İpekçi'nin röportajlarından oluşan, İnönü Atatürk'ü anlatıyor ve Liderler diyor ki kitapları.

İpekçi'nin İnönü'ye büyük saygısı vardı. İnönü-Ecevit kavgasında Ecevit'i tuttu. O dönemlerde gönlü İnönü'den, aklı ise Ecevit'ten yanaydı.

Yıl 1955... Devrin Başbakan'ı Menderes... Ortada genç yönetmen Abdî İpekçi sağda Milliyet'in patronu Ercüment Karacan gazeteyi ziyarete gelen Menderes ile...

İpekçi, dönemim iki önemli politikacısı ile sohbet ederken. Üstte CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile birlikte. Altta, DP Genel Başkanı Adnan Menderes ile birlikte.

İpekçi ünlü haftalık sohbetlerinden birini Celal Bayar'la yapıyor. Bayar ödün vermeyen kişiliği ile ünlü gazeteciye o günkü olayların değerlendirmesini yapıyor. Bayar o sohbette eski Cumhurbaşkanı olarak Senâto'ya girmesi gerektiğini savunuyor ve bu hakkından vazgeçmeyeceğini söylüyor.

İpekçi, dönemin politikacıları ile haftalık sohbetler yapardı. Onlardan birinde Celal Bayar ile birlikte.

Milliyetin yazar kadrosunda değişikler oluyordu. Etkin bir yazar (Çetin Altan) ayrılınca, Abdi İpekçi, onun yerini doldurdu. Ecevit'i de 1965'te yazar olarak transfer etti. İpekçi, Ecevit'i siyasette hep destekledi.

Yıl 1965 Süleyman Demirel başbakan olmuş. Kendisini AP (Adalet Partisi) genel başkanlığı için destekleyen Abdi İpekçi ile görüşüyor. Düşünce ayrılığına ve sık sık yaptığı eleştirilere karşın dostlukları hiç bozulmadı.

Ülke gazetecinin en büyük düşlerinden biri de Türk-Yunan dostluğunun kurulmasıydı. Abdi İpekçi, herkesin artık iki ülkenin dost olamayacağına inandığı günlerde Yunanlı meslektaşlarıyla bunu gerçekleştirmek için girişimlerde bulundu. İpekçi'nin bu çabaları 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile bir süre etkisiz kaldı. Ama ölümünden kısa bir süre önce büyük çabalarla ülke gazetecilerini bir araya getirmeyi başardı. İpekçi iki ülkenin gazetecilerinin bu dostluğun kurulmasına büyük katkıları sağlayacağına inanıyordu. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra yaptığı Yunanistan gezisinde Başbakan Karamanlis'le bir araya geldi. İpekçi iki ülkenin dostluğunun Türk-Yunan halklarına büyük yararlar sağlayacağına olan inancını Karamanlis'e iletmişti. Öldürüldüğü gün Başbakan Ecevit'le aynı konuyu görüşmüştü. Bu çabaları sonuçsuz kalmadı. O'nun ölümünden sonra bir Yunanlı Abdi İpekçi adına barış ve dostluk ödülü verildi. Bu anlamlı girişim bugün de sürdürülüyor.

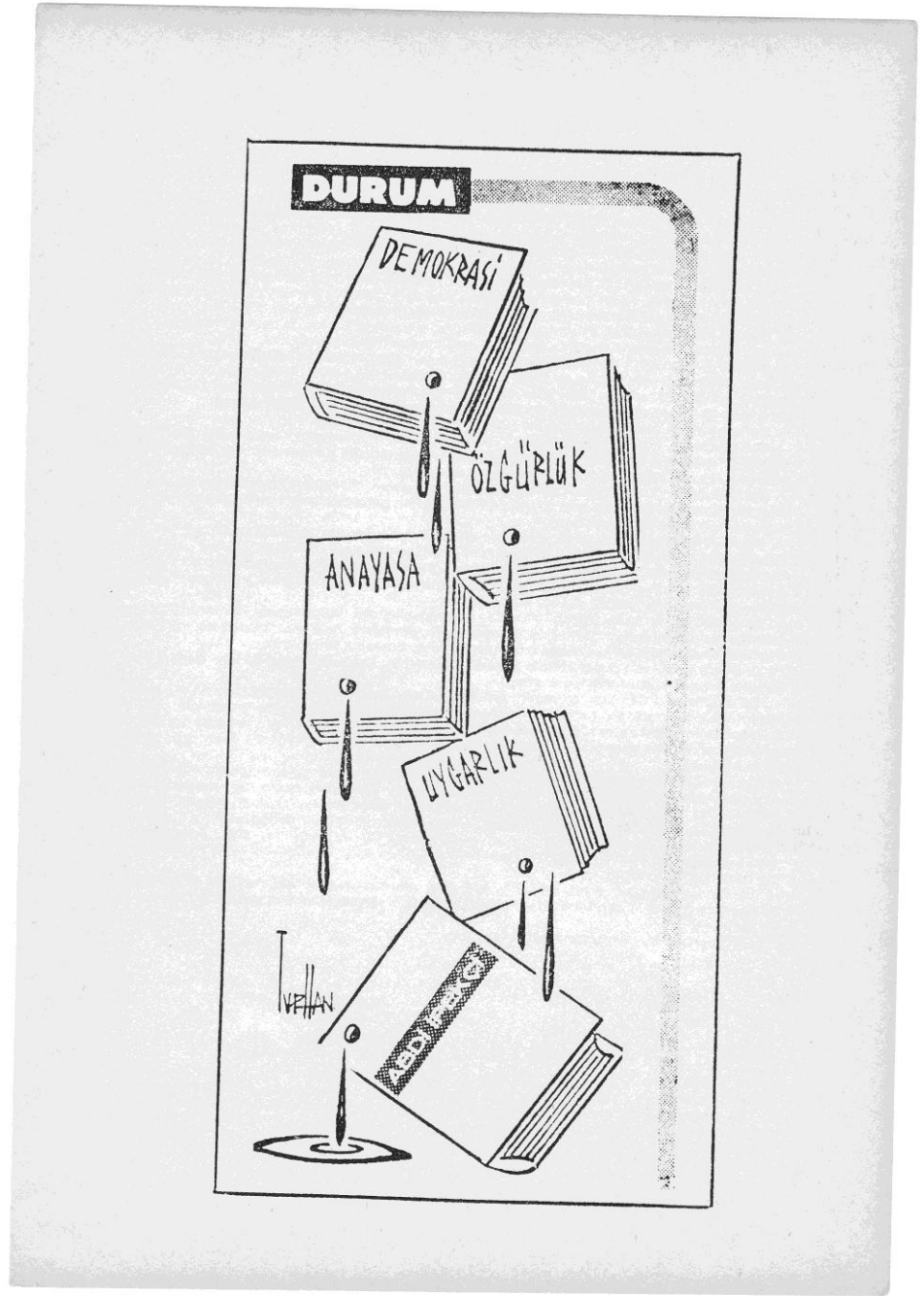
Abdi İpekçi'nin, en büyük düşlerinden biri de Türk- Yunan dostluğunun kurulmasıydı. Herkesin artık iki ülkenin dost olamayacağına inandığı günlerde, Yunanlı meslektaşları ile bunu gerçekleştirmek için, girişimlerde bulundu. Ölümünden kısa bir süre önce büyük çabalarla ülke gazetecilerini bir araya getirmeyi başardı. Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Yunanistan gezisinde Başbakan Karamanlis ile bir araya geldi.

Abdi İpekçi'nin yurt dışında büyük saygınlığı vardı. Moskova'ya yaptığı gezide SSCB Başbakanı Aleksî Kosig ile de görüşmüş, SSCB ile ilgili gözlemlerini tarafsız biçimde aktarmıştır. Onu saygın kılan da tarafsız, ciddi ve doğru haber peşinde olmasıydı.

Yıl 1971, İpekçi ve Allende (Şili Devlet Başkanı) seçimle işbaşına gelen ilk Marksist başkan. Yerinde habere ulaşmayı savunan İpekçi, röportaj için Şili'ye gitmiştir. Demokratik sosyalizmi savunan İpekçi için, bu dünyanın en önemli olaylarından biriydi. Ancak ikisi de demokrasi düşmanlarınca katledildi.

Turhan Selçuk'un, Abdi İpekçi'nin öldürülmesi dolayısıyla yaptığı karikatür. Her şeyi en iyi biçimde özetleyen bir çizim.

TÜRK BASINININ ORTAK BİLDİRİSİ

2 şubat 1979

Türk basınının çok değerli mensuplarından Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü ve Başyazarı, sevgili meslektaşımız Abdi İpekçi'nin iğrenç ve haince öldürülmesi karşısında bütün Türk basınının aşağıda imzaları bulunan temsilcileri 2 şubat 1979 cuma günü İstanbul'da Gazeteciler Cemiyeti'nde toplanarak oybirliği ile bu ortak bildiri yayınlama kararı almışlardır.

1- Tüm meslek yaşamı boyunca çoğulcu demokrasinin, dolayısıyla fikir ve basın özgürlüğünün, ulusun mutluluğunun ısrarlı ve cesur savunucusu olan Abdi İpekçi bir BASIN ŞEHİDİ olarak aramızdan ayrılmıştır.

Olay, Abdi İpekçi'nin şahsında Türk basınına ve düşünce özgürlüğüne karşı girişilmiş bir cinayettir.

2- Türk basınının temsilcileri olarak bu iğrenç cinayeti nefretle karşılarken, belirtiriz ki, bu gibi saldırılarla Türk basını yıldıramayacak, aksine daha bilinçle ve dirençle görevini sürdürecektir.

3- Süregelen bu tür cinayetlerin, dördüncü kuvvet olan basına kadar gelmiş olması çoğulcu demokrasinin işlemediğini, sıkıyönetime rağmen anarşi ve terörizmin sürdüğünü göstermek isteyen kapalı rejim özcülerinin planlı bir uygulamasıdır.

4- Memleket için büyük ve tehlikeli boyutlara ulaşan bu cinayetler karşısında kamuoyunun, siyasi partilerin, meclislerin, hükümetin ve bütün kuruluşların çok dikkatli ve uyanık olmaları gerekmektedir.

Çoğulcu demokrasinin ve özgürlüklerin gereği olan düşünce ayrılıkları, vatan ve ulusun geleceği ve bütünlüğünün tehlikede olduğu bu koşullarda bir yana bırakılmalı, cinayet odaklarının yok edilmesinde birleşilmelidir.

5- Abdi İpekçi'nin öldürülmesi ile somutlaşan fikir ve düşünce özgürlüğü düşmanlığını terörizme kadar götüren karanlık emellerin daha açık ve kesin biçimde önlenmesi için ilk adımın devleti temsil edenlerce atılması gereğine ve bunun ceza yasalarımızda fikri, düşünceyi ve eleştiriyi suç sayan hükümlerin kaldırılması ile sağlanacağına inanıyoruz.

6- Türk basını, bu olayın aydınlanmasında, katillerin ve arkalarındaki odakların ortaya çıkarılmasında seferber olacaktır. Buna basının ayrılmaz bir parçası olan kamuoyunun da yardımı olacağı kanısındayız.

7- Ülkenin bugün içinde bulunduğu durumdan ancak Atatürk ilkelerinin tam uygulanması doğrultusunda çıkılabileceği ortak görüşümüzü, Abdi İpekçi arkadaşımızı bir kez daha saygıyla anarak kamuoyuna duyuruyoruz.

Gazeteciler Cemiyeti - Türkiye Gazeteciler Sendikası - Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası - Fikir İşçileri Gazeteciler Sendikası - Türkiye Yazarlar Sendikası - Ankara Gazeteciler Cemiyeti - İzmir Gazeteciler Cemiyeti - Türkiye Spor Yazarları Derneği - Türk Basın Birliği - Çukurova Gazeteciler Cemiyeti - Anadolu Basın Birliği - Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti - Basın Enstitüsü - Basın İş.

Abdi İpekçi'nin bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine, Türk basının yayınladığı ortak bildiri.

Abdi İpekçi'nin katledilişi, bir gün sonra Milliyet gazetesinde böyle haber yapıldı.

Sıra Türk Basınına geldi

30 YILLIK GAZETECİYDİ

Abdi İpekçi, 1948'de Hürriyet'te çalışmaya başladı. 1978'de gazetenin başkanı oldu. 1979'da Hürriyet'i satın aldı. 1980'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1981'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1982'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1983'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1984'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1985'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1986'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1987'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1988'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1989'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1990'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1991'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1992'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1993'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1994'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1995'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1996'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1997'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1998'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1999'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2000'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2001'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2002'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2003'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2004'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2005'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2006'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2007'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2008'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2009'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2010'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2011'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2012'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2013'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2014'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2015'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2016'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2017'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2018'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2019'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2020'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2021'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2022'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2023'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2024'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2025'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi.

Büyük üzüntü

- Ecevit: Türk Demokrasisine karşı sulkast düzenlendi
- Demirel: İçten, büyük ölçüde nefret uyandıran bir olay

Aziz Yıldırım, 1948'de Hürriyet'te çalışmaya başladı. 1978'de gazetenin başkanı oldu. 1979'da Hürriyet'i satın aldı. 1980'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1981'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1982'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1983'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1984'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1985'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1986'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1987'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1988'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1989'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1990'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1991'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1992'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1993'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1994'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1995'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1996'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1997'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1998'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 1999'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2000'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2001'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2002'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2003'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2004'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2005'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2006'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2007'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2008'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2009'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2010'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2011'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2012'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2013'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2014'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2015'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2016'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2017'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2018'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2019'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2020'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2021'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2022'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2023'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2024'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi. 2025'de Hürriyet'i Halkın Gazetesi olarak değiştirdi.

Gazeteci İpekçi'nin öldürüldüğü gün bir banka, beş mutemet soyuldu

● Otomobiliyle evine giden Gazeteci Abdi İpekçi trafik sıkışıklığında durunca katil 5 kurşun birden sıktı

Süat parçasıyla katil olaydan sonra hızla koştu ve bir Anadolu arabaya bürünerek kaçtı

M. İLİTPEK, İstanbul'da gazeteci Abdi İpekçi'nin otomobiliyle evine gittiği sırada katil 5 kurşun birden sıktı. Süat parçasıyla katil olaydan sonra hızla koştu ve bir Anadolu arabaya bürünerek kaçtı.

GÜRCÜ YAKARLARININ ANLATIĞI
İstanbul'da 2 Ocak 1979'da gazeteci Abdi İpekçi'nin otomobiliyle evine gittiği sırada katil 5 kurşun birden sıktı. Süat parçasıyla katil olaydan sonra hızla koştu ve bir Anadolu arabaya bürünerek kaçtı.

Bütün basın kuruluşları olayı tel'in ettiler

M. İLİTPEK, İstanbul'da gazeteci Abdi İpekçi'nin otomobiliyle evine gittiği sırada katil 5 kurşun birden sıktı. Süat parçasıyla katil olaydan sonra hızla koştu ve bir Anadolu arabaya bürünerek kaçtı.

Siyah başlık çünkü...

ŞİŞLİ'de katil...
Kadın...
Büyük...
Katiller!.. Sıra şimdi kimde?

YAKARLARININ ANLATIĞI
İstanbul'da 2 Ocak 1979'da gazeteci Abdi İpekçi'nin otomobiliyle evine gittiği sırada katil 5 kurşun birden sıktı. Süat parçasıyla katil olaydan sonra hızla koştu ve bir Anadolu arabaya bürünerek kaçtı.

YAKARLARININ ANLATIĞI
İstanbul'da 2 Ocak 1979'da gazeteci Abdi İpekçi'nin otomobiliyle evine gittiği sırada katil 5 kurşun birden sıktı. Süat parçasıyla katil olaydan sonra hızla koştu ve bir Anadolu arabaya bürünerek kaçtı.

İşçinin oyuyla iktidara gelen

Hükümetin gözü işçi ücretlerinde

CHP'nin değiştirilerek yeniden medise sunduğu vergi tasarı işçi ücretlerini sınırlandırıyor, kıdem tazminatına da vergi konuluyor

Ankara ya gidip dönmek için

195 bin liraya özel uçak kiralayan işadami, geçen yıl sadece 2255 lira vergi ödedi

İstanbul'dan Ankara'ya giden işadami, özel uçak kiraladığını ve 195 bin lira vergi ödediğini açıkladı. İşadami, geçen yıl sadece 2255 lira vergi ödediğini de belirtti.

İşadami, Ankara'da bir işi için 195 bin lira vergi ödediğini ve 2255 lira vergi ödediğini de belirtti.

İşadami, Ankara'da bir işi için 195 bin lira vergi ödediğini ve 2255 lira vergi ödediğini de belirtti.

Türkiye'yi kana bulamak isteyen meçhul ellerin grenc bir cinayeti daha...

Abdi İpekçi öldürüldü

Milliyet Gazetesi'nin bütayzen otomobilinin içinde kurşunlandı

Hastahaneye kaldırılırken öldü

Fikirler silahla susturulamaz

Abdi İpekçi'nin öldürülmesi, Türkiye'de basın özgürlüğüne karşı bir tehdit olarak görülüyor.

HUMEYİNİ İRAN'DA "İSLAM İHTİLAL KONSEYİ" KURDU

Şah'ın adını Bahtiyar hükümetine karşı kurulan konsey, yönetimi ele almak için harekete geçti

Humeyniyi İran'da 2 milyon kişi karşıladı

Ortak Pazar, ihracat ürünlerimize koyduğu ambargoyu ağırlaştırıyor

Demirel ile Türkeş gizli görüşme yaptı

Canını verdi paralarını vermedi!

Adanmış ömrü kazandı

Adanmış ömrü kazandı

Adanmış ömrü kazandı

Demirel ile Türkeş gizli görüşme yaptı

Canını verdi paralarını vermedi!

LOREL Bülent

HARDI Suleyman

ÇAĞDAŞ TATIMLARI
YUNUS NADI
Kurtuluş Savaşı
Anıları
Yunus Nadir'in hayatı ve eserleri
100 sayfa 100 kuruş
1970 100 kuruş
1970 100 kuruş
1970 100 kuruş
1970 100 kuruş

Cumhuriyet

55. Yıl, Sayı 16542
Kurtuluş Savaşı
2 Şubat 1970 Cuma

CİNAYET ŞİMDİ DE BASINA YÖN

İSTANBUL
VALİSİ
İHSAN
TEKİN:
"OLAY
BÜYÜK
MAKSATLA
PLANLANMIŞ,,

"BASIN
ÖZGÜRLÜĞÜNE,
DEMOKRASİYE
VE ANAYASAL
DÜZENE
KURŞUN
SİKILMIŞTIR,,

ECEVİT:
"CİNAYET
İŞLEYEN
DEMOK
KARŞI
SUIKAS
İŞLEDİ

ABDİ

İPEKÇİ ÖLDÜRÜLDÜ

Yönettiği
gazetede
"takımı,,
ölüm
haberini
vermek
için
çalışıyordu

Yener ÖLMEZ

Yener Ölmaz, 1945 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve ortaokulu İstanbul'da, lisesi Ankara'da yaptı. Ankara'da öğretmenlik yaptı. 1965'te Ankara'da kurulan 'Yeni Yurt' gazetesinde çalışmaya başladı. 1968'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1969'da 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1970'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1971'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1972'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1973'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1974'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1975'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1976'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1977'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1978'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1979'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1980'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1981'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1982'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1983'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1984'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1985'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1986'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1987'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1988'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1989'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1990'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1991'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1992'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1993'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1994'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1995'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1996'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1997'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 1998'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 1999'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2000'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2001'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2002'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2003'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2004'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2005'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2006'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2007'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2008'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2009'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2010'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2011'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2012'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2013'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2014'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2015'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2016'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2017'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2018'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2019'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2020'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2021'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2022'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2023'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı. 2024'de 'Yeni Yurt' gazetesinden ayrıldı. 2025'de 'Yeni Yurt' gazetesinde 'Yeni Yurt' adıyla yazmaya başladı.

HUMEYİNİ DÖNDÜ: "SAH HAİNDİR

Türkiye'deki bütün basın Abdi İpekçi'nin öldürülmesini kınamıştır.

KAYNAKLAR

Gazete

“*Milliyet*”, 1955-1979 (Abdi İpekçi’nin Durum adlı gazete köşesindeki yazılar ve gazete manşet ve haberleri)

KİTAPLAR

Abdi İPEKÇİ, “*İhtilalın İç Yüzü*”, Uygun Yayınevi, İstanbul, 1965.

Abdi İPEKÇİ, “*İnönü Atatürk’ü Anlatıyor*”, Cem Yayınevi, İstanbul, 1981.

Abdi İPEKÇİ, “*Liderler Diyor ki*”, Ant Yayınları, İstanbul, 1969.

Abdi İPEKÇİ, “*Afrika*”, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1959.

Abdi İPEKÇİ, “*Dünyanın dört bucağından*”, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.

Abdi İPEKÇİ, “*Barış- Demokrasi- Özgürlük*”, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.

Abdi İPEKÇİ, “*Anayasa-Yasa- Devlet*”, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.

Abdullah MURADOĞLU, “*Selanik’ten İstanbul’a İpekçiler ve İsmail Cem*”, İstanbul Matbaa ve Mücellit, İstanbul, 2002.

Abdurrahman KÜÇÜK, “*Dönmeler Tarihi*”, Hamle Basın-Yayın, İstanbul, 1997.

Ali Haydar SOYSÜREN, “*12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Altınur KILIÇ, “*Kılıç’tan Kılıç’a Bir Dönemin Tanıklığı*”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Ayhan YETKİNER, “*Reşid Halid Gönç’ün Koleksiyonundan-Bab-ı Ali’nin Hatıra Defteri*”, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1984.

Çetin YETKİN, “*Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*”, Kilit Yayınları, Ankara, 2011.

Edip ÇELİK, “*100 Soruda Türkiye’nin Dış Politika Tarihi*”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

Emin KARACA, “*Milliyet Olayı*”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.

Erdoğan TOKMAKÇIOĞLU, “*Türk Basın Tarihi*”, İsim Yayınları, Ankara, 2011.

Erhan AFYONCU, “*Sahte Mesih*”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013.

Fahir ARMAOĞLU, “*20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1918)*”, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1988.

- Hayati TEK, **“Darbeler ve Türk Basını”**, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul,2006.
- Haydar TUNÇKANAT, **“İkili Anlaşmaların iç Yüzü”**, Ekim Yayınları, Ankara, 1970.
- İrfan NEZİROĞLU, **“Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın (1950-1980)”**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 2003.
- F. Tamaşa DURAL, **“Çarmıhtaki Ülkücü (Ağca İpekçiyi Niçin Öldürdü?)”**, Sorun Yayınları, İstanbul, 2000.
- Hıfzı TOPUZTOPUZ, **“II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi”**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.
- Hıfzı TOPUZ, **“100 Soruda Türk Basın Tarihi”**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996.
- M. Nuri İNUĞUR, **“Türk Basın Tarihi”**, Çağlayan Kitapevi, İstanbul, 1982.
- Münevver AYAŞLI, **“Dersaadet”**, Bedir Yayınları, İstanbul,1993.
- Nedim ŞENER, **“Uğur Dünder İşte Hayatım”**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- Nevin BALTA, **“Milliyet’ten Yansımalar, Türk Dış Politikası (1950-1980)”**, Lazer Yayınları, Ankara, 2005.
- Niyazi ÖKTEM, Emre ÖKTEM , **“Sultani Söyleşileri”**, Derin Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Oral SANDER, **“Siyasi Tarih”**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- Orhan KOLOĞLU, **“Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi”**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.
- Rifat UÇAROL, **“Siyasi Tarih”** Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Sevengül SÖNMEZ, **“İstanbul’un 100 Ailesi”**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sina AKŞİN, **“Türkiye’nin Yakın Tarihi”**, İmaj Yayınevi, Ankara,2004
- Sina AKŞİN (yazım yönetmeni), **“Türkiye Tarihi”**, 4.Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Soner YALÇIN, **“Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı”**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.
- Takis ALEXİOU, **“Abdi İpekçi”**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.
- Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, **“Gazeteci”**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986.
- Tufan TÜRENÇ, Erhan AKYILDIZ, **“Bir Gazetecinin Hayatı 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi”**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.
- “Türkiye’de Terör (Abdi İpekçi Semineri)”**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1980.

“Türk Basınında Abdi İpekçi”, Gazeteciler Cemiyeti yayınları, İstanbul, 1979.

Uğur MUMCU, **“Dost Yüzlerde Zaman”**, Umag Vakfı, Ankara, 1988.

Ülkü TAMER, **“Yaşamak Hatırlamaktır”**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

Volkan BEYAZ, **“İhtilallerde Türk Basını”**, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2014.

GAZETE, DERGİ VE İNTERNET

Onay YILMAZ, Serhat OĞUZ, **“Özgürlük Tutkunu Basın Devrimcisi Abdi İpekçi”**, *“Milliyet Yazı dizisi”*, 2010.

D. Beybin KEJANLIOĞLU, **“Türk Basınında Demokrasi: Milliyet Örneği 1971”**, *A.Ü.SBF Dergisi*, cilt 50, sayı 3, 1995.

Nuran YILDIZ, **“Demokrat Parti İktidarı Ve Basın(1950-1960)”**, *A.Ü.SBF Dergisi*, cilt 51, sayı 1, 1996.

Ali Can SEKMEÇ, **“İpek Ticaretinden Sinemacılığa İpekçiler”**, *Chronicle Dergisi*, sayı 2, 2005.

Galatasaray Lisesi, **“1947-1948 Mezunları Yıllığı”**, İstanbul, 1948.

NTVMSNBC, Mehmet Ali Sözleri (Mehmet Ali Birant ile yapılan röportajdan tam döküm), 2012.

KÜTÜPHANELER

BEYAZIT KÜTÜPHANESİ, Beyazıt-Fatih.

İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi) KÜTÜPHANESİ, Bağlarbaşı-Üsküdar.